HOLNAPLÁTÓK

Ifjúsági közérzetmérleg

MTT Könyvtár 5.

A Magyarságkutató Tudományos Társaság sorozata
A kiadványért felel az MTT elnöke

MTT, Szabadka, Branislav Nušić utca 2/I.

HOLNAPLÁTÓK
Ifjúsági közérzetmérleg

Szerkesztette
Gábrityné dr. Molnár Irén és Mirnics Zsuzsa

Szakvéleményezők
Dr. Hózsa Éva
Dr. Papp György

Grafikai szerkesztő és borítólap
Csernik Attila

Tördelés
Csernik Előd

Korrektúra
Tripolszki Zsuzsa

Nyomda
VERZAL, Újvidék

Szabadka, 2002

HOLNAPLÁTÓK

Ifjúsági közérzetmérleg

Szerkesztette
Gábrityné dr. Molnár Irén és Mirnics Zsuzsa

MTT Könyvtár 5.

Könyvünk megjelenését támogatták:

az Arany János Közalapítvány, Budapest (a tanulmányok és műhelykutatások megírását, a szöveggondozást, a szerkesztést);
a Határon Túli Magyarok Hivatala, Budapest (az empirikus adatgyűjtést az ifjúságkutatáshoz);
az Illyés Közalapítvány, Budapest (az ifjúsági rendezvény és az előadások szervezési költségeit);
a Tartományi Kisebbségügyi Titkárság, Újvidék (egyéni kutatómunkákat és a címtárak adatainak összegyűjtését);
a Szabadkai Önkormányzat (a kötet nyomdaköltségeit).

TARTALOM

Ajánló 7
Bevezető gondolatok 9

Jelenidéző 11

Gábrityné dr. Molnár Irén: A fiatal értelmiségképzés lehetőségei 13
Dr. T. Mirnics Zsuzsanna: Élhető élet és kisebbségi távlatok 39

Műhely 77

Diósi Viola: A fiatalok és a közélet 79
Soltis Lilla: Mit gondolunk a rendszerváltásról? 109
Dencs Tünde: Vallási magatartás és tolerancia 133
Hevesi Krisztina: Magyar nemzeti autosztereotípia a Vajdaságban .. 145
Major Lenke: A szabadkai magyar diákok olvasási szokásai 181

Létérzékelés 207

Hajnal Virág: A zentai „foglyok” 209
Ódry Ágnes: Tíz év, tíz nemzedék 241

Felvállalás 253

Stangl Krisztina, Ódry Ágnes, Szálas Tímea: Fiatalokért, fiatalokkal .. 255

Mellékletek 263

A vajdasági magyar ifjúsági szervezetek címtára 265
Magyar könyvállományú kölcsönkönyvtárak címtára 271
Szervezeti és tudományos tevékenységünk 281
Könyvünk szerzőiről 291
Sadržaj 299
Contents 300

Recenziók (részlet)

„…Az ifjúságkutatás valójában jövőkutatás. Az empirikus kutatásra vállalkozók a távlat szempontjait tartják szem előtt. A felmérést, a leképezést szintén többnyire fiatalok végzik, akik mégsem valamiféle hipotézist igazolnak, hiszen tudják, hogy a sémákba való egysíkú gondolkodás elhibázott lenne. A konklúziók ugyancsak a nyitottság esélyét adják meg. A délvidéki fiatalok apátiája, érdektelensége, passzivitása elkeseríthető, de a régió, illetve a kistérség „fogoly-léte" sokkal bonyolultabb. A tehetségfejlesztés katalizátorai közül az iskola emelkedik ki, ennél fogva az iskolahálózat és az anyanyelvűség kérdése és értelmiségképzés távlataiból kerül bemutatásra.

Az élhető és a minőségi élet távolsága egyre inkább nyilvánvalóvá válik. A kutatók a változóra összpontosítottak. Módszereiket, kérdéseiket szintén a sokoldalúság jellemzi. Közérzet és magatartás összefüggései, az önértékelés szerepe, a disszonancia motivációs hatásai, a sztereotípiák és a hithez vezető út kérdései további töprengésre késztetik az olvasót, a szórványosodás és a beszűkülés a fiatalok látószögéből is vizsgálható. Az énkép mérhetősége, valamint a szerepbővülés a történelmi határhelyzetben kulcsfontosságú."

Dr. Hózsa Éva

„…Az már közhelyszerű, de maradéktalanul igaz, hogy a jövő világ esélyei a mai fiatalok szándékaiban, képzési körülményeiben, életérzéseiben rejtőznek, vagy nyilvánvalóan vannak jelen, de meg kell látnunk, hogy láttatni is tudjuk. Ehhez pedig kutatások, elemzések kellenek, amelyek egyszerre tudományos színvonalúak és elkötelezettek, a megcélzott közösséggel azonosulóak… Elmondhatjuk tehát, hogy amit ezek a kutatások felvállaltak, mind megkerülhetetlen, „húsunkba" vágó téma, amelyeket el kell kezdeni, kimerítésük még hosszú kutatásokat igényel. A tanulmánykötet tehát hézagpótló, következésképpen meg kell jelentetni. A tanulmányok nem mindenben egységes módszerűek, a kutatási tapasztalatok sem azonosak, de ez egyfajta megközelítési változatosságot, sokszínűséget ad. Egységesnek tűnik a politikai közélet felőli, annak elkötelezett szemlélet."

Dr. Papp György

Ajánló

Egy nyugtalan, szétzilált ország gondjai, bajai, reményei gyűrűznek körülöttünk, Európa csaknem legszegényebb országában.

Egy nyomasztó korszakból lépést tettünk a változások felé. Nagy elvárások: minden más lesz. Erre nekik, a fiataloknak – akikről könyvünk szól – van elsősorban joguk. Ők az elmúlt korszak legnagyobb vesztesei.

Gyermek- és fiatalkorukat az ország legújabb kori történelmének legsötétebb korszakában élték meg. Diákkoruk rosszul felszerelt iskolákban, fűtetlen tantermekben múlt el; elégedetlen, rosszul fizetett, sztrájkoló pedagógusok sokszor gyertyafény mellett tanították őket. Osztályaik félig üresen maradtak, mentek a családok a katonai behívók, szegénység, fenyegetettség elől, s vitték magukkal az osztálytársakat, barátokat, rokonokat. Nincstelenség, ma már hihetetlennek tűnő mértékű infláció, a közösség veszélyeztetettsége vette körül őket, miközben a világ fejlődött, haladt… Pedig zavartalan, gondtalan gyermek- és ifjúkorra volt joguk, könyvet, tudást, távlatot, a fészek és a közösség biztonságát kellett volna kapniuk, s később teret a cselekvéshez, munkalehetőséget, távlatot… Közben vágytak, érleltek, előkészítettek egy másfajta holnapot. Tüntettek, tiltakoztak, szórólapokat írtak és terjesztettek, rendőrség, katonaság elől bujkáltak. S ott voltak az annyira óhajtott változás óráiban… A fiatalok. A magyar fiatalok is.

Rendszerváltozás, remények.

Könyvünk egyik tanulmányíróját idézem: „Kezdetben átmeneti eufórikus állapot, megkönnyebbülés, felszabadultság uralkodik… később, a döntő események elmúltával lassabb társadalmi változások kezdődnek, a fejlődés küzdelmes időszaka következik. Nyilvánvalóvá válik, hogy a megkezdődött átalakulás ellenére a változó társadalomban a jövő nehezen kiszámítható,

nehezen tervezhető. Fokozatosan érezhetővé válnak a változás első negatív hatásai, például a gazdasági megszorítások...”

Hogyan ítélte meg az elmúlt tíz-tizenkét évet, a veszély, a leépülés és szegénység időszakát a nemzedék, melynek hitére, lendületére, tudására, erejére támaszkodnánk? Mit vártak és mit kaptak a fordulattól, mit remélnek a jövőtől, mibe kapaszkodnak? Hogyan szerveződnek? Elégedettek-e, csalódottak-e?

A holnapvárók, a holnaplátók közérzetéről szól könyvünk.

A szerkesztő külön öröme: a tanulmányok szerzői nagy többségükben maguk is fiatalok. Tizenegy szerző közül kilenc még nem töltötte be harmincadik életévét. Van köztük, aki már ígéretesen elindult a tudományos pályán, s van, aki most irányul arra, de olyan is, aki először birkózott meg kutatómunkával, míg mások csak mintegy jelzésként, egyszerűen csak tapasztalatukat közreadva gazdagították könyvünket. Meglátásaikkal lehet egyezni vagy nem egyezni, elfogadni vagy vitatkozni. De mindentől függetlenül, e kötet minden egyes írása önmagában is érték. Fiatalok a fiatalokról; pontosan, szakszerűen közérzetről, kiútkeresésről, vágyakról, vállalkozó szellemről.

Fiatalok közérzetmérlege.

Tisztelettel ajánlom az Olvasónak.
Mirnics Zsuzsa

Bevezető gondolatok

Könyvünkben az elmúlt három év nem problémamentes kutatási eredményeit közöljük, amelyet Vajdaságban, az itt élő fiatalok körében folytattunk. Nem kis nehézségek árán jutottunk el az elméleti elképzelések empirikus feltárásához, majd azok érdemleges feldolgozásához.

Az ifjúságkutatás prioritást élvezett terveinkben, mert a válságos és gyorsan változó társadalmi helyzet jelentős változásokat hozott a fiatalok életstratégiájában, értékrendszerében. A kisebbségben élő magyar fiatalok többszörösen érezték a környezet „bénító hatását", ezért oda kellett figyelnünk magatartásukra, társadalmi reakcióikra. A Magyarságkutató Tudományos Társaság, különböző állami és alapítványi támogatásokkal, hazai és nemzetközi kutatások egybefogásával igyekezett megoldani a kutatási nehézségeket. A vajdasági fiatalok kérdőívezését az MTT koordinálásával a hatalomváltás óta (2000) három alkalommal végeztük. a) Felmérés készült a vajdasági magyar fiatalok időszerű politikai nézeteiről és magatartásáról 2001 tavaszán, melyet Társaságunk és a Vajdasági Ifjúsági Fórum közösen szervezett, s melyet a Határon Túli Magyarok Hivatala támogatott. b) Mozaik 2001 – Kárpát-medencei fiatalok címmel 2001 őszén sok-sok adatot nyújtó kutatást végeztünk a budapesti Nemzeti Ifjúságkutató Intézet megrendelésére (a véleménykutatásba több mint 1500 fiatalt vontunk be). c) A fiatalok továbbtanulási szándékát vizsgáltuk 2002 január–februárjában a Határon Túli Magyarok Hivatala megrendelésére.

Tanulságos, hogy a változó európai társadalmakban, de a vajdasági magyarok körében is az ifjúkor felértékelődik. A modern piacrendszerű, versengéssel teli új környezetben a vajdasági magyar fiatalok válaszolnak a kihívásokra. Kockázatvállalási kész-

ségük rendkívül nagy, mert gyermekkoruk válságos, háborús időszakra esett. Erkölcsi normájuk kialakításában többnyire családközpontúak, sokáig szüleikkel együtt éltek. Megtanultak reálisan ítélni; de talán többet kívánnak a lehetségesnél... Jellemző rájuk, hogy kritikusak tudnak lenni, néha nagy pesszimizmussal vagy éppen derűlátással ítélkeznek, de egészében véve érett meglátásaik vannak környezetükről, a közélet eseményeiről. A társadalom átalakulásával újabb és egyre nagyobb társadalmi cselekvéstér alakul ki számukra, amit ki kell használniuk.

Gábrityné dr. Molnár Irén

JELENIDÉZŐ

A fiatal értelmiségképzés lehetőségei

GÁBRITYNÉ DR. MOLNÁR IRÉN

1. Az iskolahálózat kiépítését feltételező demográfiai szempontok

A Vajdaságot három nagy tájegység képezi, amelyeket a Pannon síkság folyói választanak el egymástól[1]. A magyarok számá-

1 Bácska, 8956 km², 984 511 lakos; Bánság, 8886 km², 680 347 lakos; Szerémség, 3838 km², 349 031 lakos.

nak alakulását a történelmi események erősen befolyásolták. Számuk 1900-ban 378 634 volt, mely a fokozatos népszaporulat folytán az 1961. évi népszámlásig 449 587-re nőtt. Attól kezdve, abszolút és relatív értelemben is, számuk csökkent: 1991-re 340 000 főre. Az asszimiláció, az alacsony natalitás és az elvándorlás következtében a szakemberek becslése szerint 2002-re a Vajdaságban 270 000–285 000 magyar maradt. A vajdasági magyarság 75,7%-a Bácskában, főleg a Tisza mentén[2] él.

A fenti térkép a magyarok területi megoszlását szemlélteti az 1991. évi népszámlálás alapján[3]. A következő ábrán a magyarlakta települések sűrűségét látjuk (1991. évi népszámlálás):

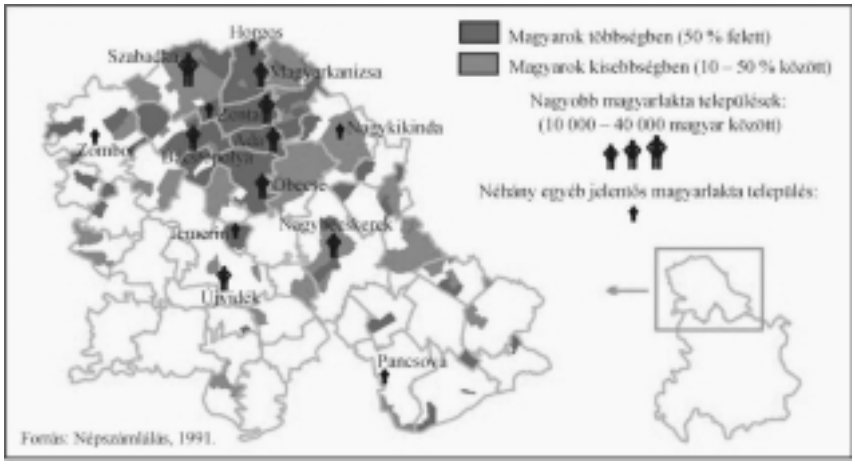

A vajdasági lakosság száma egészében véve is csökkenést mutat, a magyaroknál ez különösen kifejezett.

2 Délvidék demográfiai adatainak elemzésével mélyrehatóan Mirnics Károly foglalkozott többek között a Demográfiai jellemzők, társadalmi mutatók címmel, Vajdasági marasztaló, Szabadka, 2000.

3 A térképet Kocsis Károly szerkesztette a budapesti MTA Földrajztudományi Kutató Intézetében.

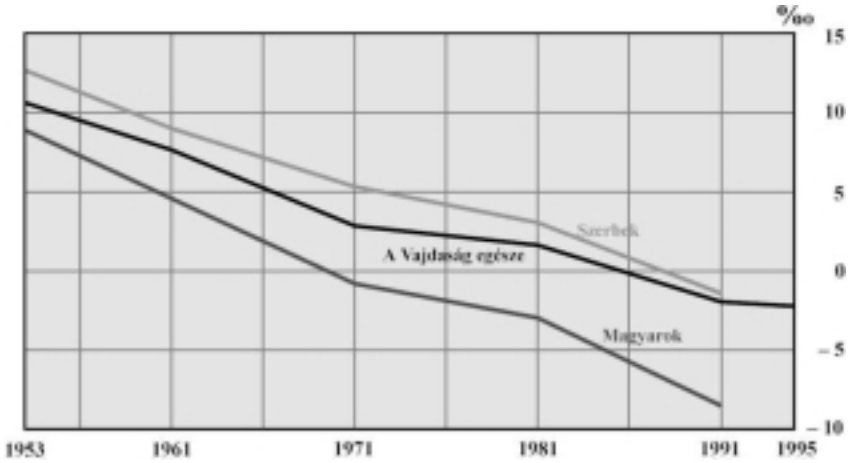

A magyarok népességcsökkenése nem csak az alacsony natalitás és asszimiláció következménye, hanem a nagyméretű elvándorlásé is.[4] E fogyatkozás megfékezéséhez hozzájárulna a teljes magyar anyanyelvű iskolahálózat kiépítése a Vajdaságban. A magyar fiatalok magas színtű iskolavégzettsége, szaktudása, munkalehetőségei, vállalkozási lehetőségei a magyar közösség megmaradásának záloga.

2. Iskolastatisztika: a magyar diákok számának csökkenése meghaladja a magyarok arányának össznépességbeli csökkenését

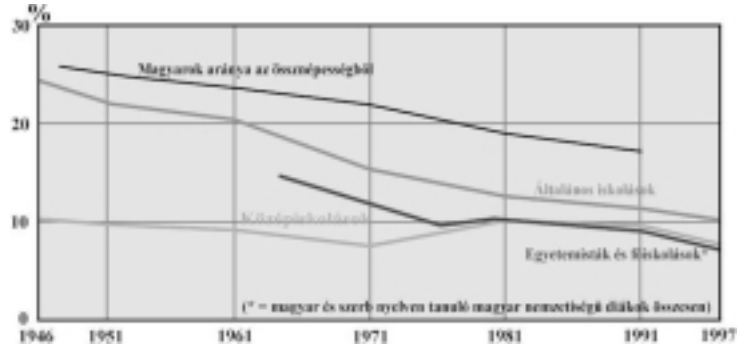

4 Részletes adatok: Fészekhagyó vajdaságiak, a Magyarságkutató Tudományos Társaság tanulmánykötete, Szabadka, 2001.

2.1. A magyar általános iskolások száma a Vajdaságban a 2000/2001-es tanévben

Az *óvodákkal* kapcsolatos statisztikai adatok nyilvántartásában a Tartományi Egészségügyi Titkárság illetékes, dokumentációja azonban hiányos. A Vajdaságban 2095 óvodai csoport működik, közülük 176 magyar nyelvű. A 49 271 óvodás közül 3943 (8%) jár magyar tannyelvű csoportba. Az illetékes Titkárság arról nem vezet nyilvántartást, hogy hány magyar gyermek jár szerb tannyelvű óvodába. Nem megbízható hivatalos adatok szerint[5] 1995-ben 5225 magyar gyermek járt anyanyelvű óvodába, 1093 kétnyelvű csoportba, és kb. 2500 szerb nyelvű csoportba.

A Vajdaság 342 *általános iskolája* közül 83-ban oktatnak magyarul (is). A 45 vajdasági község közül 43-ban élnek magyar nemzetiségű tanulók (csupán Karlócán és Pećinci községben nincsenek), az iskolákat tekintve pedig a 342 iskola közül 246-ban vannak magyar nemzetiségű tanulók. A magyar tanulók száma 23 722, vagyis az összes tanulószám 12,31%-a. Magyar osztály 29 község összesen 83 iskolájában és 35 kihelyezett tagozaton működik. Az összesen 986 magyar osztályba 19 416 tanuló jár (osztályonként átlag 19,69 tanuló). A 23 722 magyar nemzetiségű tanuló közül 19 210 magyar osztályba jár (80,97%), a szerb tagozatra járók száma 4512 (19,03%). A nem magyar osztályba járó általános iskolás közül 2360 (52,31%) anyanyelvápolásban vesz részt, 2152 (47,69%) pedig nem igényli[6].

5 Vajdasági marasztaló, Magyarságkutató Tudományos Társaság tanulmánykötete, Szabadka, 2000.

6 Az általános iskola köteles felkínálni a nem szerb nemzetiségű beíratott elsős részére az anyanyelvápolást: ezt 200 iskola megteszi, 46 nem, 153 iskola pedig nem válaszolt a Tartományi Oktatási Titkárság kérdőíves felmérése során erre a kérdésre.

Magyar nemzetiségű általános iskolai tanulók számának és az anyanyelvükön tanulók számának alakulása

Régió, község	1990/91-es tanév			1996/97-es tanév			index 1990/91=100	
	tanuló	magyar tannyelv	%	tanuló	magyar tannyelv	%	tanuló	magyar tannyelv
Vajdaság	31 200	25 526	81,8	27 584	21 848	79,3	88,4	85,6
Bácska	24 269	21 077	86,8	21 443	18 034	84,1	88,4	85,6
Bánság	6 532	4 449	68,1	5 727	3	66,5	87,7	85,7
Szerémség	399	-	-	414	-	-	103,8	-
Bácska								
Ada	1 541	1 528	99,2	1 390	1 390	100,0	90,2	91,0
Apatin	345	250	72,5	377	277	73,5	109,3	110,8
Bács	68	-	-	67	-	-	98,5	-
Palánka	146	-	-	118	-	-	80,0	-
Topolya	2 450	2 395	97,8	2281	2183	85,7	93,1	91,1
Petrőc	4	-	-	6	-	-	150,0	-
Óbecse	2 282	2220	97,3	22 071	1938	93,6	90,8	87,3
Zsablya	83	-	-	26	-	-	31,0	-
Magyarkanizsa	2 516	2505	99,6	2 629	2 608	99,2	104,5	104,1
Kula	426	209	49,1	462	197	42,7	108,5	95,2
Kishegyes	808	789	97,6	786	761	96,9	97,3	96,5
Hódság	167	121	72,5	139	94	67,7	83,3	77,7
Zenta	2 235	2 218	99,2	1 979	1934	97,7	88,5	87,2
Zombor	1 733	1339	77,3	1 034	631	61,1	59,7	47,1
Szenttamás	385	345	89,6	381	333	87,4	99,0	96,5
Szabadka	6 277	5 368	85,5	5 278	4 388	83,2	84,1	81,7
Temerin	977	928	95,0	828	770	92,9	84,7	83,0
Titel	39	-	-	91	-	-	233,0	-
Verbász	347	73	21,0	329	12	3,6	94,8	16,4
Újvidék	1 440	789	54,8	1 171	518	44,2	81,3	65,7
Bánság								
Alibunár	39	-	-	22	-	-	56,4	-
Fehértemplom	63	10	15,9	52	9	17,3	82,5	90,0
Versec	293	36	12,3	217	2	-	74,1	5,5
Begaszentgyörgy	363	304	83,7	292	255	87,3	80,4	83,9

Régió, község	1990/91-es tanév			1996/97-es tanév			index 1990/91=100	
	tanuló	magyar tannyelv	%	tanuló	magyar tannyelv	%	tanuló	magyar tannyelv
Becskerek	1 537	1 101	71,6	1 128	822	72,9	73,4	74,7
Kikinda	711	442	62,2	837	517	61,8	117,7	117,0
Antalfalva	343	336	98,0	305	258	84,6	90,8	76,8
Kevevára	429	285	66,4	423	262	61,9	98,6	91,9
Magyarcsernye	243	228	93,8	223	221	99,1	91,8	96,9
Törökbecse	537	417	77,7	527	371	70,4	98,0	89,0
Törökkanizsa	423	381	90,0	353		87,9	83,5	81,4
Ópáva	37	-	-	6	-	-	16,2	-
Pancsova	419	121	28,9	337	93	27,6	80,4	76,9
Zichyfalva	142	64	45,1	153	64	41,8	107,7	100,0
Szécsány	214	22	10,3	236	24	10,2	110,3	109,0
Csóka	739	702	95,0	616	606	98,4	83,4	86,3
Szerémség								
Beočin	23	-	-	20	-	-	87,0	-
Inđija	103	-	-	107	-	-	103,9	-
Ürög	88	-	-	73	-	-	83,0	-
Pećinci	1	-	-	1	-	-	100,0	-
Ruma	100	-	-	127	-	-	127,0	-
Mitrovica	54	-	-	62	-	-	114,8	-
Ópázova	5	-	-	5	-	-	100,0	-
Šid	17	-	-	8	-	-	53,3	-
Karlóca	8	-	-	11	-	-	137,5	-

Az 1991-1996 közötti években a születések csökkenésének indexe 91,0 volt, ugyanebben az időszakban a magyar nemzetiségű általános iskolások csökkenésének indexe 88,4 volt. Mindössze öt év alatt 3616 gyermekkel csökkent az általános iskolások száma. E csökkenés egy részét, vagyis 2826 tanulót Bácskában jegyezték, 805 pedig Bánságra jut. Éves átlagban ez 2,5%-os csökkenés. Egész Vajdaságból annyi magyar általános iskolás tűnt el, mint amennyi általános iskolás volt korábban Bánságban. A csökkenés 72,6 %-a Bácskában, 22,3%-a a Bánságban keletkezett. Ugyanakkor a magyar nemzetiségű általános iskolások

77,8%-át adta Bácska, Bánság pedig 20,9%-át. Ebből látható, hogy Bánságban gyorsabb volt a magyar tanulók számának fogyása, mint Bácskában.

A szórványosodás egyik legmegbízhatóbb mutatója, hogy a magyar általános iskolások hány százaléka tanul szerb tannyelven. a Vajdaságban az 1990/91-es tanévben a magyar nemzetiségű tanulók 18,2%-a (Bácskában 13,2, a Bánságban pedig 31,9) járt szerb iskolába. Ezek az arányok 1996/97-es tanév idejére még tovább romlottak: A Vajdaságban 20,7% (Bácskában 15,9, Bánságban 33,5%). Példaként említhetjük, hogy az újvidéki magyar általános iskolások 55,8%-a, a verbászi tanulók 96,4%-a, a becskereki tanulók 27,1%-a, a kikindai tanulók 38,2%-a, a kevevári tanulók 38,1%-a és a pancsovai tanulók 72,4%-a tanult szerb tannyelven.

Az iskolai statisztikai elemzés is azt mutatja, hogy az osztatlan tagozatos iskolákban a magyar tannyelvű oktatás fennmaradása kérdésessé válik már néhány év múlva, de mindenekelőtt a következő községekben[7]:

Bácskában: Apatinban (Szilágyi és Kupuszina is), Kulán, Hódságon, Zomborban (Bezdán, Doroszló és Telecska), Verbászon, Újvidéken (Budiszava és Piros is);

Bánátban: Fehértemplomban (Udvarszállással együtt), Versecen, Nagybecskereken (Lukácsfalva, Szentmihály), Kikindán (Szaján, Kisoroszi, Töröktopolya), Antalfalván, Törökbecsén, Törökkanizsán (Oroszlámos), Pancsován (Sándorfalva és Hertelendyfalva), Zichyfalván, Szécsányban, Begaszentgyörgyön, (Törzsudvarnok, Magyarittabé, Torda és Tamásfalva), Magyarcsernyén (Tóba).

A magyar tannyelvű oktatás minden településen veszélybe kerül, ahol kevesebb mint háromezer magyar lakos él, és a népessége több mint tíz százalékkal csökken, a magyar gyermekeknek a szerb tannyelvű iskolába való beíratásának gyakorlata pedig 20%-ról 30%-ra nő.

7 Mirnics Károly demográfus megállapításai A magyar kisebbseg iskolázottsági szintje a Vajdaságban c. tanulmányában, Vajdasági útkereső, MTT, Szabadka, 1998.

Bánságban, ha a települések között arányosan és egyenletesen oszlana meg a gyermekek száma, szinte sehol sem lehetne többé megszervezni a magyar tannyelvű általános oktatást, ugyanis mindössze 4,5 gyermek vagy még annál is kevesebb jutna egy-egy településre. Csakhogy most már Bácskában is vannak olyan községek és települések, ahol a gyermekek kis száma miatt lehetetlenné vált, vagy hamarosan lehetetlenné fog válni a magyar tannyelvű oktatás megszervezése. Ilyen községek főleg Nyugat-Bácskában már most Apatin, Bács, Palánka, Petrőc, Kula, Zsablya, Hódság, Titel és Verbász.

Tanerőhiányra hivatkozva a magyar osztályok jelentős részében a tantárgyak egy részét szerb nyelven tanítják, a jelenség méreteiről azonban pontos és hivatalos adataink nincsenek. A Magyarságkutató Tudományos Társaság felmérése szerint (1997) a magyar nyelven (is) oktató 76 általános iskola közül csak 24-ben tanítottak minden tantárgyat magyarul.

Vajdasági magyar tagozatos általános iskolák helységek szerint 1997/98-as tanévben

	Község	Iskolák száma, ahova magyar tanulók járnak	Magyar tanulók száma	Anyanyelven tanuló magyar tanulók száma	Szerb nyelven tanuló magyar tanulók száma	Magyar anyanyelvápolásban részesülő tanulók száma (nem mind magyar)
1.	Ada	2	1 262	1 255	7	64
2.	Alibunár	4	11	-	11	-
3.	Apatin	4	275	242	33	-
4.	Bács	4	58	-	58	-
5.	Palánka	6	26	-	26	-
6.	Topolya	8	1 954	1 872	82	-
7.	Petrőc	1	1	-	1	-
8.	Fehértemplom	4	31	9	22	-
9.	Beočin	1	15	-	15	-
10.	Óbecse	6	1 766	1 662	104	118
11.	Verbász	8	275	-	275	228
12.	Versec	8	149	-	149	47

	Község	Iskolák száma, ahova magyar tanulók járnak	Magyar tanulók száma	Anyanyelven tanuló magyar tanulók száma	Szerb nyelven tanuló magyar tanulók száma	Magyar anyanyelvápolásban részesülő tanulók száma (nem mind magyar)
13.	Zsablya	4	20	-	20	-
14.	Begaszentgyörgy	3	340	277	63	-
15.	Becskerek	14	764	547	217	193
16.	Inđija	6	86		86	56
17.	Ürög	1	84		84	48
18.	Magyarkanizsa	3	2 438	2 418	20	62
19.	Kikinda	11	701	425	276	17
20.	Antalfalva	2	303	204	99	98
21.	Kevevára	8	332	233	99	-
22.	Kula	6	331	150	181	72
23.	Kishegyes	3	728	697	31	-
24.	Magyarcsernye	2	232	232		-
25.	Törökbecse	5	407	275	132	48
26.	Törökkanizsa	1	303	244	59	-
27.	Újvidék	30	929	423	506	458
28.	Ópáva	1	3	-	3	-
29.	Hódság	6	96	57	39	-
30.	Pancsova	14	268	48	220	55
31.	Zichyfalva	3	125	62	63	14
32.	Ruma	7	81	-	81	-
33.	Zenta	1	1 881	1 846	35	-
34.	Szécsány	5	261	14	247	102
35.	Zombor	14	908	553	355	351
36.	Szenttamás	3	326	291	35	22
37.	Mitrovica	6	35	-	35	-
38.	Ópázova	1	8	-	8	-
39.	Szabadka	21	4 492	3 927	565	661
40.	Temerin	3	694	658	36	27
41.	Titel	1	70		70	-
42.	Csóka	3	644	589	55	-
43.	Šid	1	9		9	-
	Összesen	246	23 722	19 210	4 512	2 741

A legtöbb magyar általános iskolás Szabadkán, Zentán, Magyarkanizsán, Topolyán, Óbecsén és Adán van.

2.2. Középiskolák – helyzetkép (2000/2001 tanév)[8]

A Vajdaság 114 középiskolája közül 30-ban működik magyar tagozat is, összesen 279 osztály; 7 iskolában a magyar tagozat van többségben, 23-ban a szerb. Kizárólag magyar tannyelvű középiskola a Vajdaságban nincs.

A Vajdaságban a 2000/2001-es tanévben a 45 község közül összesen 39 község területén folyt középiskolai oktatás, az összesen 114 iskola 2893 osztályában 83 760 tanulót oktattak (osztályonként átlag 28,95 tanuló). Az összes középiskolás tanuló 10,87%-a magyar nemzetiségű (9113 tanuló). A 39 község közül, melyek területén középiskolai oktatás folyik, csak négy községben nem élnek magyar nemzetiségű középiskolai tanulók (Alibunár, Zsablya, Pećinci, Ópázova). A legtöbb magyar nemzetiségű tanuló a következő községek területén lakik: Szabadka 2440, Újvidék 945, Topolya 932, Becskerek 782, Magyarkanizsa 655, Ada 537, Zenta 552, Óbecse 488, Zombor 470, Kikinda 315, Pancsova 215 stb.

A 9113 magyar nemzetiségű középiskolai tanuló közül 6185 tanul anyanyelvén (67,88%), 2928 szerb nyelven (32,12%). A magyar nemzetiségű középiskolai tanulók összesen 33 községben élnek, de magyar nyelvű középiskolai oktatás 12 község területén folyik 30 iskolában (köztük 2 kihelyezett tagozat), 279 osztályban 6649 tanulóval (osztályonként átlag 23,83 tanuló). Magyar oktatás 8 gimnázium 53 osztályában folyik, a gimnazisták száma 1309 (osztályonként átlag 24,69): Topolyán, Óbecsén, Becskereken, Újvidéken, Zentán, Zomborban, Szabadkán és Törökkanizsán. Szakoktatás működik 21 szakközépiskolában (2 kihelyezett tagozat) és 1 művészeti iskolában 226 osztályban, a tanulóik száma 5279 (osztályonként átlag 23,95 tanuló). A magyar középiskolába járók 19,68%-a gimnazista, 39,46%-a négyéves szakközépiskolába jár, 39,25% hároméves szakmunkásképző iskolát látogatja, 0,67% kétéves szakközépiskolába jár, 0,92% a művészeti szakközépiskolát választotta.

8 A Tartományi Oktatási Titkárság adatai alapján, Újvidék

Az anyanyelvápolás a szerb tagozatra járó magyar középiskolások számára nem kötelező, és 1995 és 1999 között meg sem szervezték. Az 1999/2000-es tanévben 22 tanuló részére indult be Temerinben és Szabadkán, a 2000/2001-es tanévben pedig 10 tanulóval Temerinben.

Mint fentebb említettük, a magyar tannyelvű középiskolai tagozatokon jelentős számú tantárgyat szerb nyelven oktatnak. Erről a Tartományi Oktatási Titkárságnak pontos kimutatása nincs (a felmérés folyamatban van). Dr. Tóth Lajos felmérése szerint (1997)[9] a 26 magyar tagozatos iskola közül csak 7 középiskolában tanultak minden tantárgyat magyarul a diákok.

Az összes középiskolai tanuló közül csak 2326 kapott kollégiumi elhelyezést, ez az összes tanuló 2,7%-a (a tanulók 44%-a mindennap utazik). A kollégiumban lakó tanulók közül 292 (12,55%) magyar nemzetiségű. A magyar ajkú középiskolásoknak csak 3,2%-a jutott be az állam által működtetett kollégiumba. Az ingázó tanulók nemzetiségi összetételéről nincsenek kimutatások. A mindennap utazó magyar diákok száma 3500-4000-re tehető.

	Község	Iskolák és osztályok száma, ahol magyar osztályok vannak	A magyar tanulók száma	Anyanyelven tanuló magyar tanulók száma	Szerb nyelven tanuló magyar tanulók száma	A magyar anyanyelvápolásban részesülő tanulók száma
1.	**Ada**	**1 - 25**	**537**	**526**	**11**	**-**
2.	Apatin	-	25	-	25	-
3.	Bács	-	3	-	3	-
4.	Palánka	-	35	-	35	-
5.	**Topolya**	**3 - 36**	**932**	**896**	**36**	**-**
6.	Petrőc	-	2	-	2	-
7.	Fehértemplom	-	17	-	17	-
8.	Óbecse	3 - 26	488	488	-	-
9.	Verbász	-	61	-	61	-
10.	Versec	-	114	-	114	-

9 Lásd a Magyarságkutató Tudományos Társaság tanulmánykötetét: Vajdasági útmutató, Szabadka, 1998.

	Község	Iskolák és osztályok száma, ahol magyar osztályok vannak	A magyar tanulók száma	Anyanyelven tanuló magyar tanulók száma	Szerb nyelven tanuló magyar tanulók száma	A magyar anyanyelvápolásban részesülő tanulók száma
11.	Becskerek	3 - 9	782	261	521	-
12.	Inđija		36		36	-
13.	**Magyarkanizsa**	**1 - 29**	**655**	**655**	**-**	**-**
14.	Kikinda	1 - 2	315	31	284	-
15.	Antalfalva	-	13	-	13	-
16.	Kevevára	-	38	-	38	-
17.	Kula	-	82	-	82	-
18.	Törökbecse	-	59	-	59	-
19.	Törökkanizsa	2 - 7	108	100	8	-
20.	Újvidék	2 - 10	945	246	708	-
21.	Hódság	-	13	-	13	-
22.	Pancsova	-	215	-	215	-
23.	Ruma	-	26	-	26	-
24.	**Zenta**	**2 - 22**	**552**	**544**	**8**	**-**
25.	Szécsány		11	-	11	-
26.	Zombor	3 - 10	336	165	171	-
27.	Szenttamás	-	5	-	5	-
28.	Mitrovica	-	41	-	41	-
29.	**Szabadka**	**7 - 86**	**2440**	**2085**	**355**	**-**
30.	Temerin	1 - 6	73	67	5	10
31.	Titel	-	10	-	10	-
32.	Csóka	1 - 11	121	121	-	-
33.	Šid	-	7	-	7	-
	Összesen Vajdaságban	**30 - 279**	**9113**	**6185**	**2928**	**10**

Érdemes felfigyelni a jelenségre, hogy az Újvidéken tanuló magyar középiskolások közül (945) sokan szerb nyelvű középiskolába iratkoztak (708-an), és csak 246 középiskolás jár anyanyelvű középiskolába. Gondba ejtő az is, hogy Szabadkán, ahol viszonylag sok magyar középiskolai tagozat nyílt, 355 középiskolai tanuló mégsem jár magyar középiskolába. Kikindán a szerb középiskolába járó magyar fiatalok száma 284. Versecen minden magyar középiskolás szerb tagozatra jár, mert nincs magyar kö-

zépiskola. Megfigyeltem, hogy elsőéves magyar hallgatóim közül a magyarkanizsaiak és zentaiak nem jól beszélik a szerb nyelvet; az óbecsei és adai hallgatók jól beszélik mindkét nyelvet, a délbánátiak pedig rosszul fejezik ki magukat magyarul, de jól szerbül, és ők a szabadkai karokon gyakran inkább a szerb tagozatokra járnak.

A 8 községben, ahol magyar önkormányzat alakult, összesen 15 165 magyar általános iskolai tanuló van, a többi községben és a szórványban összesen 8557. A 7, tömbhöz tartozó községben, ahol középiskolai tanítás is folyik, 5725 magyar ajkú középiskolás tanuló jár szerb és magyar középiskolába összesen, a többi, a szórványhoz tartozó községben összesen 3388. Jellemző, hogy a szórványban, elsősorban a helyi önkormányzatok nem megfelelő hozzáállása miatt hátrányos az általános és középiskolai hálózat (a magyar tagozatok, szakok nem felelnek meg a piacgazdasági igényeknek), ezért igen sok magyar tanuló szerb osztályba jár.

Az érettségiző középiskolások száma megmutatja, kik azok, akikre az egyetemeken és főiskolákon is számíthatunk. Az alábbi táblázat szerint legtöbb magyar érettségiző 2001/02-ben a következő vajdasági községekben várható: Szabadka (385), Zenta (150), Topolya (97), esetleg Óbecse (82). Sajnos a szórványban (Nagybecskereken 59-en fognak érettségizni 2002-ben), de még Újvidéken is (63 érettségizőt várunk 2002-ben) minden évben alacsony a magyar érettségizők száma[10].

10 Az adatokat a községek jutatták el a Vajdasági Tartományi Oktatási Titkárságba.

A vajdasági érettségizők helységek és tannyelv szerinti megoszlása:

Vajdasági községek érettségizői	1999/2000-es tanév		2000/01-es tanév		2001/02-es tanév	
	Szerb nyelvű oktatás	Magyar nyelvű oktatás	Szerb nyelvű oktatás	Magyar nyelvű oktatás	Szerb nyelvű oktatás	Magyar nyelvű oktatás
Ada	**15**	**44**	**13**	**46**	**21**	**43**
Alibunar	73	-	86	-	111	-
Apatin	121	-	102	-	140	-
Bács	26	-	14-	-	20	-
Palánka	284	-	296	-	355	-
Petrőc	29	-	27	-	38	-
Topolya	**123**	**113**	**111**	**78**	**129**	**97**
Óbecse	**210**	**74**	**224**	**74**	**230**	**82**
Pélmonostor	110	-	73	-	124	-
Verbász	290	-	262	-	311	-
Versec	402	-	391	-	497	-
Becskerek	1 162	54	1047	58	1 280	59
Zsablya	25	-	29	-	28	-
Inđija	190	-	210	-	205	-
Magyarkanizsa	**13**	**42**	**14**	**38**	**29**	**39**
Kikinda	466	11	443	-	462	-
Antalfalva	78	-	63	-	87	-
Kevevára	116	-	134	-	167	-
Kula	295	-	330	-	366	-
Törökbecse	31	-	28	-	31	-
Magyarcsernye	21	-	29	-	31	-
Törökkanizsa	-	-	27	10	-	-
Újvidék	3 216	51	3238	33	3 515	63
Hódság	193	-	180	-	169	-
Pancsova	956	-	70	-	1 166	-
Pećinci	-	-	-	-	-	-
Ruma	291	-	277	-	328	-
Zenta	**85**	**131**	**76**	**114**	**91**	**150**
Szécsány	-	-	-	-	-	-
Szenttamás	59	-	60	-	96	-
Karlóca	124	-	98	-	150	-
Mitrovica	722	-	747	-	805	-
Ópázova	410	-	334	-	473	-
Zombor	780	32	752	39	926	51

Vajdasági községek érettségizői	1999/2000-es tanév		2000/01-es tanév		2001/02-es tanév	
	Szerb nyelvű oktatás	Magyar nyelvű oktatás	Szerb nyelvű oktatás	Magyar nyelvű oktatás	Szerb nyelvű oktatás	Magyar nyelvű oktatás
Szabadka	**681**	**300**	**680**	**323**	**851**	**385**
Titel	21	-	17	-	26	-
Šid	111	-	100	-	139	-
Csóka	**15**	**32**	**9**	**28**	**20**	**25**
Összesen:	**11 748**	**884**	**11 500**	**841**	**13 417**	**994**

Az észak- és nyugat-bácskai valamint észak-bánáti községekből évente kb. 700 érettségiző kerül ki. Tapasztalataink szerint a minősítő vizsgák után több mint a fele bejut a felsőoktatási intézményekbe. Az érettségizettek főleg a szabadkai, újvidéki és kisebb számban a magyarországi karokat választják. A valamikor népszerű belgrádi és a zágrábi karok elvesztették vonzásukat. A háborús évek során beszűkült a fiatalok mozgástere. A közép- és dél-bánáti valamint a dél-bácskai érettségizők nagyobb része (évente kb. 250-en) az újvidéki karokat választja a közelségük miatt. A magyar fiatalok száma viszonylag magas a szabadkai Közgazdasági Karon és a Műszaki Főiskolán, mert a magyar tannyelvű oktatás fejlesztése folytán e karok vonzzák a magyar hallgatókat, és a munkaerőpiacon keresett e két szak. Ha az északbácskaiak a magyar nyelvet és irodalmat vagy az orvosi egyetemet célozzák meg, Újvidéket vagy Magyarországot választják.

Összegezve: megfigyelhettük, hogy a 2000/2001-es tanévben a magyar általános és középiskolai tanulók száma a következőképpen alakult:

Iskolaszínt	Magyar tanulók száma	Magyar iskolában tanulók száma	Szerb iskolában tanulók száma	Szerb iskolában tanulók %
Általános iskola	23 722	19 210	4 512	19
Középiskola	9 113	6 183	2 929	32
Főiskola	816	Részben magyarul 327	489	60
Egyetemi kar	2 032	Részben magyarul 610	1 422	70

2.3. A vajdasági felsőoktatás

2.3.1. A magyar nyelvű felsőoktatás eddigi gyakorlata

A magyar nyelvű felsőoktatás 1946-ban az újvidéki Tanárképző Főiskolával kezdődött, de már azt megelőzően, 1945/46-ban a tanárhiány miatt egyéves gyors tanári tanfolyamokat szerveztek. A magyarul tanulók száma az egyetemen 1975/76-os tanévben érte el a csúcsot, ekkor a Vajdaságban 3563 magyar fiatal tanult az egyetemeken és főiskolákon (az összes egyetemi hallgató 9,5%-a). 1968 és 1976 között a Tanárképző Főiskolán 229 magyar diplomázott. A hetvenes évek közepén a szabadkai Közgazdasági Kar első két évén (főiskolai szint) magyarul is lehetett minden tantárgyat tanulni. A magyar egyetemek ellen sokan azt hozták fel (látszat)érvként, hogy általuk a magyarok bezárkóznak – az ellenállás valódi oka azonban a beolvasztási törekvés volt; ez felelt meg az uralkodó pártnak.

1989/90-es tanévben már csak 2678 hallgató tanult felsőfokon, és a kilencvenes években bekövetkezett a nagyfokú sorvadás. A háborús években már csak a szabadkai Közgazdasági Karra és Építészeti Karra (1975-ben nyílt) és a Műszaki Főiskolára, valamint az újvidéki Magyar Nyelv és Irodalom Tanszékre és az óvónőképzőbe iratkozott be kisszámú magyar (főleg lány) hallgató. Más karokon már nem volt gyakorlat (kivéve néhány dicséretes példát) a magyar nyelvű oktatás még néhány tantárgyból sem.

Hosszabb távon szemlélve a csökkenés jóval aggasztóbb: 1966/67-ben a magyar főiskolai és egyetemi hallgatók száma 4364 volt, vagyis a mai szám több mint kétszerese. A vajdasági magyar politikai közvélemény szándékos jogtipráskénti fogta fel azt az 1993-as szerbiai kormányhatározatot, amely – egyidejűleg a tanítóképzés egyetemi szintre emelésével – a magyar tanítók képzését Szabadkáról Zomborba helyezte át. Mint ismeretes, Szabadka a vajdasági magyarság földrajzi, szellemi és demográfia központja egyaránt, ezzel szemben a szerb–horvát–magyar hármas határ közelében fekvő Zomborban és környékén alig 10%-os a magyar lakosság – ennek következtében, mint várható is volt, rohamosan csökkent a magyar hallgatók jelentkezése a tanítói szakra.

Az 1999/2000-es tanévben a 9 vajdasági főiskolán 816 magyar fiatal tanult (legtöbb a szabadkai Műszaki Főiskolán, majd az újvidéki Közgazdasági Főiskolán), közülük 315 (38,6%) anyanyelven. A 13 egyetemi kart 2032 (az összes egyetemista 6,29%-a) magyar hallgató látogatta, számuk legnagyobb volt a szabadkai Közgazdasági Karon (404), majd az újvidéki Bölcsészettudományi Karon (293), a Természettudományi és Matematikai Karon (252) és a zombori Tanítóképző Kar Szabadkai Tagozatán. A több mint kétezer magyar hallgató közül csak 571 (28,10%) tanulhatott anyanyelvén[11].

Összegezve: a magyar főiskolások és egyetemisták száma az összes hallgató számához viszonyítva így alakult:

Év	1964	1984	1992	2000	
				főiskolán	egyetemi karon
Magyar hallgatók % (az összes hallgatóhoz viszonyított arányuk)	4,8	10,3	6,7	8,31	5,72
A magyarság % aránya Vajdaság lakosságában	23,86	18,94	16,9	15 alatt (becslés)	15 alatt (becslés)

11 Vajdaság Autonóm Tartomány Végrehajtó Tanácsa, Információ… Ikt. sz. 612-00003/2000, Újvidék, 2000 májusa.

A fenti adatokból egyértelműen látszanak a kedvezőtlen tendenciák, amelyek veszélyeztetik a vajdasági magyar értelmiség-utánpótlását. Arról sem szabad megfeledkezni, hogy a magyar állam támogatásával több száz vajdasági fiatal tanul a magyarországi főiskolákon és egyetemeken. Az eddigi adatok azt mutatják, hogy ezek a fiatalok zömmel (kb. 80%) Magyarországon maradnak, ott telepednek le, és ezzel Magyarország prosperitását, és nem a vajdasági magyar értelmiség-utánpótlását szolgálják. Ha a vajdasági magyar értelmiséget itthon szeretnénk tartani, itthon kell biztosítani számukra a teljes magyar oktatást az óvodától egyetemig.

Ehhez hozzásegíthet a megfelelő ösztöndíj-politika is, ami kétirányú lehet:

a) A vajdasági karokon és főiskolákon tanítók (!) és tanulók ösztöndíjazása, tanszerpótlás;

b) Magyarországon tanulók ösztöndíjazása: részképzés, továbbképzés, szakosítás, doktorandusok képzése.

A háborús években az igény és a gyakorlat a Magyarországon való tanulás volt, ami miatt nagyméretűvé vált az értelmiség és a fiatalok elvándorlása. Újabban növekszik az érdeklődés az itthon maradás és az itthon tanulás serkentése, ösztöndíjazása iránt[12].

2.3.2. A vajdasági felsőfokú intézmények statisztikája

A Vajdaság 9 főiskoláján összesen 239 tanár dolgozott 2000-ben, közülük 7,86% magyar. A 2000/2001-es tanévben a 10 083 főiskolai hallgató közül 838, vagyis 8,31% volt magyar nemzetiségű. Az 1999/2000-es tanévben 910 főiskolai hallgató szerzett oklevelet a Vajdaságban, közülük 106 (11,65%) magyar. Kétnyelvű: részben magyar, részben szerb oktatásban 423 hallgató részesült, ami a magyar hallgatók 50,12%-a (az újvidéki és a szabadkai óvónőképzőn és a szabadkai Műszaki Főiskolán).

Az Újvidéki Egyetem (1960-ban alapított állami intézmény) 13 karán (67 szakon) 2107 tanár és munkatárs dolgozik, közülük

12 A Magyarországon tanulók magatartásáról empirikus kutatásokat végeztünk a Magyarságkutató Tudományos Társaság keretein belül. Lásd T. Mirnics Zsuzsanna tanulmányát a Fészekhagyó vajdaságiak kötetben, Szabadka, 2001.

8,27% magyar. A hallgatók státusa csak kétféle lehet: államilag támogatott vagy önköltséges. Az önköltségesek tandíja karonként változik, attól függően, hogy ex-katedra előadásokat hallgatnak (olcsóbb), vagy sok a laboratóriumi vagy helyszíni oktatás (drágább, mint például az orvosi)[13].

A jelenleg tapasztalt aránytalanságokból kifolyólag (melyekre a fentebb rámutattunk) a főiskolákra a 2000/2001-es tanévben viszonylag kevés magyar hallgató iratkozott. A 10 083 főiskolai hallgató 80,1%-a szerb nemzetiségű volt, és csak 8,3%-a magyar. A főiskolai előadók száma 239 volt, közülük 74,0% szerb nemzetiségű és 7,9% magyar. Ugyanebben a tanévben az egyetemeken 34 338 egyetemista tanult, ezek 71,0%-a szerb nemzetiségű volt, és csak 5,7%-a magyar. Posztgraduális képzésben 952-en vettek részt, de csak 8,0%-a magyar. Az Újvidéki Egyetemen összesen 2107 egyetemi tanár és előadó oktatott állandó munkaviszonyban, 71% szerb nemzetiségű volt, és csak 7% magyar.

A magyar hallgatók megoszlása karonként (2000/2001-es tanévben)

	Egyetemi kar neve, székhelye	A hallgatók száma	A magyar hallgatók száma és %	Magyar oktatás
1.	Technológiai Kar, Újvidék	1 230	56,00 4,55	Nincs
2.	Bölcsészet-tudományi Kar, Újvidék	3 619	254,00 7,02	Teljes magyar oktatás a Magyar Tanszéken 117 (23+24+18+15+37 abszolvens)
3.	Természet-tudományi Matematikai Kar, Újvidék	3 650	235,00 6,44	Nincs
4.	Mezőgazdasági Kar, Újvidék	2 407	90,00 3,74	Nincs

13 Így például a Közgazdasági Karon a tandíj egy évre 27 000 dinár (450 euró), ami két részben fizethető. A tanítóképzős elsősök az idén 18 000 dinárt fizettek (4 részben), vagyis 300 eurót.

	Egyetemi kar neve, székhelye	A hallgatók száma	A magyar hallgatók száma és %	Magyar oktatás
5.	Műszaki Tudományok Kara, Újvidék	5 797	187,00 3,23	Nincs
6.	Testnevelési Kar, Újvidék	1 037	37,00 3,57	Nincs
7.	Közgazdasági Kar, Szabadka	5 729	391,00 6,82	120 elsőéves hallgató részére 5 tantárgy magyar nyelven hallgatható, 112 másodéves részére csak 1 tantárgy
8.	Építőmérnöki Kar, Szabadka	491	124,00 25,25	26 első éves 5 tantárgyat hallgathat magyarul, 19 másodéves 3 tantárgyat
9.	Művészeti Akadémia, Újvidék	696	61,00 8,76	13 magyar színészhallgató részére 4 tantárgy magyarul hallgatható
10.	Orvostudományi Kar, Újvidék	3 090	164 ,00 5,31	Nincs
11.	Jogtudományi Kar	4 013	97,00 2,42	Nincs
12.	Mihajlo Pupin Műszaki Kar, Nagybecskerek	1 300	100,00 7,69	Nincs
13.	Zombori Tanítóképző Kar Kihelyezett Tagozata, Szabadka	1 279	169,00 13,21	A 169 magyar tanítóképzős részére a 25 tantárgyból 18 magyar nyelven
	Összesen az Újvidéki Egyetem karai	**34 338**	**1 965,00 5,72**	
	Főiskola neve, székhelye			
1.	Ügyviteli Főiskola, Újvidék	5219	213,00 4,08	Nincs

	Főiskola neve, székhelye	A hallgatók száma	A magyar hallgatók száma és %	Magyar oktatás
2.	Műszaki Főiskola, Becskerek	1231	110,00 8,94	Nincs
3.	Műszaki Főiskola, Újvidék	1135	32,00 2,82	Nincs
4.	Műszaki Főiskola, Szabadka	781	309,00 39,56	Megvannak a feltételek a teljes magyar nyelvű képzésre
5.	Óvónőképző Főiskola, Újvidék	374	40,00 10,70	30 magyar óvónőképzős részére (15 elsős, 8 másodikos és 7 abszolvens) a 27 tantárgyból 9 magyarul hallgatható
6.	Óvónőképző Főiskola, Szabadka	444	124,00 27,93	84 magyar óvónőképzős részére (54 elsős, 30 másodéves) a 19 tantárgy és 8 praktikum közül 9 tantárgy és 4 praktikum oktatása történik magyarul
7.	Óvónőképző Főiskola, Mitrovica	351	2,00 0,57	Nincs
8.	Óvónőképző Főiskola, Kikinda	280	8,00 2,86	Nincs
9.	Óvónőképző Főiskola, Fehértemplom	268	-	Nincs
	Vajdasági Főiskolák összesen	**10 083**	**838,00 8,31**	

	Magyarországi kihelyezett tagozatok - konzultációs központok	A hallgatók száma	A magyar hallgatók száma és %	Magyar oktatás
1.	**Szent István Egyetem Kertészettudományi Kar - Budapest Kertészmérnöki Szak (zentai) Határon Túli Levelező Tagozata**	166	166 100	A konzultációk magyarul folynak, 2001-ig 70-en diplomáztak
2.	**Gábor Dénes Informatikai Főiskola - Budapest, Szabadka**	250	250 100	A konzultációk magyarul folynak, 2001-ig 4-en diplomáztak

Áttekintve régiónk felsőoktatási rendszerét látható, hogy önálló, autonóm magyar oktatási rendszer nincs, a teljes hálózat az Újvidéki Egyetemen működik, melyen belül intézményesített magyar felsőoktatás nincs, csak részleges jegyei az Egyetem bizonyos karain, illetve a szabadkai főiskolai karokon. A szabadkai és zentai főiskolai próbálkozásokat nem ismerték el Szerbia területén, és csak részben illeszkednek az itteni felsőoktatási rendszerhez, ennek ellenére diplomáik honosítása elkezdődött.

A vajdasági tudományos értelmiség természetesen a tudományos munka olyan európai szintjére vágyik, amely mindenkor bekapcsolja őket a nemzetközi akadémiai életbe. A jövő tudományos munkatársainak utánpótlását, a tehetséges fiatalok továbbképzését és a tudományos kutatómunkát minden egyetemi karon, illetve tanszéken követnünk kell.

Melléklet

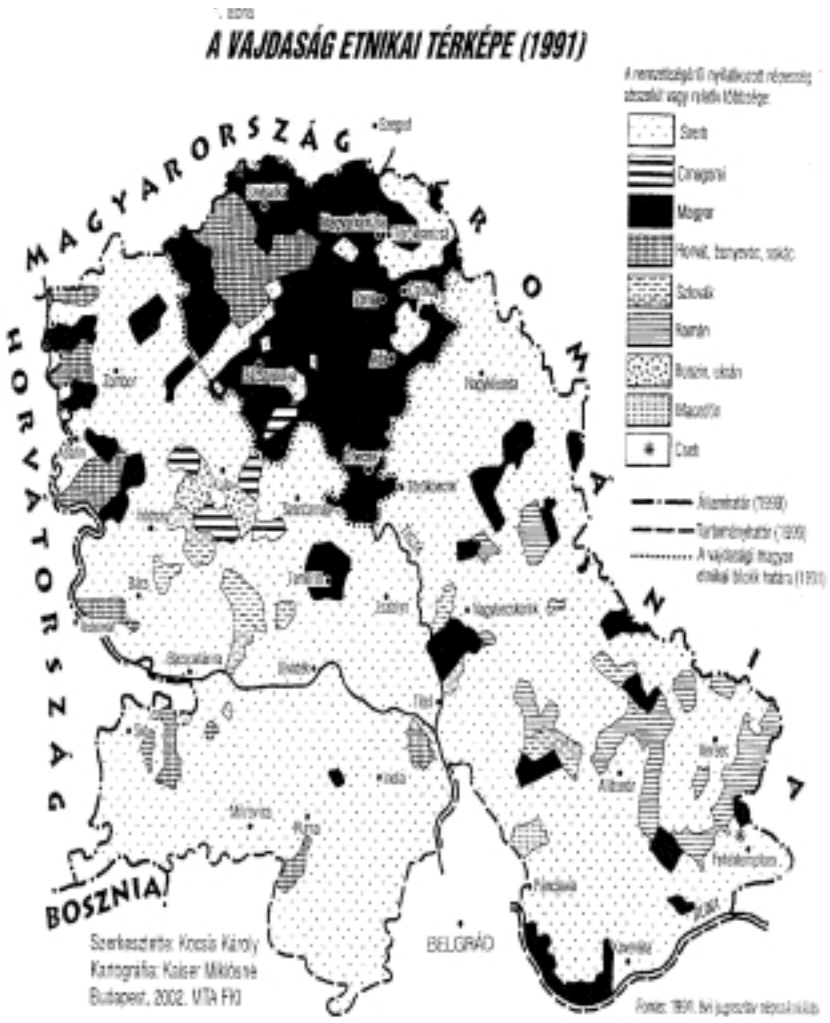
A VAJDASÁG ETNIKAI TÉRKÉPE (1991)
MAGYARORSZÁG
HORVÁTORSZÁG
ROMÁNIA
BOSZNIA
BELGRÁD
Szerkesztette: Kocsis Károly
Kartográfia: Kaiser Miklósné
Budapest, 2002. MTA FKI

A vajdasági magyar etnikai blokk (VMEB) népesség etnikai összetételének változásai (1880-1996)

Év	1880	1890	1900	1910	1921	1931	1941	1948	1961	1971	1981	1991	1996
Össz-népesség	227 281	262 856	290 987	312 866	320 586	339 067	344 635	351 133	368 817	373 625	373 033	358 126	351 000
Szerb	35 115	38 465	39 879	40 773	45 869	62 031	43 757	64 538	68 700	68 950	66 338	67 392	85 000
Monte-negrói	-	-	-	-	-	-	-	6 637	6 448	5 611	6 180	6 397	6500
Magyar	149 170	176 868	201 148	220 280	191 567	201 984	248 311	223 106	235 964	234 564	221 768	202 205	180 000
Horvát	27 982	31 858	33 696	35 688	61 494	52 463	37 675	47 753	50 124	48 931	43 776	35 777	30 000
Német	12 730	14 110	13 951	13 725	14 559	14 309	11 331	2 300	-	726	427	412	…
Szlovák	1 586	1 815	1 429	1 311	2 164	…	552	1 611	1 448	1 360	1 031	835	…
Román	202	184	139	259	463	…	115	149	244	298	295	302	…
Ruszin	16	28	62	72	2	…	112	834	8	551	572	613	…
Egyéb	480	528	683	758	4 468	8 280	2 782	4 205	5 085	5 417	6 218	10 635	…
Jugo-szláv	-	-	-	-	-	-	-	-	796	7 217	26 428	33 558	…
Szerb (%)	15,5	14,6	13,7	13,0	14,3	18,3	12,7	18,4	18,6	18,5	17,8	18,8	24,2
Magyar (%)	65,6	67,3	69,1	70,4	59,8	59,6	72,1	63,5	64,0	62,8	59,4	56,5	51,3
Horvát (%)	12,3	12,1	11,6	11,4	19,2	15,5	10,9	13,6	13,6	13,1	11,7	10,0	8,5
Egyéb (%)	6,6	6,0	5,6	5,1	6,7	6,6	4,3	4,5	3,8	5,7	11,0	14,7	16,0

Magyarázat: VMEB = a szabadkai, topolyai, kishegyesi, magyarkanizsai, zentai, adai, törökkanizsai és csókai kommuna-község (opština) területe

IRODALOM

1. Dr. Tóth Lajos: Magyar nyelvű oktatás a Vajdaságban 1944-től napjainkig, Életjel Könyvek Szabadka, Szabadegyetem és a Magyarságkutató Tudományos Társaság kiadása, 1994.
2. Anyanyelvű oktatásunk, Magyarságkutató Tudományos Társaság, Szabadka, 1997.
3. Vajdasági útkereső, Magyarságkutató Tudományos Társaság, Szabadka, 1998
4. Anyanyelv – „államnyelv", Tanulmányok a nemzetek és nemzetiségek nyelvének egyenrangú használatáról Vajdaságban (szerk. dr. Rehák László, 18 tanulmány), Forum, Újvidék, 1976.
5. Dr. Göncz Lajos: A kétnyelvűség pszichológiája, A magyar-szerbhorvát kétnyelvűség lélektani vizsgálata, Forum, Újvidék, 1985.
6. Dr. Göncz Lajos: A korai kétnyelvűség hatása a beszédfejlődésre, Hungarológiai Közlemények, 51. szám (141–174 old.)
7. Dr. Tóth Lajos: Anyanyelvű oktató- és nevelőmunkánk színvonalának emeléséért (neveléstudomány), Ismeretterjesztő Füzetek, Újvidék, 1999.
8. Mirnics Károly: Kisebbségi sors, Forum, Újvidék, 1993.
9. Bozóki Antal: Kisebbségi jogok, Dokumentumok és jogrendszer, Forum-Dolgozók Kft., Újvidék, 1995 (a nemzetközi és szerbiai oktatási törvényeket is tartalmazza az 1991-1993-as időszakból)
10. Dr. Rehák László: Kisebbségtől a nemzetiségig, Tanulmányok a nyelvhasználatról is az önigazgatású Jugoszláviában, Forum, Újvidék, 1978.
11. Dr. Szeli István: Az erózió ellen (tanulmányok, esszék), Forum, Újvidék, 1986.
12. Hogyan tovább a háború után? A vajdasági magyar szellemi élet kör-, kor- és kórképe 92/93, Jugoszláv Művelődési Szövetség, Magyar Szó kiadványa, Újvidék, 1993.
13. Létünk, Forum, Újvidék, 1972/5; 1988/5; 1990/6; 1991/ 4–5; 1992/1; 1994/1–2;
14. Vajdasági marasztaló, Magyarságkutató Tudományos Társaság, Szabadka, 2000.
15. Fészekhagyó vajdaságiak, Magyarságkutató Tudományos Társaság, Szabadka, 2001.
16. A vajdasági magyar tudományról és civiltársadalmi szerveződéséről, dr. Szalma József, IN: Magyar Tudomány a Vajdaságban – Tudományos műhelyeink és egyetemi oktatásunk – (szerk. dr. Ribár Béla, dr. Szalma József, Újvidék, 1999, 17–37 oldal).
17. A reáltudományok jugoszláviai magyar művelői, szerk. dr. Ribár Béla, Vajdasági Magyar Tudományos Társaság, Újvidék 1999.
18. A társadalomtudományok jugoszláviai magyar művelői, szerk. dr. Csehák Kálmán és dr. Szalma József, Vajdasági Magyar Tudományos Társaság, Újvidék, 2000.

Élhető élet és kisebbségi távlatok

Hatalomváltás és jövővárás

DR. T. MIRNICS ZSUZSANNA

Ehess, ihass, ölelhess, alhass!
A mindenséggel mérd magad!
József Attila: Ars poetica

1. Elméleti háttér

1.1. Társadalmi változás és identitásváltás

A demokratikus rendszerváltozást egy-egy társadalom tagjai általában életük fontos, meghatározó élményének, nagy eseményének tekintik. A diktatórikus és autoritatív jellegű rendszerek összeomlásával a társadalom és az egyén életében egyaránt lezárul egy korszak, új időszak kezdődik, a jobb jövő, a jobb élet lehetősége csillan fel. Kezdetben átmeneti eufórikus állapot, megkönnyebbülés, felszabadultság uralkodik (Üzenet, 2000., 30. szám), később, a döntő események elmúltával lassabb társadalmi változások kezdődnek, a fejlődés küzdelmes időszaka következik. Nyilvánvalóvá válik, hogy a megkezdődött átalakulás ellenére a változó társadalomban a jövő nehezen kiszámítható, nehezen tervezhető. Fokozatosan érezhetővé válnak a változás első negatív hatásai, például a gazdasági megszorítások. A társadalmi rendszer mozaikszerű állapotba kerül: párhuzamosan áll fenn a régi és az új értékrend és intézményrendszer (Erős, 1993), s mindez a hétköznapi interakciók egy részét kiszámíthatatlanná, előreláthatatlanná teszi, sőt anómiás (társadalmi normák nélküli) állapot fenyeget (Durkheim, 1978). Nemcsak az intézményrendszer letisztulása lassú, a korábbi időszak hozadékaként keletkezett traumatikus egyéni-társadalmi tapasztalatok feldolgozása is éveket, évtizedeket vehet igénybe. Az ideológiák hatása alól szabadult egyént a felébredés, a lassú kijózanodás, a felocsúdás, az

értékrend teljes átalakulása szorongással is terheli, az általános bizonytalanság-érzete fokozódik.

A demokratikus rendszerváltás egyik legfontosabb pszichológiai következménye a szabadság érzésének megnövekedése, amely a változás kezdetét jelző események idején intenzíven, robbanásszerűen jelentkezik, a későbbiekben pedig rendszerint tartóssá válik. Az állandó félelmek, szorongások oldódnak, a létbizonytalanság mérséklődik, a fenyegetettség csökken. Az egyén már kevésbé kényszerül minden cselekedetének ellenőrzésére, növekszik a társadalomba vetett bizalma, a mások iránti nyitottsága. A pozitív lelki változást a demokratizálódó társadalmak esetében nyilvánvalóan támogatja az emberi jogok fokozott tekintetbe vétele is.

A megnőtt szabadságérzéssel bizonyos veszélyek is együtt járnak, így az anómia, a társadalmi káosz fenyegetése (Kopp és Skrabski, 1992, Andorka, 1996). A hirtelen támadt társadalmi szabadság kedvez a gátlástalan magatartásnak, a korlátlan individualizmusnak, a devianciák megjelenésének, és ez egyes embereknél új szorongások forrása lehet. A személyiségtől és az élethelyzettől egyaránt függ, hogy a lelki élet új jelenségeként harmónia és kiegyensúlyozottság, anyagi értékeket hajszoló magatartás, az értékrend pálfordulásszerű átalakulása vagy a múlt szorongásait akár testi tünetekben kifejező, a bizonytalanságot elviselni nem tudó viszonyulás jelentkezik-e (Szalai, 1988, Kopp, Skrabski és Szedmák, 1998). Általánosan igaz azonban, hogy a demokratikus rendszerváltozás idején a társadalmi környezet a személyiséget befolyásoló új hatásaival találkozunk, amelyek stresszt, megterhelést is jelenthetnek.

A társadalom és az egyén szempontjából is veszélyeket rejt, hogy a diktatórikus erők visszaszorulása nyomán előtérbe kerülnek olyan eszmék és kulturális csoportok is, amelyek a korábbi időszakban peremhelyzetűek voltak, ugyanakkor túlságosan radikálisak, romboló jellegűek. A szélsőséges csoportok nézetei esetében a korábbi rendszerben elfojtott gyűlölet felszínre tör, új tárgyat talál, és hátrányos helyzetű csoportokat sújt. A szélsőséges eszmék rendszerváltozás utáni előrenyomulásának oka, hogy a korábbi rendszer iránti negatív érzések régebben nem jut-

hattak kifejezésre, a terror alól való szabadulás után viszont erre lehetőség van. A traumákból eredő indulatokat azonban az egyén nem a bajok okozóin, hanem a társadalom megbélyegzettnek, csökkent értékűnek tekintett rétegein vezeti le.

Rendszerváltás idején mindezzel együtt erőre kapnak – a diktatórikus társadalmi rendszer által korábban tiltott – a civil szervezetek különböző formái is, megerősödnek a hagyományok. Új társadalmi csoportok szerveződnek, amelyek új identitáselemeket, új azonosulási lehetőségeket nyújtanak tagjaiknak. Pszichológiai szinten ez azt is jelenti, hogy az egyéni identitás sok esetben veszít konformitásából, nyíltabbá, sokszínűbbé válik. A diktatórikus államberendezés a legtöbb esetben a kollektív identitás bizonyos elemeit és az erős konformitást tekinti értéknek, sőt nemritkán bizonyos identitáselemeket mindenki számára kötelezővé tesz, vagy a kollektív identitás torzulását tartja fenn (Bibó, 1986). A demokratikus rendszerváltozás után az addig kötelező identitáselemek felmorzsolódnak (Erikson, 1991), az identitás eróziója megszűnik, a rejtett nézetek, elfojtott vélemények, a személyiség egyedi tapasztalatai központi szerephez jutnak. Ami korábban a társadalomban a személy „árnyoldalának" számított, a változás után szabadon kifejezhető, felvállalható. A titokként, titokként számon tartott, viccekbe, baráti beszélgetésekbe, utalásokba (Mérei, 1985-1986) rejtett nézetek másokkal immár megoszthatók, és ezáltal megnövekszik a mások iránti bizalom, a nyitottság is. A hirtelen beköszöntött szabadság boldog-szomorú időszaka ez, amikor az egyéni fejlődésben egyszerre nyílnak új távlatok és erősödik meg a kaotikusság keltette bizonytalanság. A nyitottság életszakasza, amelyben bármi elképzelhető, s amely ugyanekkor szomorú is, mert az egyén kénytelen végérvényesen szembesülni életének egy, a társadalmi időszak nehézségei, s a hatalmon levők embertelensége miatt visszavonhatatlanul elvesztegetett, traumákkal teli időszakának terheivel (Mitscherlich és Mitscherlich, 1988). A számadás ideje ez, amikor mind az egyén, mind a társadalmi csoportok kénytelenek rádöbbenni az elmúlt időszak veszteségeire és önámításaira, és elszámolni lelkiismeretükkel, mert csak így léphetnek tovább.

1.2. A délvidéki magyarság speciális problémái az elmúlt évtizedben

A vajdasági magyarság legfontosabb problémáiként Hódi (2001) az asszimilációt, a magyarság megrövidült élettartamát, a szakemberek kivándorlását és elfogyását, továbbá a magyarság gazdasági kifosztását említi. A szerző szerint a lelki egészség szintjén mindez kilátástalanságot, rossz kedélyállapotot, általános fenyegetettséget idéz elő, és a közösség organikus fejlődésének megrekedését eredményezi. Sági (2000) gyakorló pszichiáterként a kisebbrendűségi érzés és a depresszió problémáját tartotta a legjellegzetesebbnek: több lehetséges mechanizmust különített el, amelyeket a társadalmi körülmények is meghatároznak.

A vajdasági magyarok életét Hódi (2001) szerint talajvesztett, kisiklott, zsákutcás egyéni sorsok sokaságaként írhatjuk le – népcsoportunk tagjai önmagukat nem élik meg nemzeti kollektivitásként. A befogadó, megtartó közösség történelmi okok miatt hiányzik, hiszen a múltban szinte sohasem volt lehetősége a nemzeti alapon való szerveződésre. Az otthontalanság, a kitaszítottság élménye általános; az elfogadó, az együttesség élményét nyújtó „saját" népcsoport jelenléte nem adott. Az említettek mellett a vajdasági magyar kisebbség sorsa a történelmi tapasztalatok szerint folyamatosan a politikai hatalmasságok kénye-kedve szerint és az erőviszonyok függvényében alakul: a többségi nemzethez tartozó hatalmasok saját érdekeik és anyagi helyzetük szerint változtatnak a kisebbségpolitikán. Mindez az egyén életére is rányomja bélyegét. A vajdasági magyar ember, bármennyire is törekszik, sorsának alakulására szorgalmával, tehetségével jóval kevésbé hathat, mint a többségi nemzet tagjai.

A kisebbségi egyén önmeghatározási problémákkal küzd. Az identitás alakulása során a nyelv közvetítő szerepet tölt be (Rehák, 1979, Hódi, 1992). Minden ember a környezetből, a jelentős csoportoktól kapja az önmeghatározáshoz a legfontosabb visszajelzéseket. A kisebbségi sorsban élővel a szocializáció kezdetétől érzékelteti hátrányos helyzetét a hatalmi viszonyok által fölérendeltté tett állami nyelv létezésének ténye, és ez a kisebbségi érzés egyik gyökereként működik A személyiség fejlő-

désének első pillanatától nyilvánvaló, hogy a kis közösségben beszélt anyanyelv a szélesebb társadalmi csoportokban való boldoguláshoz nem felel meg, sőt akár hátrányos megkülönböztetés alapjául is szolgálhat. Az államnyelv és az anyanyelv iránti viszony ellentmondásossá válik, s a nyelvi diszkrimináció minden esetben kaotikus, értékzavarral küzdő személyiséget alakít ki. E törvényszerű krízis esetében Hódi (2001) kétféle kimenetelt különböztet meg: a kisebbség elzárkózását, befelé forduló, sértett, elutasító magatartását és (ritkább esetben) a túlságos hatalmi ambíciókat tápláló kisebbségi vezetők („fogadatlan prókátorok") embertípusát.

Az egyén és a közösség lelki terheltsége szoros kölcsönhatásban áll az anyanyelv társadalmi értékével és az egyén nyelvi kultúrájával. Az anyanyelvi lehetőségek megfelelő szintje csökkenti, szegényessége pedig – hosszú távú hatásként – fokozza az egyén és a közösség lelki terheltségét és a negatív társadalmi hatásokat. A magyar nyelv hátrányos társadalmi pozíciója révén a kisebbségi egyén szegényes szókincsűvé és kifejezőkészségűvé, sőt akár tanulatlanná és tájékozatlanná is válhat. A nemzeti kisebbség kulturáltsági szintjét emellett hátrányosan befolyásolja, hogy a többségi nemzethez viszonyítva szűkében van a kultúráját ápoló, a nemzeti identitás fenntartásában, reprodukálásában szerepet játszó intézményeknek, a Vajdaságban például a magyar nyelvű felsőoktatási lehetőségeknek, sőt helyenként az általános iskoláknak is. Minimális anyanyelvű oktatás és szegényes anyanyelvű kulturális lehetőségek mellett a kisebbségek fizikai-lelki mozgástere is csökken. Megfelelő kulturális feltételek híján nehezebb számukra a társadalmi felemelkedés, s mivel egyes munkahelyekre – végzettség, nyelvtudás, kultúra hiánya vagy diszkrimináció miatt – nem tudnak bekerülni, anyagilag is hátrányba kerülnek. A közösség fenyegető anyagi hanyatlása nyomán létrejövő strukturális aránytalanságok a nemzettudat további torzulását okozhatják, a kisebbségi érzést erősíthetik, és kisebbségi komplexusokat eredményezhetnek, tekintet nélkül arra, hogy az egyén ragaszkodik-e a nemzettudatához vagy sem.

A kisebbség nemzeti érzésének a többség részéről való megbélyegzése („nacionalizmus", „szeparatizmus") és tiltása további

problémák forrása, és gátolja a kisebbségi közösségek összetartását. Hasonló elutasítással találkozhat bármilyen, a többség felé irányuló bírálat, kritikatörekvés is.

A vajdasági magyar kisebbség régtől eredő terheltségeit nyilvánvalóan növelte az elmúlt évtizedben az országot elszegényítő és rettegésben tartó politika, a fenyegető háborús helyzet. Hódi (2001) ezt a szituációt folyamatosan és előreláthatatlanul fenyegető vákuumhelyzetként írja le, amely a személyiség paranoid veszélyérzetét felerősítette és tartóssá tette. A halálfélelem, a végzet fenyegetése valamennyi magyar nemzetiségű egyén számára az élet részévé vált, a nyugtalanság, felajzottság, feszültség érzései uralkodtak el. Ezzel egyidejűleg a társadalom iránti bizalom, a más nemzetiségűek felé való nyitottság jelentősen csökkent, hiszen a politika éles határvonalat húzott a különböző nemzeti hovatartozású egyének közé. Empirikus kutatások is bizonyítják (Ivanović, Šram és Runje, 2001), hogy a marginalizálódás és a közélettől való visszavonulás a magyarok csoportjánál mára igen erőssé vált. A vajdasági magyarság régi gyökértelensége, közösséghez nem tartozása egyre fokozódott: nemcsak a saját csoport nem működött megtartó erőként, de a társadalomba való integráció lehetőségei is rendre szűkültek. Napjainkban mindennek következtében egyszerre károsul vagy hiányzik a kötődés a saját nemzethez és a soknemzetiségű környezet irányában.

Korábbi tanulmányomban (T. Mirnics, 2000) az elmúlt évtized eseményeinek a vajdasági magyarságra gyakorolt specifikus pszichés hatásait e témába vágó tudományos kutatások híján a hétköznapi tapasztalat nyomán kíséreltem meg elméleti összefoglalóba integrálni. Az 1989-től kezdődő időszakban Jugoszlávia összlakossága számára általánossá vált a létbizonytalanság és a hétköznapi örömök hiánya, a bezártság érzése, az alkalmazkodási kényszer és a tartós kontrollvesztés. A felsoroltakon kívül a kisebbségekre nehezedő politikai-gazdasági nyomás hatására a vajdasági magyarságnál tovább fokozódott a saját etnikai-kulturális identitás ambivalenciája. A nemzetiségek azt tapasztalták, hogy a hatalmi rendszer és az általa irányított társadalom egy része, a „haza” népességének jelentős hányada akár golyófogónak is használná, vagy genocídiumra ítélné őket a más nemzetiségű-

ekkel együtt. A megbélyegzés, a diszkrimináció a mindennapok rejtett vagy nyíltan kimutatott részévé vált. (A kilátástalanság, a jövőkép-nélküliség és az emberélet gazdasági-politikai fenyegetettsége súlyosan károsította a többségi nemzet egy részének pszichés működését is, a kisebbségeket pedig még jobban sújtotta.) Létezésük szükségessége kétségessé vált, a világban betöltött helyük fontosságának tudata és az ebből eredő biztonságérzés megingott. Sok egyéni sors zátonyra futott, sok élet elveszítette korábbi értelmét: családok szakadtak szét, tömegek veszítették el állásukat; az eltorzult életkörülmények és a céltalanság, kilátástalanság tartóssá vált.

A magyar kisebbség helyzetét súlyosbította, hogy a magyarság egyes csoportjai önérdekűvé és megosztottá váltak, viszálykodtak, széthullott az az érdekképviselet, amelynek biztonságot nyújtó közösségként kellett volna működnie a vajdasági magyarok életében. Fokozódott a talajvesztettség és otthontalanság élménye azért is, mert egyszerre sújtotta a magyarságot anyagi és szellemi szegénység, amitől a korábban szülőföldként megélt vidék szinte lakhatatlan idegen térré vált.

1.3. Kérdésfelvetés

2000 októberében hatalomváltás történt, s ezáltal valami véget ért. Egyes, korábbi negatív társadalmi hatások megszűntek, de csak feltételezések szólnak arról, hogy melyek ezek. Egyelőre még nem tudni, hogy a változás milyen hatással lesz a vajdasági magyarságnak a szülőföldhöz és a hazához való viszonyára, hogyan befolyásolja majd mindennapi életét. Az is vitatott, hogy a változások lehetővé teszik-e majd a vajdasági magyarság számára az élhető életet, a Jugoszláviában való boldogulást, a vajdasági magyar közösség felemelkedését.

Valamennyi közösség megújulásában kiemelten fontos szerepet játszik a fiatal nemzedék vélekedése, nézetei és cselekedetei. Vizsgálatomban a vajdasági magyar fiatalok a társadalmi változások iránti viszonyulásának megismerését és a jövőképük feltárását tűztem ki célul. Ez utóbbi különösképpen figyelemre méltó vizsgálati kérdésnek ígérkezett, mivel 1999-ben, a hatalomvál-

tást megelőzően, az elhúzódó, nyomasztó szegénység és társadalmi terhek egyik legkilátástalanabb időszakában, egy korábbi kutatásom eredményei szerint a fiatalok többsége határozott jövőkép nélkül gondolt az elkövetkező időszakra, és csak kisebb részüknek volt – nem túlságosan megalapozott – reménye a jövőre nézve.

2. Módszer

2.1. Mérőeszköz és eljárás

Kutatásomat kérdőíves felmérés formájában végeztem. A legtöbb kérdés a változások és a jövőkép megítélésére vonatkozott. Túlnyomórészt nyílt vagy skálázásos kérdésekkel dolgoztam, szem előtt tartva, hogy felderítő jellegű kutatást végzek egy eddig még nem kutatott területen.

A 35 tételes (és számos alkérdést tartalmazó) kérdőív összeállítása a kutatótársaimmal[1] együttgondolkodás és konszenzus alapján történt. Ennél a célkitűzésnél szakirodalmi forrásokra nem támaszkodhattam, mivel a témához kapcsolódó, változatos társadalmi körülmények között bevált, a külön vajdasági magyar kultúrára is adaptált mérőeszközök még nem készültek. A kérdőívben 5 demográfiai jellegű, a témához kapcsolódóan pedig 12 zárt és 18 nyílt kérdés szerepelt.

A kérdőívek a Magyarságkutató Tudományos Társaság révén, illetve a VIFÓ tagjai által jutottak el a minta tagjaihoz. Az adatfelvétel a 2001. év első felében, kérdezőbiztosok bevonásával zajlott.

2.2. Vizsgálati személyek

A minta 264, 18 és 28 év közötti vajdasági magyar fiatalból állt (átlagéletkor 22,25 év, szórás: 3,18). A minta több demográfiai változó szempontjából is reprezentatív[2]. A megkérdezettek 20 vajdasági helységben élnek, a bánáti és bácskai térségből megközelítőleg azonos számú kérdőív érkezett. A csoportok életkor

1 Prof. dr. Gábrity Molnár Irén, Dencs Tünde, Diósi Viola

2 A minta összetételét Prof. dr. Gábrity Molnár Irén alakította ki.

szerinti megoszlása szintén kiegyenlített volt. A populáció reális mutatóihoz viszonyítva a férfiak aránya – enyhén – túlreprezentált (nők 47,3, férfiak 52,7 százalék). Esetünkben azonban a nemi összetétel nem torzíthatja számottevően az eredményeket.

A minta tagjainak többsége tanulmányait folytatta, valamivel kisebb része munkaviszonyban állt, és közel 10 százalék volt a munkanélküliek aránya (1. ábra).

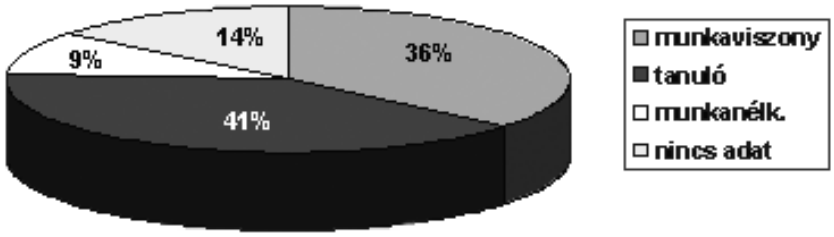

1. ábra: **Munkavállalók, hallgatók és munkanélküliek aránya a mintában**

A válaszadók többségének nem volt házastársa vagy élettársa (2. ábra).

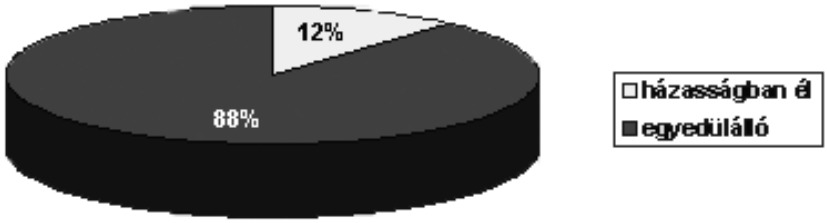

2. ábra: **A megkérdezettek családi állapota**

A minta tagjai a Vajdaság különböző részeiből származtak, lakóhelyük szerinti megoszlásukat az 1. táblázat mutatja.

1. táblázat: **A megkérdezettek lakhely szerint**

	szám	%
Ada	17	6,4
Csóka	10	3,8
Gombos	10	3,8
Horgos	10	3,8
Kelebia	1	0,4
Kishegyes	10	3,8
Magyarkanizsa	28	10,6
Mohol	3	1,1
Muzslya	5	1,9
Nagybecskerek	5	1,9
Óbecse	3	1,1
Palics	12	4,5
Szabadka	55	20,8
Székelykeve	10	3,8
Temerin	5	1,9
Tiszaszentmiklós	5	1,9
Topolya	20	7,6
Törökbecse	5	1,9
Újvidék	15	5,7
Zenta	30	11,4

A minta többsége nem volt tagja semmiféle pártnak, sem civil szervezetnek. A párttagok közül legtöbben a VMSZ-nek voltak tagjai, a civil szervezetek közül pedig a VIFÓ-hoz csatlakoztak legtöbben (2. táblázat, 3. és 4. ábra).

2. táblázat: **Szervezeti tagság**

	szám	%
Valamelyik vajdasági magyar párt tagja	10	3,8
Valamelyik vajdasági (de nem magyar) párt tagja	6	2,3
Szimpatizánsa egy pártnak	18	6,8
Civil szervezet, mozgalom tagja	50	18,9
Sem pártnak, sem mozgalomnak nem tagja	180	68,2

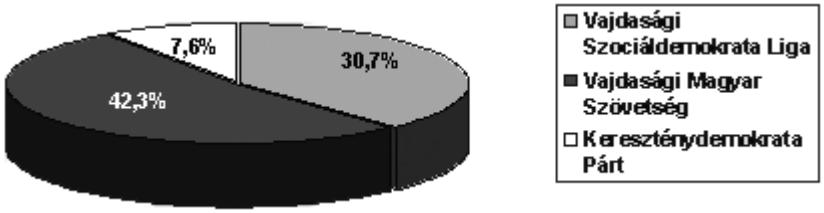

3. ábra[3]: **A párttagság megoszlása a különböző pártok közt**

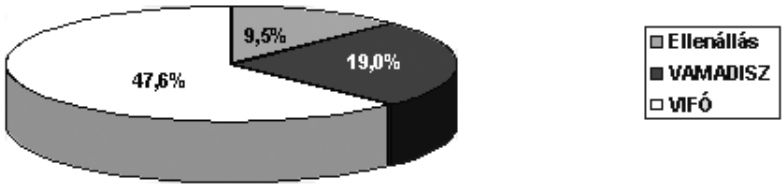

4. ábra[4]: **A szervezeti tagság megoszlása a különböző civil szervezetek közt**

2.3. Az adatok feldolgozása

Az adatgyűjtést követően átolvastam a beérkezett kérdőíveket, és a válaszok alapján minden nyílt kérdésnél előzetes kategóriarendszert alakítottam ki. Következő lépésben megtörtént az adatrögzítés. Végül egyes kategóriák összevonására került sor (a gyakoriság alapján), továbbá bizonyos szempontokhoz fölérendelt kategóriákat rendeltem (például munkanélküliség – életkörülmények, kisebbségi jogok – kisebbségekkel kapcsolatos szempontok).

Az adatok feldolgozását SPSS 8.0 szoftver segítségével végeztem. Noha hasonló kutatásban komplex statisztikai eljárások is alkalmazhatók, a jelen vizsgálat célját szem előtt tartva elsősorban egyszerű statisztikai eljárásokat használtam.

3 Csak azok a pártok vannak feltüntetve, amelyeknek mintánkból egynél több fiatal is tagja.

4 Csak azok a civil szervezetek vannak feltüntetve, amelyeknek mintánkból egynél több fiatal is tagja.

A jelen tanulmány nem dolgoz fel minden, a vizsgálatból származó adatot, az eredmények értékelése a jövőben folytatódik.

3. Eredmények

3.1. A változások hatásainak értékelése

Egyik legfontosabb kutatási célom az volt, hogy feltárjam, miként értékelik a vajdasági magyar fiatalok a 2000 őszén bekövetkezett változásokat. Egyik kérdéssel azt törekedtem megismerni, hogy mi az, ami az elmúlt időszakhoz képest pozitív irányban változott, egy másik kérdés útján a változás negatív hatásairól is tudakozódtam.

3.1.1. A változások pozitív következményei

A megkérdezettek nagy többsége a változások elsődleges pozitív következményeként az országnak a világ felé való nyitását ismeri el, s ezen belül sokan (31%) a határátlépési illeték eltörlését említik (3. táblázat). A szabadságjogok (sajtószabadság, szólásszabadság) érvényesülésének, tekintetbe vételének fokozódását a minta körülbelül 17%-a írja le.

A demokrácia erősödésének több ismérvét is észlelik a válaszadók, véleményük mégsem egységes. A társadalom működésének és a politikának demokratikus irányba való fejlődését a minta 10,2%-a észleli határozottan. Néhányan kiemelik a politikai élet nyíltabbá válását, a lakosság társadalmi-politikai folyamatokban, a döntéshozásban való részvételének erősödését.

A minta egy kisebb része (15,9%) az életkörülmények javulását is észleli, mégpedig elsősorban a jobb közellátás (8,3%) és a keresetek, bérek emelkedése (4,5%) tekintetében. Páran a mezőgazdaság fellendülését és a munkanélküliség csökkenését figyelték meg. A gazdaság fejlődésére a válaszadók 10,6%-a utal, közülük legtöbben a gazdasági helyzet stabilizálódását és a dinár árfolyamának rögzítését értékelik kedvezően. Néhányan specifikus gazdasági kérdésekben is pozitív változást vettek észre: a mezőgazdaság és a kereskedelem fellendülését.

Pszichológiai szempontokat a megkérdezettek 14,7%-a említett. A válaszadók leginkább egyfajta „lelki tehermentesedésről" adtak számot, a lelkiállapotuk, közérzetük javulását élik meg. Kifejezték, hogy nyitottabbá váltak embertársaik felé. Kiemelkedően jellemző, hogy a válaszadók egy, a szempont specifikussága miatt jelentősnek értékelt hányadánál megerősödött a jövőbe vetett bizalom és a tartós béke reménye.

Statisztikai szempontból nem jelentős, de figyelemre méltó, hogy néhányan a kisebbségek helyzete rendeződésének és a nagyobb fokú törvényességnek jelét észlelték.

3. táblázat: **A változás pozitív hatásainak értékelése**

	szám	%
A világ felé való nyitottság	133	50,4
Demokratizálódás	46	17,4
nyitottabb, aktívabb politikai élet	13	4,9
demokratizálódás	27	10,2
a terror csökkenése	6	2,2
Szabadságjogok	43	16,3
szólásszabadság	16	6,1
sajtószabadság	27	10,2
általános szabadságérzet	3	1,0
Életkörülmények	43	15,9
jobb közellátás	22	8,3
a fizetések emelkedése	12	4,5
az életkörülmények általános javulása	8	3,0
Pszichológiai szempontok, lelki tehermentesedés	39	14,7
Gazdasági szempontok	28	10,6
a gazdaság stabilizálódása	22	8,3
a termelés megindulása	3	1,1
a kereskedelem élénkülése	1	0,3
a mezőgazdaság fellendülése	2	0,7
Remény a tartós békére	25	9,4
A jövőbe vetett nagyobb bizalom	19	7,1
Kisebbségi szempontok	19	7,1
a kisebbség helyzetének javulása	8	3,0
a nagyobb tolerancia	11	4,1
A kormányba vetett egyértelmű bizalom	9	3,4
Az állam működésének pozitív irányú változása	6	2,2
a közrend és törvényesség fokozódása	5	1,8
a közbiztonság javulása	1	0,3

3.1.2. A változás negatív következményei

A változás negatív következményeit tekintve két feltűnő jellegzetesség figyelhető meg (4. táblázat). A válaszadók egyrészt egyes gazdasági szempontokról tesznek említést (pl. áremelkedés, adók emelkedése). A másik specifikum, hogy a megkérdezettek egy része a reális vagy irreális szubjektív elvárások nem teljesülését jelzi, például megfogalmazzák, hogy a keresetek nem növekedtek, a munkanélküliségi arány megmaradt. Az életszínvonal csökkenését a minta kisebb, mégis számottevő hányada figyelte meg (9%), néhányan a munkanélküliség növekedését tapasztalták. A minta viszonylag nagy része (24,2%) ugyanekkor nyíltan vállalja azt a véleményét, hogy a változásoknak semmiféle negatív következménye nincs, több mint felük egyértelműen azt válaszolta: olyan rossz volt, hogy rosszabb már nem lehetett.

4. táblázat: **A változások negatív következményei**

	szám	%
Gazdasági stabilizációval kapcsolatos intézkedések	95	35,9
áremelkedés	60	22,7
adópolitika változása	35	13,2
Várt, de elmaradt pozitív változás	32	12,1
változatlan a munkanélküliség	8	3,0
változatlanok a keresetek	24	9,0
Az életszínvonal csökkenése	24	9,0
Semmilyen negatív változás nem történt	64	24,2

3. 2. A legfontosabb társadalmi célok megítélése

A kérdőív kitöltésekor a minta tagjai arra is választ adtak, hogy mit tartanak a jelenben a legfontosabb társadalmi céloknak (5. táblázat). Pszichológiai értelemben ez a kérdés arra keres választ, hogy a megkérdezettek mit tartanak a biztosabb és jobb jövő felé vezető útnak, illetve arra is enged következtetni, hogy mit várnak el a társadalom, a közélet irányítóitól a jelen helyzetben. A társadalmi célok megítélésének a jelen társadalmi törekvésekkel való összevetése irányadó lehet a szülőföldhöz való kötődés empirikus feltárásához.

Az eredményekből az derül ki, hogy a fiatalok, az ország fejlődését tekintve, a gazdasági fejlődést s ezen belül a jelenlegi gondok kezelését tekintik legfontosabbnak (33,3%). Figyelemre méltó az is, hogy viszonylag specifikus gazdasági törekvések kifejezése esetén is hasonló a vélemény (gyárak beindítása, infrastrukturális fejlesztések).

Fontossági sorrendben az életkörülmények javítása következik – a minta több mint fele említi –, s ebből nyilvánvaló: az alacsony életszínvonal az egyik legnagyobb, legsürgetőbben megoldásra váró, a válaszadókat személyesen is súlyosan érintő teher.

Előnyben részesített célkitűzésnek számít a társadalom reformja (33,3%) is. E kategóriába változatos válaszok csoportosulnak, így a vélemények szóródása, sokfélesége is érzékelhető. Főként a jogállam megteremtése és a demokrácia megszilárdítása kap hangsúlyt. A kisebbségekkel kapcsolatos szempontok a minta körülbelül negyedének válaszában fordulnak elő (25,3%), ezen belül a tolerancia erősítését szorgalmaznák a legtöbben (10,9%).

A minta kisebb, de jelentős csoportjának megítélésében a nemzetközi kapcsolatok erősítése is a leglényegesebb társadalmi célok közt szerepel, ezen belül pedig az EU-csatlakozási törekvés. A vajdasági autonómia és a hatalom decentralizációja, valamint a fiatalság támogatása a válaszadók egy kisebb, de a szempont specifikussága miatt számottevő részénél fordul elő.

Kevesen tartják lényegesnek az elmúlt évtized megpróbáltatásait előidéző politikusok felelősségének megállapítását (annak ellenére, hogy a felelősség megállapításának elmaradása minden demokratikus rendszerváltozásnál további társadalmi problémákhoz vezet).

A kívánatos társadalmi célok közt hangsúlyt kap az egészségügy fejlesztése. Ez a specifikus szempont kiugró jellege miatt a válaszadók személyes érintettségét jelzi.

A válaszadók véleményét példákkal szemléltetem az 1. keretben.

5. táblázat: **A legfontosabb társadalmi célok megítélése**

	szám	%
A gazdaság fejlesztése	161	60,9
a gazdasági problémák kezelése	88	33,3
a tőke beáramlásának elősegítése	18	6,8
infrastrukturális fejlesztés	12	4,5
a gyárak beindítása	11	4,1
a mezőgazdaság fejlesztése	11	4,1
privatizáció	11	4,1
a külkereskedelem fejlesztése	10	3,7
Életkörülményekkel kapcsolatos szempontok	135	51,1
a közjólét javítása	78	29,6
a munkanélküliség csökkentése	47	17,8
a szociális háló kiépítése	10	3,7
Társadalmi szempontok	88	33,3
demokratikus törvények	22	8,3
a demokrácia megszilárdítása	16	6,0
a korrupció felszámolása	16	6,0
az emberi jogok fokozottabb tekintetbe vétele	10	3,7
politikai stabilitás	9	3,4
demokratikus értékek	7	2,6
a vezetők iránti bizalom helyreállítása	5	1,8
a jogrendszer reformja	3	1,1
A kisebbségekkel kapcsolatos szempontok	67	25,3
a kisebbségek helyzetének rendezése	33	12,5
a tolerancia erősítése	29	10,9
a koszovói helyzet rendezése	5	1,8
A nemzetközi kapcsolatok javítása	56	21,9
Autonómia, decentralizáció	34	12,9
Vajdasági, kisebbségi autonómia	25	9,4
Jugoszlávia decentralizálása	9	3,4
A fiatalok támogatása	34	12,9
Az iskolarendszer reformja	26	9,8
A bűnösök felelősségének megállapítása	25	9,4
Az egészségügy helyzetének rendezése	20	7,5
A béke megőrzése	15	5,7

1. keret

13. kérdés: Ha most, a változás utáni időszakban Önre lenne bízva az ország vezetése, mely célokat kezelne a legfontosabbakként?

A fiatalok iskoláztatása és munkahelyek biztosítása lenne a legfontosabb.

Az ország gazdaságát fejleszteném, nem várnék a külföldi segélyre. A háborús bűnösöket mind Hágába küldeném, nem itthon ítélkeznék felettük, hogy a világ tudja: Jugoszlávia nem az az ország, amely menedéket nyújt nekik.

Jó kapcsolatokat építenék ki külfölddel.

A Vajdaságnak politikai-gazdasági autonómiát adnék.

Javítanám az egészségügy, a tanügy és az igazságügy helyzetét.

A gyárak és üzemek beindítása lenne a legfontosabb. Növelném a kereseteket és javítanám a rászorulók, például a nyugdíjasok helyzetét. Kölcsönöket adnék a fiataloknak.

Támogatnám a fiatalokat, új munkahelyeket teremtenék, üldözném a korrupciót, és segíteném a külföldi tőke beáramlását.

Szeretném helyreállítani az ország nemzetközi tekintélyét.

A lehető leggyorsabban próbálnám javítani az életkörülményeket, új munkahelyeket teremtenék, növelném a kereseteket, a szakképzett emberek elhelyezkedésére új lehetőségeket nyújtanék.

Radikálisan megreformálnám a gazdaságot, gyors ütemben hajtanám végre a privatizációt, garanciákat nyújtanék a külföldi befektetőknek. Megreformálnám a jogrendszert, szavatolnám a bíróságok függetlenségét. Azonnal visszaállítanám a Vajdaság autonómiáját.

3.3. A változások hatása a vajdasági magyarságra

Vizsgálatom fontos része volt annak feltárása, hogy a 2000 őszén bekövetkezett változások a megkérdezett fiatalok szerint miként befolyásolják a vajdasági magyaroknak mint kisebbségi csoportnak az életét. A minta e célhoz illeszkedően egyrészt megítélte a vajdasági magyarok, és ezen belül külön a vajdasági magyar

fiatalok jellegzetes terheit, gondjait, majd ezután a változásoknak a saját etnikai-kisebbségi csoportra gyakorolt hatását. Feltételeztem, hogy a változások általános hatása és a kisebbségi csoportra gyakorolt hatása közt jellemző eltérések figyelhetők meg.

3.3.1. A vajdasági magyarság problémáinak észlelése

A vajdasági magyarság jelenlegi problémái közül a válaszadók számára leghangsúlyosabbnak olyan gondok tűntek, amelyek nemcsak a magyarságot, hanem más nemzetek tagjait is érintik (44,3%). A vajdasági magyarok specifikus problémái közül kiemelkedik az oktatás, s ezen belül az anyanyelven való tanulási nehézségek és továbbtanulási lehetőségek hiánya (31,0%). További specifikus problématípusként sokan a (munkahelyeken, a közéletben, nyilvános helyeken tapasztalt) hátrányos megkülönböztetést említették (20,4%). A magyarság megosztottságát a fiatalok 18,5%-a, ezzel összefüggésben az érdekképviselet hiányosságait 5,6%-uk jelölte meg. A minta egy kisebb csoportja a kivándorlást, az asszimilációt, a vajdasági és kisebbségi autonómia hiányát, a magyar nyelvhasználat korlátozottságát, a szegényes kulturális lehetőségeket és a nemzeti öntudat hiányát említette. A pszichológiai szempontok közül a motiváció hiánya és a kilátástalanság, valamint az érdektelenség került a válaszok közé.

6. táblázat: **A vajdasági magyarság problémáinak megítélése**

	szám	%
Jugoszlávia más nemzetiségű lakosaival megegyező problémák	117	44,3
anyagi gondok	49	18,5
munkanélküliség	38	14,3
Az anyanyelvű oktatás, a szűkös és nem megfelelő színvonalú továbbtanulási lehetőségek	82	31,0
Diszkrimináció	54	20,4
Megosztottság	49	18,5
Kivándorlás	37	14,0
Asszimiláció	33	12,5
A vajdasági és kisebbségi autonómia hiánya	23	8,7

	szám	%
Korlátozott anyanyelvhasználat	22	8,3
A művelődési lehetőségek hiánya, alacsony kulturális szint	21	7,9
A nemzeti öntudat alacsony szintje	21	7,9
Lelki problémák	20	7,5
motiváltság hiánya	9	3,4
kilátástalanság	4	1,5
érdektelenség	4	1,5
egyéb lelki gondok	3	1,1
A magyar szakemberek hiánya	15	5,6
A magyarok érdekképviseleteinek hiányosságai	15	5,6
A nemzeti öntudat alacsony szintje	14	5,3
A kisebbségi jogok hiánya	9	3,4

A vajdasági magyar fiatalok gondjainak megítélésekor (7. táblázat) a saját csoport specifikus problémái hangsúlyosabban jelentkeztek, mint a lakosság többségi részét is érintő terhek. Az anyanyelvű tanulási és továbbtanulási lehetőségek hiányát vagy nem megfelelő színvonalát a minta több mint fele említette (51,1%). A soron következő leggyakoribb kategóriába a lakosságot általánosan érintő nehézségek kerültek (43,1%). Figyelmet érdemel az az adat is, hogy kevés az anyanyelvű szórakozási lehetőség, ez természetszerűen elsősorban a fiatal réteget érinti (12,8%). A diszkrimináció itt, a fiatalokra vonatkozóan nem annyira szembetűnő, mint a vajdasági magyarság teljes csoportjára vonatkozó kérdésnél (10,9%). Az is megfigyelhető viszont, hogy a válaszadók a fiatalok csoportját pszichésen terheltebbnek vélik, mint a vajdasági magyarság egészét. Ötvenen soroltak fel lelki szempontokat: a bezártságot, a kilátástalanságot, a motiváció és a jövőkép hiányát. Az eredmények ellenére mégsem valószínű, hogy a vajdasági magyar fiatalok valóban súlyosabb lelki problémákkal küzdenének, mint a vajdasági magyar népesség általában. A túlbecslés a lelki gondok személyes megéléséből adódhat.

A kivándorlás és a kultúrával kapcsolatos problémák (kulturális szint, művelődési lehetőségek hiánya) a fiataloknál is hasonló arányban fordulnak elő, mint a vajdasági magyarok teljes csoportjára vonatkozó válaszoknál. A minta csak egy kisebb része említi a nyelvhasználati lehetőségek korlátozottságát. Szembetűnő eltérés a teljes vajdasági magyarságra vonatkozó megítélés-

sel összehasonlítva, hogy a minta az asszimilációt és a megosztottságot kevésbé említi.

7. táblázat **A vajdasági magyar fiatalok problémáinak megítélése**

kategória	szám	%
Az anyanyelvű oktatás, a továbbtanulási lehetőségek szegényessége, nem megfelelő színvonala	135	51,1
Jugoszlávia más nemzetiségű lakosaival megegyező problémák	114	43,1
munkanélküliség	76	28,7
anyagi gondok	38	14,3
Kevés anyanyelvű szórakozási lehetőség	34	12,8
Diszkrimináció	29	10,9
Lelki problémák	50	18,9
motiváció hiánya	13	4,9
bezártság	11	4,1
jövőkép hiánya	10	3,7
kilátástalanság	9	3,4
egyéb lelki gondok	7	2,6
A kulturális lehetőségek hiánya, alacsony kulturális szint	28	10,6
Kivándorlás	28	10,6
Az anyanyelvhasználat korlátozottsága	10	3,7
Asszimiláció	9	3,4
Megosztottság	9	3,4

A válaszadók a vajdasági magyarok (és a vajdasági magyar fiatalok) problémáiról alkotott véleményét példákkal illusztrálom a 2. keretben.

2. keret

15. és 16. kérdés: Sorolja fel, hogy Ön szerint jelenleg melyek a vajdasági magyarság/vajdasági magyar fiatalok legfontosabb problémái:

Munkavállalási gondok – a menekültek is előbb kapnak munkát, mint mi.

Az a fő problémánk, ami mindenki másnak is. A pénztelenség. Emellett terhelnek bennünket az oktatási helyzet gondjai és a diszkriminációnak is ki vagyunk téve.

Nincs jövőképünk és motivációnk – nem tudjuk, miből fogunk megélni a jövőben.

A vajdasági magyarokat képmutatók képviselik, és amíg ez radikálisan meg nem változik, addig az érdekképviseletekből több rossz származik majd, mint jó.

Nincs összetartás. Különböző pártok vannak, ahelyett, hogy egységes magyar érdekképviseletünk lenne.

Nincs rá lehetőségünk, hogy olyan magyar nyelvű összejövetelekre járjunk, ahol igényesen szórakozhatunk, nem pedig politikai szónoklatokkal tömnék a fejünket.

A magyar nyelvű felsőoktatás szinte teljesen hiányzik. A magyarok nehezen kapnak munkát.

Nehéz a magyar értelmiségiek anyanyelven való érvényesülése.

A vajdasági magyarok alig ismerik a magyar nemzeti történelmet és a magyar kultúrát, a nemzeti öntudatuk gyenge.

Sajnos az itthoni oktatás színvonala gyenge, a lehetőségek szegényesek. Választhatunk aközött, hogy szerb nyelven tanulunk az egyetemen, vagy kivándorlunk.

3.3.2. A változások hatása a vajdasági magyarok életére

Aszerint, hogy hogyan ítélik meg az októberi események hatását a vajdasági magyarok életére, a megkérdezettek három csoportja különíthető el. A legtöbben azok vannak (48,1%), akik a változások következtében különböző reményeik megvalósulására látnak esélyt, vagy egyszerűen csak úgy érzik, hogy a kilátástalanság időszaka után életükbe visszatér a távlat. E válaszadók kevés konkrét cél megvalósulásában hisznek; ezek közül az oktatás fejlődése emelkedik ki. Figyelmet érdemlő specifikus szempontok is megjelennek: néhányan úgy vélik, életükön pozitív irányban változtathatnak a státustörvény nyújtotta kedvezmények vagy a (külhoni) magyar állampolgárság elnyerése.

A második csoportba azok tartoznak, akik a vajdasági magyarság helyzetében egyáltalán nem észlelnek változást (29,2%). A harmadik csoport a legbizakodóbb (26,1%): úgy értékeli, konkrét történések, tények mutatják a változások kedvező hatását. Válaszaikban elsősorban a kisebbségi jogok tekintetbe

vételét, valamint a nagyobb fokú toleranciát említik. Itt is vannak sajátságos szempontok, például néhány megkérdezett szerint a változások hozzájárultak a vajdasági magyarság nemzeti öntudatának erősödéséhez, az anyaország felé való nyitáshoz. A kérdésre adott válaszok példái a 3. keretben olvashatók.

8. táblázat: **A változások hatása a vajdasági magyarságra**

	szám	%
Pozitív változás reménye	127	48,1
vajdasági, kisebbségi autonómia reménye	35	13,2
általános remény	31	11,7
biztató jövő	17	6,4
az oktatás fejlődésének reménye	13	4,9
az esélyegyenlőség reménye	10	3,7
a kulturális szint erősödésének reménye	7	2,6
bizakodás a státustörvény kapcsán	6	2,3
a magyar pártok békülésének esélye	3	1,1
a kivándorlás csökkenésének reménye	3	1,1
kettős állampolgárság reménye	2	0,7
Nem hozott jelentősebb változást	77	29,2
Megtörtént pozitív változás	68	26,1
a kisebbségi jogok fokozottabb tekintetbe vétele	33	12,5
jobb esélyek	25	9,4
nagyobb tolerancia	10	3,7
a nemzeti öntudat erősödése	3	1,1

3. keret

14. kérdés: Ön szerint az elmúlt év társadalmi változásai mit jelentenek a vajdasági magyarok életére nézve?

Most már több esély van rá, hogy javuljon a helyzetünk, bár kézzelfogható eredményeket még nem tapasztaltam.

Enyhült az elnyomás. Már az is nagy fejlődés, hogy a magyar parlamenti képviselők megemlíthetik az autonómia gondolatát.

Most már több reményünk van jogaink elismertetésére és a kisebbségi autonómiára.

Remélem, a kisebbségi jogokat jobban elismeri majd az új kormány, mint az előző.

Reménykedhetünk abban, hogy fejlesztik majd az anyanyelvű oktatást.

Lényeges változás nem történt, mert a kisebbségek gondjai a jelenlegi kormányt is teljesen hidegen hagyják.

Semmi jót nem jelent a változás. A magyar emberek legtöbbje csak vegetál, örülnek, ha megvan a mindennapi kenyerük, és nincs is erejük tenni a közösség jövőjéért.

3.4. Jövőkép

A jövőkép témáját két részben vizsgáltam: egyrészt arra szerettem volna választ kapni, hogyan tekintenek a fiatalok a vajdasági magyarságnak mint saját csoportnak a jövőjére, másrészt pedig az ország teljes lakosságának jövőjére vonatkozóan kértem szubjektív becsléseket. Külön hangsúlyt fektettem a kettő közti különbség elemzésére. A vajdasági magyarság jövőjét illetően a következő ötéves időszakban várható pozitív és negatív történésekre kérdeztem rá; a teljes népesség esetében a reményeket és a félelmeket nem választottam külön. A fiataloknak a vajdasági magyarság jövőjére vonatkozó megítélését a 9. és 10. táblázat foglalja össze.

A reálisnak vélt, öt éven belül várható pozitív változások között a vizsgálati minta tagjai elsősorban a kisebbségi helyzet rendeződésével kapcsolatos reményeikről számolnak be (76,8%). A remények és elvárások nagyobb része a szülőföldi, kisebb része pedig a Magyarország felől érkező hatásokkal függ össze. További kategória alakult ki az életkörülmények változásának szempontjaiból (43,2%). Az ország gazdasági fejlődésének reménye szintén jelen van a minta jelentős részénél (30,0%), s viszonylag sokan remélik sorsuk pozitív változását a vajdasági és kisebbségi autonómiától is (23,1%). A mutató specifikusságához viszonyítva gyakran fordul elő a piacgazdaság kialakulásának kedvező értelemben való említése (10,2%), valamint a nemzetközi kapcsolatok fejlődésére irányuló elvárás (9,9%). Az egyes választípusok példái a 4. keretben tekinthetők meg.

9. táblázat: **Reálisnak vélt pozitív változások a következő öt évben**

	szám	%
Kisebbségi kérdésekkel kapcsolatos remények	203	76,8
a magyar nyelvű iskoláztatás fejlődésének reménye	45	17,0
több kisebbségi jog, a nagyobb tolerancia	43	16,2
a kulturális lehetőségek gyarapodása	24	9,0
a státustörvény várható pozitív hatásai	23	8,7
magyar állampolgárság reménye	18	6,8
a magyarok érdekképviseletének fejlődése	17	6,4
az anyanyelvhasználat bővülése	16	6,1
a kivándorlás lassulása, a kivándoroltak visszatérése	11	4,1
a magyarságtudat erősödése	6	2,2
Az életkörülmények javulásának reménye	114	43,2
jobb életkörülmények	49	18,6
jobb keresetek	37	14,0
a munkanélküliség csökkenése	28	10,6
Az ország gazdasági fejlődésének reménye	79	30,0
Vajdasági, kisebbségi autonómia	61	23,1
A piacgazdaság kiépülése	27	10,2
A nemzetközi kapcsolatok fejlődése	26	9,9

4. keret

21. kérdés: Ön szerint a következő öt évben milyen pozitív, kedvező változások következhetnek be a vajdasági magyarok helyzetében? (Kérjük, csak a reálisnak tekintett lehetőségeket sorolja fel.)

A kisebbségi jogokért tett erőfeszítések bizonyos része sikert hoz majd.

Remélem, kisebbségi autonómiához jutunk és esetleg magyar állampolgárságot is szerezhetünk a jövőben.

Igazságosabban bánnak majd a magyarokkal. A magyar ajkúak is munkához jutnak majd, nem csak a szerbek.

Remélem, enyhül majd a nemzetek közti összeférhetetlenség.

Remélem, kevesebb hátrányos megkülönböztetésben lesz részünk.

Nem nagyon látok rá esélyt, hogy javuljon a helyzet. Az emberek már többé-kevésbé elveszítették a reményt a korábbi sok hazug ígéret miatt.

Talán javul majd az oktatás helyzete, több kulturális és művelődési lehetőség teremtődik. Ez hozzájárulhat a vajdasági magyarság erkölcsi felemelkedéséhez is.

Okos politizálás esetén szélesebb körben használhatjuk majd anyanyelvünket.

A magyarság akkor maradhat meg, ha a vajdasági magyar pártok összefognak, és tisztelettel viszonyulnak egymáshoz.

Remélem, erősödik majd a nemzeti öntudat. Ha a magyarság autonómiát kapna, dinamikusabban fejlődne a vajdasági térség. A státustörvénytől is sokat várok.

A reális negatív változásokra vonatkozó kérdésnél sokféle szempont látható: a kisebbségi helyzettel kapcsolatos aggodalmak (68,9%) sorában sokan említik reális lehetőségként az asszimilációt, a többségi nemzet nacionalizmusát, a fokozódó kivándorlást, sőt a válaszadók szerint a magyarok elűzésének fenyegetése sem szűnt meg. A minta úgy véli, a gazdasági fejlődés elmaradása és az életkörülmények változatlansága (11,3%) szintén aggodalomra adhat okot, és a piacgazdaságnak is várhatóan lesznek negatív hatásai (4,1%). A válaszadók kisebb, de számottevő része vélte úgy, hogy negatív változás már nem következhet, a jövő csakis jobbat hozhat (12,5%). Példákat az 5. keretben soroltam fel.

10. táblázat: **Reálisnak vélt negatív változások a következő öt évben**

	szám	%
A magyarság helyzetével kapcsolatos negatív változások	182	68,9
asszimiláció	48	18,1
a kivándorlás erősödése	33	12,5
nacionalizmus, magyarellenesség	25	9,4
a magyar iskolák leépülése	21	7,9
a magyarság széthúzása	18	6,8
a vajdasági magyarok elűzése	11	4,1
a kisebbségi jogok hiánya	14	5,3
diszkrimináció	12	4,5
A gazdaság működése és az életkörülmények	30	11,3
a gazdaság stagnálása	9	3,4

	szám	%
szegénység	7	2,7
a munkanélküliség növekedése	5	1,9
kizsákmányoló kormány	5	1,8
a munkanélküliség változatlansága	3	1,1
infláció	1	0,3
A piacgazdaság kiépülése	11	4,1
Nem várható negatív változás, „csak jobb lehet"	33	12,5

5. keret

22. kérdés: Ön szerint milyen kedvezőtlen, negatív változások következhetnek be a következő öt évben a vajdasági magyarok helyzetében? (Kérjük, csak a reálisnak tekintett lehetőségeket sorolja fel.)

Ha nem valósulnak meg a változáshoz fűzött reményeink, ha nem javulnak az életkörülmények, és változatlan marad a gazdaság helyzete, folytatódik a kivándorlás.

Ha romlanak az életkörülményeink, és fokozódik a hátrányos megkülönböztetés, a vajdasági magyarság kivándorol vagy asszimilálódik.

Ha folytatódik a vajdasági magyarság létszámának csökkenése, egyre kevesebb esélyünk lesz majd jogaink kiharcolására.

Ha Magyarország vízumkényszert vezet be a vajdasági magyarokkal szemben, szinte semmi reményünk sem marad a biztatóbb jövőre.

Polgárháború következhet be, mert a szerbek fegyverrel akarják majd megakadályozni a Vajdaság autonómiáját.

Teljesen meghiúsulhat a magyarság érdekeinek érvényesítése a magyar pártok széthúzása miatt.

Nagyon rosszul alakulnának a dolgok, ha továbbra is ilyen megosztott maradna a vajdasági magyarság. A másik veszély, hogy a jövőben is folytatódik az elvándorlás.

A vajdasági magyar pártok széthúzása a vesztünket okozhatja.

3.5. Az ideális társadalom ismérvei

A következő vizsgálati kérdéssel azt tudakoltam a válaszadóktól, hogy elképzelésük szerint milyen a polgárainak megfelelő életkörülményeket és jó közérzetet nyújtó társadalom. Pszicholó-

giai szempontból e nyílt kérdés útján olyan társadalmi jellemzőket akartam azonosítani, amelyek a megkérdezettek szerint befolyásolják a szülőföldhöz és a hazához való pozitív viszonyt és ragaszkodást. Erre mindenekelőtt azért volt szükség, hogy tudjam: milyen sajátos feltételek megléte esetén mondható el, hogy az egyént nagy valószínűséggel nem foglalkoztatja a migráció gondolata.

A válaszok szembeötlően szóródnak, ugyanakkor több esetben nagy az egyetértés (11. táblázat). A kérdés érzelmileg sem hagyta közömbösen a fiatalokat; mindenki hosszan válaszolt, és viszonylag rövid idő alatt megmutatkoztak a vélemények sűrűsödési pontjai.

A minta háromnegyede számára a jó közérzetet nyújtó társadalom alapvető sajátossága a „normális", tehát emberhez méltó életet biztosító körülmények megléte – vagyis a minta többségének társadalmi közérzete elsősorban az életszínvonaltól és a munkalehetőségektől függ. E kategóriába kerültek a szórakozási és utazási lehetőségek is, a válaszokból kiderült, hogy mindkettő jelentősen függ az anyagi helyzettől (pl. „olyan társadalom, amelyikben anyagilag megengedhetem magamnak, hogy minden évben elmenjek nyaralni"). Az említett sajátos szempontok jelentősége részint a minta fiatal korával magyarázható, részint pedig azzal a ténnyel, hogy az elmúlt évtizedben az üdülési és szórakozási lehetőségek háttérbe szorultak, ezáltal felértékelődhettek, fényűzéssé válhattak.

Az ideális társadalom második legfontosabb sajátosságaként a gazdasági fejlődés jelenik meg (60,0%). Harmadik helyen szerepel a *demokratikus ország* kategória, amelyet sok apró, a demokráciához érintőlegesen kapcsolódó sajátosság alkot (45,4%). A vélemények itt szóródnak, mintha nem létezne egy egyöntetű, kialakult elképzelés arról, hogy mi is a demokrácia. Gyakoribbak ezen belül az emberi jogokat és szabadságjogokat említő válaszok (12,9% és 11,4%). Többen figyelemre méltó társadalmi jellemzőket említenek (pl. stabilitás mint értékrend-jellemző, hiteles politikai irányítás, szervezett élet).

A kérdőíven belül az ideális társadalomra vonatkozó kérdésnél volt a leggyakoribb a lélektani szempontok említése (30,3%).

Nagy az egyetértés abban, hogy az ilyen társadalomban az ember biztonságban érzi magát, megbecsülik, értékesnek tartják.

Több specifikus szempont, például a tolerancia, gyakori előfordulása miatt (29,5%) külön kategóriába került. Hangsúlyozása szintén értékrend-jellemző: az elmúlt időszakban toleráns hozzáállásban hiányt szenvedett vajdasági magyar fiatalok lényegesnek vélik saját csoportjuknak a társadalomba való fokozottabb integrálódását és a más kultúrák elfogadását. Az említetteken kívül a válaszadók kiemelik, hogy az ideális társadalomban béke van, rend és törvényesség, magas szintet ér el a kultúra és az egészségügyi ellátás, a politika támogatóan viszonyul az ifjúsághoz és a családhoz.

A válaszadás sajátosságaiból (a kérdőív kitöltésébe való bevonódás, érzelemgazdagság, válaszbőség), továbbá a szempontok jellegéből is kitűnik: Jugoszlávia ma még távolról sem az az ország, amelynek polgárait a jó társadalmi közérzet jellemzi, és a válaszadó fiatalok szerint minden téren nagyon sok még a tennivaló. A társadalom megtartó ereje, kutatásom tanulsága szerint, már önmagában a megfelelő életkörülményeken és a gazdasági helyzeten is sokban múlik, hiszen e két szempont a legszámottevőbb előfordulású, és döntően ezek adják a társadalmi közérzet pozitív jellegét.

A válaszokból részletek olvashatók a 6. keretben.

11. táblázat: **Az ideális társadalom ismérvei a vizsgált minta szerint**

	szám	%
Életkörülményekkel kapcsolatos szempontok	198	75,0
jó életszínvonal	103	39,0
jó munkalehetőségek	81	30,6
szórakozás, üdülés elérhetősége, lehetőségei	14	5,3
Gazdasági fejlettség	158	60,0
Demokratikus ország	120	45,4
az emberi jogok tiszteletben tartása	34	12,9
szabadságjogok, szabadságérzet	30	11,4
demokrácia	24	9,0
politikai stabilitás	16	6,0
korrupciómentesség	7	2,7
a moralitás a társadalom tagjai számára érték	3	1,1

	szám	%
a stabilitás társadalmi érték	3	1,1
hiteles politikai irányítás	3	1,1
szervezett társadalom	2	0,7
szabad információáramlás	2	0,7
Pszichológiai szempontok	81	30,3
biztonság	53	19,8
az emberek megbecsülése, az ember érték a társadalom számára	17	6,4
kiszámítható körülmények, tervezhető jövő	7	2,7
az önmegvalósítás lehetősége	3	1,1
a tehetség értékként való elismerése	1	0,3
Tolerancia	78	29,5
Béke	52	19,7
Esélyegyenlőség	35	13,3
Rend, törvényesség	33	12,5
közbiztonság	22	8,3
törvények betartatása	11	4,2
A világ felé való nyitottság	27	10,2
Magas kulturális szint	19	7,1
Jó egészségügyi ellátás	18	6,8
Az ifjúság támogatása	16	6,0
Családbarát politika	11	4,2

6. keret

34. kérdés: Ön szerint milyen egy megfelelő életkörülményeket és tagjai számára jó közérzetet nyújtó társadalom?

Jó az életszínvonal, rendezett a politikai helyzet és a gazdaság állapota.

Az ideális társadalomra nem jellemző a nemzetek közti összeférhetetlenség.

Ez a társadalom nem tesz különbséget a különböző nemzeti hovatartozású emberek között. Az emberek ismerik és tisztelik mások kultúráját.

Az ideális társadalomban érték a tolerancia, érvényesül az esélyegyenlőség, békében és biztonságban lehet élni.

Az ideális társadalom biztos megélhetést nyújt, az emberek biztonságos környezetben élnek. Szólásszabadság, a sajtószabadság és a vallásszabadság jellemzi.

Az ideális társadalom gazdasága fejlett, az ország nyitott külföld felé, tiszteletben tartja a kisebbségi és emberi jogokat.

A jó közérzetet lehetővé tevő társadalomban hatékonyan működik a piacgazdaság, jó a közbiztonság, van érvényesülési lehetőség, és mindenki biztosítani tudja a megélhetését.

Ez a társadalom mindenkinek egyenlő esélyt nyújt a boldogulásra származásra való tekintet nélkül. A polgárok anyagi és szociális biztonságban élnek, kulturális szintjük magas. Jellemző a sajtó- és szólásszabadság.

3.6. Helyzetértékelés és az ország jövőjének értékelése az ideális társadalomhoz viszonyítva

A kérdőív végén a válaszadókat arra kértem, hogy ítéljék meg az ideális társadalom általam felsorolt egyes jellemzőinek szubjektív fontosságát, továbbá ugyanezen szempontok szerint jellemezzék egy hatfokú skála mentén (0 – egyáltalán nem jellemző, 5 – teljesen jellemző) Jugoszlávia jelenlegi helyzetét és tíz év múlva várható jövőjét. A kérdéssel az volt a célom, hogy a fiatalok megítéljék: jelenleg hol tart Jugoszlávia a jó közérzetet nyújtó társadalomhoz viszonyítva, illetve a válaszadó fiatalok elképzelései szerint a jövőben milyen változás várható? (Megjegyzendő, hogy az általam felsorolt szempontok többsége a vizsgált minta „ideális társadalom”-jellemzésben is szerepelt, tehát a szülőföld és haza iránti viszony, attitűd fontos mércéje volt.)

Az egyes szempontok fontosságának megítélésénél igen egyöntetű vélemények alakultak ki. A megadott tényezők átlagos fontossága alig maradt az 5-ös maximális érték alatt, s mindez azt jelezte: a minta tagjai számára valamennyi szempont rendkívül lényeges (7. keret).

A Jugoszláviában uralkodó jelenlegi állapot megítélésénél (8. keret) szembeötlő, hogy a válaszadók szerint csak egyetlen szempont jellemzi az országot a közepesnél nagyobb mértékben, azaz kielégítő szinten: a vallásszabadság (minden más mutató a közepes 3,0 érték alatt marad). Mindez azt jelzi, hogy a társadalmi közérzet kedvezőtlen, s a jó közérzetet nyújtó társadalmi rendszerek több lényeges pozitívuma hiányzik vagy károsodott.

7. keret

A jól működő társadalom egyes jellemzői fontossági sorrend szerint (átlagok)

Béke	4,94
Biztonságos életkörülmények	4,91
Emberi jogok tekintetbe vétele	4,89
Jól működő piacgazdaság	4,87
Tolerancia	4,82
Szólásszabadság	4,80
Esélyegyenlőség	4,79
Kollektív jogok	4,78
Közbiztonság	4,78
Jó szociális és társadalombiztosítási ellátás	4,76
Sajtószabadság	4,75
Vallásszabadság	4,58
Többpártrendszer	4,55

8. keret

A megkérdezettek becslése arra nézve, hogy Jugoszlávia jelen állapotára mennyire jellemzők a jól működő társadalom egyes sajátosságai

A közepesnél jobban jellemző:	
Vallásszabadság	3,21
A közepesnél kevésbé jellemző:	
Jól működő piacgazdaság	1,29
Jó szociális és társadalombiztosítási ellátás	1,30
Esélyegyenlőség	1,36
Biztonság	1,54
Tolerancia	1,55
Többpártrendszer	1,56
Béke	1,76
Emberi jogok tekintetbe vétele	1,92
Kollektív jogok	1,91
Szólásszabadság	2,41
Sajtószabadság	2,74

Nyilvánvalóvá az is, hogy a válaszadók valamennyi felsorolt szempontnál jelentős javulást várnak. Tíz év múlva – úgy vélik – valamennyi megadott sajátosság a közepes 3,0 értéknél jobban jellemzi majd Jugoszláviát, s ennek megfelelően a társadalom megítélése pozitívvá válik. A gyakorlatban ez azt jelenti, hogy tíz év múlva pozitív, kielégítő társadalmi közérzetre számítanak.

Elgondolkodtató a fiataloknak az a véleménye, hogy a tíz év múlva elvárt állapot megítélésénél a közepes, semleges értéket éppen csak hogy meghaladja a vajdasági magyarokat specifikusan érintő szempontok (esélyegyenlőség, tolerancia) becslése. Mintha arra számítanának, hogy a saját kisebbségi csoportjuk gondjai, érdekei még hosszú idő elteltével sem fognak társadalmunkban kellő hangsúlyt kapni és megoldódni. Nyilvánvalóan úgy vélik: a hátrányos helyzet továbbra is fennmarad, tekintet nélkül az ország jövendő fejlettségi szintjére és a várható demokratizálódásra.

Az eredmények értékelésénél különválasztottam azokat a szempontokat, amelyek a válaszadók becslése szerint jobban, illetve kevésbé változnak majd az elkövetkező időszakban. A mostani és tíz év múlva elvárt állapot közti legnagyobb eltérés a piacgazdaságnál figyelhető meg (2,20), de jelentős változásra számítanak a válaszadók a szociális és társadalombiztosítási ellátás fejlődésében (1,86) és a béke megszilárdulásában (1,82) is. Becslésük szerint tehát az ország várhatóan a piacgazdálkodás útjára lép, ami egyes életkörülmények és a szociális ellátás változását is magával hozza, de nem feltétlenül jár az esélyegyenlőség és a tolerancia hasonló mértékű erősödésével.

4. Diszkusszió

A kutatás eredményei nyilvánvalóvá teszik, hogy a kezdődő társadalmi változás hatására a vajdasági magyar fiatalok közérzete valamelyest javult, sőt ennél is jelentősebben változtak a megkérdezettek hosszú távú elvárásai és jövőképük. Ezzel együtt azonban a minta számára még csak körvonalazódott, hogy miben más a jelenlegi hatalom a korábbinál. Az új országvezetés irányában egyszerre hangsúlyos a bizalom és a

bizalmatlanság; az elvárások és félelmek egyidejűleg jutnak kifejezésre. A jelen helyzetben az újonnan megtapasztalt demokrácia, a szabadságjogok érvényesülése, a terror megszűnése jelentik a legkedvezőbb változást, a minta egy kisebb része ugyanekkor látni véli a gazdasági átalakulás első biztató lépéseit, az életkörülmények javulását is. Sokan vannak, akik a hosszú időn át bezárkózott, elszigetelődött és polgárait elszigetelt ország újonnan megtapasztalt nyitottságát élik meg kedvezően a határátlépési illeték eltörlésétől kezdve a szabad véleménynyilvánításig minden vonatkozásban. Mindez együttesen megerősíti: a vajdasági magyar fiatalok lelki tehermentesülése, a nyomás alóli felszabadulása legalábbis megkezdődött.

A megkérdezettek többé-kevésbé elfogadóan viszonyulnak a változásokkal együtt járó, de negatívnak értékelt következményekhez (tandíjemelkedés, adóterhek növekedése) és a megszorító intézkedésekhez. Kevesen vannak, akiknek a reményei – például a fizetésemelés, a munkanélküliség csökkenése – nem teljesültek, a többségnek nem is voltak olyan elvárásai, amelyekben csalódhattak volna, talán azért, mert a korábbi állapotok valóságnak megfelelő ismeretében nem értékelték túl a várható változásokat.

A jövőképpel kapcsolatos, a változásokat megelőzően mért eredményeimhez képest feltűnő változás, hogy **részben visszatért a magyar fiatalok jövőbe vetett hite.** Az elkövetkező időszak kiszámíthatóbbá, tervezhetőbbé vált. Mindez elsősorban abból tűnik ki, hogy meglátásuk szerint az ország tíz év múlva közelebb kerül a pozitívan szemlélt társadalmak vágyképéhez, s ezenkívül majdnem nullára csökkent az olyan válaszok aránya, amelyekben a fiatalok a jövőtől semmiféle biztató, előremutató változást nem remélnek.

A társadalmi célokkal és a jelenlegi helyzet javításával kapcsolatos vélemények esetében több általános jellegzetesség figyelhető meg. A válaszadók egyetértenek abban, hogy a társadalom irányítóinak előnyben kell részesíteniük a lakosság **életkörülményeinek** minden tekintetben való javítását és a **demokrácia** megszilárdítását. A kisebbségek helyzetének javítása csak sokadlagos célként jelenik meg. Kétségtelen ugyan, hogy a lét-

szükségletek biztosítása nagyon fontos az egyén szempontjából, ám a kisebbségi érdekek háttérbe szorulását vészjelzésként is értelmezhetjük. Arra utalhat, hogy a válaszadók nem érzik elérkezettnek az időt kisebbségi közösségük sorsának javítására, nem tartják elegendőnek az önérvényesítésre való készségüket, vagy kevés esélyt látnak a kisebbségi helyzet változására. További tényező lehet az egy évtizednyi nehéz időszak után belsővé vált, tudatalatti félelem a kisebbségi érdekekért való kiállás következményeitől. Az eredményre magyarázatot adhat az is, hogy a vajdasági magyarok az elmúlt években kialakult külső kontroll érzésük miatt a kisebbségi körülmények alakulását esetleg befolyásolhatatlannak vélik. (A külső kontrollos egyén úgy érzi, nem tehet semmit helyzete, körülményei javításáért, sorsa kizárólag rajta kívül álló tényezőktől függ. A kontroll e típusa huzamos ideig fennálló, előreláthatatlan, irányíthatatlan stresszorok hatására is kialakulhat.)

Egységes a vélemény a társadalmi célok megítélésében, s ez kedvezően értékelhető. A válaszadók, a magyarság megosztottsága ellenére, azonos nézetet vallanak a mindennapok számos lényeges létkérdéséről. Ebből az is következhet, hogy a vajdasági magyarok feltehetően egyöntetűen támogatnak minden előremutató társadalmi-gazdasági törekvést, fejlődésre tett erőfeszítést. Az azonos gondolkodás egyúttal segíti az összhang kialakítását a többségi nemzet azon képviselőivel is, akik nyilvánvalóan szintén az életkörülmények javulását szeretnék.

A gazdasági és életkörülményekkel összefüggő szempontok ilyen markáns előnyben részesítése összhangban van a Maslow-féle (1970) szükséglethierarchia modellel: bizonyos alacsonyabb rendű (például biológiai) szükségletek kielégítése szükséges ahhoz, hogy az egyén egyáltalán eljusson a magasabb rendű igényekig; ahhoz, hogy egyáltalán gondolni tudjon a közösség, a saját csoport fejlesztésére, távlataira[5]. Feltételezhető, hogy a gazdasági és életkörülményekkel kapcsolatos nehézségeket a vizsgálati csoport tagjai olyan súlyos teherként élik meg, hogy mellet-

5 A szükséglethierarchia modell megállapításait költői eszközökkel fejezi ki József Attila az általam mottóként idézett Ars poetica című versében.

tük a közösségépítés, a kisebbségi problémák megoldása **háttérbe szorul,** nem tudatosul kellőképpen.

Az ideális társadalom ismérveivel kapcsolatos kérdések esetében szintén egyezik a megkérdezettek véleménye. A válaszok ezenkívül nagyfokú érzelmi bevonódást is mutatnak, melynek az oka, hogy az elmúlt évtizedben nélkülözött társadalmi jellemzők felértékelődtek. A válaszadóknak világos elképzelésük van egy olyan – idealizált – országról, amelyben élni szeretnének, és azt is egyértelműen látják, hogy a jelenlegi állapot ettől távol áll. Meglepő azonban a jövőre vonatkozó becslések alakulása: a megkérdezettek egységesen úgy vélik, hogy az ország **a következő évtizedben lendületesen halad majd a jó irányba.** Megjegyzendő, hogy noha ez a pozitív jövőkép pszichológiai szempontból nagyon fontos, a közgazdászok és politikai elemzők becslései azt jelzik, hogy jelentős javulás egy tízéves periódus alatt sem állhat be (Jovanov, 2001).

A vajdasági magyar kisebbség problémáinak megítélésben a válaszadók közt mérsékelt egyetértés alakult ki. Szembetűnő, hogy a minta tagjai a vajdasági magyarok fő gondjaként olyan tényezőket sorolnak fel, amelyek nem csak a kisebbségi csoportot érintik: **az anyagi nehézségeket és a munkanélküliséget.** Összhangban a társadalmi célok a minta általi értékelésével, az eredmények e része megerősíti: a kisebbségi sorsban élők számára az általános gazdasági hanyatlás és az elszegényedés jelentette az elmúlt évtized legnagyobb megpróbáltatását. Ezzel együtt az is feltételezhető, hogy a gazdasági bajok nagyobb terheket róttak a vajdasági magyarokra, mint az ország többségi nemzetére, és jobban megviselték őket. A válaszokat elemezve úgy tűnik, mintha háttérbe szorulnának a vajdasági magyarokat egyedien érintő kisebbségi problémák. Mindössze egyetlen, egységesen megjelölt speciális problémakör emelkedik ki: **az anyanyelvű oktatás.** A válaszokban szereplő többi szempont esetében az egyetértés csekély, s ez közvetlenül utal a magyarok – a fiatalságnál is tapasztalható – megosztottságára (összhangban Gereben, 1999 kiterjedt kutatásával).

Figyelemre méltó az az eltérés is, amely a teljes vajdasági magyar kisebbség és külön a vajdasági magyar fiatalok problémái-

nak megítélése közt mutatkozik. Néhány speciális szempont, így az oktatás problémái és a szórakozási lehetőségek hiánya terhelőbben érintik a fiatalabb korosztályt. Az anyanyelvű szórakozás teljesületlen igényét a vizsgált csoport egyöntetűbben kifejezi, mint amekkora hangsúlyt kap ez a probléma a jelenlegi érdekképviseletek ifjúsági programjában. A minta véleménye jelzi: több törődést igényelne a magyar nyelvű találkozási, ismerkedési lehetőségek megteremtése.

A sajátságos kisebbségi problémákról alkotott vélemények változatossága szinte „leképezi" a vajdasági magyarok közti általános véleménykülönbségeket. Erős az egyet nem értés abban, hogy a következő évek milyen pozitív változásokat hozhatnak (a két leggyakoribb véleménytípus a tolerancia erősödését és az oktatási helyzet rendeződését valószínűsíti). **A kisebbségek sorsával kapcsolatos félelmek** – például az asszimiláció és a kivándorlás növekedése miatti aggodalom – viszont **igen erősek.** Mindez azt jelzi, hogy a válaszadók szerint az általános életkörülmények várható javulásán túl a magyarság helyzetének kilátásai kevésbé kedvezőek, sőt akár a pesszimizmusnak is van helye. Mi több, a vélemények szerint tíz év múlva sem következhet be akkora javulás a kisebbség helyzetében, amekkora a lakosság általános gondjainak mérséklődésében. A fiatalok úgy gondolják, a tolerancia és az esélyegyenlőség az elvárt változás ellenére még tíz év múlva is csak közepesen jellemzi majd az országot.

A magyarság mint kisebbségi csoport sajátságos gondjainak és kilátásainak megítélésében tapasztalt erős eltérések enyhén borúlátóvá teszik a szerzőt. Az egységes véleményalkotás és kiállás hiánya, a széthúzás fokozhatja a kisebbség manipulálhatóságát, fenntarthatja, sőt erősítheti a megosztottságot és a gyökértelenséget, a piacgazdaság megteremtődése esetén a korlátlan önérdekűségre is hajlamosít. Az eredmények sajnálatosan összhangban állnak a magyarság megosztottságáról alkotott hétköznapi képpel, sztereotípiával. Mindebből az a következtetés vonható le, hogy szükség volna egy olyan, erős, hiteles közjogi testületre, civil szervezetre, magyar pártra vagy pártkoalícióra, amely fellépésével, sikeres politizálásával mind a fiatalokat, mind

az idősebbeket erős kisebbségi közösséggé tömöríthetné, és érdekképviseletüket hatékonyan elláthatná.

A válaszadók nem remélik a kisebbség helyzetének erőteljes jobbulását. Ha ez az eredmény más korosztályokra is érvényesnek bizonyul, annak a jele, hogy a vajdasági magyarok sem a hatalmi tényezők segítő szándékában, sem a saját csoport érdekérvényesítő erejében nem bíznak. A fiatalok esetében ez az eredmény egyúttal azt is jelentheti, hogy a kisebbségi problémák kérdéskörét ideológiáktól és üres ígéretektől túlterhelt területnek vélik, távol tartják magukat a kisebbségi sorssal kapcsolatos véleményalkotástól, nem szívesen kapcsolódnak be az érdekképviseletek munkájába (összhangban Ivanović, Šram és Runje, 2001 eredményeivel).

Ahhoz, hogy a politikai változásnak, a hatalomváltásnak meglegyen a kedvező hatása, és valódi rendszerváltozás történjen, a vajdasági magyarok részéről nem elég a tétlen kivárás, hanem szervezett, tevékeny cselekvésre is szükség van. Mindez csak akkor lehetséges, ha a magyar kisebbség azonos célokat szem előtt tartva, egységesen, következetesen tudja érvényre juttatni politikai terveit és szándékait, ha el tudja fogadtatni a többségi nemzettel specifikus gondjainak fontosságát és a megfelelő megoldási módokat. Abban az esetben viszont, ha vélemények integrálódása és szervezett cselekvéssé alakítása nem következik be, a többségi nemzettel közös gazdasági terhek enyhülése és a rendszerváltozás előrehaladása – a megkérdezettek feltételezett nézeteivel ellentétben – a vajdasági magyarok számára nem hoz egyértelműen biztatóbb jövőt.

Köszönet

Köszönetet mondok Prof. dr. Gábrity Molnár Irénnek segítségéért a kutatás megszervezésében és a technikai feltételek megteremtésében, valamint a VIFÓ vezetőségének a közreműködésért.

IRODALOM

Andorka R. (1996): Merre tart a magyar társadalom? Antológia, Lakitelek.
Bibó I.(1986): Válogatott tanulmányok, Budapest.
Csepeli Gy. (1984): Nemzeti tudat és érzésvilág, Múzsák, Budapest.
Durkheim E.(1978): A társadalmi tények magyarázatához. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest.
Erős F.(1993): A válság szociálpszichológiája, T-Twins, Budapest.
Erikson E. (1991): A fiatal Luther és más írások, Gondolat, Budapest.
Gereben F. (1999): Identitás, kultúra, kisebbség, Osiris, Budapest.
Hódi S. (1992): A nemzeti identitás zavarai, Forum, Újvidék, 1992.
Hódi S.(2001): Légüres térben, Logos, Tóthfalu.
Ivanović J., Šram Z., Runje D.(2001): A szabadkai középiskolás fiatalok értékszemléletének dimenziói, Új Kép, 2001. október–november.
Jovanov Z. (2001), Srpski klub poverilaca reformi, Helsinška povelja, 46. szám, 13–15.
Kopp M., Skrabski Á.(1992): Magyar lelkiállapot, Végeken, Budapest.
Kopp M., Skrabski Á., Szedmák S. (1998): A szociális kohézió jelentősége a magyarországi morbiditás és mortalitás alakulásában, In: Glatz F. (szerk.): Magyarország az ezredfordulón, MTA, Budapest.
Maslow A. (1970): Motivation and personality, Harper and Row, New York.
Mérei F. (1985–1986): Lélektani napló, Művelődéskutató Intézet, Budapest.
Mitscherlich A., Mitscherlich M. (1988): Die Unfähigkeit zu trauern, Piper Verlag, München.
Rehák L. (1979): A kisebbségtől a nemzetiségig, Forum, Újvidék.
Sági Z. (2001): Délvidéki lelkiállapot, In: Gábrityné dr. Molnár I. – Mirnics Zs. (szerk.): Fészekhagyó vajdaságiak, MTT, Szabadka, 205–211.
Szalai J. (1988): Arat a magyar, MTA Szociológiai Intézete, Budapest.
Üzenet (2000): 30. szám
T. Mirnics Zs.: Hazától hazáig, In: Gábrityné Molnár I., Mirnics Zs. (szerk.): Fészekhagyó vajdaságiak, MTT, Szabadka, 163–204.

MŰHELY

A fiatalok és a közélet

DIÓSI VIOLA

Bevezető gondolatok

2000. október 5-én megdőlt az Európa utolsó diktatórikus rendszerének nevezett Milošević-rezsim is. Megdöntésében vitathatatlanul kiemelt szerepe volt a szerbiai fiataloknak. Új eszmék, nézetek, lehetőségek villantak fel azokban a pillanatokban. A fiatalok között eufórikus hangulat uralkodott. Néhány héttel október 5-e után több főiskolán, egyetemen leváltották az egyetemista szervezetek vezetőit, akik együttműködtek az előző hatalommal. Új szervezeteket hoztak létre, melyektől azt várták, hogy ténylegesen a diákok érdekeit képviseljék, cserekapcsolatokat építsenek ki külföldi egyetemekkel, hogy végre megszabaduljanak a bezártságtól, amely az előző rendszert jellemezte, és nyitás történjen a Nyugat és Európa felé. Több civil szervezet, szakmai tömörülés jött létre, a korábban hazaárulónak kikiáltott Ellenállás Mozgalom rendezvényei tömeges látogatottságnak örvendtek. A veszély megszűnése után a mozgalom kifejezetten népszerűvé vált.

A változásokat megelőző mozgalmi munkában a magyar fiataloknak is részük volt. Az Ellenállás Mozgalomnak a Vajdaságban sok magyar tagja, támogatója volt, különösen Szabadkán és a Tisza mentén.

A változások kezdetén – amikor még sokkal nagyobb és gyorsabb méretű társadalmi és gazdasági változásokra lehetett következtetni – a nemzeti alapon szerveződő, ifjúsági és érdekvédelmi szervezeteknél többször is felmerült a kérdés: mennyire kell átértékelni és megváltoztatni azt az irányvonalat, amelyeket addig követtek, hiszen ezek a szervezetek az elmúlt 10 évben alakultak, és az elmúlt időszakra jellemző problémákat voltak hivatottak megoldani. Fő célkitűzéseik a magyar fiatalok hátrányos

helyzetének javítása, identitásuk megőrzése, valamint olyan gyakorlati tudás biztosítása volt, amellyel véleményt alkothatnak, tájékozódhatnak és a későbbi közéleti tevékenységük folyamán a vajdasági magyar közélet utánpótlására alkalmasak is lesznek.

Hatványozottan fontos kérdések voltak ezek, mert a vajdasági közélet minden szintjén óriási utánpótlás-hiánnyal küzdenek az intézmények, pártok, civil szervezetek. Az ifjúsági szervezetek megalakulásával és aktív szerepvállalásával a civil társadalom egy új formája és rétege alakult ki, melynek középtávon fontos szerepe lehet a vajdasági magyar fiatalok politikai szocializációjában.

Dolgozatom megírásakor két tényezőre támaszkodom: egyik az a személyes tapasztalathalmaz, melyet egyetemista éveim alatt az ifjúsági mozgalomban és szervezetekben végzett munkámmal szereztem, a másik pedig a Vajdasági Ifjúsági Fórum és a Magyarságkutató Tudományos Társaság által folytatott empirikus kutatás eredményei 2001 tavaszán.[1]

A kérdőíves adatgyűjtés, amelynek csak részleges eredményeit használom fel tanulmányomban, 2001 júniusában zajlott, vagyis nyolc hónappal a „demokratikus változások" után. Kutatásunk célja annak megismerése volt, hogy a magyar fiatalok szerint 2000 szeptembere után mennyire változtak meg a körülmények, fontosnak tartják-e a közreműködést olyan szervezetek munkájában, melyek segítségével hathatnak az őket körülvevő társadalmi környezetre, és milyennek látják az őket képviselő érdekképviseleteket. A kérdőíves válaszok értékelése előtt egy rövid összefoglalóban áttekintem a vajdasági magyar érdekképviseletek, pártok megalakulásának körülményeit és eddigi legfontosabb eredményeiket.

1 A kérdőívezést a HTMH anyagi támogatásával a Vajdasági Ifjúsági Fórum és a Magyarságkutató Tudományos Társaság szervezte. A minta 264, 18 és 28 év közötti vajdasági magyar fiatalból állt (átlagéletkor 22,25 év, szórás: 3,18). A minta több demográfiai változó szempontjából is reprezentatív. A megkérdezettek 20 vajdasági helységben élnek, a bánáti és bácskai térségből megközelítőleg azonos számú kérdőív érkezett. A csoportok életkor szerinti megoszlása szintén kiegyenlített. A populáció reális mutatóihoz viszonyítva a férfiak aránya enyhén túlreprezentált, azonban a nemi összetétel nem torzítja az eredményeket. A minta tagjainak többsége tanul, valamivel kisebb része munkaviszonyban áll, és közel 10% munkanélküli.

1. A fiatalok és a vajdasági magyar érdekképviselet megítélése

Az első vajdasági magyar érdekképviselet a Vajdasági Magyarok Demokratikus Közössége volt.

„A volt JSZSZK parlamentjének 1990. augusztus 8-ai alkotmánymódosítása lehetővé tette az országban a többpárti rendszer bevezetését. Ez szolgált alapul a magyar önszerveződésnek is.

(…) A magyarságot megfélemlítő szerb tömegtüntetések szerte a Vajdaságban – bár atrocitásokra nem került sor – teljesen spontán cselekvésre késztették a magyarságot. Néhány értelmiségi kapcsolatba lépett egymással, és petíciót kezdeményezett a kisebbségek számára kedvezőtlen új köztársasági oktatási törvénytervezetek módosítására. (…) A petíciót több mint 17 ezer magyar írta alá.

Az egységes államiságra hivatkozó szerb állam éles reagálással vetette el a petíciót, de nem alkalmazott retorziót vagy represszió.

Ez felbátorított néhány olyan értelmiségit, akik addig jól ismerték a jogrendszer adta lehetőségeket és az új politikai erőviszonyokat. Ágoston András 1989. december 18-án egy 11 tagú kezdeményező bizottság nevében beindította a Vajdasági Magyarok Demokratikus Közösségének (VMDK) megalakulására vonatkozó kezdeményezését.” (Mirnics K., 1999)

A VMDK 1990 és 1993 közötti programjának és kifejtett fő tevékenységének alappillérei a következők voltak:

– elismeri Vajdaság autonómiájának erőszakos úton történő megszüntetését, de hangsúlyozza, hogy a vajdasági magyarok az egységes államiságú Szerbia politikai tényezői és jogrendszerének keretein belül fogják követelni a kollektív jogokat és a magyar autonómiát;

– kezdetben egyedüli kezdeményezője volt a békemozgalmaknak és az erőszakos mozgósítások elleni harcnak;

– a Vajdaság nemzetiségi összetételének erőszakos megváltoztatására tett próbálkozások elleni fellépés az 1993-as menekülthullám idején.

A VMDK-án belüli szakadások 1994 tavaszán történtek. A tagság elégedetlen volt a párt gyakorlati politikai teendőinek hiánya, a párt tevékenységnek egysíkúvá válása, valamint a párt vezetésének központosítása miatt. „A szervezet zentai tisztújító közgyűlésén a módosított alapszabály a vezetést az elnök és az elnökség kezében összpontosította, valamint elvetette a VMDK-án belüli platformosítás lehetőségét. A közgyűlés után az egész szabadkai, zentai, topolyai, becsei, adai, kanizsai és kishegyesi politikai vezetőség és értelmiség kivált a VMDK tagságából és elkezdték szervezni új politikai érdekképviseletüket."(Mirnics K., 1999)

A Vajdasági Magyar Szövetség (VMSZ) alakuló közgyűlését 1994. június 18-án tartotta Zentán. A pártszakadás első konkrét vesztesége az 1996. november 16-i szövetségi, tartományi és helyhatósági választások eredményén mutatkozott meg, mert a szavazatok kettészakadását jelentette (a VMSZ 81 310, a VMDK 42 857 szavazatot kapott), s emiatt a vajdasági magyarság négy magyar önkormányzatát vesztette el. Az 1997-ben megtartott köztársasági választásokon – a megkezdett tárgyalások ellenére – sem indít közös jelöltet a két párt, és ennek eredményeként a VMDK teljes választási vereséget szenvedett. Csaknem ezzel egyidejűleg Ágoston András és csoportja kiválik a VMDK-ból,és létrehozza a Vajdasági Magyar Demokrata Pártot. A VMDP a történelmi VMDK egyetlen jogutódjának tekinti magát a mai napig. Ám ez a párt is jelentéktelen sikert ért el az 1997-es választásokon.

Az említett három párton kívül a Vajdasági Magyar Kereszténydemokrata Mozgalom, a Vajdasági Magyar Polgári Mozgalom és az Európa Platform érdekképviselet léteznek még.

1999. augusztus 20-án – a Vajdasági Magyar Szövetség kezdeményezésére – megalakul az Ideiglenes Magyar Nemzeti Tanács, amely a történelmi VMDK szétesése óta az első kezdeményezés, amely a magyar pártok intézményesített együttműködését hivatott létrehozni. Az IMNT magalapításában a VMSZ mellett részt vett a VMDK, a VMKDM és a VMPM. A VMDP elzárkózik az együttműködéstől. Az IMNT létrejöttét bírálatok érik a jugoszláv hatalom és a vajdasági magyar közélet felől is. Míg a hatalom államellenesnek és nacionalistának minősíti a szervezkedést, ad-

dig a vajdasági magyarság párton kívüli közéleti személyiségei, az egyházak és civil szervezetek nem tartják teljesnek a vajdasági magyarság képviseletét, vagyis nem ismerik el a vajdasági magyarság csúcsszervének.

A 2000. szeptemberi választásokat a Szerbiai Demokratikus Ellenzék (SZDE) nyeri meg, melynek a magyar pártok közül csak a Vajdasági Magyar Szövetség tagja. Az október 5-i fordulat után a VMSZ a Szerbiai Demokratikus Ellenzék tagjaként vezetői pozícióba került. Soraiból egy köztársasági kormányalelnök, egy tartományi képviselőházi alelnök, három tartományi titkár, négy segédtitkár, két szövetségi, 7 köztársasági, 18 tartományi képviselő került ki, valamint nyolc önkormányzat működik magyar többséggel. Az önkormányzati képviselők száma kb. 200-ra tehető. A 2000-es választásokon a VMDP-nek egy tartományi képviselőt sikerült bejuttatni a tartományi képviselőházba. A többi magyar párt nem ért el jelentős választási eredményt.

A vajdasági magyar pártok és érdekképviseletek viszályokkal, nézeteltérésekkel teli története mellett az országban zajló politikai események is jelentősen befolyásolták a vajdasági magyar fiataloknak a magyar érdekképviseletekről alkotott képét. A vajdasági magyarság érdekképviseletei sokszor kerültek kényszerhelyzetbe, a közvélemény azonban gyakran nem tesz különbséget egy kisebbséget a többségi nemzettel szemben őszintén képviselő szervezet és egy hatalomra törő párt között.

2. A kérdőíves felmérés eredményei

2.1. A minta néhány jellegzetessége

A minta 264, 18 és 28 év közötti vajdasági magyar fiatalból állt (átlagéletkor 22,25 év, szórás: 3,18). A csoportok életkor szerinti megoszlása szintén kiegyenlített volt. A populáció reális mutatóihoz viszonyítva a férfiak aránya – enyhén – túlreprezentált (nők 47,3%, férfiak 52,7%), ugyanakkor érthető, hogy ennél a korosztálynál a nőtlenek és a hajadonok száma is nagy. A minta tagjainak többsége tanulmányait folytatta, valamivel kisebb része munkaviszonyban volt, és közel 10% volt a munkanélküliek aránya (1. táblázat).

1. táblázat: **Munkavállalók, hallgatók és munkanélküliek aránya**

	Szám	%
Munkaviszonyban	95	35,98
Főiskolás, egyetemista	106	40,15
Munkanélküli	25	9,46
Nincs adat	38	14,41

2. táblázat: **A megkérdezettek családi állapota**

	Szám	%
Nős, férjezett	32	11,5
Nőtlen, hajadon	132	88,5

A minta tagjai (3. táblázat) 20 vajdasági helységben élnek, a bánáti és bácskai térségből megközelítőleg azonos számú kérdőív érkezett.

3. táblázat: **A megkérdezettek lakhely szerint**

	Szám	%
Ada	17	6,4
Csóka	10	3,8
Gombos	10	3,8
Horgos	10	3,8
Kelebia	1	0,4
Kishegyes	10	3,8
Magyarkanizsa	28	10,6
Mohol	3	1,1
Muzslya	5	1,9
Nagybecskerek	5	1,9
Óbecse	3	1,1
Palics	12	4,5
Szabadka	55	20,8
Székelykeve	10	3,8
Temerin	5	1,9
Tiszaszentmiklós	5	1,9
Topolya	20	7,6
Törökbecse	5	1,9
Újvidék	15	5,7
Zenta	30	11,4

2.2. Az érdekképviseletekről adott válaszok

A kérdéssel kapcsolatban, hogy mennyire elégedettek a vajdasági magyarság érdekképviseleteinek munkájával, a legtöbben semleges álláspontonvannak, vagyis se pozitívnak, se negatívnak nem tartják a vajdasági magyar érdekvédelmi szervezeteket. A válaszadók 19,7%-ának negatív a véleménye és mindössze 17,8 % vélekedik pozitívan.

A nemek szerint megoszlásban[2] az látható, hogy a férfiak határozottabb véleményt alkotnak, több a pozitív (20,3%) és több a negatív vélemény (20,3%) is, mint a nőknél, ahol 17,6% negatívnak, 15,2% pozitívnak tartja az érdekképviseletek munkáját. A férfiak 57,2%-a, a nők 66,45%-a van semleges álláspontón. Ezek a „nem tudom", vagy „nem érdekel" válaszok igen nagy számban azt sejtetik, hogy a fiatalok nem igyekszenek elmélyedni az időszerű politikai kérdésekben.

A családi állapot szerinti megoszlásban – bár a megkérdezetteknek mindössze 11,7%-a házas – ez a csoport jóval pozitívabban (38,7%) ítéli meg az érdekképviseleti szervezetek munkáját, mint a nőtlenek és hajadonok. Az elmarasztalók száma a családosoknál és az egyedül élőknél is 19,4%, a házasok közül 41,9%, az egyedül élőknek pedig 64,7% helyezkedett semleges álláspontra. Valójában tehát a házas fiataloknak vagy jó, vagy rossz a véleménye, kevés a semleges.

A korcsoportok szerint megoszlásban az idősebb fiatalok határozottabb véleményt alkotnak. Három nagy korcsoportot különböztettünk meg, és az adatokat ennek függvényében elemeztük.

A 16-19 évesek (általában középiskolások, általános iskolát végzett munkanélküliek vagy fizikai munkások) 16,2%-a negatívnak és 14,7%-a jónak minősíti az érdekképviseletek munkáját. A legtöbben (69,1%) semleges álláspontra helyezkedtek, zömmel nem tudják megítélni a pártok, civil szervezetek munkáját, s nem tudnak érdemleges választ adni arra a kérdésre sem, hogy melyek a vajdasági magyarság és a vajdasági magyar fiatalok jelenlegi leglényegesebb problémái.

2 A mintában a nők 47,3%-kal, férfiak 52,7%-kal vettek részt.

A 20-24 éves korosztály véleménye is hasonló, itt még mindig a negatív megítélés van túlsúlyban, azonban itt valamennyivel kevesebben fogadják el a semleges álláspontot, ami az általános tendenciához képest, amikor a legtöbben elzárkóznak a véleményalkotástól, kedvező. Itt a válaszok 19,7%-a negatív, 17,2%-a pozitív és 62,3%-a semleges.

A harmadik korcsoportnál jelentősen megváltozik a válaszadók véleménye az előző két csoporthoz képest. Itt több (23,2%) a pozitív vélemény a vajdasági magyar érdekképviseletek munkájáról, 21,7% értékeli negatívan, és csak 53,6% helyezkedik semleges álláspontra. E csoport koránál fogva már figyelemmel kísérhette az elmúlt rezsim pusztítását, világos emléke lehet még azokról az időkről, amikor az ország népe egy viszonylagos jólétben és szociális biztonságban élt, a tolerancia korábbi időszakáról is van tapasztalata. A férfiak közül többen katonai szolgálatot teljesítettek a háborús időkben, már fiatal felnőttek voltak a hiperinfláció korában, és többen foglalkoztak az elvándorlás gondolatával. A legtöbben már 7–10 éve választópolgárok, több választást és választási csalást láttak, megélték a pártok összefogását, koalíciók széthullását, vajdasági magyar érdekképviseletek alakulását, szakadását, acsarkodásukat, sőt az erősödő anyaország fejlődését is figyelemmel kísérhették. Ennyi élmény akaratlanul is véleményformálásra készteti őket, még akkor is, ha igen magas az közömbösség és politikaellenesség.

A fiatalabb korcsoportok elzárkózása is érthető, ugyanis eddigi életük folyamán akarva-akaratlan a „nagypolitika” erős befolyással bírt mindennapi életükre, de élet- és világszemléletük még nem annyira kiforrott, hogy szabadon véleményt alkossanak, és véleményüket fel is vállalják. Számukra a politika szó jelentése sem teljesen egyértelmű, a politikusi hivatás pedig teljesen elvesztette becsületét, komolyságát.

1. ábracsoport: Az érdekképviseletek megítélése korosztályok szerint

16-19 év közötti korosztály %-ban

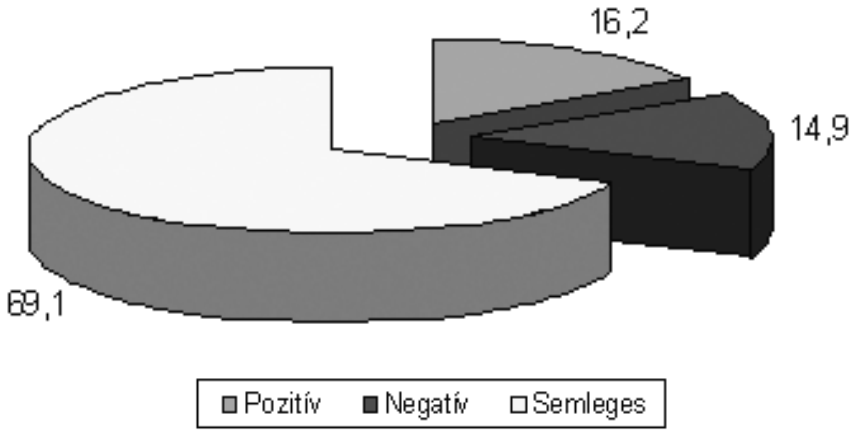

20-24 év közötti korosztály %-ban

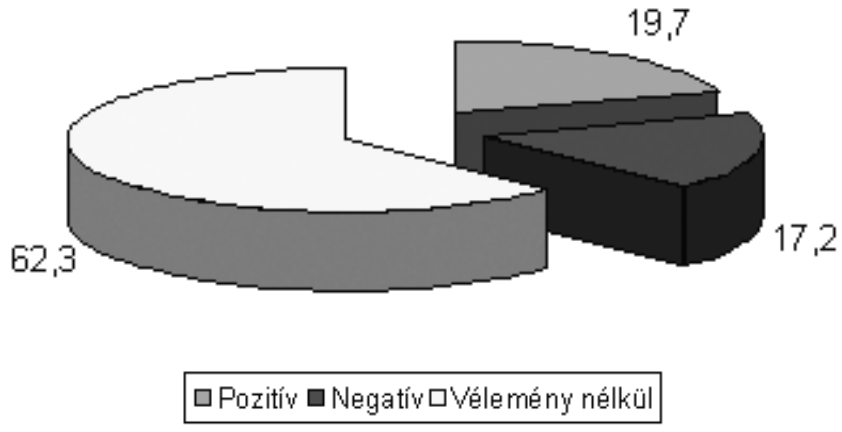

25-28 év közötti korosztály %-ban

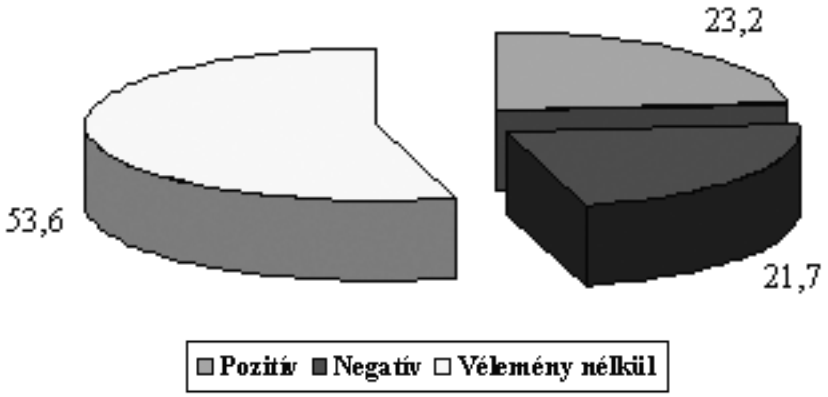

A magyar érdekképviseletről alkotott vélemény elemzésekor megállapítható, hogy az életévek növekedésével csökken a semleges álláspontúak száma, ugyanakkor a pozitív vélemény aránya jelentéktelenül nagyobb a negatívak előtt minden egyes korcsoportban.

Az iskolai végzettség szerinti megoszlásban az látható, hogy az általános iskolát végzetteknél többen vélekednek kedvezően (22,2%) az érdekképviseletek munkájáról, mint negatívan (20,6%) és magas (57,1%) semlegesek aránya.

A középiskolát végzettek csoportjában, érdekes módon több (66,7%) a bizonytalan, mint az előző csoportban, és nem sokkal ugyan, de valamennyivel mégis több a negatív véleményen levők száma (16,7%), mint a kedvezően vélekedőké (16%).

A főiskolai és egyetemi végzettségűek csoportja, az előző csoportokhoz képest a legkritikusabb a vajdasági magyar érdekképviseletek felé; 10,2%-kal többen mondanak negatív véleményt a pártok, civil szervezetek munkájáról (vagyis az összes megkérdezett 28,6%-a), a pozitív válaszok mindössze 18,4%-ot tesznek ki. Ahhoz képest, hogy a fiatalok e csoportja – iskolai végzettségét tekintve – a vajdasági magyar értelmiséghez tarto-

zik, magas azoknak a száma, akik semleges választ adtak kérdésünkre.

2. ábra: A felsőfokú végzettségűek véleménye a vajdasági magyar érdekképviseletekről

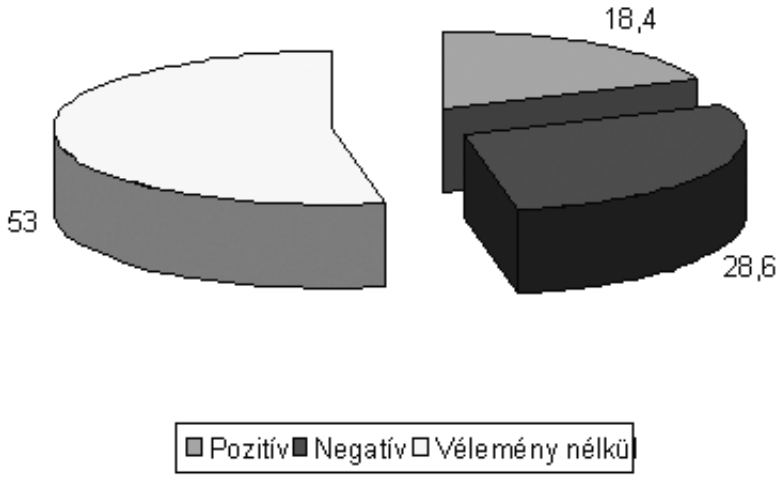

Településtípustól függően is eltérő válaszok születtek. A megkérdezettek 82,6%-a városban, 15,3%-a falun él. A városban élő lakosság jóval kritikusabban ítéli meg az érdekképviseletek munkáját (21,1%), mint a falun élők (13%). A városlakók mindössze 15,1%-a tartja kielégítőnek, a falun élők 30,4%-ához viszonyítva. A városiak viszonylag nagy aránya, 63,3% semleges véleményt mond, a falunk élők közül 9%-kal kevesebben (54,3%).

A válaszokból kitűnik, hogy számottevő különbségek lehetnek a település típusától függően az érdekképviseletek munkájának megítélésében. A falvakban amennyiben a falu politikai vezetése egy adott érdekképviselethez, párthoz tartozik, és jól végzi a település életének irányítását, sokkal jobban kifejezésre jut az elismerés. Az érdekképviseletnek erősebb közösségformáló és megerősítő szerepe van. Ezzel szemben a nagyobb településeken, a városokban az érdekképviseleti szervezetek legtöbbször nem egyedül kerülnek hatalomra, hanem koalícióban, így nem

egyértelmű a válaszadók állásfoglalása; az érdekképviseletek munkája kevésbé követhető és számon kérhető, mint a kisebb közösségekben.

A nyílt kérdésekre válaszolva többen elismerik a vajdasági magyar érdekképviseletek erőfeszítéseit, de legtöbben a széthúzás, az önérdekűség, és az üres ígéretek miatt nincsenek megelégedve az érdekképviseletek munkájával. A nyílt kérdésekre a következő válaszokat kaptuk (idézetek):

„Attól félek, hogy a politikusoknak sem az ország népének a jövője a fontos, hanem csak a fotel. Ők sem lesznek különbek, mint Milošević."

„A politikai pártok nem tudnak megegyezni. Legalább is a mi falunkban, de mindig hivatkoznak a falunkra. Úgy látom, hogy Székelykeve el fog szerbesedni."

„VMSZ – egyeduralomra törekvő, nagyrészt korrupt vezetőség, jellemző rájuk az alacsony iskolázottság.

VMDP– kompromisszumképtelen

VMDK– versenyképtelen

A legjellemzőbb a széthúzás".

„A szóból az ember nem tud megélni!"

„Amíg a kormányban nacionalista, magyargyűlölő »hazafiak« okoskodnak, és amíg a saját nemzetünk legnagyobb politikai pártja behódol a szerb vezetőségnek, elárulva ezzel a magyarokat, addig itt a magyar csak »hej, ti Mađaru« lesz!"

„Úgy érzem, hogy túlságosan kiélezik a nemzetiségi kérdéseket, és nem hajlandók az együttműködésre, kompromisszumokra még egymás közt sem."

„Félek, hogy hatalomra jutásuk után nem harcolnak a közösség érdekeiért."

„Mindegyik politikus a maga jövőjét igyekszik biztosítani, s mi arra kellünk, hogy szavazzunk. Nem engedik a fiatal nemzedék kibontakozását a politikai életben."

„Az igyekezet megvan, azonban, azonban nem az ő hibájukból, de mégsem sokat javul a magyarság helyzete."

„Minden tőlük telhetőt megtesznek, de az állam akadályozza őket."

„Ahhoz képest, hogy mennyire el voltunk és még mindig el vagyunk nyomva, sokat tesznek a vajdasági magyarság érdekeiért."

„Sokat ígérnek, de keveset valósítanak meg."

„Tisztelem munkájukat, erőfeszítéseiket, de nem érzem a munkájuk eredményét."

„ A VMSZ amennyit lehet, megtesz a vajdasági magyarságért. Ágoston pártja mindent megtesz, hogy lejárassa a többi magyar pártot."

„Ott vannak, ahol lenniük kell, nagyjából meg is teszik, amit lehet (VMSZ), de egyes emberek nem illenek a képbe."

3. A vajdasági ifjúsági érdekképviseletek rövid bemutatása

Az első vajdasági magyar ifjúsági érdekképviseletek később alakultak meg mint a felnőttek érdekképviseletei. Az első közülük szorosan kötődött a történelmi VMDK-hoz, gyakorlatilag a VMDK ifjúsági tagozata a **Vajdasági Magyar Ifjúsági Szövetség** (VMISZ) volt. A szervezet néhány év aktív munka után, a nagy érdekképviselet szakadása, valamint vezetőik külföldre távozása óta nem tevékenykedik.

1995-ben, a háborús időkben és a vajdasági magyar fiatalok tömeges elvándorlása után néhány lelkes fiatal – a Vajdasági Magyar Szövetség segítségével – egynapos rendezvényt szervezett **Vajdasági Ifjúsági Fórum** néven Ómoravicán. A rendezvény sikerén felbuzdulva néhány fiatal kezdeményezésére ugyanezen a néven ifjúsági civil szervezetet jegyeztettek be, ami a vajdasági magyar fiatalok összefogását, érdekképviseletét, iskolán kívüli képzését jelölte meg fő célkitűzései között. A VIFÓ tevékenysége az első években néhány nagy rendezvényre korlátozódott. A VIFÓ-fesztiválok sokáig a legnagyobb nyári ifjúsági találkozók voltak a Vajdaságban, ahol a résztvevők számos, a fiatalokat érintő kérdést fölvethettek fórumokon, közéleti találkozókon. 1998-tól kezdve, a növekvő igény és megkeresés sugallatára létrehozta első helyi szervezeteit, melyek helyi szinteken szervezik meg a fiatalok érdekvédelmét, kulturális és szabadidős tevékenységét. Jelenleg a VIFÓ-nak 16 településen működnek helyi szervezetei.

1997-ben, Újvidéken megalakult a **Vajdasági Magyar Diákszövetség.** „A szervezet alaptevékenysége a diák érdekképviselet mellett a szakmai, kulturális és sporttevékenységek szervezése, ösztöndíj- és támogatási ügyek intézése, bel- és külföldi diákcsereprogramok szervezése." (Vajdasági Magyar Ifjúsági Szerve-

zetek (a Képes Ifjúság melléklete, 2001) Tevékenységét először az újvidéki hallgatók között fejtette ki, de 1998 óta Szabadkán, 1999 óta pedig Zentán és Nagybecskereken is vannak tagszervezetei. A nagy érdeklődésre való tekintettel a felvételi vizsgákkal kapcsolatos tájékoztató körutak, műveltségi vetélkedők, táborok szervezésével már az általános és középiskolásokra is kiterjesztette tevékenységét.

A szaporodó ifjúsági szervezetek, az ifjúsági témában érdekelt csoportok megjelenése 1999-ben indokolttá tette egy ifjúsági ernyőszervezet létrehozását. A szervezet létrehozását a VIFÓ és a VaMaDiSz kezdeményezte. A kezdeményezés az ifjúsági szervezetek körében kedvező fogadtatásra talált, de politikai körökben nem igen. Olyan vélemények hangzottak el, hogy a létrejövendő ifjúsági ernyőszervezet Magyarország által – anyagilag és erkölcsileg – támogatott kezdeményezés, amely a vajdasági magyar politikai erőviszonyok megváltoztatására törekszik. A **Vajdasági Ifjúsági Tanács** (VIT), 1999. május 4-én alakult meg Szabadkán. Az alapító okiratot az alábbi ifjúsági szervezetek és fiatalokat felölelő intézmények írták alá:

– Vajdasági Ifjúsági Fórum (VIFÓ), Szabadka
– Vajdasági Magyar Diákszövetség (VaMaDiSz), Szabadka
– Vajdasági Magyar Cserkész Szövetség (VMCSSZ)
– a Vajdasági Magyar Szövetség Ifjúsági Bizottsága
– Képes Ifjúság, Újvidék
– Táltos Civilizációs Lap, Kishegyes
– a szabadkai Református Egyházközség ifjúsági tagozata
– Adai Zenekedvelő Ifjúság
– Moravicai Független Ifjúsági Szervezet
– Echo Ifjúsági Központ, Ómoravica

A VIT megalakulásával lehetővé vált a vajdasági ifjúsági szféra egységes képviselete, a rendelkezésre álló anyagi források jobb kihasználása, közös rendezvények szervezése, azok minőségi javítása és szélesebb rétegekhez való eljuttatása. Olyan stratégiai fontosságú igények fogalmazódtak meg – végre egységesen –, mint az akkor még igen rossz helyzetben lévő, egyetlen ifjúsági lap, a Képes Ifjúság anyagi gondjainak megoldása, a Tál-

tos ifjúság és irodalmi folyóirat újraindítása, valamint az ifjúsági háttérintézmények kialakítása és működtetése. Megalakult az első ifjúsági intézmény, a szabadkai Ifjúsági Központ, ami a VIT, a VIFÓ és a VaMaDiSz székhelye, az összes vajdasági magyar ifjúságot érintő információ gócpontja. A szabadkai Ifjúsági Központ megalakulása után, a VaMaDiSz kezdeményezésére Újvidéken is létre szeretnének hozni egy hasonló intézményt, több helyen ifjúsági klubok alakulnak.

1999. novemberében Magyarországon, majd 2001 tavaszán, a Vajdaságban megalakul a **Délvidéki Magyarok Ifjúsági Szervezete** (DMISZ). „Célja a délvidéki fiatalok érdekképviselete, közösségi és kulturális életének erősítése és az ideiglenesen Magyarországon élő fiatalok szülőföldhöz való kapcsolatának ápolása." (Vajdasági Magyar Ifjúsági Szervezetek, a Képes Ifjúság melléklete, 2001). A szervezet jelentősége a nagyszámú, Magyarországon tanuló fiatal összefogásában nyilvánul meg leginkább, valamint abban, hogy számos, a Vajdaságot népszerűsítő program, új ötlet valósul meg. A legjelentősebb ezek közül a zentai Nyári Ifjúsági Játékok, amely a régió legtömegesebb ifjúsági rendezvényévé nőtte ki magát. Hibája, a szervezet szempontjából az, hogy gyakran elzárkózik a más szervezetekkel való együttműködéstől, és olyan programok megszervezésébe kezd, melyekkel már a Vajdaságban működő ifjúsági szervezetek foglalkoznak, és így az összefogás helyett felesleges konkurencia alakul ki.

1999-ben, a VIT megalakulását követően megalakul a **Vajdasági Magyar Ifjúság** (VMI). A szervezet megalakulásához hozzásegített az, hogy a Vajdasági Magyar Szövetség úgy érezhette: az egyre erősödő ifjúsági szférában képviseltetnie kell a hozzá közel álló fiatalokat, akik később a párt politikai elitjének utánpótlását is képezhetik. A szervezet célját, többek között így határozza meg: „Igyekszünk megváltoztatni a fiatalok körében jelentkező apolitikus gondolkodásmódot oly módon, hogy közelebb hozzuk őket a politikához, továbbá a VMSZ-szel karöltve dolgozunk a politikai elit utánpótlásán." (Vajdasági Magyar Ifjúsági Szervezetek, a Képes Ifjúság melléklete, 2001).

A felsorolt regionális érdekeltségű ifjúsági szervezetek mellett számos más **helyi jellegű ifjúsági szervezet** működik (például a

Moravicai Független Ifjúsági Szervezet, a Moravicai Értelmiségi Fórum, az Anonymus Ifjúsági Egyesület stb.), valamint **szakmai csoportosulások:** a Vajdasági Magyar Ifjúsági Rádiósok Szervezete, az Adai Zenekedvelő Ifjúság, a történelmi egyházak keretében működő ifjúsági csoportok. A **Vajdasági Magyar Cserkészszövetség** szintén jelentős tagsággal és programmal rendelkezik, és fontos támpontja a fiatalok magyarérzelmű nevelésének és közéleti mozgósításának. Említést kell tenni a kulturális egyesületeken, közművelődési központokon belül működő ifjúsági szakcsoportokról, annak ellenére, hogy nem érdekvédelemmel és nem csak fiatalokat érintő kérdésekkel és rendezvényekkel foglalkoznak elsősorban, mégis szerepük van a fiatalok mozgósításában, a közösség problémái iránti érzékenységre nevelésben. A közélet és szórakozás iránt érdeklődő, középiskolát megkezdő fiatalokat nagyjából – lakhelytől függően – ezek a szervezetek tudják összefogni.

3.1. A magyar ifjúsági szervezetekről alkotott válaszok elemzése

A kérdésre, hogy a vajdasági magyar fiatalok mennyire elégedettek az ifjúsági érdekképviselettel, a következő válaszokat kaptuk:

14,4% nincs megelégedve,

39,9 %-a elégedett,

45,5%-a közömbös vagy nincs véleménye.

Már az összesített adatokból kiszűrhető, hogy a megkérdezett fiatalok nagy része jóval nagyobb százalékarányban minősíti kedvezően az ifjúsági érdekképviseletet, mint a magyar érdekképviseleteket általában.[3] Az is egyértelmű, hogy – a felnőtt érdekképviseletekhez hasonlóan – az ifjúsági érdekképviseletek munkáját, célkiűzéseit sem ismerik túlságosan, hiszen sokan nem tudnak véleményt mondani (a mintának majdnem a fele).

3 Ott 19,7% elmarasztaló, 17,8% pozitív és 61,7% tanácstalan választ kaptunk.

Ugyanúgy, mint a politikai érdekvédelmi szervezetek esetében, a férfiak kritikusabbak és határozottabb a véleményük, mint a nőknek. A férfiak 16,7%-a mondja negatívnak az ifjúsági érdekvédelmi szervezetek munkáját, 39,9% pozitívnak minősíti, és 43, 5% semleges véleményen van. A nők 12%-a negatívan, 37,6% pozitívan és 48%-a semlegesen nyilatkozik.

3. ábracsoport: Az ifjúsági érdekképviseletek megítélése nemek szerint

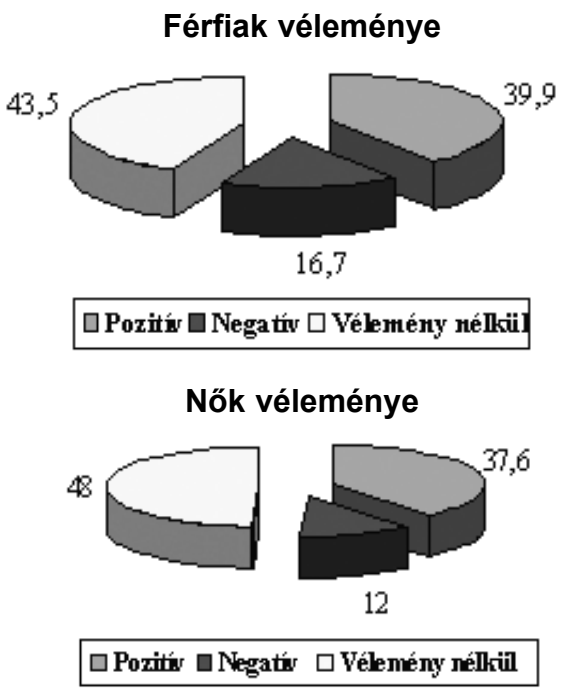

A családi állapot szerinti elemzésnél észrevehető, hogy a házasok nagyobb százalékban (54,8%) nem tudnak véleményt mondani az ifjúsági érdekképviseletről, mint a hajadonok, nőtlenek, ami valószínűleg azzal magyarázható, hogy a család fontosabb helyet foglal el életükben, mint a korosztályának szervezete. Mindenesetre a pozitívan vélekedők aránya itt is magas (35,5%), az elmarasztaló válaszok aránya pedig csak 9,7%-ot

tesz ki. Megkockáztatom a feltevést: a megkérdezett fiatalok, a kiképzett VIFÓ-s kérdezőbiztosok véletlenszerű választása folytán mégis azokat kérdezték, akik szimpatizálnak velük?

A még nem házasok csoportja – valószínűleg nagyobb rálátásuk vagy magasabb elvárásaik miatt – kritikusabb: 14,7% elégedetlen az ifjúsági érdekszervezetekkel. Nagyobb az elégedettek százalékaránya is (39,7%). A válaszadók 44,4%-a nem foglalt állást.

A korcsoportok szerinti felosztásnál a 16-19 éves fiatalok többnyire (51,5%) közömbösnek mutatkoznak, 11,8% elégedetlen, és 35,3%-nak jó véleménye van az ifjúsági szervezetekről.

Ez fontos lehet az ifjúsági szervezetek vezetői részére, mert a leginkább megcélozni kívánt legfiatalabb (középiskolás) korosztály igen passzívnak bizonyul. Ennek sokféle oka lehet. Intő jel, hogy erőteljesebb kampányra, több és tartalmasabb rendezvényre van szükség az utánpótlás-nevelés érdekében.

A 20-24 éves korcsoport kritikusabb, mint az előbbi: 15,6% rossznak minősít, 36,9% kedvező álláspontra helyezkedett, 47,5% nem tud véleményt formálni.

A 25-29 éves korosztálynak van a legjobb véleménye az ifjúsági érdekvédelmi szervezetekről: 46,4%, negatívan 14,5% nyilatkozott, és 37,7% közömbös vagy nem tud véleményt alkotni.

Iskolai végzettség szerint a következő mutatók jelentek meg: az általános iskolai végzettségűek 14,3%-ának rossz a véleménye, 39,7% elismerőleg szól róluk, 44,4% indifferens.

A középiskolai végzettségűek 14%-a nincs megelégedve az ifjúsági érdekvédelemmel, 40% jónak tartja munkájukat, 46% érdektelen vagy nem ismeri.

A főiskolai és egyetemi végzettségű fiatalok a legkritikusabbak ennél a kérdésnél is: 16,3% nincs megelégedve az ifjúsági érdekvédelemmel, 36,7% elégedett, és 42,9% nem tudja.

4. ábracsoport: Az ifjúsági érdekképviseletek megítélése iskolai végzettség szerint

Általános iskolai végzettségűek

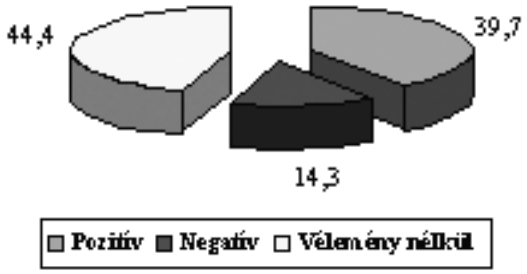

Középiskolai végzettségűek

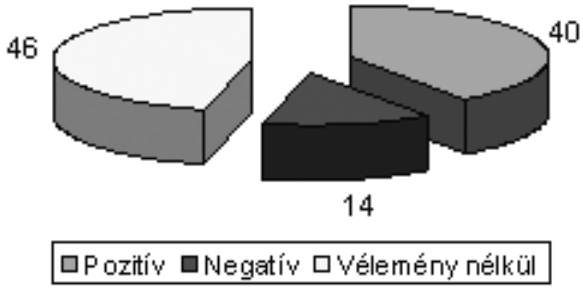

Felsőfokú végzettségűek

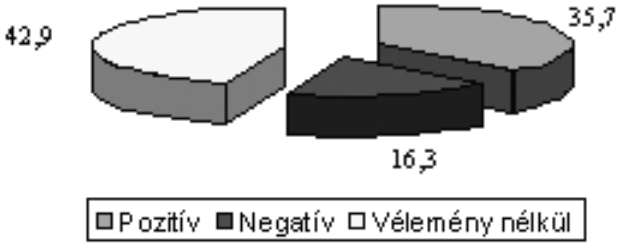

A városi és falusi fiatalok válaszai az ifjúsági érdekvédelmi szervezetek munkájának megítélésénél hasonlóak, mint a politikai érdekvédelmi szervezetek megítélése esetében. A falun élők 45,7%-a, a városon élők 37,3%-a nyilatkozik elismerőleg az ifjú-

sági szervezetekről. Elmarasztaló véleménye van a falun élők 10,9%-ának és a városon élők 15,1%-ának, nincs véleménye vagy közömbös a falun élők 43,5,%-a, a városlakók 45,9%-a.

A nyílt válaszokban a következő vélemények fogalmazódtak meg (idézetek):

„Az ifjúsági szervezetek befolyásolhatóak a politikai szervezetek vezetői (VMSZ) részéről."

„Várakozó álláspontra helyezkedem az ifjúsági szervezetekkel kapcsolatban, mert tevékenységük még kiforratlan, ám munkájuk mindenképpen helyeslést és tisztelet érdemel."

„Küzdenek a majdnem lehetetlenért. Hajrá!"

„Közel vagyok a témához, mégsem érzem azt, hogy valami hasznosat csinálnának. Ha mégsem így van, akkor (munkájukat) nem hangoztatják eléggé."

„Talán a fiatalok őszintébben nyilvánítják ki véleményüket és a fiatalokkal többet próbálnak foglalkozni az ifjúsági szervezetek, mint a hatalomra törő pártok."

„ A VIFÓ – sok az ígéret, ám kevés a megvalósulás; de egyébként nagy jövőjű, fontos szervezet a magyar fiatalság számára."

„ANONYMUS ifjúsági szervezet – amikor megalakult nem erről volt szó!!!"

„Minden igyekezet megvan, ami a magyar kultúra és öntudat terjesztését illeti. Az igény már nem a szervezetektől függ."

„Sokat követelnek, néha olyan dolgokat, ami nekünk nem is jár."

„ Nem igazán tudok róluk, és inkább a saját szervezetükkel vannak elfoglalva, mint a valós problémákkal."

„Egyre többet tesznek értünk, de ehhez nagyon sok mindenre, elsősorban pénzre, időre, lehetőségre, támogatásra lesz szükség."

„Még nem igazán találták meg a szerepkörüket."

„Legalább egy ernyőszervezetbe tömörültek, és közösen próbálnak tenni valamit, nem úgy, mint a politikai pártok."

„Az ifjúsági szervezetek főleg Szabadkát képviselik."

A fiatalok az ifjúsági érdekvédelemnél adott válaszoknál jelentős önkritikát is gyakorolnak:

„Az összetartás hiánya, a magyarság szégyenérzete, a magyar kultúra elhanyagolása jellemző a fiatalokra. Kevés az olyan rendezvény, ahol a magyarság összejöhet, ismerkedhet, táncolhat, és nem állandó politikai szónoklatokkal tömik a fiatalok fejét."

„Asszimiláció, önbizalom hiánya, nincs véleménynyilvánítás."

„A fiataloknak nincs erejük foglalkozni a magyar közösség jövőjével, vagy inkább tenni valamit érte.”

„Azok a fiatalok, akik továbbtanulnak, úgy érzik, nincs, ami motiválja őket, nincs jövőképük. Akik pedig már dolgoznak, máról holnapra élnek, mert nem tudják, mit merjenek tervezni, mert itt minden nagyon bizonytalan.”

„A szerb fiatalok lenézik őket, nem hagyják, hogy érvényesüljenek. Ez főleg abból ered, hogy a magyarok nyugodtabb természetűek, míg a szerbek impulzívabbak, többre tartják magukat, és gyakran előfordul, hogy összetűzést provokálnak.”

„A mai fiatalok nem szeretnek dolgozni.”

4. A vajdasági magyar fiatalok párttagsága és a civil szervezetekben való részvétele

A vajdasági magyar fiatalok 31,8%-áról mondható el, hogy valamilyen módon párthoz, civil szervezethez vagy mozgalomhoz kapcsolódik. A megkérdezettek 68,2%-a mondta, hogy nem tagja semmilyen pártnak, civil szervezetnek vagy mozgalomnak. Ez a politika és a közélet iránti érdektelenség a fiatalok körében Kárpát-medencei jelenség.[4]

A pártban, civil szervezetben vagy mozgalomban aktívak 3,8%-a vajdasági magyar párt, 2,3%-a pedig nem magyar párt munkájában vesz részt, 6,8% szimpatizánsa egy bizonyos pártnak, és legnagyobb részük (18,9%) civil szervezet, illetve mozgalom tagja.

A kérdőíves felmérés mintájában a válaszadók párt és egyéb szervezeti megoszlása fontos lehet:

4. táblázat: **Szervezeti tagság**

	szám	%
Vajdasági magyar párt tagja	10	3,8
Vajdasági, de nem magyar párt tagja	6	2,3
Szimpatizánsa egy pártnak	18	6,8
Civil szervezet, mozgalom tagja	50	18,9
Sem pártnak, sem mozgalomnak nem tagja	180	68,2

4 Lásd a Mozaik 2001, Gyorsjelentés a Nemzeti Ifjúságkutató Intézet kiadásában, Budapest, 2002.

5. táblázat: **A párttagság megoszlása a különböző pártok közt**

	szám	%
Vajdasági Szociáldemokrata Liga	8	30,7
VMSZ	11	42,3
Kereszténydemokrata Párt	2	7,6

6. táblázat: **A szervezeti tagság megoszlása a különböző civil szervezetek közt**

	szám	%
Ellenállás	4	9,5
VaMaDiSZ	8	19,0
VIFÓ	20	47,6

Ha a megkérdezettek pártbeli és civil szervezetbeli hovatartozását tovább elemezzük nemek, iskolavégzettség, lakóhely szerint, a következő eredményekhez jutunk:

A nemek szerinti megoszlásban újra azt figyelhetjük meg, hogy a férfiak 13,7%-a politikailag aktív. A teljes csoport 3,6%-a tagja valamilyen magyar pártnak, 3,9%-a tagja valamilyen nem magyar pártnak, és 7,2%-a szimpatizánsa egy pártnak. A férfiak 23,9%-a civil szervezet vagy mozgalom tagja, 62,3%-a pedig nem tagja sem pártnak, sem civil szervezetnek. A férfiak relatív magas civil szervezeti, mozgalmi tagsága feltételezhetően az Ellenállás Népi Mozgalomba való tömeges tagosodással magyarázható.

A nők 12%-a politikailag aktív, ebből 4% tagja valamilyen vajdasági magyar pártnak, 1,6% egy nem magyar párt tagja és 6,4% szimpatizánsa egy pártnak. Mindössze 12,8% tagja valamely civil szervezetnek vagy mozgalomnak, és 75,2% nem foglalkozik semmilyen közéleti tevékenységgel.

A családi állapot szerint megoszlás a következőket mutatja: a házasságban élők 77,4%-a nem tagja sem pártnak, sem mozgalomnak, az aktívak közül (a teljes csoport 22,6%-a) a legtöbben (9,7%) egy párt szimpatizánsának vallják magukat.

A nőtlenek és hajadonok csoportjában 66,8% mondja magáról azt, hogy nem tagja sem pártnak, sem civil szervezetnek. Az ak-

tívak csoportja 33,2%, közülük a legtöbben (21,1%) civil szervezet vagy mozgalom tagjai.

A *korcsoportok szerinti megoszlásnál* az látható, hogy az adott mintában senki sem tagja egyik vajdasági magyar politikai pártnak sem. Ez az általánosságban tapasztalható érdektelenség mellett azzal is magyarázható, hogy a politikai pártnak csak nagykorú tagjai lehetnek.

A legfiatalabb korosztály 4,4%-a tagosodott be más, tehát nem magyar pártba, és 5,9% szimpatizánsa egy pártnak. A három csoport közül itt a legmagasabb a civil szervezetekben, illetve mozgalmakban való részvétel. Szemmel látható az ifjúsági szervezetek és bizonyos mozgalmak támogatottsága a legfiatalabb nemzedék körében. A csoport 67,7%-a nem tagja sem pártnak, sem civil szervezetnek.

A korcsoport szerinti elemzésből kitűnik, hogy a legpasszívabbak a 20-24 évesek: 72,1%-uk nem tagja sem pártnak, sem civil szervezetnek. Mindössze 9,8%-uk tekinthető politikailag tevékenynek (3,3% tagja valamelyik vajdasági magyar pártnak, 1,6% tagja egy nem magyar pártnak, és 4,9% pártszimpatizáns). A korcsoport 18%-a valamilyen civil szervezethez vagy mozgalomhoz tartozik.

A legidősebb nemzedék, érthető módon a legtevékenyebb (20,2%). 7,2% tagja valamelyik vajdasági magyar pártnak, 1,4% nem magyar pártnak, és 11,6% szimpatizáns. Megnyugtató, hogy az idősebb generáció – a legfiatalabbakkal és középső korcsoport fiataljaival ellentétben – támogatóbban viszonyul a vajdasági magyar érdekképviseletekhez. Esetükben a civil szervezetekben és mozgalmakban való tagság már alacsonyabb (17,4%). Ebben a csoportban mondják magukról a legkevesebben (62,3%), hogy nem tagjai sem pártnak, sem civil szervezetnek.

5. ábracsoport: A vajdasági magyar fiatalok részvétele a közéleti tevékenységben

16-19 év közötti korosztály

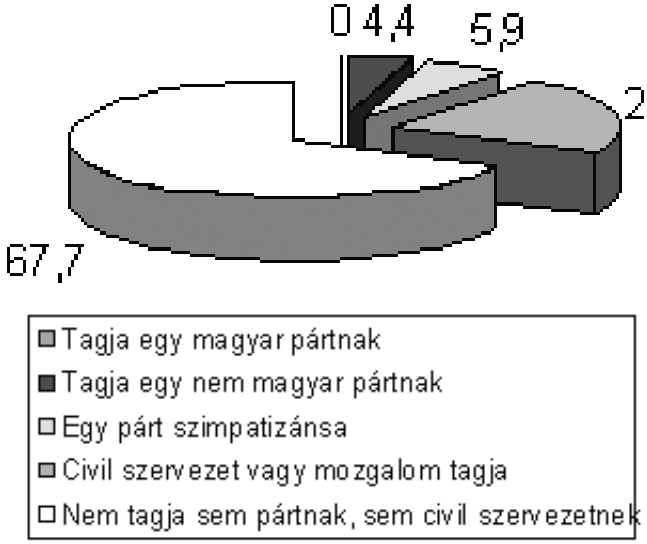

20-24 év közötti korosztály

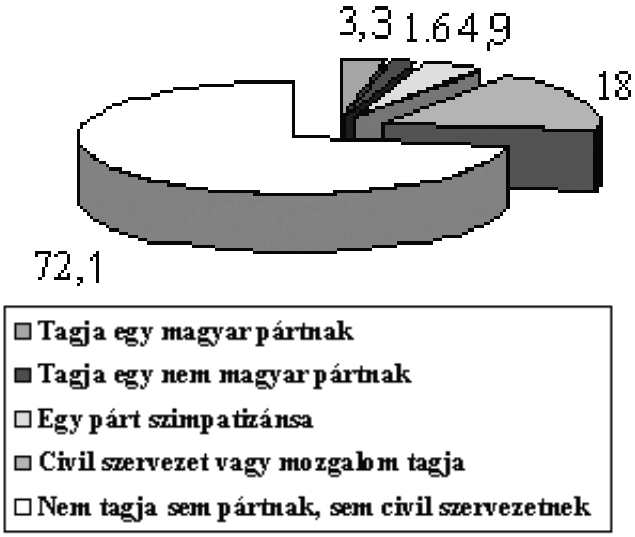

Iskolai végzettség szerinti megoszlásban politikailag az általános iskolai végzettségűek a legkevésbé aktívak (74,6%).

A válaszadók 1,6%-a tagja valamely magyar érdekképviseletnek, 6,3%-a egy nem magyar pártnak, 4,8%-a vallja magát pártszimpatizánsnak. Mindössze 12,7%-a tagja civil szervezetnek vagy mozgalomnak.

A középiskolai végzettségűek 4%-a tagja magyar érdekképviseletnek, 1,3%-a nem magyar pártnak, 6%-a pártszimpatizáns, 20,7%-a civil szervezetben, mozgalomban tevékenykedik, és 68%-a politikai szempontból passzív.

A felsőfokú végzettségűek 6,1%-a mondta magáról, hogy tagja egy vajdasági magyar érdekképviseletnek, 12,2%-a pártszimpatizáns, 22,4%-a valamely mozgalom vagy civil szervezet tagja, és 59,2%-a passzív. Nem magyar párthoz e korcsoportból senki sem csatlakozott.

Figyelemre méltó összefüggés vehető észre az iskolai végzettség és a korcsoport, valamint a nem magyar pártban való tagság között. A korcsoportonkénti elemzésnél az látszott, hogy a legfiatalabb korosztály nagyobb mértékben csatlakozik nem magyar pártokhoz, mint a magyar érdekképviseletekhez. Az idősebb korcsoportnál egyre magasabb a magyar pártokban aktív fiatalok százaléka, és csökken a nem magyar párthoz való csatlakozók aránya. Ugyanez tapasztalható az iskolai végzettség szerinti megoszlásnál is, vagyis míg az általános iskolát végzettek 6,3%-a támogat egy nem magyar pártot, a középiskolát végzetteknek már csak az 1,3%-a teszi, s az egyetemet, illetve főiskolát végzettek a nem magyar pártokban nem tagok.

A magyar érdekképviselet támogatottsága ezzel ellentétesen alakul: az általános iskolai végzettségűek mindössze 1,6%-a tagja magyar érdekképviseletnek, a középiskolát végzettek 4%-a, míg az felsőfokú végzettségűek 6,1%-a.

A településenkénti megoszlást tekintve a falun élő válaszadók 13%-a rendelkezik konkrét politikai meggyőződéssel, 6,5%-uk tagja valamelyik magyar pártnak, nem magyar párthoz senki sem tartozik, 5,4%-uk mondja magát pártszimpatizánsnak; civil szervezetnek, mozgalomnak 10,9%-uk tagja, és 76,9%-uk passzív.

A városi fiatalok politikai tevékenysége alig tér el a falun élő társaikétól (12,9%). A fiatalok 3,2%-a tagja magyar érdekképvi-

seletnek, 2,8%-a nem magyar pártnak, 6,9%-a szimpatizáns. A civil szervezetek és mozgalmak munkájában jóformán kétszer annyian vesznek részt, mint falun, a passzívak száma 64,5%.

6. ábracsoport: A vajdasági magyar fiatalok részvétele a közéleti tevékenységben településtípustól függően

Falusi fiatalok közéleti tevékenysége

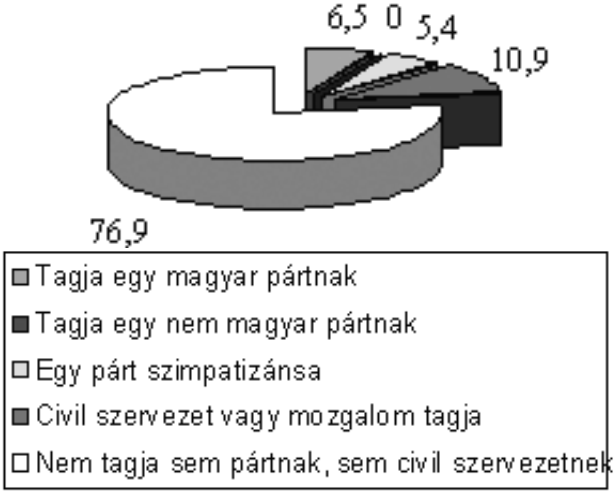

Városi fiatalok közéleti tevékenysége

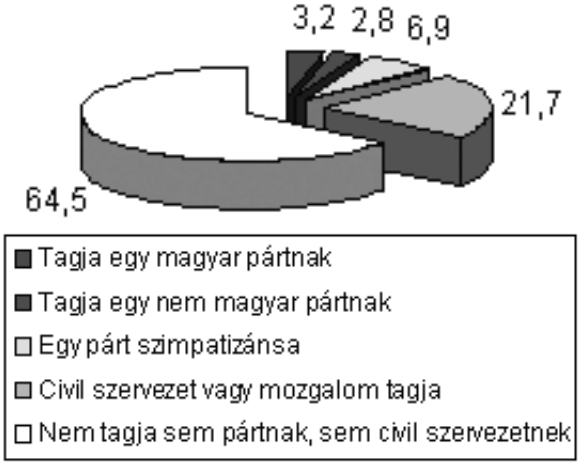

5. A vajdasági magyar fiatalok közéleti szerepvállalása

Mint azt a felmérés eredményei mutatják, a vajdasági magyar fiatalok nagy része nem vesz részt semmilyen közéleti tevékenységben. A pártok, civil szervezetek célja, hogy minél több tagot, szavazót, aktivistát vonjanak be munkájukba. Feltevődik a kérdés, mi az, ami távol tartja a fiatalokat a közéleti tevékenységtől, és ami miatt távolinak érzik a politika világát.

Arra kérdésre, hogy milyen feltételek mellett vállalnának szerepet a közéletben, a következő nyílt válaszokat kaptuk:

„Szerepet vállalnék, ha független lenne a politikai pártoktól."

„A nyomor nem engedi a legtöbb embernek, hogy a magyarságával foglalkozzon, akik meg megengedhetik maguknak, nem feltétlenül alkalmasak a feladatra."

„Az lenne a feltételem, hogy az a párt (amelyben dolgoznék) *mielőbb kiharcolja a Vajdaság autonómiáját."*

„Ha egyetlen párt képviselné a magyarság érdekeit, akiknek vezetői nyílt lapokkal játszanának, és a párton kívüli magyarok érdekeit is egyformán képviselnék."

„Ha egy magyar párt lenne, amelyik valóban a magyarság ügyét szolgálja."

„Ha nekem és a családomnak semmilyen hátránya nem származna belőle."

„Részt vennék, ha értelmét látnám, és ha meg lenne becsülve (a munka)."

A válaszok nagy része egy fajta kiábrándultságot mutat. A megkérdezettek nem hisznek egy túlideologizált kisebbségi közéletiségben, ahol minden a „nagy célért", a közösség megmentéséért történik. Széles körben azt érzik, hogy az őket képviselők nem a magyarság mindennapi gondjait fogalmazzák meg, hanem a saját érdekeiket. Gyakran magukra hagyottnak érzik magukat. Jellemző, hogy mivel úgy érzik, hogy nem tudnak semmit tenni a sorsuk jobbrafordulása érdekében, befelé fordulnak, és a szűkebb közösségük, a család, a közeli barátok társaságát keresik, vagy egyre inkább maguknak valóvá válnak.

Az elhagyottság érzése erősen kifejezésre jut a bánáti megkérdezettek között. Náluk fokozottabban érződik az információhiány és a tájékozatlanság. Rivalizálást éreznek a politikai vezetők között. Úgy fogalmaznak, hogy „Bácskában mondják meg, hogy mi a jó a bánátiaknak", és „könnyű Zentán és Szabadkán magyarnak lenni". Közülük többen azt jegyzik meg, hogy csak akkor vállalnának közéleti szerepet, ha ebből sem nekik, sem családjuknak semmilyen kára nem származna. Sokan tartanak a megfélemlítéstől és diszkriminációtól a többségi nemzet részéről.

Félő, hogy a rendszerváltás utáni időszakban – amikor az ország gazdasági felzárkózása és fejlődése lesz a fő cél, az egyéni érdekek is azt kívánják, hogy a fiatal munkaerő minél jobban felkészült, versenyképes legyen – a nemzeti, közösségi érdekek még jobban háttérbe szorulnak. Ha a fiatalok nem érzik, hogy nemzeti hovatartozásukból és közéleti szerepvállalásukból gazdasági és szellemi előnyt tudnak kovácsolni, nem valószínű, hogy a magyar pártok, civil szervezetek tagsága, támogatottsága növekedni fog.

6. Megállapítások

1. A 2000. évi rendszerváltozást megelőző mozgalmi munkában a vajdasági magyar fiatalok is részt vettek, sőt az Ellenállás Mozgalomnak a Vajdaságban sok magyar nemzetiségű tagja, támogatója volt. A rendszerváltás után a magyar ifjúsági szervezetek főbb célkitűzései: a magyar fiatalok hátrányos helyzetének javítása, önazonosságuk megőrzése, valamint olyan gyakorlati képesség kialakítása, amellyel tájékozódhatnak, objektív véleményt alkothatnak, és egy későbbi közéleti tevékenység folyamán a vajdasági magyar közéleti utánpótlás is kinevelődik.

2**.** A fiataloknak a magyar érdekképviseletről alkotott véleménye elemzésekor megállapítható, hogy az életévek növekedésével csökken az érdektelenek száma, ugyanakkor minden vizsgált korcsoportban az ifjúsági érdekképviseletről is pozitívan vélekedők aránya jelentéktelenül ugyan, de nagyobb, mint az elmarasztalóan nyilatkozóké. A fiatalabb korcsoportok elzárkózása a véleményalkotás elől azzal magyarázható, hogy eddigi iskolás éveik-

ben akarva-akaratlanul erősen befolyásolta életüket a „nagypolitika”, világszemléletük pedig még nem alakult ki. A mindennapi politika és a politikusi hivatás elvesztette előttük becsületét, komolyságát.

3. A magyar érdekképviseletről alkotott vélemény elemzésekor megállapítható, hogy az életkor növekedésével csökken a bizonytalanok, véleményt nem formálók, érdektelenek száma, ugyanakkor minden korcsoportban a magyarok érdekképviseletéről alkotott kedvező vélemény aránya jelentéktelenül ugyan, de nagyobb, mint az elmarasztaló.

4. Az összesített adatokból kiszűrhető, hogy a megkérdezett fiatalok jóval nagyobb százalékarányban minősítik kedvezően az ifjúsági érdekképviseletet, mint a magyar érdekképviseleteket általában. Az is kiderül, hogy – a felnőtt érdekképviseletekhez hasonlóan – az ifjúsági érdekképviseletek munkáját, célkiűzéseit sem ismerik túlságosan, hiszen sok a közömbös, tájékozatlan, a kérdésre nem felelő válaszadó (a mintának majdnem a fele). Ugyanúgy, mint a politikai érdekvédelmi szervezetek esetében, a férfiak itt is kritikusabbak, és határozottabb véleményük van, mint a nőknek.

5. A fiatalok az ifjúsági érdekvédelemmel kapcsolatos válaszaiknál jelentős önkritikát is gyakoroltak.

6. A megkérdezettek 68,2%-a vallotta magáról, hogy nem tagja semmilyen pártnak, civil szervezetnek vagy mozgalomnak. Figyelemre méltó összefüggés vehető észre az iskolai végzettség és a korcsoport, valamint a nem magyar pártban való tagság között. A korcsoportonkénti elemzésnél látszott, hogy a legfiatalabb korosztály (tizenévesek és az egyetemisták egy része) nagyobb számban csatlakozik nem magyar pártokhoz, mint a magyar érdekképviseletekhez. Az idősebb korcsoportnál (24-28 év között) egyre magasabb a magyar pártokban aktív fiatalok száma, és csökken a nem magyar pártokban való tagságuk.

7. A válaszadók nagy része egy fajta kiábrándultságot mutat. A megkérdezettek nem hisznek egy túlideologizált kisebbségi közéletiségben, ahol minden a „nagy célért”, a közösség megmentéséért történik. Széles körben azt érzik, hogy a magyarság képviselői nem a magyarság mindennapi gondjait fogalmazzák meg,

hanem a saját érdekeiket. Gyakran magukra hagyottnak érzik magukat. Jellemző, hogy úgy érzik: nem tudnak tenni semmit sorsuk jobbításáért, ezért befelé fordulnak, és szűkebb kis közösségük, a család, a közeli barátok társaságát keresik, és egyre inkább maguknak valóvá válnak.

8. Az elhagyottság érzése még jobban kifejezésre jut a bánáti megkérdezettek között. Náluk fokozottabban érezhető az információhiány és a tájékozatlanság. Közülük többen csak akkor vállalnának közéleti szereplést, ha sem nekik, sem családjuknak semmilyen kára nem származna belőle. Sokan tartanak még mindig a megfélemlítéstől és diszkriminációtól a többségi nemzet részéről.

Köszönet

Köszönetet mondok Prof. dr. Gábrity Molnár Irénnek és dr. T. Mirnics Zsuzsannának a tanulmányírás folyamán nyújtott segítségükért és türelmükért, valamint Kovács Zoltánnak, Csanádi Attilának és a Real Time Computers-nek a grafikai munkáért.

IRODALOM

1. Mirnics Károly: A politikai önszerveződés, Vajdasági marasztaló, szerk: Gábrityné dr. Molnár Irén és Mirnics Zsuzsa, Szabadka, MTT, 2002.
2. Vajdasági magyar ifjúsági szervezetek, a Képes Ifjúság 2219. számának melléklete, 2001.
3. Mozaik 2001, Gyorsjelentés, Magyar fiatalok a Kárpát-medencében – Gábrity Molnár Irén és T. Mirnics Zsuzsanna tanulmánya Vajdaságról. Szerk: Szabó Andrea, Bauer Béla, Laki László, Nemeskéri István; Nemzeti Ifjúságkutató Intézet, Budapest, 2002.

Mit gondolunk a rendszerváltásról?

SOLTIS LILLA

Bevezető gondolatok

Társadalmunk az elmúlt évtizedben jelentős átalakuláson ment keresztül, amely nem csak a hazánkban élő polgárokat foglalkoztatja, de világszerte történészek, politológusok, szociológusok, közgazdászok foglalkoznak azzal, miért és hogyan esett szét egy működőképes ország, milyen folyamatok zajlottak és zajlanak azóta is, mikor normalizálódik az élet, mi mindenre van szükség ahhoz, hogy ez utóbbi megtörténjen. Kutatásunk célja az volt, választ kapjunk: hogyan látja a jelenlegi helyzetet az a vajdasági fiatalság, amely élete meghatározó éveiben ilyen társadalmi-politikai körülmények között nőtt fel. Arra kerestük a feleletet, hogy az itt élő fiatalok számára melyek voltak a legnagyobb problémák, hogyan látják a rendszerváltás óta kialakult helyzetet, szerintük mi változott, mi maradt a régi, illetve milyen megoldásra váró problémákat látnak.

Kutatásunkban az interjúkészítés módszerét alkalmaztuk. Az interjúzást a Magyarságkutató Tudományos Társaság koordinálásával a VIFÓ tagjai végezték, ifjúsági vezetők és mozgalmi emberek körében, 2001 folyamán. A kérdéseket (lásd a mellékletet) mindenki előre, írásban megkapta. A 10 vélemény nem reprezentatív minta, se nem mélyinterjú, mégis azt gondolom, hogy a délvidéki fiatalság szószólói, akik itthon élnek, kellőképpen tájékozottak afelől, mit gondolnak, hogyan élnek és milyen problémákkal küzdenek társaik. A válaszokat tartalmuk alapján csoportosítottam, egy-egy mondatot, tartalma vagy stílusa miatt kiemelek.

1 Jelen írás szerzője nem szeretné, ha bárkinek kellemetlensége adódna, vagy később megbánná döntését.

Az interjúalanyok vállalták a nyilvánosságot, nevüket mégsem teszem közzé, az interjúkat számok jelölik[1]. Két interjút, szintén név nélkül, a mellékletben teljes terjedelmében közlünk.

1. A megkérdezettek főbb jellemzői

Az interjúalanyok a vajdasági magyar fiatalság vezetői, illetve valami módon meghatározó egyéniségei; többségük életkora 30 év feletti (10 közül 7, 1 pedig 29 éves). Egy kivétellel mindannyian hajadonok vagy nőtlenek. A megkérdezettek közül 7 férfi, 3 nő. Öten dolgoznak, a többi felsőoktatási intézményben tanul. Egyikük munka mellett tanul is. Többen közülük közgazdászok vagy annak készülnek. Nyolc tagja valamilyen szervezetnek (VIFÓ[2], VMSZ[3], Ellenállás Mozgalom, VaMaDiSz[4], Polgárok Egyesülete, Női Fórum), kettő nem tagja semmilyen szervezetnek.

sor-szám	nem	életkor	iskolai végzettség	családi állapot	foglalkozás	tagság
001	férfi	36	felsőfokú	nőtlen	dolgozik	VMSZ
002	férfi	29	középiskola	nőtlen	egyetemista	OTPOR
003	férfi	32	középiskola	nőtlen	egyetemista	VIFÓ
004	férfi	35	felsőfokú	nőtlen	dolgozik	-
005	férfi	33	felsőfokú	nőtlen	tanul és dolgozik	VIFÓ
006	nő	22	középiskola	hajadon	egyetemista	VIFÓ
008	férfi	22	középiskola	nőtlen	egyetemista	VaMaDisz
009	nő	39	felsőfokú	házas	dolgozik	Polgárok Egyesülete
010	nő	35	felsőfokú	hajadon	dolgozik	-
011	férfi	25	felsőfokú	nőtlen	tanul	VaMaDisz

Természetesen ez nem egy, a vajdasági magyar fiatalságot statisztikailag leíró minta, mindemellett azt gondolom, hogy a fiatalság szószólói itt élnek, kellőképpen tájékozottak afelől, mit gondolnak, hogyan élnek és milyen problémákkal küzdenek társaik.

Az alábbiakban az interjúk menetét követve foglalom össze a válaszokat.

2 Vajdasági Ifjúsági Fórum
3 Vajdasági Magyar Szövetség
4 Vajdasági Magyar Diákszövetség

2. Interjúszövegek minőségi elemzése

2.1. Jugoszláviára jellemző és meghatározó problémák

Arra a kérdésre, hogy **Melyek voltak Jugoszlávia jellegzetes társadalmi problémái 1989-tól napjainkig,** nagyon sokféle felelet született. Ami minden válaszadónál megtalálható, az a háború. Abban viszont, hogy ebből eredően milyen más problémákat látnak még, illetve mely következményeket látják a legsúlyosabbnak, véleményük eltér. A válaszok, tartalmuk alapján három csoportba sorolhatók:

1. politikai negatívumokon van a hangsúly

Centralizáció, nacionalizmus, a sajtószabadság eltörlése, az ország széthullása, az értelmiség kivándorlása – nem hangsúlyos az, hogy a magyar értelmiségé, legalábbis ennél a kérdésnél nem.

(Érdekes módon senki nem említi negatívumként, problémaként az ország kizárását a nemzetközi szervezetekből, illetve a politikai, gazdasági, kulturális zárlatot.)

2. gazdasági negatívumokon van a hangsúly

Az általános szociális helyzet romlását, az életszínvonal csökkenését szinte mindannyian említik. Ezenkívül a következő problémákat sorolják még fel: politikai-gazdasági maffia kialakulása, más megfogalmazásban „illegálisan létrejött újgazdag réteg”, infláció, munkanélküliség.

3. a pszichológiai hatás kerül előtérbe

Jellemző a bizonytalanság és a kilátástalanság, a megélhetési gondok, a gyűlölet és az intolerancia felsorolása. Említik még a családi problémákat, az elmaradottságot és az egészségügyi ellátási gondokat is. A megfélemlítésre az egyetlen megkérdezett Ellenállás-tag tér ki, akit többször kihallgatott a rendőrség.

A válaszokat ezen belül még két csoportba oszthatjuk, attól függően, hogy a problémákat a saját maguk és családjuk szempontjából észlelik-e inkább (egyéni) vagy a társadalom, illetve a

vajdasági magyarság szemszögéből nézik-e (közösségi). A kérdésre a szubjektív válaszok zömét a három legfiatalabb interjúalany adta, illetve ők írták le az elmúlt éveket indulatosabban, szemléletesen, a problémákat nemcsak a felsorolás szintjén említve:

„…Számomra a legnehezebb a pénztelenség volt. Hogy kifizessük a havi buszjegyemet a középsuliba, gyakran kölcsön kellett kérnünk, ha nem lett volna egy kiskertünk és egy kisműhelyünk, akkor… nem tudom, mi lett volna akkor. Valószínű, hogy nem tanulhattam volna…"

„…nem volt kiút. A fiatalság abban nőtt fel, hogy a tisztességes munkának nincs sem megbecsülése, sem ára. Csalni, lopni, hazudni, ez volt (sajnos maradt is) a jelszó…" (011)

A 30 év felettiek válaszai átfogóbbak, távolságtartóbbak, objektívabbak. Íme egy példa:

„Az 1990-es éveket egy nemzetszocialista rendszer kiépítése és bukása jellemezte. A folyamatos háborúzás, a szociális helyzet romlása, centralizáció, nemzeti gyűlölet, az értelmiség elvándorlása, a szabad média elfojtása." (010)

Látjuk, hogy míg az idősebbek általánosítanak, a fiatalabbak konkrétan megfogalmazzák, mi volt a baj és a társadalmi problémákat személyes élményeikhez kötik.

2.2. Mi változott a „forradalom" óta?

A következő három kérdésünk az **2000-ben bekövetkezett politikai események hatásáról** kérdezte az interjúalanyokat, arról, **hogy szerintük változott-e a társadalmi helyzet, és ha igen, pozitív vagy negatív irányú volt-e a változás.**

A válaszadók fele szerint egyértelmű, hogy jelentős és pozitív tartalmú változásokat hozott a fordulat és az azt követő rendszerváltás. Egy kivételével mindannyian tagjai valamely pártnak vagy civil szervezetnek (3 VIFÓ, 1 VMSZ), életkor és nem szerinti megoszlásuk vegyes. A válaszadók kevesebb, mint a fele szintén tapasztal pozitív változást, de szerintük a folyamat túl lassú. (Köztük vannak más civil szervezetek tagjai, illetve egyikük nem tagja semmilyen szervezetnek.)

Egyetlen válaszadó szerint nem változott semmi jelentősen, csak lehetőségek adódtak, amelyekkel tudni kellene élni:

„… *A fiataloknak megvan az esélyük a kitörésre, mivel nincs mit kockáztatniuk. Nem látják azonban az utakat, amelyek által újat lehetne alkotni…”(008*)

Abban szinte minden válaszadó egyetért, hogy történtek pozitív változások, de csak a problémák egy része oldódott meg. Nehezményezik, hogy a volt rezsim emberei a hatalom alsóbb szintjein a helyükön maradtak, a Vajdaságnak még mindig nincs autonómiája, illetve a gazdasági nehézségek miatt nagy az elégedetlenség.

Az alábbiakban áttekintjük, kinek mi jelenti a **pozitív változást.**

Interjúalanyaink a következőket sorolták fel:

A határilleték megszűnése. – Mindkét válaszadó, aki ezt említette, nagyobb, mélyebb változásokat szeretne, pl. az ügyészség és a bíróság tisztaságát, a reálbérek emelkedését, de képesek észrevenni az apróbb pozitívumokat is. Egyikük újságíró, 39 éves, a másik egyetemista, az Ellenállás tagja.

S. Milošević felelősségre vonása – ezt az eseményt az újságíró tartotta fontosnak.

A közhangulat javulása – többen említik, de hangsúlyt csak az újságírónál kap, aki Milošević bebörtönzését is említi.

Személycserék – a többség ennek a hiányára panaszkodik, de az újságírónő környezetében történhetett ilyen, mert a pozitív változásoknál sorolja fel.

Lehetőség a politikai, gazdasági konszolidációra. – Ezt hárman említik, mindhárom egyetemista, kettő közülük tagja a VIFÓnak, egyikük közgazdaság-tanhallgató. Azt, hogy az ország nemzetközi politikai helyzete rendeződik, ketten gondolják, mindketten 30 éven felüliek, egyikük VMSZ-tag.

Megszűnt a polgárok közvetlen fenyegetettsége. – Nem tudni, a válaszadó újságíró-közgazdász pontosan mire gondol. Nem tagja sem pártnak, sem más szervezetnek, és egyedül tett ilyen kijelentést.

Sajtószabadság. – Ez két egyetemista, egy Ellenállás- és egy VIFÓ-tag szerint megvalósult, a válaszadó újságírók közül egyik sem említi, ugyanakkor a problémáknál sem jelzik hiányát.

A nacionalizmus háttérbe szorult. – Ezt a jelenséget csak egy egyetemista (VIFÓ-tag) említi pozitívumként, másoknál negatívumként jelentkezik, éppen azért, mert csak „háttérbe szorult", a felszín alá került, de nem számolták fel (bár a válaszadók abban is egyetértenek, hogy ilyen rövid idő alatt ez nem is várható).

Közvetlen háborús veszély megszűnése. – Ez a válasz összefüggésben van a fentiekkel, és talán erre gondolhatott az is, aki a közvetlen fenyegetettségről beszélt. Viszont a nagy többség nem említi, de nem tudjuk, azért-e, mert szerintük még fennáll a háborús fenyegetettség, vagy mert korábban sem érzékelték.

A rendőrség enyhébb fellépése – a választ attól az Ellenállástagtól kaptuk, akit a rendőrség a változásokig kitartóan zaklatott. A többieknek ez nem tűnt fel, mivel sem őket, sem közvetlen környezetüket nem érintette a probléma.

Demokratizálódás – azok, akik nem említik általánosságban a demokratikus folyamatok fellendülését, felsorolják őket gyakorlati példákban, azaz mindenki egyetért abban, hogy a folyamat elkezdődött, de abban is, hogy még nem ért véget.

2.3. Lassú változás

A következő kérdés azt taglalta, vannak-e, és milyen természetűek a **negatív változások.** Meg kell jegyezni, hogy az interjúk összességét tekintve a hangsúly általában a pozitívumokon van, ami arra mutat, hogy válaszadóink nem táplálnak túlzott reményeket, képesek a kivárásra, pozitív életszemléletre, és bíznak a politikai vezetésben. Válaszok a kérdésre:

„Csak az a negatív, hogy nagyon lassan teszik meg az első lépéseket a gazdaság megreformálását illetően, ami lehet, hogy tudatos." (006)

„Sok ígéret nem teljesült a bíróság, ügyészség, oktatás területén. Nincsenek új munkahelyek, a gyárak beindítása, újraindítása késik. Nem valósult meg a Vajdaság autonómiája." (002)

„Véleményem szerint az elmúlt időszakhoz képest nem változott semmi. Szerintem normális folyamat, hogy a kizsákmányolás miatt a változások csak lassan mennek végbe. Nem változott ne-

*gatív irányban semmi, minden maradt a régi, és ha ezt negatívumnak lehet nevezni, akkor ez az." (*008)

A fentieken kívül egy válaszadó említi a szociális helyzet romlását, ugyanakkor más negatívumot nem lát, és egy-egy válaszadó említi a tranzíció megtorpanását, illetve az árak emelkedését.

Hárman azon a véleményen vannak, hogy nem történt semmilyen negatív változás („minden, ami jön, már csak jobb lehet" alapon).

(Meg kell említeni, hogy ugyanazon szervezet tagjai nincsenek hasonló véleményen. A fiatalabbak lassúnak tartják a változásokat. Az egyetlen, aki megemlíti a vajdasági autonómiát, Ellenállás-tag. Egyébként sokkal kevesebb negatívumot sorolnak fel, mint pozitívumot. (Ebből nem szeretnék messzemenő következtetéseket levonni, de magától adódik a kérdés: talán nincsen a szervezeteken belül egységes állásfoglalás, nem vitatják meg nyílt fórumokon ezeket a kérdéseket, nem születnek értékelések? Az autonómia olyan távolinak tűnik, hogy a mindennapi életben nem is számolnak vele? Vagy annyira természetes, magától értetődő a szüksége?)

2.4. A vajdasági magyarság problémái

Az alábbiakban arra a kérdésünkre keressük a választ, hogy a fiatalok szerint melyek a **vajdasági magyarság leglényegesebb problémái.** Válaszadóink érett, megfontolt, jól átgondolt válaszokat adtak, láthatóan ez a kérdés erősen foglalkoztatja őket. Az, hogy különböző emberek, egymástól függetlenül zömében hasonló válaszokat adtak, arra utal, hogy mindannyiukat érintő, nagy horderejű kérdésekről van szó. Amíg az előző kérdésre inkább rövid, egyszavas mondatokban feleltek, itt kidolgozottabb és indulatosabb válaszokat kapunk. A válaszok, tartalmuk alapján három nagy csoportba oszthatók.

1. Az oktatás helyzete – A válaszadók fele a **tanárhiányt,** az **oktatás alacsony színvonalát** látja az egyik legégetőbb és megoldásra váró problémának.

„Az oktatás színvonala nem kielégítő, a tanárok az alacsony kereset miatt nem végzik megfelelően a munkájukat, a gyerekek

keveset tanulnak meg, rosszak a tantervek; milyen szakember lesz belőlük? Oktatási reformra van szükség, de ez bizonyára nem csak a magyarok problémája... Nem nyílik elegendő magyar osztály, a főiskolai és egyetemi oktatás magyar nyelven megoldatlan." (009)

Magyar egyetem hiánya – ez szerves része az oktatási rendszer problémáinak; ketten fontosnak is tartották külön kiemelni, bár csak egyikük egyetemista. A többi válaszadó egyetemista ezt nem tartotta kiemelendőnek.

2. Politikai döntések – A válaszadók több mint a fele úgy véli, hogy **a magyar politikai pártok nem képviselik hatékonyan a magyarságot.**

„Továbbra is a széthúzás az egyik legnagyobb kerékkötő, nem tudnak egységesen fellépni. A magyar pártok vezetői nem tudnak, vagy nem akarnak megegyezni, nincs a vajdasági magyarságnak megfelelő vezéregyénisége." (009)

„A magyar politikai pártok és politikusok nem képviselik hatékonyan a magyarság érdekeit, és nem tudják kiharcolni az őket megillető jogokat az ország közigazgatásának minden szintjén." (002)

Nincs autonómia – ezt a problémát ketten említik, ami véleményem szerint nagyon kevés, nem azért, mert azt gondolom, hogy ha a Vajdaságnak autonómiája lenne, a magyarság összes problémája azonnal megoldódna, hanem mert fontos lépés lenne ebbe az irányba.

Liberális kisebbségi törvény hiánya – Elképzelhető, hogy ezt mások is így gondolják, de részletesen taglalják a problémákat.

Nincs megfelelő tájékoztatás – A három válaszadó közül, aki ezt hiányolja, csak egy fejti ki bővebben, mit is ért rajta:

„A vajdasági magyarságnak nincsenek megfelelő tájékoztatási eszközei, hiányzik a magyar rádió, televízió és egy jó közéleti-politikai hetilap." (009)

Multietnikus rendőrség hiánya – Ezt egyetlen válaszadó említi. A kérdés felmerülése azt jelzi, hogy a demokratikus folyamatok valóban kezdeti szakaszban vannak, hiszen egy működő demokráciában ez magától értetődő, mint ahogyan az volt nálunk is a háborút megelőzően.

Az egyetlen válaszadó, aki nem is céloz rá, hogy baj van a vajdasági magyar politikai vezetéssel, a magyarok érdekképviseletének hatékonyságával, a VMSZ tagja.

3. Gazdasági-demográfiai problémák – Az értelmiség elvándorlása, népességfogyás – ebben a válaszadók egyetértenek, hiszen a probléma jelen van a mindennapokban, mindenkinek vannak családtagjai, barátai, kollégái, tanárai, akik az ország elhagyását választották. Az értelmiség fogyására a megoldást a Vajdaságban és Magyarországon egyaránt keresik, kevés sikerrel. A 010 interjú alanya fogalmazza meg a lényeget a legszemléletesebben:

„A vajdasági magyarság saját, legégetőbb kérdésének annak a súlyos veszteségnek a belátását, tudatosulását tartom, amely értelmisége kivándorlásával érte, mert ez értelmisége közösségként való fönnmaradásának a záloga."

A lakosság nagy részének komoly anyagi gondjai vannak, sokuknak a mindennapi megélhetés szintjén.

A következő problémákat nevezik meg mindannyian: a magyarok érdekképviseletének hiánya, az oktatási rendszer hiányosságai és az értelmiség kivándorlása. Véleményem szerint ezek a gondok a többségi nemzetnél is jelen vannak, csak kisebb hangsúllyal, s esetükben a gazdasági, szociális problémák mellett eltörpülnek. Erre utalnak a pedagógus szakszervezetek sztrájkjai, hiszen ezek – egyelőre – nem nemzeti alapon szerveződnek.

2.5. A fiatalok közérzete

Külön kérdeztünk a vajdasági magyar **fiatalság problémáira.** A kapott válaszok meglehetősen sötét jövőt festenek. Az a két tény, hogy a válaszok egybehangzóak, és hogy a válaszadók munkájuk során sok más fiatallal kerülnek kapcsolatba, hallgatják meg őket, rálátásuk van problémáikra is, a helyzet komolyságára figyelmeztet. Véleményüket nem szabad egyéni problémának, pillanatnyi rossz közérzetnek vagy a fiatal felnőttkorra jellemző, életkori sajátosságnak tulajdonítani. Különösen vonatkozik ez a devianciákra, az alkohol- és kábítószer-fogyasztásra, hiszen egy

széthullott országban, amelyben óriási energiára van szükség a mindennapi élethez, a felszínen maradáshoz, megnő a veszélye, hogy a fiatalok „kilépnek” a nyomasztó helyzetből, lazítást, nyugalmat, szórakozást, élményeket keresve, nem számolnak a következményekkel.

Az alábbi három nagy csoportba sorolhatjuk a problémákat, amivel fiataljainknak szembe kell nézniük:

Alulképzettség – Részben az iskolarendszer, részben az érdektelenség, kilátástalanság számlájára írhatók. Nehéz tanulni, ha a családnak anyagi gondjai vannak, a munka nincs megfizetve, a gyerekek tanáraikat piacozni látják, mert így próbálják keresetüket kiegészíteni.

Pszichés problémák – A társadalmi helyzetből adódnak (önértékelési zavarok, érdektelenség, kilátástalanság). A fiatalok nem érzik, hogy szükség van rájuk, hogy övék a jövő, hogy irányíthatják sorsukat. Egyik válaszadó sem beszélt róla, mégis fontosnak tartom megemlíteni a katonaságtól való félelmet, amely minden 19-20 éves fiú életében jelen van. Amennyiben nem akarnak katonának menni, és nem tudják továbbtanulással elodázni, külföldre kell menniük, ami nem kis anyagi és érzelmi áldozatot követel tőlük és családjuktól is.

Egzisztenciális problémák – Sok fiatalt nem tud anyagilag támogatni családja, így a fiatal nem tud elszakadni szüleitől, különköltözni, saját otthont teremteni, ami ebben az életkorban természetes lenne. Szembe kell nézniük a munkanélküliséggel is, illetve sokszor nem tudnak szakmájukban elhelyezkedni, így megalkuvásra kényszerülnek. A családalapítást, gyerekvállalást is anyagi nehézségek hátráltatják. Nyaralásról, pihenésről, könyvvásárlásról, külföldi tanulmányutakról nem is beszélnek, hiánya már fel sem tűnik, „megszokott”, „természetes”:

„Aki az elmúlt években nőtt föl, eleve hátránnyal indult. A családok anyagi tartalékai kimerültek, sokan az anyagiak hiánya miatt nem tanulhattak tovább, vagy nem választhatták azt a hivatást, amelyhez kedvet éreztek. Azt hiszem, abban a helyzetben, amikor a családalapítás ilyen nehéz, változatlanul nagyon sok fiatalban fölmerül a külföldre távozás vagy az itthon maradás közti dilemma.” (010)

3. Zárószó

A megkérdezett fiatalok szerint a demokratizálódási folyamat igen lassú.

A fiatalok egy részénél a politikai negatívumokon van a hangsúly: centralizáció, nacionalizmus, a sajtószabadság eltörlése, az ország széthullása, az értelmiség kivándorlása. (Érdekes módon senki nem említi negatívumként az ország kizárását a nemzetközi szervezetekből, illetve a politikai, gazdasági, kulturális zárlatot.) Szinte mindenki említi a kedvezőtlen gazdasági helyzetet: a szociális helyzet általános romlását, az életszínvonal csökkenését. (Ezenkívül a következő problémákat sorolják még fel: politikai-gazdasági maffia kialakulása, más megfogalmazásban „illegálisan létrejött újgazdag réteg", infláció, munkanélküliség.). A pszichológiai hatás is hangsúlyt kap: a létbizonytalanság és kilátástalanság, gyűlölet és türelmetlenség. (Nehezítik az életet a családi problémák, az elmaradottság és a rossz egészségügyi ellátás, olykor a megfélemlítés is.)

A válaszok a fiatalok és családjuk szempontjából (egyéni) és a társadalom, illetve a vajdasági magyarság szemszögéből (közösségi) észlelt problémákat tükrözik.

A válaszadók fele szerint egyértelmű, hogy jelentős és pozitív tartalmú változásokat hozott a 2000. évi politikai váltás. A válaszadók kevesebb, mint a fele szintén lát pozitív változást, de túl lassúnak tartja. (Egyetlen válaszadó szerint nem változott semmi jelentősen, csak lehetőségek adódtak, amelyekkel élni kellene.)

A *vajdasági magyarság* legfontosabb problémái kérdéskörben válaszadóink érett, megfontolt, jól átgondolt válaszokat adtak, a kérdés erősen foglalkoztatja őket. A vajdasági magyarságot érintő válaszok között az oktatás helyzete (tanárhiány, az oktatás alacsony színvonala) szerepel; a magyar politikai pártok nem képviselik hatékonyan a magyarság érdekeit; valamint az értelmiség eltávozása és a népességfogyás.

A *fiatalság sajátos problémája* az alulképzettség (nem megfelelő iskolarendszer, érdektelenség, kilátástalanság), pszichés problémák (önértékelési zavarok, érdektelenség, kilátástalanság,

tehetetlenség érzése) és megélhetési gondok (nem tudnak otthont teremteni).

Szinte valamennyien egyetértenek abban, hogy az elmúlt évek leginkább a fiatal nemzedéket sújtották. Jövőjük leginkább kilátástalan, munkalehetőségeik csak úgy, mint továbbtanulási esélyeik erősen korlátozottak.

4. Ajánlások

Problémáik a társadalom egészét érintik, hiszen tudjuk, hogy az ország komoly gazdasági nehézségekkel küzd, rossz a szociális és a demográfiai helyzet. Természetes, hogy bár tudják, nem lehet rövid idő alatt helyrehozni azt, amit éveken keresztül tettek tönkre, mégis lassúnak tartják a változásokat. Nemcsak elvi döntésekre, ígéretekre, nyilatkozatokra van szükségük, hanem konkrét, a mindennapokat érintő intézkedésekre.

Vannak programok is, melyek minimális anyagi ráfordítással megvalósíthatók. Ilyenek az iskolai tolerancia, drog-prevenciós programok és akciók: konfliktuskezelő-tréning, önismereti csoport, önsegélyező csoportok (pl. munkanélküliek, elvált szülők, kábítószer-élvező fiatalok szüleinek csoportja stb.). Ezeken a foglalkozásokon a résztvevők szakember irányításával, ám maguk keresnek megoldást problémáikra.

Remélem, aki elolvasta e sorokat, látja, mi mindent kell tenni azért, hogy problémáink egy része megoldódjon, és nekilát a munkának. Ha demokratikus, jóléti államban akarunk élni, nemcsak a kormányzati döntéseket kell kikényszeríteni, de a civil szférát is támogatni kell, ahogy azt személyes példájukkal interjúalanyaink és munkatársaik is teszik, és nem szabad feladni a reményt.

Interjúalanyaink ifjúsági vezetők és mozgalmi emberek voltak, életpéldájuk azt mutatja, hogy vannak fiatalok, akik tesznek valamit önmagukért, nem adják fel, nem hagyják magukat céltalanul sodródni az árral. Munkájukkal, a közéletben vállalt szerepükkel már bizonyították elkötelezettségüket, rátermettségüket. Hogy tapasztalataikat, gondolataikat, érzéseiket megosztották velünk, szintén a közös célt szolgálják, ezért köszönet nekik.

Melléklet: két anonim interjú szövege 008 és 010 kódszámmal.

Interjú 008

HELYZETKÉP, JÖVŐKÉP – Interjú

Kedves Válaszadónk, kedves fiatal Barátunk!

Felmérést végzünk, amely azt a kérdést vizsgálja, hogy a vajdasági magyar egyetemi hallgatók és főiskolások hogyan látják aktuális életkörülményeiket, távlatukat és jövőbeli lehetőségeiket. Kutatásunk kizárólag tudományos információgyűjtésre szolgál, ezért őszinte válaszát kérjük. Az adatok bizalmas kezelését a szerzők biztosítják. Önnek azonban, ha úgy látja jónak, van lehetősége, hogy ne tüntesse fel nevét.

Kérjük, hogy a kérdésekre egyedül, önállóan válaszoljon, ne beszélje meg másokkal, s mások véleményét ne vegye tekintetbe, mert csak így juthatunk tárgyilagos, tudományos felméréshez. Az Ön őszinte válasza másoknak, a következő nemzedékeknek is segít.

Szíves segítségét köszönik a szervezők: a Magyarságkutató Tudományos Társaság elnöke és a kutatás munkatársai a Vajdasági Ifjúsági Tanácsból.

Válaszok:

1. Lakóhelye: *Zenta* (kiírni a város/falu nevét)

2. Életkora: *39 év*

3. Neme: Férfi/*Nő*

4. Családi állapota: a.) Nős/*férjezett* b.) Nőtlen/hajadon

5. Eddigi legmagasabb iskolai végzettsége
a.) általános iskola
b.) középiskola
c.) főiskola vagy *egyetem*

6. **Jelenleg:** a.) melyik főiskolán vagy egyetemen tanul?_____ –
Milyen szakon tanul?_____ –
b.) munkaviszonyban van (hol?) *FORUM – Képes Ifjúság Kft.*
c.) munkanélküli (hány éve?)_____ –

7. **Tagja-e vagy szimpatizánsa-e valamelyik pártnak, érdekképviseletnek?**

a.) Igen, tagja vagyok egy vajdasági magyar pártnak
b.) Igen, tagja vagyok egy nem magyar pártnak
c.) Igen, szimpatizánsa vagyok egy pártnak

d.) Nem vagyok párttag, *de civil szervezet, mozgalom tagja vagyok.*
e.) Nem vagyok se pártnak, se mozgalomnak a tagja
Ha igen, melyiknek? *Igen*

Z-11 Polgárok Egyesülete, Zentai Női Fórum – civil szervezetek tagja vagyok, de szimpatizálom a Vajdasági Szociáldemokrata Ligát is.

8. Kérem, jellemezze néhány mondatban Jugoszlávia korábbi társadalmi helyzetét! Sorolja fel a jellegzetes társadalmi problémákat az 1989–2000 közti időszakban!

Én még a Nagy Jugoszláviában nőttem fel, és nem éreztem rosszul magam. Viszonylagos jólétben éltünk, utazhattunk, munkába állásomkor (1985-ben) még úgy gondoltam, kiegyensúlyozott jövő, szolid megélhetés áll előttem. Az országot elismerte az egész világ, az el nem kötelezettek mozgalom vezetője volt. Csak a nemzeti öntudat nem volt jellemző, mert egyszerűen nem számított, hogy magyarul, vagy esetleg más nyelven beszélünk-e. Én is jugoszlávnak vallottam magam, és valamilyen szinten erre még büszke is voltam. Viszont az is természetes volt, hogy magyar iskolába járok, ezt azért nem tudtam volna másként elképzelni. A magyarságtudat később kezdett el erősödni bennem, a szerb nacionalizmus terjedésével. Amikor el akarták venni az iskoláinkat, az újságjainkat, kezdték kétségbe vonni jogunkat az anyanyelvhez, és mindenütt a szerb nyelvet akarták előtérbe helyezni. Akkor döbbentem rá, hogy magyar vagyok, és ennek a megtartásáért küzdeni kell.

Én a változások kezdetét 1988-tól számítom, az októberi joghurtforradalomtól, amikor megfosztották a Vajdaságot autonómiájától. Attól kezdve lett minden rosszabb, és egyre mélyebbre süllyedtünk. A legfőbb problémák az elmúlt tíz évben: háborúk, mozgósítás, a hadköteles férfiak üldözése, gazdasági válság, az ország széthullása, az emberek elszegényedése, a magyarok (és nem magyarok) kivándorlása, kilátástalanság.

9. Ön szerint az elmúlt évben bekövetkezett politikai események hatására változott-e a társadalmi helyzet? Ha igen, hogyan? Melyek a változás fő jellegzetességei?

Egyelőre csak kismértékben változott. Nem kell határátlépési illetéket fizetni, ezzel szabadabbnak érezzük magunkat. A gazdaságban még nem tapasztalható a szükséges fellendülés, az árak növekedtek, a fizetések nem akkora mértékben. Továbbra sincs pénz csak a legszükségesebbre, nyaralásra, utazásra még mindig nem gondolhatunk. Az emberek azonban reménykednek, nagyobb bizalommal tekintenek a jö-

vő elé, habár mindenki gyorsabb és látványosabb változásra számított. A vállalatok, iskolák többségében még nem zajlott le a rendszerváltás, továbbra is a volt rendszer emberei vannak vezető beosztásban, a felelősségre vonás is lassan halad, a háborús nyerészkedők, bűnösök továbbra is közöttünk vannak.

10. Mi az, ami a korábbi időszakhoz képest pozitív irányban változott?

A határátlépési illeték megszűnése, az általános közhangulat javulása, Slobodan Milošević letartóztatása.

11. Mi az, ami a korábbi időszakhoz képest – esetleg – negatív irányban változott?

Az árak és a vásárlóerő nem növekedtek arányosan.

12. Sorolja fel, hogy Ön szerint jelenleg melyek a vajdasági magyarság legfontosabb problémái?

Továbbra is a széthúzás az egyik legfontosabb probléma, nem tudnak egységesen fellépni. A magyar pártok vezetői nem tudnak, vagy nem akarnak megegyezni, nincs a vajdasági magyarságnak megfelelő vezéregyénisége. Az oktatás színvonala nem kielégítő, a tanárok az alacsony fizetések miatt nem végzik megfelelően a munkájukat, a gyerekek keveset tanulnak meg, rosszak a tantervek – milyen szakemberek lesznek belőlük? Oktatási reformra lenne szükség, de ez bizonyára nemcsak a magyarok problémája... Nem nyílik elegendő középiskolai osztály magyar nyelven, a főiskolai és egyetemi oktatás magyar nyelven nincs megoldva. A vajdasági magyarságnak nincsenek megfelelő tájékoztatási eszközei, hiányzik a magyar rádió, televízió és egy jó közéleti-politikai hetilap.

13. Melyek a vajdasági magyar fiatalok jelenlegi leglényegesebb problémái?

Az elmúlt évek hordaléka, amely a vajdasági magyar fiatalokra is jellemző: apátia, érdektelenség, kilátástalanság, alkoholizmus, kábítószer-élvezés. Nem tanulhatnak megfelelő szinten anyanyelvükön, nincsenek megfelelő középiskolai osztályok, nincs magyar nyelvű főiskolai és egyetemi oktatás, kulturális igényeiket sem tudják kielégíteni, hiányoznak a magyar nyelvű előadások, könyvek, pontosabban, annyira elszoktak ezektől a dolgoktól, hogy már nem is igénylik, és a többségnek bizonyára nem hiányzik. Kommunikációhiány, szegényes szókincs, minimális beszédkészség jellemzi a vajdasági magyar fiatalok többsé-

gét, nehezen tudják szavakba önteni a gondolataikat, mert nem olvasnak, nem beszélgettek az elmúlt években, nem volt a véleményükre senki sem kíváncsi. Az egyik vitaesten fogalmazta meg egy tizenéves, hogy mélyen elrontott generációt kapnak azok, akik foglalkozni szeretnének most a fiatalokkal, és nagyon nehéz lesz velük.

14. Kérem, mesélje el az utóbbi évben végzett közéleti vagy politikai munkásságának a jellegzetes eseményeit, perceit!

Öt éve – 1996-tól – a Képes Ifjúság főszerkesztője vagyok, amely a vajdasági magyar fiatalok egyetlen közéleti lapja. Sok időmet foglalta el a lap népszerűsítése, az újsághoz köthető estek szervezése: találkozás az olvasókkal, vitaestek, koncertek stb. Természetesen Zentán mi is kivettük részünket az októberi eseményekből, kezdettől ott voltunk a történések középpontjában. Figyeltük a híreket, és felolvastuk azokat a tömegnek, ha kellett egészen reggelig. Azok voltak az utóbbi év legemlékezetesebb napjai. Én a közéleti munkához számítom azt is, hogy tavaly júniusban Köszönöm, jól! címmel megjelent a publicisztikai kötetem, amely az elmúlt öt év eseményeit foglalja össze. Szerkesztője vagyok az Ifjúság, köz–érzet című könyvnek is, amely az ilyen témájú vitaestek anyagát tartalmazza. Újabb vitaest sorozatot szerveztem Ifjúság, politika – a változások után címmel. Újságíróként jegyzeteimmel, cikkeimmel a közélet állandó szereplője vagyok. Azt hiszem, ez a legtöbb, amit megtehetek. Nyitott szemmel járni és leírni az arra érdemes dolgokat, ez a legtöbb, amit egy újságíró tehet. Sokkal több, mintha pártpolitizálna.

Interjú 010

Válaszok:
1. Lakóhelye: *Zenta*
2. Életkora: *25*
3. Neme: *Férfi*
4. Családi állapota: b.) *Nőtlen*
5. Eddigi legmagasabb iskolai végzettsége: c.) *főiskola*

6. Jelenleg:
a.) Melyik főiskolán vagy egyetemen tanul? *Mihajlo Pupin Műszaki Kar, Zrenjanin*
Milyen szakon tanul? *Műszaki irányítástechnikai mérnök*

7. Tagja-e vagy szimpatizánsa-e valamelyik pártnak, érdekképviseletnek?

d) Nem vagyok párttag, de civil szervezet, mozgalom tagja vagyok.

8. Kérem, jellemezze néhány mondatban Jugoszlávia korábbi társadalmi helyzetét! Sorolja fel a jellegzetes társadalmi problémákat az 1989–2000 időszakban!

Pontosan nem értem a kérdést, szerintem ellentmondó... Az 1989 előtti időszak szerintem ennek az országnak a paradicsomi állapota volt. A II. világháborútól kezdve talán pár hibát mondanék, az egyik a szocialista államberendezés, mint olyan, a másik, hogy ebben az országban nem volt innovációs törekvés. Mi az újításokat mindig megvettük, de pl. sosem volt új termék – technológiafejlesztés. A belgrádi egyetemen a 90-es évekig nem volt olyan tantárgy, hogy innováció.

A '89-'00 közötti időszak... nehéz volt. Hogy pontosan mi volt a nehéz? Nekem leginkább a pénztelenség. Hogy kifizessük a hónapos jegyemet a középsuliba, gyakran kölcsön kellett kérnünk, ha nem lett volna egy kiskertünk és egy kisműhelyünk, akkor... nem tudom, mi lett volna akkor. Valószínű, hogy nem tanulhattam volna. Mert a mi családunk sosem panaszkodott, csak próbált megélni valahogy. Szüleim elég idősek már, mindketten túl vannak a hatvanon... édesanyám '91 óta beteg, sorra jártuk már az orvosokat, gyógyítani nem lehet, talán a fájdalmakat csökkenteni... Megtanultam főzni, mosni, takarítani... minden rosszban van valami jó is... Megtanultam továbbá reálisan gondolkodni, vannak még álmaim, meg ideáljaim, de egyre halványabbak. A VaMaDiSz nekem egy valamiféle fanatizmus, azt hittem, hogy tudok segíteni másokon, a diákságon, hogy meg tudom mutatni, hogy nem csak ital, meg fű van, és hogy tegyünk már valamit magunkért is... Aztán rájöttem, hogy az emberek nem kérik, hogy megváltsák őket, sőt egyszerűen gyűlölik, ha valaki valamit akar tenni értük...

Szerintem nagyon jellegzetes probléma volt ebben az elmúlt években, hogy nem volt kiút. A fiatalság abban nőtt fel, hogy a tisztességes munkának nincs sem megbecsülése, sem ára. Csalni, lopni, hazudni, ez volt (sajnos maradt is) a jelszó. Hogy miért maradt? Az ezekben az években felnőtt emberekbe nagyon mélyen belenevelődött ez, mint a nacionalizmus is, és jó pár nemzedék felnövése kell majd hozzá, hogy ez megváltozzon. A sejtekbe égett bele, hogy csak az tud érvényesülni, akinek pénze van, és pénze az embernek csak a svercből, a politikából és a (jobb társadalmakban) tiltott dolgokból van. A munka, mint olyan elvesztette a jelentőségét, sőt az értelmét is. Ebben az országban nincs

jó és rossz, hanem csak érdek. És ez sajnos a nonprofit szférára is érvényes. Mert nálunk minden érdek a pénz.

További problémáimat az elmúlt időszakban talán csak kulcsszavakkal tudnám jellemezni, az értelmüket (amennyiben vajdasági az olvasó) nem kell magyaráznom:

megfélemlítés, szólásszabadság hiánya, kilátástalanság, bűnözés, korrupció, menekülés.

9. Ön szerint az elmúlt évben bekövetkezett politikai események hatására változott-e a társadalmi helyzet? Ha igen, hogyan? Melyek a változás fő jellegzetességei?

Igen! NEM! Igen, mert megváltozott az emberek hozzáállása az élethez. Kinéztek a kis csigaházukból, és újra elkezdtek bizakodni. Ez meglátszik abból is, hogy mindenfelé elkezdtek mozgolódni. A pozitív változás a pénzügyi rendőrség megjelenése, és nem csak azoknál, akik nem párttagok. Mennek, ellenőriznek, bezárnak. Az árak kezdik elérni a normális magasságukat. Persze ennek nagyon sokan nem örülnek, mert csak azt látják, hogy nőnek az árak, a fizetések meg maradnak. Azt nem veszik figyelembe, hogy a kizsigerelt gyáripart és mezőgazdaságot (amely országunk tőkéje) valamiből újra kell éleszteni. Ahhoz, hogy fizetés legyen, termelni kell, és ami a legfontosabb, valakinek valamin kell termelni! Ahogy a köznépi mondás tartja, sz…ból nem lehet várat építeni...

Sajnos viszont, hogy a vezetés terén nem igazán változott semmi. Csak a nevek változtak egyes cégek, pártok és szervezetek élén. A háttér ugyanaz maradt. Igaz, erre is van egy mondásom: „Rablóból lesz a legjobb pandúr!", viszont: „Kutyából nem lesz szalonna!". A másik dolog, amit sokan nem tudnak a köznépből, hogy nem lehet lecserélni mindjárt mindenkit. Fogalmuk sincs az embereknek, hogy mekkora az államapparátus, mennyi embert foglalkoztat. A mostanit le kellene cserélni. Mert a vezetés hiába akar változtatni, ha a háttérfelépítés nem tud változni. Ez olyan, mint ha azt mondanánk, hogy a mozdonynak új vezetője van, és le akar kanyarodni a sínekről. Új utat kell kiépíteni, ehhez új emberek kellenek, utána lehet kanyarodni. A ló túlsó oldala, amit a környező volt kommunista államokban tapasztalhatunk, mint pl. Magyarország esetében is, ha már van egy jól működő országvezetési háttér, akkor azt nem szabad lecserélni! A nyugati országok azért tudnak fejlődni, mert nem változtatnak irányt négyévenként. Ezt viszont az „Amikor a farok mozgatja!" c. film tudja bemutatni. Az elnök és a szenátorok (vagy mások, országa válogatja) megmondják, mit akarnak, akkor szólnak nekik, hogy mi az, amit akarhatnak, és mit nem. De már megint

eltértem a témától. Ezt a bekezdést sajnossal kezdtem, pontosítanék, mert egy kicsit értelmetlen. Sok ember a vezetésből nem változott, nem tűnt el. Nevet, vallást, pártot cserélt, aztán megint csak ott van, ahol tavaly. Na ez a sajnos!

Summa summarum cserélni kellene, és valami ideológia kellene a népnek, ami hatására még tud egy évig tűrni. Meglátásom szerint ez az a minimum idő, míg valami pozitív változás érezhető lesz. Addig meg a Jó Isten segítsen minket.

10. Mi az, ami a korábbi időszakhoz képest pozitív irányban változott?

A bővebb leírást lásd, mint fent: megint csak kulcsszavakat használnék: változás, haladás, pénz, Nyugat, jog.

11. Mi az, ami a korábbi időszakhoz képest – esetleg – negatív irányban változott?

Még nem érzékelhető.

12. Sorolja fel, hogy Ön szerint jelenleg melyek a vajdasági magyarság legfontosabb problémái:

(Intermezzo: Zentán születtem, Szabadkán fejeztem a főiskolát, Nagybecskereken a „bácskai" jelzőt viselem!)

Egy: a gyakorlatban nem beszélhetünk vajdasági magyarságról. A gyakorlatban senki sem beszél vajdasági magyarságról! Van ugyebár bácskai és bánáti magyarság, ez utóbbi már nem sokáig. És ez senkit sem érdekel! Sem önöket, sem Magyarországot, talán Jugoszláviát, az meg tudja, hogy ezzel már nem kell törődni, pár éven belül itt minden kézzelfogható magyarság megszűnik. Én sem tudtam semmit addig, míg három évvel ezelőtt nem költöztem ide, Nagybecskerekre tanulni. Akkor meg voltam győződve, hogy egy nagy és nagy múltú magyar városba jövök. Aztán tapasztaltam, hogy az a város már minden, csak nem magyar. Mi lehet ennek az oka? Talán a Tisza. Meg a hülye emberek, akik nem vajdasági magyarságban gondolkodnak, hanem bácskaiban, bánátiban. Minek választani a nehezebb módot, ha van könnyebb? Igen ám, de akkor minek ez a nagy szájtépés mind a vajdasági pártok, mind Mo. részéről… Hogy egyes emberkék ebben a nagy ideológiai harsonázásban jól megszedik magukat, az egy dolog. Hogy a ténylegesen hirdetett problémamegoldásból nem történik semmi, az megint egy dolog. Arra jók vagyunk, hogy egy választási hadjáratot alapozzanak ránk. Elismerem, hogy sok pénz szóródik szét a régiónkban, ami Magyarországról jön. De hogy hova, azzal már problémáim vannak.

Nekik nincsen, ugyanis nekik az a fontos, hogy felmutassák, ők segítettek… Gondoljunk csak bele, honnan ered a „vajdasági magyarok" eszme, és a „megmaradási" jelszavak? Ágostontól!!! 1990-ig gyakorlatilag a Vajdaságban senki sem emlegette a vajdasági magyarok helyzetét, megmaradásukat, Trianont. Ha jól tudom kb. eddig nem is volt vajdasági magyar érdekképviselet sem. Mo.-n megtörtént a változás, hirtelen betört hozzájuk a kapitalizmus, itt kezdődött a háború, kitelepülések. Ha Mo. majd be akar fektetni a volt régióiba (és miért ne, hisz jó üzlet, elvégre olcsóbb a munkaerő), akkor szüksége van a régiókban élő magyarokra, akik két kézzel kapnak utána! A Nyugat is olyan partnereket fog majd keresni, akiknek van szaktudásuk, jól tudnak dolgozni, és tudnak nyelveket. Nem hiába megy ki tanulni évente 200 szerb fiatal a budapesti szerb gimnáziumba!

A másik, hogy 2002-ben életbe lép a schengeni egyezmény, amely előírja, mekkora migrációt tud befogadni egy ország. Mo. ezt a keretet háromszorosan túllépte eddig is. Tehát megjelent a Megmaradás! jelszó, megjelentek a vajdasági érdekképviseletek, amelyek pénzelése többnyire szintén Mo.-ról történik. A másik, hogy bármilyen elvre is hivatkozunk, a csőcselék egy országba se kell, abból úgyis van elég mindenhol, az elit pedig gond nélkül bármilyen országba távozhat. Ezt soha nem lehet majd megtiltani. Én két diplomával és nyelvtudással a világ bármely országába három hónap leforgása alatt kimehetek élni és dolgozni. Ezt pedig sem Mo., sem valamilyen párt, sem ember nem tudja megtiltani. A döntés rajtam áll! Továbbiakban azt mondjuk, hogy az itteni fiatalok ne menjenek külföldre tanulni! Könyörgöm, hogyan tudnák behozni a külföldi tudást máshogyan? Interneten, Teleházból, ahol 30 din/óra a tarifa? Ez segítség?! Emlékezzünk csak a régi céhes törvényre: addig nem lehet a segédet mesterré avatni, míg néhány évet nem dolgozott le ***külföldi*** *műhelyekben,* ***külföldi*** *mesterek keze alatt. Hagyjuk a rizsát, és nézzük ténylegesen az ország érdekeit!*

A határon innen pedig megint nem nagy érdekképviseletünk van. Az itteni magyar politikusok főleg a saját érdekeiket képviselik. Az ember NEM változik meg. Külsőleg lehet, de belülről mindig az maradt, mint aminek született. És csak gondoljunk bele, a VMDK kontra VMSZ viták-ra a Magyar Szó hasábjain. Ez a vajdasági magyarság érdekképviselete? Az elmúlt hónapban Kasza József ellátogatott Nagybecskerekre a kért plusz általános és középiskolai magyar osztályokkal kapcsolatban. Amit mondott, az ugyanaz volt, mint amit az előbbi kormány képviselete is: ígérgetés, semmi konkrétum. A másik oldal, hogy most hétfőn szerveztünk meg egy előadást a magyar nyelvű oktatásról és továbbtanulá-

si lehetőségekről. Az esten egyetlen szülő és tanuló sem jelent meg. Azt hiszem, ezzel leírtam a vajdasági magyarok problémáit.

13. Melyek a vajdasági magyar fiatalok jelenlegi leglényegesebb problémái?

A fiataloknak az a legnagyobb problémája, hogy nem hülyék! Látják, hogy a fent említett politikai érdekképviseletek nem a köz érdekképviseletei, ezáltal szkeptikusak minden politikai kérdésben és hozzáállásban. A fiatalokat különben sem a politika érdekli, hanem annak eredménye. A többség nem tudja megnevezni, hogy mivel vagy kivel van baja. Ha egy vajdasági magyar párt kudarcát látja, akkor általánosítva minden politikai pártot lebunkóz. És valahol még igaza is van neki. A fiatalságnak az a baja, hogy gyakorlatilag nem képviseli őket senki, mert nem kérdezi meg senki tőlük, hogy mit akarnak. No, azért ez a kérdőív már jó jel... Bár ezzel kapcsolatban is már megkérdezték tőlem, hogy ebből ki fog meggazdagodni.

Engem azért fogadtak el Szabadkán és Nagybecskereken is, mert maguk közül valónak éreztek és éreznek. Látják, hogy én is ugyanabban élek, mint ők, és valahol erőt tudnak meríteni belőlem. Mert nem azt szajkózom, hogy meg és itt kell maradni, miközben a fiaimat (ez csak példa, nem vagyok apa!) külföldi iskolákba járatom. Csak akkor lehet vezetni, ha az ember elöl jár, ezt a régiek nagyon jól tudták.

A legfontosabb, hogy ha a fiatalok azt látják, hogy valamilyen közéleti vagy politikai tevékenységből valaki meggazdagszik, azaz saját érdekeit képviseli, akkor abban a pillanatban elfordulnak tőle. Minden fiatal nyitott az ideológiák előtt, de csak addig, míg azok tiszták! Ebben az országban viszont semmilyen ideológia nem tiszta.

És a legfontosabb dolog, hogy a fiatalság érvényesülni akar. Ha esélye van, hogy ebben az országban tud majd érvényesülni, akkor már nem fog elvándorolni. Tanulni és dolgozni fog. Nem az ország és eszme építése érdekében, hanem a saját érdekében. És ezzel fogja legjobban építeni az országot és az eszmét. A legfontosabb, hogy egy ember mindig a saját érdekeit képviseli, és csak akkor fogja a közösségét is, ha a közösség érdeke azonos lesz az övével. Persze vannak őrült kivételek is...

14. Kérem, mesélje el az utóbbi évben végzett közéleti vagy politikai munkásságának a jellegzetes eseményeit, perceit!

1996-97 környékén aktívan részt vettem a diáktüntetésekben, hordoztam a zászlót meg jártuk a városokat, olyan mondatokat ordítozva, hogy „Jul je kul!" meg „Bando crvena!". Gyakorlatilag akkor még nem ér-

tettem, mit kiabálok, tudtam, hogy változtatni akarunk, és hogy valami más kellene. Aztán az befagyott, szinte szó szerint: jött a tél, a kormány meg kitartott.

1997 november-decemberében megalakult Szabadkán is a Vajdasági Magyar Diákszövetség, abban elvállaltam a belföldi koordinációt. Volt telefonálási és internetezési lehetőségem a Főiskolán, gondoltam hasznos lehetek. Szerveztünk pár koncertet, megpróbáltuk kiharcolni a helyünket Szabadkán. Nem volt könnyű. Ott volt a VMSZ meg a VIFÓ (amely abban az időben még a VMSZ kenyerét ette), be akartak bennünket olvasztani magukba. Ellentétben velük, nekünk volt tagságunk, akik hirtelen ráharaptak arra, hogy nem kapcsolódtunk pártpolitikához. Arra ma is büszke vagyok, hogy nem olvadtunk be, és nyugodtan kijelenthetem: ezt az irányvonalat Szabadkán én harcoltam ki. Utálnak ezért még ma is sokan a VIFÓ-ban, azt hiszik, személy szerint ellenük harcoltam, pedig csak a VaMaDiSz függetlenségért és a megmaradásért. Jót szoktam mosolyogni, ha látom, hogy egyes emberek a személyes indulataikat és indíttatásukat a szervezetükbe viszik, vagy fordítva... Hetenként klubestet tartottunk a Főiskolán, akkor még nem voltunk igazi érdekképviselet.

'98 őszén átvettem a VaMaDiSz külügyi kapcsolattartását, elkezdtem utazni, és képezni magam, persze mindezt a saját pénzemből, gyakorlatilag a szervezetünknek nem volt saját kerete. '99 őszére elértem, hogy a Kárpát-medencében megismerték mind a Zámbó, mind a VaMaDiSz nevet, meghívásokat kaptunk szinte minden rendezvényre, amit Mo.-n vagy a régiókban szerveztek, elutaztam Szlovákiába, Romániába, és bejártam Mo. szinte mindegyik egyetemét és azok HÖK-t.

Még '99 tavaszán elindítottam egy folyamatot: a nagybecskereki VaMaDiSz helyi szervezetének megalakítását (VaMaDiSz ZR). Sajnos, a bombázások és a helyi keményfejűek (főleg a Petőfi M. E. vezetése) miatt ebből csak 2000 tavaszára lett valami. A szervezet most is megvan kb. 12 aktív és kb. 20 passzív taggal, amelyből 7 alkotja az itteni elnökséget. A helyi szervezetnek egy évig voltam az elnöke, egyben a VaMaDiSz egyik alelnöke.

2000 februárjában, Erdélyben, a Kárpát-medencei HO-„HÓ" táborban egy együttműködési szerződést írtunk alá, amely a Kárpát-medencei hallgatói érdekképviseletet jelentette. Az együttműködés az ÖSSZ-HANG nevet kapta. Korábban volt már ilyen irányú kezdeményezés dr. Gaál András Levente részéről kétszer is, HASS '99 és Agora Irodahálózat elnevezéssel. Mindkettő kudarcba fulladt egyrészt a nem Kárpát-medencei érdekek képviselete miatt, másrészt a fent említett egyén jo-

gi és pénzügyi szabálysértése miatt (utóbbi kijelentésemet papírokkal tudnám igazolni, viszont ez nem a VaMaDiSz érdeke).

2000 tavaszán megalakítottam a VaMaDiSz Külügyi Bizottságát (VaMaDiSz KB), majd megszerveztem a Külügyes Képzés '01 elnevezésű rendezvényt, amelyet a Hallgatói Önkormányzatok Országos Konferenciája (Mo., Bp.) támogatott mind anyagiakkal, mind előadókkal. A rendezvény célja a KB tagjainak bevezetése a külügyes munkába. Jelenleg is a KB elnöke vagyok.

2000 nyarán a VaMaDiSz tizenöt fős rendezői csapatát irányítottam az I. Nyári Ifjúsági Játékok szervezésében…

Az év végén, a CeSID megbízottjaként felügyeltem a választásoknál.

2001 tavaszán megszerveztem a Külügyes Képzés '01 rendezvényt, most már a VaMaDiSz anyagi keretéből, és idén szintén én fogom vezetni a VaMaDiSz rendezőit a zentai II. Nyári Ifjúsági Játékok alatt.

(Intermezzo: Most néztem, hogy csak az utolsó év aktivitására voltak kíváncsiak, most már nincs kedvem törölni.)

A Játékok lesz egy időre az utolsó szervezeti és közéleti tevékenységem, a továbbiakban gépekkel szeretnék foglalkozni, mert azoktól csak olajos leszek, de nem sz…s! Pártpolitikai vonatkozású tevékenységem nem volt, és mostani hozzáállásomat tekintve nem is lesz.

Vallási magatartás és tolerancia

DENCS TÜNDE

„Istenem! Hadd dicsőítselek téged avval,
Hogy teremtésednek rám bízott parányi pontját szebbé teszem,
Elárasztom a földi létet fénnyel, melegséggel, jóakarattal és [boldogsággal."
Szent-Györgyi Albert

1. Bevezetés

1. 1. Vallásosság a kisebbségi lét tükrében

A kisebbségi létforma és az egyházak kölcsönös viszonya voltaképpen azt a történelmi folyamatot tükrözi, amelynek során a kisebbségvédelem és a vallásszabadság védelme a XX. század folyamán gyakran összekapcsolódott.

Ez a Vajdaságra fokozottan érvényes, mert a két világháború között, a trianoni döntés után a kisebbségi magyarság intézményrendszerének jelentős része az egyházak keretében működött. A második világháború után a közép- és kelet-európai diktatúrák idején számos esetben a templomok voltak az anyanyelv szabad használatának, az anyanyelvi kultúra megőrzésének egyedüli mentsvárai. Az elmúlt évtizedek kommunista rendszerének egyik legsúlyosabb következménye nemcsak az volt, hogy megfosztotta a magyar polgárságot vagyonától, jogaitól, hanem hogy az ateizmus jegyében végbement az egyházi iskolák, ingatlanok kisajátítása, és háttérbe szorította, ellehetetlenítette az egyházakat (Tabajdi, 1998).

Napjainkra a társadalmi viszonyok átalakulása a jellemző, s ez alól az egyház illetve az általa képviselt vallási magatartás sem.

A nemzeti kisebbségek hitéletükben nemcsak azért küzdenek, hogy az istentiszteletet saját anyanyelvükön hallgathassák, ha-

nem sok egyéb vallási és ugyanakkor nemzeti sérelem ellen is, amely éri őket. (Gábrityné dr. Molnár Irén, 2000)

A Vajdaságra jellemző történelmi tény a három világvallás: a pravoszláv, a római katolikus és a muzulmán vallási érdek-összeütközés folytonossága:

– a titói Jugoszlávia nemzeti és vallási toleranciára kényszerítő eszközei közé tartozott, hogy kezdetben tiltotta a nyilvános vallásgyakorlást, s azt a családi és magán szférába kényszerítette, miközben az egyházközösségek zárt tevékenysége politikamentes és részben államilag támogatott volt.

– a hatvanas években a társadalmi, gazdasági nyitás, az önigazgatási tendenciák és a nyitott határok következtében az egyházak munkája is nyitottabbá vált. A nemzeti kisebbségek egyházi közösségei a Vajdaságban püspökségeket szervezhettek. A nemzeti identitás megőrzésében az egyházaknak jelentős szerep jutott, különösen a szórványmagyarság esetében, ahol nem voltak magyar iskolák, de a néphagyomány megőrzésére volt igény.

– A politikai események fontos szerepet játszottak abban, hogy a vallási és nemzeti öntudat elkülönült. A hetvenes és nyolcvanas éveket a vallási pangás és az identitástudat felerősödése jellemezte. A szocializmus összeomlását követő elszegényesedés, fásultság, kollektív félelem miatt a kilencvenes években megújult a vallási élet. (Gábrityné dr. Molnár Irén, 2000)

1.2. Vallásosság ma

1. táblázat: **A vajdasági lakosság összetétele nemzeti és vallási hovatartozás szerint, 1991-ben**

	Összesen	Vallás			
		Muzulmán	Katolikus	Pravoszláv	Protestáns
Összesen	2 013 889	9 775	458 683	1 170 694	87 825
Szerb	1 143 723	7	572	1 016 473	659
Montenegrói	44 838	-	23	33 276	5
Jugoszláv	174 295	1 262	39 048	44 817	3 401
Bunyevác	21 434	4	19 207	112	73
Magyar	339 491	54	297 649	1 265	20 078
Cigány	24 366	1 601	1 424	17 216	44
Román	38 809	17	2 550	31 687	1 073

	Összesen	Vallás			
		Muzulmán	Katolikus	Pravoszláv	Protestáns
Ruszin	17 652	10	13 106	2 376	185
Szlovák	63 545	14	4 248	796	51 709
Horvát	74 808	24	66 021	1 003	277

Forrás: Szerbiai Statisztikai Hivatal Évkönyve, 1992, 222. o. (9.1.5.)

A vallási életben való részvétel jelenthetett egy adott sajátos környezetben valamely etnikai közösséghez való tartozást is. Az ember puszta jelenléte egy vallási ünnepen még korántsem bizonyítja, hogy (vak)buzgó hívő, de azt már igen, hogy nemzeti közösségével szoros kapcsolatban áll.

Azon túlmenően, hogy a napjainkban, Jugoszláviában igen kevesen vallják magukat ateistának, megállapíthatjuk, hogy a vallásosság és a vallási tudat erősödik (Gábrityné dr. Molnár Irén, 2000). Ez azért is figyelemreméltó, mert mint a fentiekben láttuk, korábban a vallásosság nem volt elfogadott, mi több, bizonyos politikai irányzatok egyenesen elmarasztalták a vallási szertartáson résztvevőket. Gondoljunk csak a diszkriminációra, melyet azok szenvedtek el, akik a közhangulat ellenére templomba jártak. Megbélyegezték, ingatag eszmeiséggel vádolták őket, s ezzel egy időben érvényesülési lehetőségeik is beszűkültek. Egyes felmérések szerint 1975-ben a vallásgyakorlás csak a falvak lakosságára, s azon belül is az idős személyekre, a parasztságra és a nőkre volt jellemző.

A huszonöt évvel későbbi kutatások már egészen mást mutatnak. Mára már a városi lakosság, s azon belül az értelmiség is jár templomba, s ami igazán nagy változás, hogy a fiatal korosztály nagy része (18-28 évesek) is vallásosnak vallja magát.

2. A fiatalok vallásossága

A fiatalok vallásosságának vizsgálata érdekes tanulságokkal szolgál. A vallásosság mértékében vagy megnyilvánulási formáiban bekövetkezett változás egyrészt úgy értelmezhető, mint az előző nemzedék mintáit elutasító, a fiatalok részéről valami új, sajátos megismerési formákat, értékeket, életmódmintákat kere-

ső viselkedés, vagyis mint egyfajta, nemzedékre jellemző, ifjúsági etnocentrizmus. Másrészt mindez jelzésként is felfogható a vallásosság generációs utánpótlására vonatkozóan. A vallásos magatartásban bekövetkezett változások, újabb irányzatok megjelenése többnyire a fentiekre fogékonyabb fiatalok körében észlelhető, így a fiatalok vallásosságában valószínűleg hosszabb távú tendenciák kezdetét fedezhetjük fel. (Imre, 2000)

2.1. A vajdasági magyar fiatalok vallási orientálódása

2.1.1. Vajdasági empirikus felmérés eredményei – 2001

A 2001-es vajdasági empirikus felmérés[1], amely a vajdasági magyar fiataloknak a társadalmi változásokhoz való viszonyulását vizsgálta, nem tartalmazott sok kifejezetten vallásra vonatkozó kérdést, hiszen a megkérdezettek jövőképét, értékrendjét és politikai állásfoglalását kutatta. Ennek ellenére a kérdésekből, illetve a kérdésekre adott válaszokból érdekes eredményeket nyertünk a vallásosságra nézve is.

Arra a kérdésre, hogy **vallásos-e,** 264 vizsgált személy közül 133 (50,4%) vallásosnak mondta magát, 89 (33,7%) úgy nyilatkozott, hogy néha eljár templomba, és mindössze 42 (15,9%) fiatal jelentette ki, hogy nem vallásos.

1 Felmérés a vajdasági magyar fiatalok időszerű politikai nézeteiről és magatartásáról 2001 tavaszán, a szabadkai Magyarságkutató Tudományos Társaság és a Vajdasági Ifjúsági Forum közös projektuma, melyet a HTMH támogatott. A minta 264, 18 és 28 év közötti vajdasági magyar fiatalból állt (átlagéletkor 22,25 év). A megkérdezettek 20 vajdasági helységben élnek, a bánáti és bácskai térségből megközelítőleg azonos számú kérdőív érkezett. A populáció reális mutatóihoz viszonyítva a férfiak aránya enyhén túlreprezentált (nők 47,3%, férfiak 52,7%).

1. ábra: A vajdasági magyar fiatalok vallásossága %-ban

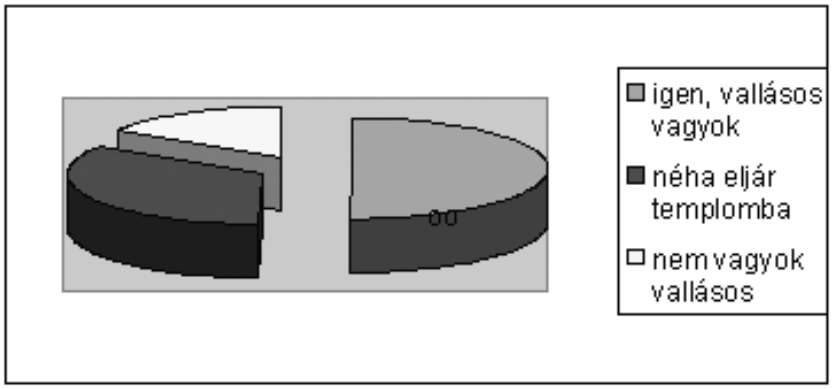

Vallásosság nemek szerint – A megkérdezettek nemek szerinti összetétele 138 férfi és 125 nő. A férfiak 45,7%-a vallásosnak vallotta magát, 35,5% néha eljár templomba és 18,8 százalék mondta magáról, hogy nem vallásos. A nőknél az arány a következő: 55,2% (69) vallásos, 32% (40) néha eljár templomba és csupán 12,8% nyilatkozott úgy, hogy nem vallásos. A lányok tehát jóval többen vallották magukat vallásosnak, mint a fiúk, és kevesebben, hogy nem vallásosak.

A nemek szerinti hovatartozásnál mutatkozó eltérés megfelel az eddigi[2] vajdasági kutatási tapasztalatoknak, mi több a nemzetközi tendenciáknak is. Magyarázatként felmerülhetnek lélektani-szocializációs okok: fokozott fogékonyság, a nők kisebb mértékű individualizáltsága, fokozottabb csatlakozási hajlam stb.

A **falu-város** összehasonlításánál is viszonylag nagy az eltérés, és meglepő, hogy nem a falu javára. A megkérdezettek 82,6%-a (218) él városban és 17,4%-a (46) falun. A városban élők 63%-a vallotta magát vallásosnak, s a falun élők 47,7%-a. A templomba járók száma szintén nagyobb a városban, mint falun. Ugyanakkor a nem vallásosak viszonylagos aránya szintén a vá-

2 Lásd Gábrity Molnár Irén és T. Mirnics Zsuzsanna tanulmányát a Mozaik 2001 projektum Gyorsjelentésben, vajdasági rész, Nemzeti Ifjúságkutató Intézet, Budapest, 2002.

rosban nagyobb. Elgondolkodtató, hogy a legutóbbi vajdasági vallásszociológiai kutatások a kisvárosban élő magyarság vallásosságát fedezték fel új jelenségként, míg falun a lakosság maradt vallásosságának korábbi szintjén.

2. táblázat: **Falu-város vallásosságának összehasonlítása a Vajdaságban**

	Igen, vallásos vagyok		Néha, eljárok templomba		Nem vagyok vallásos	
Város: 82,6% - 218	63,0%	104	35,3%	77	17,0%	37
Falu: 17,4 % - 46	47,7%	29	26,1%	12	10,9%	5

A **korcsoportok szerinti** megoszlás figyelemre méltó adatokat nyújt. Mivel a megkérdezettek kora 18 és 28 év között volt, a következő korcsoportokat vizsgáltuk meg külön-külön: 16-19 év, 20-24 év, 25-29 év.

A 16-19 évesek csoportjába 68-an tartoztak, azaz a megkérdezettek 25,8%-a. Közülük 32 vallotta magát vallásosnak, (47,1%), 25 néha eljár templomba (36,8%) és 11 (16,2%) úgy nyilatkozott, hogy nem vallásos.

A 20-24 évesek korcsoportjába 122 fő tartozott (46,2%). A vallásosság aránya a következőképpen alakult: 50,8% (62) vallásos, 35,2% (43) néha eljár a templomba és 13,9% (17) nem vallásos.

A 25-29 évesek a minta 26,1%-át adták, és a következőképpen nyilatkoztak: 52,2% (36) vallotta magát vallásosnak, 27,5% (19) néha eljár templomba és mindössze 20,3% (14) nem vallásos.

2. ábra: A vallásosak megoszlása korcsoport szerint

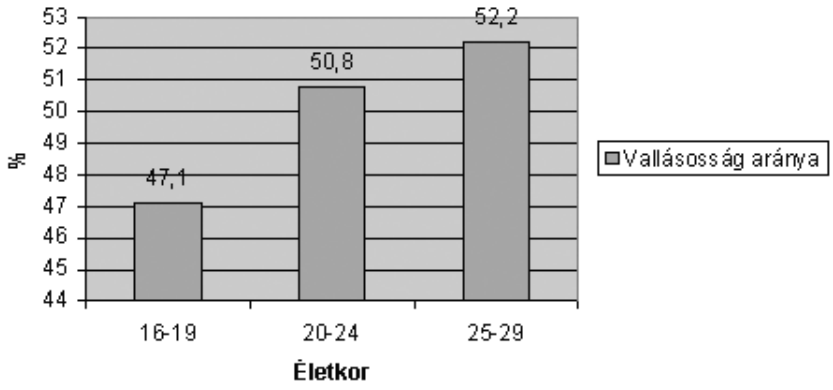

Az **iskolai végzettséget** tekintve a megkérdezettek a következőképpen nyilatkoztak: a minta 23,9%-ának (63) általános iskolai végzettsége van. E csoport 49,2%-a (31) vallotta magát vallásosnak, 41,3%-a (26) időnként jár templomba, és mindössze 9,5%-a mondta, hogy egyáltalán nem vallásos.

A mintában a középiskolát végzettek voltak a legnagyobb számban, a megkérdezettek 56,%-ának (150) középfokú végzettsége van. Ők a következőképpen nyilatkoztak: 50% (75) vallásos, 33,3% néha eljár templomba és 16,7% (25) nem vallásos.

Felsőfokú végzettsége volt a minta 18,8%-ának (49), közülük 53,1% (26) vallotta magát vallásosnak 24,5% (12) időnként eljár a templomba, és 22,4% (11) nyilatkoztak úgy, hogy nem vallásos.

3. ábra A vallásosak megoszlása iskolai végzettség szerint

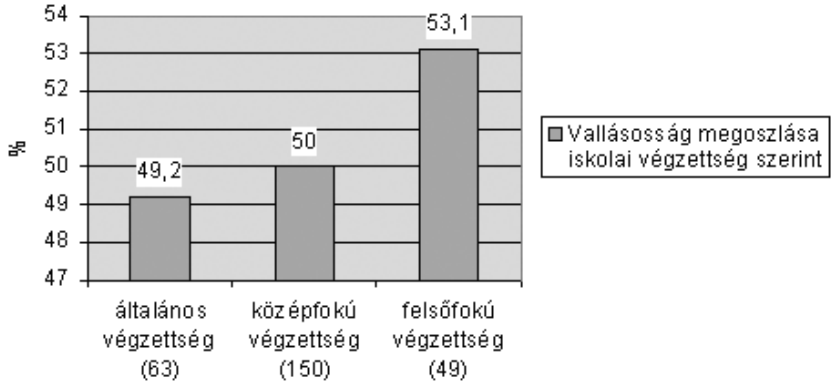

Az adatok alapján elmondhatjuk, hogy minden iskolai végzettség esetében a vallásosak vannak a legszámosabban. Utánuk következnek a „néha eljárok a templomba” válaszadók és végül a nem vallásosak. ***Az iskolai végzettséggel nő a vallásosak aránya is, tehát elavultnak tűnik az a nézet, hogy a vallásosság csak az alacsonyabb iskolai végzettségűekre jellemző.*** A megkérdezettek közül a középiskolások voltak legtöbben, az összes válaszadó közül náluk találkoztunk legtöbbször a „vallásos vagyok” válasszal, de a nem vagyok vallásos válasszal is.

Tomka Miklós hosszabb időszakot átfogó vizsgálata[3] szerint a vallásosság mértéke az elmúlt években emelkedett, a növekedés különösen nagymértékű a közép- és felsőfokú végzettségű, 20-49 évesek körében, ami hozzájárulhat a vallás intelektualizálódásának és öntevékeny jellegének növekedéséhez.

2.1.2. Összehasonlítás nemzetközi empirikus kutatás eredményeivel – 2001

Egy viszonylagos nagyméretű nemzetközi ifjúság kutatást a budapesti Nemzeti Ifjúságkutató Intézet kezdeményezésére végeztünk[4] 2001 őszén. A *Mozaik 2001 – Kárpát-medencei fiatalok projektum* keretében a vajdasági empirikus lekérdezést és adatfeldolgozást a Magyarságkutató Tudományos Társaság koordinálta. A kérdőívezés után 1526 (1017 magyar és 509 nem magyar) kérdőív került feldolgozásra. A vajdasági részkutatásban a magyar fiatalok adatainak elemzése volt a fő cél, míg a nem magyar (főleg szláv) csoport tagjai kiegészítő (összehasonlításra alkalmas) mintaként szolgáltak. A fiatal magyar lakosság 15-28 év közötti számarányának követésével, a magyarlakta települések szerint, a következő mintavételi sémához tartottuk magunkat: 24 település (14 falu, 6 kisváros, 4 város).

A kérdőív kérdései között szerepelt a vallásosság mértékének kutatása is. A 3. ábra mutatja, hogy a mintában igen kevesen vallásosak az egyháztanítás szerinti értelemben (11,6%), s többségben vannak „a maguk módján” vallásosak (64%). *Annak ellenére, hogy a fiatalok a csoport-hovatartozás tekintetében vállalják a vallásközösséghez való tartozást, az egyházi tanítások követésében már jóval kevésbé elkötelezettek. A fiatalok számára inkább a sajátos világkép, a remény a fontos.* Az egyértelműen nem vallásos csoportok összesített aránya kb. 14%.

3 Dr.Tomka Miklós vallásszociológus nemzetközi kutatása 10 európai országot ölelt fel. Ezek között Szerbia nem szerepelt, mégis végeztünk 2000-ben egy vajdasági kérdőívezést 564 magyar lakosú mintán.

4 A kérdezőbiztosok kiképzését és ellenőrzését a Magyarságkutató Tudományos Társaság és a Vajdasági Ifjúsági Fórum végezte.

Összhangban azzal, hogy a válaszadók többségére nem jellemző az egyház tanításainak szigorú követése, hanem inkább a maga módján való vallásosság, a vallásgyakorlás is ritka. A minta többsége csak évente néhányszor látogat el a templomba (46%), és nagyszámúan még ennél is ritkábban járnak vallási közösségbe.

4. ábra: A vallásgyakorlás gyakorisága (templomba járás)

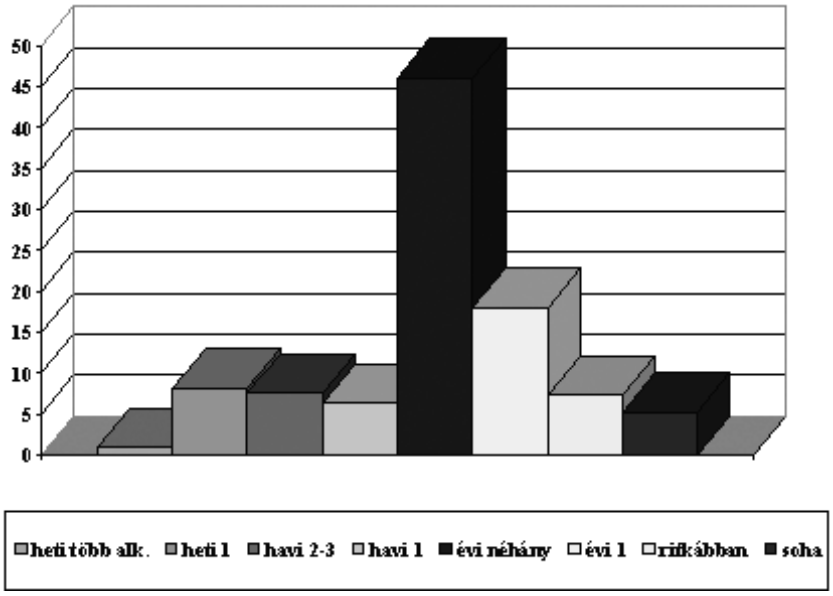

2.2. A fiatalok szociálpszichológiai jellemzői

Mielőtt messzemenő következtetéseket vonnánk le az adatokból, tekintsünk át a fiatalokra jellemző néhány szociálpszichológiai tulajdonságot:

– Egy fiatal egyéniség érdeklődési köre intenzíven kiterjedhet egyszerre igen sok dologra.

– A fiatal igyekszik egyéniségét szabad alternatívák, vagyis különböző lehetőségek kihasználásával szabadon építeni, ezért nem tűri a sablonokat, még az intézményes korlátokat sem.

– Az alkotásvágy igen korán megjelenik az egyéniség fejlődésének folyamatában, az önállósulás és az önigazolás idején a fiatal önbizalmat is szerez a társadalmi kommunikáció valamenynyi területén.

– A rendszerváltozás idején a fiatalok politikai ideáljai szertefoszlanak és ez új kritériumok felállításával, új eszményképek keresésével párosul.

– A fiatalok nemzedéke nem homogén csoportosulás, köztük is vannak szociális, intellektuális és politikai szemléletbeli különbségek; egyébként magától értetődőnek tekintik a másságot és a különbségek társadalmi vonatkozásait, többségük nem is törekszik már az egyenlőségre és az átlagosságra.

– A fiataloknak rendkívül nagy a kockázatvállalási készségük, mert még nincs sok vesztenivalójuk, éppen csak körvonalazzák saját lehetőségeik határait (még nincs munkájuk, ingatlanjuk, saját családjuk, társadalmi tekintélyük stb.)

– A fiatal gyakran szubjektivizmusa, érzékenysége és ambíciója miatt veszít reális ítélőképességéből; többet kíván a lehetségesnél, még az önmaga iránt támasztott elvárások is felülmúlják a képességeit, de ehhez erkölcsi joga van, mert valóban előtte a jövő;

– A fiatalok egyik fontos tulajdonsága, hogy kritikusak tudnak lenni, néha túl nagy pesszimizmus vagy éppen túlzott optimizmus jellemzi őket (Gábrityné dr. Molnár Irén, 2000).

Diszkusszió

Mint arra már a fentiekben rámutattunk, az ideológiák szertefoszlásával, a mércét adó értékrend széthullásával, a bizonytalan társadalmi közérzetből adódó hiányos vagy nem létező jövőképpel a fiatalok szinte támasz nélkül maradtak. A család, mint a társadalom alapsejtje egyre kevésbé képes arra, hogy betöltse a fiatalok életében oly fontos modell szerepet. A kisebb közösségek felbomlásával illetve átalakulásával a fiatalok egyre inkább az egyház felé fordulhatnak, mert az egyház, a társadalmi viszontagságok ellenére, megőrizte közösségformáló szerepét, sőt a társadalmi nyomásnak köszönhetően ez a szerep egyre erősö-

dött. Érthető, hogy a fiatalok egyre inkább afelé fordulnak, ami viszonylag biztonságot nyújt. Az egyház pedig látszólag ezt teszi. Látszólag, mert a történelmi viszontagságok és az egyház szigorú, dogmatikus, kevésbé rugalmas beállítottsága csak átmenetileg ad menedéket a jövőképet, stabil kapaszkodót kereső fiatalnak. A kérdés tehát az, hogy tulajdonképpen milyen jelenséggel állunk szemben? A fiatalok vallásossága miként értelmezhető: ifjúságcentrizmusukat fejezi-e ki, vagy a vallás változásának előrejelzője? Ha csak azok számát vesszük figyelembe, akik időnként eljárnak a templomba, már viszonylag nagy arányról beszélhetünk. Azt is tudjuk, hogy a fiatalok alkotásvágya, formálni akarása hozzátartozik az egyéniség fejlődéséhez, még akkor is, ha ezek a megnyilvánulások nem látványosak, hanem amolyan „lassú víz partot mos" alapon történnek. A vallásosság aktív, öntevékeny formáinak erősödése és terjedése a fiataloknál egyszerre jelenthet egyfajta lázadást a vallásosságot inkább külsőséges elemekben megélő gyakorlattal szemben, és egyfajta tartós mintát is a maguknak helyet kereső csoportok számára.

A közelmúltig egyházainkban egy elöregedési folyamatot tapasztalhattunk. A fiatalok bevonásával ez a folyamat nem csak megállt, hanem visszafordult. Az ő mozgékonyságuk megtörni látszik a beidegződött dogmákat, és egy frissebb, fiatalosabb lendületet ad az egyháznak. Ez persze felekezetenként változó lehet, mivel azonban erre vonatkozóan nem áll rendelkezésemre elég adat, csak megkockáztatok egy magyarázatot. Valamennyivel egyszerűbb a fiatalok csatlakozása protestáns egyházakhoz azért, mert a protestáns mozgalmak formailag nem annyira kötöttek, mint a katolikus egyház; ugyanakkor a katolikus egyház centralizációja is a protestáns felekezeteknek teremt helyzeti előnyt.

Összegezve a fentieket: a vajdasági magyar fiatalok vallásossága a korábbi évekhez, illetve szüleik nemzedékéhez viszonyítva növekvő tendenciát mutat. Ennek oka elsősorban a nemzeti kisebbségi létből adódó hiányosságok pótlása, a társadalom válságának megélése; ugyanakkor figyelembe véve a viszonylagos normalizálódott állapotot, illetve a más országokban végzett hasonló kutatások eredményeit arra enged következtetni, hogy a fiatalok vallásossága tudatos jelenség, ami hosszú távon befolyá-

solhatja az egyházközösségek és felekezetek fiatalítását, és egy egészséges jövőkép kialakulásához vezethet.

IRODALOM

Mozaik 2001, Gyorsjelentés, Magyar fiatalok a Kárpát-medencében; Szerk: Szabó Andrea, Bauer Béla, Laki László, Nemeskéri István. Kiadó: Nemzeti Ifjúságkutató Intézet, Budapest, 2002. Vajdaság fejezet írói Gábrity Molnár Irén és T. Mirnics Zsuzsanna

Gereben Ferenc kézirata – előadása Szabadkán, a Nyitott Távlatok tanácskozásán, 2001-ben

Tomka Miklós–Zulehner, Paul M: Religion in den Reformländern Ost(Mittel)Europas. Ostfidern, Schwabenverlag, 1999.

Tomka Miklós–Zulehner, Paul M: Religion im gesellschaftlichen Kontext Ost(Mittel)Europas. Ostfildern, Schwabenverlag 2000.

Vajdasági marasztaló, Magyarságkutató Tudományos Társaság, Szabadka, 2000. A vallástanulmány írója: Gábrityné dr. Molnár Irén.

Magyar nemzeti autosztereotípia a Vajdaságban[1]

Avagy: minden hipotézis hamis lehet, csak a megfelelő körülményeket kell hozzá megtalálni.

HEVESI KRISZTINA

1. Elméleti bevezető

1.1. Egy megfigyelés nyomán

„Magyar állampolgár vagyok csupán;
ám abban a szerencsés helyzetben,
hogy szűkre szabott édes hazám
határain belül élhetek.”
Sinkovits Imre

2001. november 14. Újpest, Megyeri úti pálya. Stadionavató, gálamérkőzés: Magyarország – Macedónia barátságos találkozó. 12 ezer néző. A félidő állása: 2:0. Röviddel a szünet után a hangosbemondó közleménye: „Románia 1:1-es döntetlent játszott Szlovéniával a pótselejtezőn, így kiesett a VB-ről.”

Örömujjongás rázta meg a felújított stadiont. A közönség ünneplésbe kezdett – mely talán csak ahhoz fogható, ha mi nyertük volna meg a VB-t… A mérkőzés hátralévő részében vajmi kevés figyelem irányult a pályán zajló eseményekre (pedig honfijaink – a ritkaságszámba menő – győzelmeik egyikét aratták, 5:0-ás végeredménnyel). A hír hallatán spontán aktiválódott mondókákat a közönség lelkesen, kitartóan skandálta – amelyeket a másnapi lapok sem hagytak figyelmen kívül… És persze a lelkes

1 Szociálpszichológiai műhelymunka, melyhez a szerző adatot gyűjtött a Zombori Tanítóképző Kar Szabadkai Kihelyezett Tagozatán a másodéves magyar hallgatók körében, 2002 májusában, önkitöltős kérdőíves módszerrel, és a Budapesti ELTE szakon védte meg; dr. Hunyady György konzulens felügyelete mellett.

pszichológushallgató sem, hisz csokorba szedve egy igazán kerek jellemzés bontakozott ki a magyarok románokról kialakult képéről.

A résztvevő megfigyelő szerepét sietve magamra öltve (hisz ritkán adatik meg az embernek, hogy ily nagyszámú, reprezentatív – az ország minden pontjáról érkező, különböző életkorú és foglalkozású, sőt: nemek szempontjából is vegyes – mintán „dolgozhasson") a kötetlen megfigyelés technikájához (Manstead, Semin, 1980) folyamodva két kutatási vonulat „hús-vér" alátámasztása sejlett fel bennem. A sztereotípiákkal általános lelki tulajdonságokat tulajdoníthatunk nagy embercsoportoknak (Tajfel, 1980). Ehhez köthető a prototípus-reprezentáció, az észlelt entitativitás és homogenitás, melyek szorosan együtt járnak (Hamilton, Sherman, 1996). Tajfel és Turner szociális identitás elmélete a társas összehasonlítás mechanizmusát a személyek közötti összehasonlításhoz hasonlóan csoportok esetében is az önértékelés szolgálatába állította.

Zajonc pedig a megismerési funkció mellett az érzelmek (olykor elsődleges) jelentőségét hangsúlyozta a szociális percepcióban (Hunyady, Hamilton, Nguyen, 1999). Tajfel a sztereotípiák tartalmát történelmi és kulturális hagyományokból eredezteti (Tajfel, 1980). Allport szerint pedig nincs olyan jelenlegi etnikai konfliktus, melynek háta mögött ne lenne hosszú történet (Allport, 1977).

Farber egy nemzet egységes karakterének kialakulását a történeti folytonosság hosszabb időszakához köti (Farber, 1963). A magyarság esetében ezen feltétel meglétét tán még szomszédaink sem (mind) vitatják el tőlünk. Allport az előítéletek melegágyaként jelöl meg olyan (kelet-európai) területeket, ahol az országhatárok a történelem viharában gyakorta változtak. (Igaz, ő Oroszország, Litvánia, Lengyelország, Svédország és Ukrajna példáját említi.) (Allport, 1977).

S amennyiben röviden vágyom a – témaválasztásom okán semmiképp szemérmesen el nem hallgatható – történelmünket összefoglalni, s még a románok iránti „el nem múló szeretet" egyik lehetséges okát is firtatom, idegen tollakkal kell, hogy ékeskedjek: „… ugyanezt az egyenlőtlenséget látjuk a magyarság Tri-

anon utáni történelmében. Az utódállamok, a csehek, főképpen pedig a románok gátlás nélküli ide-oda forduló diplomáciája jobban érvényesült, mint a magyarok egyenes irányú törekvései. Így jött létre és maradt fenn az ország feldarabolásának fejetetejére állított logikája: a néprajzi határok helyett a kisebbségekben túltengő utódállamok létesítése" (Bay, 1989).

A stadionavató kapcsán nyert megfigyelés, mint említettem, két gondolatkört hívott életre bennem. Az egyik tehát a sztereotípiakutatás el nem múló létjogosultsága (kiváltképp nem a mi régiónkban), a másik pedig a román–magyar kölcsönviszonyban (Hunyady, 1996) megfogalmazottak igen eleven lüktetése. Ez irányította figyelmemet egy másik – hajdan volt, szintén „baráti országnak" nevezett – szomszédunk többségi nemzete, a szerbek felé, de még inkább az ott kisebbségi sorsban élő magyarság irányába.

1.2. Nemzet, nemzetiség, kisebbség

„Isten nem ver bottal, az nem az ő műfaja,
elég volt ide születni."
„Eyes" álnevű gondolkodó, Vajdaság

„… logikus… A szomszédos országokkal való baráti kapcsolatok elmélyítésében mind erőteljesebb szerepet játszanak a nemzetiségi kapcsolatok. Ez természetes is… helyes marxista–leninista nemzetiségi politika folytatása esetén e kapcsolatok csak elősegíthetik a népek közötti barátságot" (Kővágó, 1977, 119. old.). Az MSZMP Központi Bizottságának XI. Kongresszusa szellemében a kisebbségek szerepe, hogy „hidat alkossanak országaink között" (Kővágó, 1977). Vélhetően ezt, aki mondta, sem hitte, s szemüket ekkora hályog nem ékesíthette. Ami tény: ekkortájt Trianon és a revízió, akárcsak 1956 leverése tabutéma volt az iskolákban (Hunyady, 1996). „A nacionalizmus elleni föllépést a kultúra és tudomány területén is megterhelte a dogmatizmus és szűkkeblűség, amely fukar mércével mérte történelmi és kulturális örökségünket, szürkített-csonkított jelentős históriai egyéniségeket és folyamatokat, indokolatlanul kirekesztett nemzeti értéke-

ket" (Pach, 1987). Pedig: „Magyarország…határain túl jelentős nemzeti kisebbségekkel és méreteiben tekintélyes emigrációval rendelkezik, világszerte" (Hunyady, 1996, 45. old.). „Százalékban arányítva: a magyarság a világ legnagyobb kisebbsége: minden harmadik magyar az anyaország határain kívül él…" (Keresztury Dezső, 1989). Igaz, miért vártuk volna a „fényesített szelek idejének" kínosan internacionalista törekvéseitől a magyarság számbavételét, ha még napjaink felelős politikusai sem tudják, hogy aznap hány magyart képviselnek épp (± 5 millió)? S hogy le ne ragadjak kishazánk politikai színterén: „A nemzetközi közvélemény visszahat a nemzetek sorsára" (Hunyady, 1996, 47. old.). Boulding és Kelman szerint is a XX. század derekától már felismert szükséglet lett az országról/nemzetről való kép kimunkálása, az image kialakítása. Az Image Központra herdált pénzek rögtön értelmet nyernek Trianon tükrében: Magyarország feldarabolásának közvetlen oka volt az ország kedvezőtlen nemzetközi megítélése. Ez is abból az implicit feltételezésből indul ki, hogy az emberi csoportoknak valóban vannak megkülönböztető vonásai. Erre épített a nemzet-karakterológia is, melynek egyik legkiválóbb hazai alakja a XIX. században munkálkodó bencés szerzetestanár és bölcsészdoktor, Rónay Jácint. Jellemisme című művében a különböző népek karakterológiai leírásához több ezer év tudományos/történelmi írásait fogja csokorba. Egy nemzet jellemének kialakulásánál még az éghajlati, „tápszer-szokási" tényezőket is számításba veszi. Precíz, de szellemes elemzést nyújt „kedves magunkról", s az önirónia sem nélkülözi: „Jellemző, hogy mi magyarok futni nem szeretünk, hanem elleneinket szalasztjuk meg még akkor is, ha meggyőzettünk általok! Sokszor hallám gyermekkoromban: a tatár–török–francia futást említeni; s míg nem olvasám hazai történelmünket, azt hívém, mindig és mindig csak ők futottak!" (Rónay, 1847 in Hunyady, 97. old.). Nem csak pozitív jellemzőinket említi, de a kritikákra gyakran – hol mások tollából, hol ő maga – reflektál: „… minél gyávábbnak mondjuk a magyart, annál nagyobb szégyen volt előle megfutamlani" (Rónay, 1847 in Hunyady, 105. old.).

Jelen korunk jellemző problémáját – a globalizáció, s egyéb hangzatos címszavak zászlaja mögött masírozva, a rendszervál-

tás után kitárult kapukon Nyugatról beözönlő „kultúra” kritikátlan elfogadását, helyesebben ezen hajlamunkat – Rónay már másfél évszázaddal ezelőtt felismerte: „Kövessük a mívelt külföldet, de nem majmoljuk; haladjunk, de nem nemzetiségünk rovására” (Rónay, 1847 in Hunyady, 120. old.).

Nemzettipológiánk másik nagy alakja, a piarista Kornis Gyula egyenesen XX. sz-i történelmünk, nemzeti tragédiánk okaként jelöli meg a Nyugatról, Keletről importált szellemi termékeket (igaz, ő főként az eszméket érti ezen). (Hunyady, 1996). S ami napjainkban „fénysebességűvé”, s ezáltal még veszélyesebbé teszi az „importot”, az elsősorban a tömegkommunikáció. Érdekes módon amekkora irodalma van a televízió és az agresszió, sztereotípiák stb. kapcsolatának, annyira elhanyagolt téma a nemzeti identitáshoz fűződő viszonya. Price (talán úttörőként) vállalta magára ezt a feladatot (tehát nem csak én ijedezem itt egymagamban), s figyelmét kiváltképp a volt „keleti blokkra” irányította. Egy „tisztességes” műsorsugárzásnak összhangban kell lennie bizonyos értékekkel – amennyiben ez a megfogalmazás túl utópisztikusnak tűnik, ám hangozzék így – kormánypolitikai szempontokkal. Úgymint: az oktatással, nyelvvel, kisebbségi kultúrákkal, vallással vagy az állampolgárság ideáljával. A technikai és politikai változások következtében egy olyan új tipológia, a műsorszolgáltató struktúrákkal kapcsolt új szemlélet kezd kibontakozni, mely távol áll a nemzeti határoktól és a közszolgálatiság kontra piacorientált rendszer régi kategóriáitól. Kérdés: miféle identitás kapcsolódik a transznacionális kommunikáció világához? A nemzeti televízió kimondott (vagy kimondatlan) kötelessége az államot alkotó közösség – álljon az egy vagy több nemzetiségből – megerősítése.

A nemcsak piaci kötelezettségeknek eleget tevő televízió létjogosultságát az adja, hogy funkciója a társadalom és az állam eszméjének megerősítése, a demokratikus értékek kifejezése. Ha azt akarjuk, hogy a nemzetet erős, mélyen átérzett kötelék fűzze az államhoz, akkor táplálni és tisztelni kell a nemzeti identitás díszítőelemeit. A televízió természetesen nem egyedül teremti meg és tartja fenn a kohéziót, ám jelentősen hozzájárulhat e kohézió hiányához. A szocialista időszak narratíváinak (mindenütt jelenlévő Lenin-szobrok és -képek; a hősök gyártásáról és forgalmazá-

sáról, a gazdasági növekedésről szóló tudósítások; az ötéves terv, hatalmas vízi erőművek és boldog téeszek) megvolt az a fényűzése, hogy – legalábbis relatíve – monopolhelyzetben voltak. Most az a kérdés, hogy a nemzeti identitás új felfogásai tudnak-e versenyezni a külföldről érkező populáris jelképekkel. Az átalakulás elején a hosszú ideig elnyomott (megtagadtatott) népi motívumok újraéledése bíztató kezdetnek tűnhetett (naiv, de lelkes feltápászkodása nélkülözni kényszerült minden piaci praktikát), azonban pusztító versennyel kellett szembenéznie a videoklippek és az amerikai filmek irányából (Price, 1998).

Honfijaink és honleányaink (mint a jövő nemzedéke) baseballsapkában és a walkman-en rapzenét hallgatva hamburgerrel a kezükben állnak sorba a legfrissebb amerikai akciófilm bemutatóján. De hát honnan is tudhatnák, hogy létezik idehaza is érték? A szülőknek nincs idejük elmagyarázni (különben sem „menők" a serdülők szemében), de ha lenne is: nem biztos, hogy a 45 év közös nagy KGST kebele engedett nekik némi rést az egészséges nemzeti tudat kialakulására. Az új idolok Murdoch, Disney vagy – ami még rémisztőbb – Maxwell. Nincs Murdoch-hoz kapcsolódó nemzeti identitás, vagy Disney-hez kötődő zászló és lojalitás. És azt gondolni, hogy a Nyugat rádiója és televíziója minden jelképbőségével együtt a nyitott társadalom élharcosa nem más, mint áldozatul esni valami Patyomkin-féle látszatnak (Price, 1998). S nyomatékosan fontos mindez azért, mivel a határainkon kívül – viszont annak közelében – élő magyarsághoz is szólunk, feléjük is kommunikálunk műsorpolitikánkkal. Így például mind a Magyar Televízió 1-et, mind 2-t a Vajdaságban megkérdezettek több mint 71%-a nézi rendszeresen (Göncz, 1999). (Kiváló kezdeményezésnek tartom például a Kárpáti Krónikát; mindamellett üde lenne egy kissé korábbi időpontra tenni – lehet, hogy határainkon túl is járnak emberek reggel dolgozni…)

S kultúránk megőrzésének szerves részeként a televíziónak központi jelentősége lehet(ne) nyelvünk ápolásában, megőrzésében is. A televízió javítsa szókincsünket, erősítse az irodalmi nyelvezetet, amit a kritikátlanul nyakunkba zúduló amerikai akciófilmek zsargonja csak egyre jobban elsivárosít.

1.3. Nyelv, kultúra, identitás

„Magyar vagyok, magyarnak születtem.
Magyar nótát dalolt a dajka felettem.
Magyarul tanított imádkozni anyám
És szeretni Téged, édes magyar hazám.”
Magyar népdal, idézi: Vasarely

„Nyelvében él a nemzet” – tartja a magyar közmondás, s Lazarus és Steinhal, a néplélektan jeles képviselői is a nemzeti és kulturális identitás legfontosabb hordozójaként a nyelvet jelölik meg (G. Allport, 1974). Széchenyi ezt így fogalmazta meg: „Valami mágikus befolyása van nyelvnek a nemzetre, s visszahatóságok által egyiknek a másikra.”

Gereben Ferenc 2000-ben Vajdaságban végzett kérdőíves vizsgálatában a „Mit jelent az Ön számára magyarnak lenni?” (nyitott) kérdésre a többség a kultúra elemeit (nyelvet, történelmet, hagyományokat, magyar iskoláztatást stb.) nevezte meg. Összehasonlításként: Erdélyben és Kárpátalján a (könnyűnek nem nevezhető) kisebbségi sors és identitás vállalását, Magyarországon pedig emocionális elemeket említettek. A vajdasági magyar identitás erejét tehát a kulturális hovatartozás-tudat adja. Hogy miből nyerik ezt az erőt, viszont szinte rejtélyes. A Magyarságkutató Tudományos Társaság nemzetközi tanácskozásán elhangzott előadások után dr. Gidai Erzsébet így összegezte a hallottakat: „… tragikus a magyar nyelvű oktatás helyzete és kilátásai is.”

A probléma egyik összetevője a demográfiai adatokból kiolvasható. Míg a két világháború között az őslakosok a háromnegyedét képezték a Vajdaság lakosságának, a második világháború utáni migrációs mozgások felerősödtek. A bevándorlók tervszerű betelepítéssel költöztek a Vajdaságba (Göncz, 1999). „A telepesek, akiket az ország más szerblakta vidékeiről költöztettek be… az élet minden területén előjogokat élveztek. Kezdetben ingyen vagyont, házat, földet kaptak, de munkahelyhez, érvényesülési lehetőséghez később is ők jutottak legkönnyebben” (Hódi, 1990 in Göncz, 44. old.).

Ehhez járult még a magyarok kitelepítése (kiutasítása szülőföldjükről), újabb menekülthullámok az ország különböző pontjairól Jugoszlávia szétesésekor, s a magyarság nyugati emigrációja (a mindenkori jugoszláv politika roppant engedékeny volt a magyarok kivándorlási szándéka iránt). Mindezek következtében jelentősen megváltozott e vidék etnikai összetétele, s az itt élő népek egymáshoz viszonyított aránya.

Az 1991-ben született „A szerbhorvát nyelv és a nemzetiségi nyelvek hivatalos és közhasználatáról" szóló törvény a szerb nyelv feltétlen érvényesülését tűzte ki célul a hivatalos és közéleti használatban, és a cirill írásnak a latin betűssel szemben való elsőbbségét. A törvény egyben eltörölte a bizonyos munkakörökben kötelező kétnyelvűséget (esetenként bírságot is helyezett kilátásba a második nyelv használata miatt). Az anyanyelvű oktatást úgyszólván azonosítják a kétnyelvű oktatással; nem kötelező a magyar nyelv ismerete azok számára, akik magyar tagozatokon tanítanak (!). A magyar tagozatok megnyitását az iskolák évről-évre határozzák meg, bizonytalanságot keltve (Göncz, 1999). Az 1992-től megindult folyamatot a jogcsorbításra való törekvés jellemzi. Komoly következményekkel jár, hogy a törvényes előírások lehetővé teszik, hogy amennyiben nem tudják, vagy nem akarják biztosítani a magyar nyelvet elfogadható szinten beszélő oktatót, a megüresedett helyre szerb pedagógust vegyenek fel. A magyar szülők jelentős hányada lemond az anyanyelvű oktatásra való jogáról (gyermeke jövője érdekében), vagy pedig nincs rá lehetősége, hogy magyar iskolába járassa. Ez utóbbi a szórványmagyarság esetében (amit a szerbek szívós törekvéssel mind nagyobb területeken el akarnak érni) szinte biztosnak mondható: az anyanyelvű oktatás nem, vagy csak iszonyatosan nagy erőfeszítések árán valósítható meg (például az elvétve közlekedő buszok okán is).

A magyar nyelvű oktatással felölelt tanulók száma 1966 és 1994 között 49,64%-kal, tehát majdnem a felére csökkent. A hetvenes évektől kezdve tíz vajdasági általános iskolában és 36 kihelyezett (alsó tagozatos) iskolában szűnt meg a magyar nyelvű oktatás (annak dacára – vagy épp az ellen lépve –, hogy a pedagógusok száma addig állandó erőteljes növekedést mutatott! A

kívánt hatást a felsőbb szervek elérték: onnantól kezdve folyamatos csökkenés indult meg a magyar pedagógusok számát illetően!) „Természetesen" a precíz munkához tartozik: a magyar nyelvű lektorátusok nagy részét is megszüntették.

A tankönyvellátást Belgrádba összpontosították, tilos a tankönyvbehozatal Magyarországról. A tantárgyak „kisebbségi" anyagát megnyirbálták, különösen irodalomból; s további tananyagszűkítésre került sor, elsősorban történelemből (Tóth, 1997). A magyar nyelvű tankönyvek nagy része fordításirodalom (!), így és ugyanattól az írótól ugyanazt (a szerb gyerekek oktatásának megfelelő) tananyagot tanulják mind a magyar-, mind a szerbóra keretében. Míg a másik nemzet kultúrájának kiemelt fontosságát sugalmazzák, saját kultúrájából keveset, megszűrve, inkább csak morzsákat kap. Nem kap átfogó képet nemzetéről, annak történelméről, irodalma nagyjairól, világhírű zeneszerzőiről, képzőművészeiről, kutatóiról – saját nemzetén belül nincs kire felnéznie, nincs kivel azonosulnia (Mirnics Zs., 1996).

Ezt Gábrityné dr. Molnár Irén a (már idézett, 1996-os szabadkai) Magyarságkutató Tudományos Társaság nemzetközi tanácskozásán így fogalmazta meg: „Az anyaországukon kívül élő magyarság nemzeti identitásának megőrzése és az európai szintnek megfelelő szakemberképzés feltétele az önálló anyanyelvű oktatási rendszer kiépítése. A kisebbségben élő magyarság – erejéhez mérten – célul tűzte ki kulturális és történelmi hagyományaihoz méltó szakemberi és értelmiségi… rétegének megteremtését, e nélkül ugyanis elsorvad a nemzet életképessége, nyelve… meg kell tartanunk anyanyelvű iskoláinkat, különben gyökértelenné válunk… A kilencvenes években eddig még soha nem tapasztalt helyzetbe került a magyar nemzeti kisebbség. Jelentős a visszafejlődés a magyar oktatás és közművelődés terén, a háború és az elszegényedés elől nagyszámú fiatal család és értelmiségi menekült külföldre… Az itthon maradt szülők lelkében is ott él a szorongás (…), hogy a gyermek anyanyelvű oktatása nem válhat előnyére, és sikeres továbbtanulása, érvényesülése forog kockán. … A vajdasági iskolákban az egységes állami programhoz való közeledés már olyan méreteket öltött, hogy a nemzetiségi tanulók igen keveset tanulnak nemzeti és nemzeti-

ségi identitásukról, történelmükről, kultúrájukról" (Gábrityné, 1996 in Gábrityné, Mirnics Zs., 9. old.).

A családban az anyanyelvet, de az iskolában kizárólagosan a többségi nyelvet használó tanulók általában nem kétnyelvűségre tesznek szert, hanem ez az állapot (számos más körülménytől függően – természetesen ezeken a körülményeken is igyekeznek a szerbek „csiszolni", mint láthattuk az 1991-es nyelvtörvényben) másodnyelvű dominanciához, távlatilag esetleg nyelvcseréhez és a nemzetiség feladásához vezet. A másodnyelvű oktatás tehát gyakran teremt ilyen felcserélő helyzetet, az első nyelvet pedig elsorvasztja.

Kétségtelen, hogy a személyiségfejlődés kétnyelvű környezetben sokkalta összetettebb. A menekülési reakciónak sok megnyilvánulási formája lehet. Fizikai: elköltözés, kivándorlás; pszichikai síkon: másik nyelvre, kultúrára való átállás, vagy bezárkózás, apátia, érdektelenség, illetve a frusztrációs helyzetek folyamán felhalmozott agresszió valamely önpusztító formájának jelentkezése (Göncz, 1999).

Lewin elemzése a kisebbségi létről nagyon sok vonásában ráillik a vajdasági magyarok helyzetére. A zsidóság szétszóródásával az egyénre nehezedő nyomás fokozódása, a külső erők támadáspontjának a csoportról az egyénre áthelyeződése a szórványmagyarság sorsát híven tükrözi. Sok hátrányos helyzetű csoportnál figyelhető meg – a zsidóságnál nagy méreteket öltő – öngyűlölet jelensége. A csoportjához való tartozás céljai elérését akadályoztatja. Így frusztrációja saját csoportja ellen fordíthatja. Minden csoport tagjainál kétféle erőt különböztet meg: az egyik bevon a csoportba és bent tart, a másik pedig elűz belőle. Ha a csoporthoz közelítő és távolító erők közötti mérleg negatív, akkor az egyén elhagyja csoportját (ha külső tényezők nem akadályozzák benne). Minden csoportban elkülöníthetők olyan rétegek, melyek kulturálisan centrálisabbak, illetve periferikusabbak. Az előbbiek azokat az értékeket, szokásokat, eszméket és tradíciókat képviselik, amelyeket leglényegesebbnek és legjellemzőbbnek tartanak a csoportra nézve. A csoporthoz hű tagok igyekeznek a centrálisabb rétegeket magasabbra emelni. A központi rétegek túlzott túlbecslésére irányuló tendenciát sovinizmusnak ne-

vezik (Lewin, 1975). „A centrális területek pozitív értékelése a csoporthoz való hűség logikus következménye, és nagyon lényeges tényező a csoport összetartásában. Ilyen lojalitás nélkül egyetlen csoport sem tud fennmaradni és előbbre jutni" (Lewin, 1975, 292. old.).

Hátrányos helyzetű csoport megszervezését komolyan akadályozzák azok a tagok, akik célja inkább a csoport elhagyása. Épp ez az egyik oka annak, hogy miért lehet könnyen alárendelt pozícióban tartani olyan hátrányos helyzetű csoportokat, amelyek – ha a közös cselekvés érdekében egyesülnének – képesek lennének az azonos jogok kivívására (Lewin, 1975). (Bizonyára a kedves olvasó is a ránk oly hírhedten jellemző összetartás hiányára asszociál.)

A kisebbségi csoport cselekvésére és megszervezése szempontjából rendkívül veszélyesek egyes vezetőtípusok. Bármely csoportban a leginkább sikeres rétegek jutnak vezető szerephez, akik gazdasági sikereket érnek el (olykor az „ördöggel" cimborálva), viszont gyakran negatív a fent említett egyenlegük. Státusuk és hatalmuk alapján a hátrányos helyzetű csoport ezeket teszi meg vezetőnek (azon jóhiszemű feltevésből kiindulva, hogy méltán képviseli ügyüket). Ők maguk, rendszerint boldogan elfogadják a kisebbségen belüli vezető szerepet, mivel ez lehetővé teszi számukra, hogy a többséggel további kapcsolatokat alakítsanak ki és tartsanak fenn. (Fájó szívvel írom le, hogy bizonyára valamennyi határainkon kívül élő magyar kisebbség sorolni tudná az ilyen példákat.)

Mindezek eredményeként paradox módon (s a többségi nemzet nagy gyönyörűségére) ahelyett, hogy a vezetők olyan személyek lennének, akik büszkék csoportjukra, felemelni, érdekében cselekedni és azt összetartani igyekeznének, olyan vezetők vannak, akik közömbösek a csoport sorsa iránt, sőt elszakadni igyekeznek tőle, s a hűség látszata mögött negatív sovinizmussal (értékeik megtagadtatásával, a „szükséges" asszimiláció beláttatásával) igyekeznek bomlasztani (olykor „rendelésre", a többségi „elit" megerősítő jutalmazása mellett) (Lewin, 1975).

Azt hiszem, az eddig felsoroltakkal már értelmezhetővé válik (és még folytatom…), hogy sokan miért választják a migrációt,

szülőföldjük végérvényes elhagyását. De sajnos igazi megoldást az sem kínál. Csepeli kivándorolt magyarokat vizsgálva a következőket állapította meg: a migráció tényét és a kezdeti időszakot minden személy eufórikusan élte meg. A kísértő disszonanciák alól azonban senki sem vonhatta ki magát. Ezeket öt pontban foglalta össze: 1. A kultúra közelebbről nézve más, mint az odahagyott. Az új megtanulása, megtapasztalása, a tanulás nehézségei, a többé-kevésbé letagadott idegenségérzés hatásai kikezdik a pszichés tartalékokat. 2. Az odahagyott személyközi hálózat bepótlása nehéz. Személyeket lehet éppen találni, szerepet be lehet tölteni, de óhatatlanul vákuumérzetet hoz létre. 3. Az egzisztenciális újrakezdés, annak megalapozása igen nagy terheket ró a migránsra. 4. Az idealizált kép a valósággal egybevetve nem tartható fenn folyamatosan. Kiderül, hogy a kisebbségi optika torzította az odahagyott társadalmi viszonylatok látását, melyből az új környezet is tartalmaz bőven elemeket. 5. Minél erőteljesebben megy végbe az akkulturáció, minél gördülékenyebb a beilleszkedés, annál kínzóbban vetődik fel a kérdés: „ki vagyok én, ha nem az vagyok többé, aki voltam?" Meghasonlásosan kell elfogadnia önmagát (Csepeli, 1987).

Amennyiben ehhez egy szubjektív tapasztalatot hozzáfűzhetek: az elmúlt évek során több alkalommal is huzamosabb időt töltöttem Ausztráliában (ami pedig mind gazdaságilag, mind éghajlatilag, mind pedig az emberi kapcsolatok terén a kivándorlók Mekkájának mondható). Nagyszámú (kb. 200) „kiszakadt hazánkfiával" sikerült „mélyinterjút" készítenem. Eredményeim: 1. Első ránézésre „normálisnak" tűnnek: kiegyensúlyozott, vidám emberek látszatát keltik. Igaz, kissé túl gyakran hangsúlyozzák migrációjuk előnyeit, új hazájuk nagyszerűségét, kiváltképp elhagyott országuk negatívumaival (amit jócskán felnagyítanak) ellenpontozva. 2. A beszélgetés során hamar „lekerül a lepel", hogy valójában megkeseredettek, romjaikban az önmeghatározásuk, s kissé zavarodottnak tűnnek azáltal, hogy a szélsőséges panaszkodás és dicsekvés mondatai spotlámpaszerűen váltakoznak. 3. Szinte nincs közöttük olyan, akit komolyan ne foglalkoztatott volna a hazatérés gondolata (többen „próbaidőt" is töltöttek Magyarországon). Viszont itthon már idegen, s a megszokott kinti anyagi jólétből visszalépni képtelen.

Tény, hogy a vajdasági migrálók sokkalta rosszabb helyzetből indulnak, mint a magyarországi kivándorlók. Viszont ez sem könnyíti meg sorsukat. Kisebbségi helyzetből kisebbségi helyzetbe kerülnek, de támogató közeg nélkül (a Nyugaton élő magyar közösségek jellemzését nem vállalnám, de röviden: nem rájuk lehetne elsősorban számítani… Tisztelet a kivételnek!).

Vajdasági marasztaló a címe annak a könyvnek, mely a magyar államiság 1000. évfordulója előtt tiszteleg a közös szellemiség jegyében – ennél kifejezőbben és szívbemarkolóbban nem is lehetett volna a mostani állapotot két szóba sűríteni.

Sajnos, csak 1991-es népszámlálási adatokkal rendelkezem – ekkor 339 491-en vallották magukat magyarnak (Gábrityné, 2000). (Riasztó párhuzam: a második világháború után a Vajdaság területéről eltűnt a német etnikum, pedig számuk 1941-ben (!) még 332 220 volt.) (Göncz, 1999). A Jugoszláviának nevezett ország hihetetlen etnikai vegyességét, erőltetett egységét (ennek jogosulatlanságát – ma már mondható – a történelem bizonyította) jellemzi: a „jugoszláv" kategória csak 1961 után jelent meg, akkor is kényszer hatására. A magukat annak vallók munkahelyi előnyökhöz (vagy egyáltalán: munkához), anyagi hasznú kedvezményekhez jutottak. Főként a muzulmánok vallották magukat jugoszlávnak – mindenekelőtt félelemből. A következő lépésben viszont a jugoszláv kategóriát kezdték éppúgy üldözni, mint a nemzeti kisebbségeket; az új cél: vallják magukat szerbnek.

Az agresszív asszimilációs törekvések, a nyomasztó munkanélküliség, üldöztetés és kilátástalanság (bármennyire is „nyakas magyar" nemzetünk) tömeges kivándorláshoz, a vitalitási index látványos zuhanásához – egyszóval erőteljes depopulációhoz vezetett. A magyarság lélekszáma az 1960-as évektől rohamosan csökkent, 30 év alatt több, mint 100 000 fővel. Az ilyen drasztikus csökkenésre nincs egyértelmű magyarázat. Hódi számba veszi azokat a tényezőket, amelyek ezt a folyamatot befolyásol(hat)ják: alacsony természetes szaporulat, önpusztító magatartás, kivándorlás, a betelepített szlávok dominanciája, vegyes házasságok, a magyarság társadalmi deklasszálódása, valamint a jugoszláv nemzeteszmény követelménye, illetve az ebből származó identitászavar. A kedvezőtlen demográfiai helyzet szerinte szorosan ösz-

szefügg az itt élő magyarság közérzetével, társadalmi fejlődési esélyeivel (helyesebben: esélytelenségével). (Göncz, 1999).

Hewstone és Brown az ellenséges csoportközi viszonyok megváltoztatását célzó modelljükben álláspontjukat így fejtik ki: „… modellünk inkább a diverzitást, semmint az asszimilációt ismeri el irányadó szociális értékként. Ez összhangban van azoknak a szerzőknek a véleményével, akik azt hangsúlyozzák, hogy a multietnikai társadalmakban fenn kell tartani mindegyik csoport kulturális identitását…" (Hewstone, 1996 in Hunyady, Hamilton, Nguyen, 586. old.). Nem mondható, hogy a szerbek ezt a modellt magukévá tették volna: „A kisebbségi sorsba került magyarság helyzetének legjellegzetesebb kifejezője… az alárendeltségi állapot, … gyakran a megaláztatás" (Tóth, 1996 in Gábrityné, 35. old.). „A magyar nemzeti kisebbségre folyamatos nyomást gyakorolnak, hogy előbb-utóbb elvándoroljon. Oktatási, művelődési és tájékoztatási intézményeit leépítik (csak jelképesen pénzelik), vagy egyszerűen megszüntetik. A magyarok számára a vállalkozás vagy a munkába állás leküzdhetetlen akadályokba ütközik. …A folytonos megalázás rendszeres és szervezett működtetése a közéletben és a mindennapi életben továbbra is elköltözésre késztet. A magyar közösség közösségi életének megszervezését lehetetlenné teszik a politikai, gazdasági és más intézkedések sokaságával. A cél nyilvánvaló: a magyar kisebbség elköltözésre való ösztönzése… A szerbek életterét úgy kívánják biztosítani, hogy a nemzeti kisebbségektől, köztük a magyaroktól, meg akarnak szabadulni" (Mirnics K., 2000 in Gábrityné, Mirnics Zs., 51–52. old.)

Amennyiben azonban Jugoszlávia – mint Titóék hangoztatták – ténylegesen a lenini úton ballagott volna, figyelembe kellett volna vennie a „forradalmár zseni" (mely titulus nélkül szinte idézhetetlen volt) intelmeit: „…a nyelvek szabadsága és egyenjogúsága –…– a kisebbségek védelme: arányos részesülés a kiadások felhasználásában, külön (ingyenes) tantermek a »más fajtájú« tanulók és »más fajtájú« tanítók számára, »más fajtájú« részlegek a múzeumokban, könyvtárakban, színházakban stb.; minden polgárnak joga van arra, hogy a (bíróság előtt) jogorvoslást keressen az egyenjogúságtól való mindennemű eltérés respective a ki-

sebbségek jogainak mindennemű „megsértése" esetén…" (Lenin, 1914 in Rehák, 34. old.). „Lenyűgöző, hogy Leninnek mennyi mondanivalója van korunk számára is egy olyan sajátos kérdés kapcsán, mint amilyen a nemzeti kisebbségek helyzetének kérdése" (Rehák, 1988, 35. old.). Ezen áhítatot szégyenkezve töröm meg – én is lenyűgözve ülök – kár, hogy a szerbek a „törvények felett" álltak (helyesebben az egész régióból egyedül hazánkra vonatkozott, teljes szigorral).

„Mivel a csoporttagság közvetlenül kötődik az identitáshoz, egy negatívan megítélt csoporthoz tartozni nagy áldozatot követel a személytől" (Smith, Mackie, 2001, 354. old.). Ezen kijelentés – a Csepeli által oly magas piedesztálra emelt – Amerikában fogalmazódott meg. A magyar „nemzet" szó a maga sűrített asszociációs szóudvarával szinte sugallja a „természetesség", „szervesség", az „ősiség" mitikus homályba vesző jelentéseit, ezáltal szerencsétlenül leplezve a modern polgári fejlődés által kibővült jelentést, mely szerint a nemzet – még ha történetileg alakult is ki – az embereknek politikai cselekvésük terét képező társulása, ésszerűségi szempontok alapján képzett szövetkezése" (Csepeli, 1987, 283. old.). Ezen „ésszerűségi szempontok" működését a kisebbségi magyar sors helyzetének elemzésével, azt hiszem, maximálisan kimerítettem…

„Az ily módon »kultúrnemzetként« (vagy »nyelvnemzetként«) meghatározó típus lényege… hogy nemcsak az egyén, hanem az egész csoport előtt leplezi önnön másodlagosságát, és mivel önmaga léte mellett az adott társadalmi-gazdasági realitások alapján elegendő érvet nem képes felhozni, érveit a nemzeti ideológia torzító tükrén keresztül szemlélt időből meríti" (Csepeli, 1987. 285. old.).

Gyermekvizsgálata eredményeit pedig Csepeli így foglalja összse: „Pozitív jelenségként értékeljük, hogy a gyermekek nemzetről való gondolkodása láthatóan mentes az érzelmi alapú elfogultságtól, a nemzeti ideologikum korábbi nemzedékek felnövekedését kísérő torzulásaitól" (Csepeli, 1987, 324. old.). Mondhatni együtt örülhetnénk, amennyiben a minket gyengéden körülölelő (a szorító érzés pusztán torzításból fakadhat!) nemzetek is ily érzelemmentesen gondolkodnának (és cselekednének). Egy

gondolat erejéig még visszakanyarodom Amerikába: Kenneth Clark is sejt némi érzelmet a kisebbségi helyzet kapcsán. „… a csoport-hovatartozással járó érzelmek erős hatással lehetnek a stigmatizált csoport tagjainak érzelmi és fizikai jólétére" (Smith, Mackie, 2001, 355. old.).

Azt tartom helyénvalónak, ha ezt a „vitát" azok szavaival zárom, akikre ezen fejtegetések vonatkoznak, a kisebbségben élőkre: „Az anyanyelvünk megnevezése pedig beilleszt bennünket egy szellemi hazába, kijelöli helyünket egy magasabb rendű térképen… Az anyanyelv az egyén, a személyiség felől nézve is a világban való hovatartozás, önazonosságunk tudatának semmi mással nem helyettesíthető tényezője. Anyanyelvünk tehát: jelenünk, jövőnk és megjelölőnk" (Honti, 1996 in Gábrityné, Mirnics Zs., 22–23. old.).

1. 4. Magyar autosztereotípia a határainkon innen és túl

„Ős Napkelet ilyennek álmodta:
Merésznek, újnak,
Nemes, örök-nagy gyermeknek, …
… Nap fiának, magyarnak."
Ady Endre: Én nem vagyok magyar?

Tajfel és Turner megállapította, hogy az egyén énképében fontos kapaszkodót jelent a társadalmi hovatartozás, önmagának kategóriába sorolása, s ezzel együtt a saját kategóriára vonatkozó sztereotípia alkalmazása önmagára (Hunyady, 2001).

Hunyady a kategóriákat a hozzájuk kötődő sztereotípiákkal együtt az emberek társadalomképe mozaikdarabjainak tekinti (Hunyady, 2001). Ezen gondolatmenetben abból kell kiindulni, hogy milyen szerepet töltenek be a sztereotípiák az egyének és általában a társadalom életében.

Ezért tartottam érdekesnek megvizsgálni, hogy egyazon nemzet önjellemzése mely vonásaiban tér el legélesebben egymástól az anyaországban, illetve kisebbségi helyzetben. Kérdésfeltevésem nagyrészt hasonlít Csepeli 1997 és 1999 között végzett vizsgálatához, ezért itt most inkább a különbségeket említeném:

1. Csepeli Erdélyben és Dél-Szlovákiában végezte a felmérést, én a Vajdaságban.

2. Csepeli az eltérő autosztereotípiát – az általa kívánatosnak tartott – asszimilációs folyamat részének és bizonyítékának tekinti, én pedig a kulturális örökségen alapuló nemzeti identitás, az erőszakos beolvasztással szembeni ellenállás és a túlélés szolgálatába állítom. (Hisz a megváltozott körülmények másfajta reakciókat követelnek meg. Természetesen eltér azon személyek önjellemzése, akik nemzeti identitását semmi sem fenyegeti azokétól, akik e vonatkozásban folyamatos nyomásnak vannak kitéve. Attól a cél még lehet ugyanaz: a magyar nemzeti identitás megőrzése.)

3. Én a kérdőíveket két nyelven vettem föl (két, de igen hasonló „paraméterekkel" rendelkező csoportban) – ennek hatása foglalkoztatott. Várakozásom szerint az anyanyelven adott autosztereotípia (a szerb nyelvűhöz képest) pozitívabb jellemzést tükröz. Feltevésem két pillére:

a.) A többségi nyelv „megfélemlítő" hatása (kiváltképp, hogy szerb heterosztereotípiával pároztattam).

b.) A nyelvhasználat gondolkodásra (és érzelmekre) való befolyása.

„… a diskurzuselemzők … indítványozzák, hogy a nyelvet ne »felszíni jelenségként« kezeljük, amely alapján felderíthetők a háttérben rejlő pszichológiai konstruktumok (úgymint attitűd, hiedelem, sztereotípia vagy bármi más), hanem szerintük maga a nyelvhasználat teremti a »valóságot« (beleértve a pszichológiai realitást is)" (Reicher, Hopkins, Condor in Hunyady, Nguyen, 2001, 304. old.). „A nyelv és a kultúra szoros kölcsönhatásban van egymással. A dolgok elnevezése és kategorizálása tükrözi, hogyan látjuk a világot, és viszont, környezetünket a rendelkezésre álló nyelvi kategóriáknak megfelelően észleljük, és ezekben gondolkodunk róluk" (Forgács, 1989, 137. old.). Ezt támasztja alá, hogy Amerikában élő kétnyelvűek eltérő gondolkodásmódot használtak aszerint, hogy japánul vagy angolul kérdezték őket (és válaszoltak). (Varga, 2001).

Hipotézisem második felének felállításához a következő eredményeket hívtam még segítségül:

1.) Tajfel és Turner kimutatta, hogy a csoportok közötti társadalmi összehasonlítás az önértékelést szolgálja.

2.) Lemyre és Smith tanulmánya szerint a saját csoport preferálása az önértékelés helyreállításához járul hozzá.

3.) Clark megállapította, hogy a kisebbségi helyzet rendszeres velejárója a csökkent önértékelés.

Ezen gondolati füzéren haladva (és intuícióm is ezt súgta) arra a feltételezésre jutottam, hogy a kisebbségi helyzet Vajdaságban a magyar kategória magasabb értékeléséhez vezet. De hogy okoskodásomból a logikai bukfenc lehetőségét kizárjam – megnéztem Csepeli e tárgyban írott tanulmányát: „… a kisebbségi helyzetben élő magyarok autosztereotípiái a magyarországi magyarok autosztereotípiáival szemben intenzív pozitív elfogultságot mutatnak” (Csepeli in Hunyady, 2001, 412. old.).

Összefoglalva hipotéziseimet: a magyarországi adatokhoz képest pozitívabb, a szerb nyelven megfogalmazott kérdőívek hatására pedig visszafogottabb autoszterotípiákat várok.

2. Módszer

2.1. A módszerválasztás indoklása

Lévén, hogy érdeklődésemet és vizsgálatom inspirációját is a román–magyar kölcsönviszony címet viselő kutatásnak köszönhetem, így természetes, hogy ezen a szálon indultam el.

Számomra, akivel iskolámban még ilyen típusú kérdőíveket töltettek ki, hogy: „Ki a kedvenc politikusod?”, majd a zárójelben könnyítésként: „És miért pont Lenin?” kiváltképp érdekes volt a Sztereotípiák a változó közgondolkodásban c. könyv. Megnyomorított történelemmel, megszégyenítve (vesztes háború, szétkaszabolt ország, gazdasági csőd és legfőbbképp: az állandóan sulykolt bűntudat, hogy a népirtó oldalon álltunk, „rosszak” vagyunk); szomszédaink a barátaink (igaz, tűzzel-vassal irtják kint élő honfitársainkat) és a felszabadító szovjet hadsereg a megváltónk (amivel kapcsolatban viszont a legtöbb családnak ellentmondó tapasztalatai voltak). Hogy mindezen disszonanciák hatására mi lehetett az emberek „fekete dobozában”, illetve hogyan változott ez (lévén egy nagyon hosszú időtávot felölelő longitudi-

nális vizsgálatról van szó) és egyáltalán, hogy változott, nem lehetett tudni. (Hát még beszélni róla…) Amennyiben „csak" ezt tárja fel, mutatja be a kutatás, így is megragad. De azáltal, hogy (és ahogy) a rendszerváltást végigkíséri, tette igazán történelmi dokumentációvá. És nemcsak a szocialista értékektől való folyamatos eltávolodást, és a rendszerváltást követő eufóriát, optimizmust mutatja be, de az azt követő kijózanodást, a realitás talajára történő visszahuppanást is.

Többször jártam a Vajdaságban (a háború idején is), Kanizsa polgármesterének barátságával dicsekedhetem (a férjem Pro Urbe díjat kapott a várostól – hogy tovább dicsekedjek), s tudom, hogy Erdély mellett amolyan „mostohagyereknek" érzik magukat az anyaország szemében. Én minden alkalommal, amikor visszatérek, csak szégyellni tudom magam, hogy ők mennyivel „magyarabbak", mennyivel fontosabb számukra a magyarságuk, mint nekünk, akiknek ez természeténél fogva adott. Ennek pszichológiai magyarázatát (azt hiszem, hogy) értem, de attól még fáj.

Summa summarum így döntöttem el, hogy egy általam nagyon nagyra becsült kutatást egy általam nagyon szeretett térségben alkalmazzam.

2.1.2. A módszer leírása

A kérdőív első része a magyar autosztereotípiák felmérésére szolgál. Húsz ellentétes tulajdonságpár mentén, hétfokú skálán karikázták be a szerintük jellemzőnek vélt értékeket (a nagyobb szám mindig a pozitívabb megítélést jelentette). Ehhez három nyitott kérdést is csatoltam, hogy mit tartanak legjellemzőbb, legjobb, illetve legrosszabb tulajdonságainknak. Ezt követte a szerb heterosztereotípia, a fentiekkel teljesen egyező módon.

Mindkettő ítélet-átlagaiból felrajzoltam a tulajdonságprofiljukat, a nyelv függvényében (aszerint, hogy magyarul, vagy szerbül töltötték ki a kérdőíveket). Ezután Európa vonatkozásában két nyitott kérdést kaptak: melyik három országot érzik legjellemzőbben európainak, illetve jut elsősorban eszükbe róla.

Az utolsó előtti kérdéscsoportban kilenc kérdés mentén nyolc országot hasonlítottak össze. Feladatuk az adott szempontból

legkiemelkedőbbnek ítélt három ország kiválasztása volt (függetlenül azok sorrendjétől).

A kérdőívet kilenc megadott ország közvetlen rangsoroltatásával zártam.

2.3. Az előírt módosítás

Bár nagyon csillogott a szemem, hogy ily pompás kérdőívet bitorolhatok (s még az ideológiai alapom is megvolt hozzá: a magyarországi adatokkal való összevetés), de hát a műhelymunka mégsem csak egyszerű „tolvajlás", hanem saját ötlet is kell. Így a standard tíz tulajdonságpárt tíz sajáttal toldottam meg, az országértékelésekben Lengyelországot Jugoszláviára cseréltem, a közvetlen rangsorolást pedig kiegészítettem Jugoszláviával. (Nem túl egyéni, s drasztikusnak sem mondható változtatás, viszont így még összehasonlítható maradt.)

3. A kísérlet

Kísérleti személyeim a Szabadkai Tanárképző Főiskola 2. és 3. osztályos hallgatói. Az átlagéletkor 20-22 év. Magyar nyelven a harmadikosokkal vettem fel a kérdőívet: 35 fő (4 fiú, 31 lány); szerbül pedig a másodikosokkal: 30 fő (6 fiú, 24 lány).

Szabadkán az oktatás a buszok érkezésétől függően kezdődik. Szintén az állapotokra jellemző… De már az is öröm, hogy egyáltalán van (egy időre beszüntették). Majdnem a teljes létszám képviseltette magát az oktatási napon. Először (reggel 9 órakor) a harmadéveseknek volt órája, így velük kezdtem fél 9-kor. (Mivel segítőm csak kicsit később érkezett, ezért döntöttem előbb a magyar nyelvű ívek mellett.) Külön köszönet nekik, hogy annak dacára, hogy tanár nem volt jelen (és a szünetükből vettem el az időt), mindenki komolyan véve a feladatot (mintha vizsgáztak volna) legalább egy fél órát szánt a kitöltésre. Ez – bevallom – engem teljesen meglepett. Még indexeiket is elővették, hogy tanulmányi átlagukat tizedes jegy pontossággal írják be. (Több kérdést is kaptam.)

A szerb nyelvű kérdőívvel (a másik csoportnál) már nem volt ilyen osztatlan sikerem. (Vad morajlás futott végig a termen, amikor meglátták; többen ki sem akarták tölteni.) Ide már kellett a tanári felügyelet – Gábrityné személyében –, aki egyben a meg nem értett szavakat, illetve utasításokat is értelmezte számukra. Jelen voltam, de igyekeztem néma maradni. Ők viszont jól összecsapták a kérdőívet, annyira nem volt ínyükre a feladat. (Számomra már szinte ez a megfigyelés felért egy kísérleti eredménynyel: magyarul, tanári felügyelet nélkül több mint fél óráig töltögették, szerbül még tanáruk erőteljes noszogatására is kelletlenül 10 perc alatt letudták.)

Ahogy belenéztem a kitöltött tesztlapokba, már megfogalmazódott bennem egy gyanú, de az igazi meglepetés az eredmények értékelése után ért.

4. Eredmények

A kérdezés nyelvének a magyar autosztereotípiákra erős, szignifikáns ($p < 0.01$) hatása van. Ezzel szemben a szerbekről adott jellemzésre szinte semmi befolyása nincs (nem szignifikáns, s a két értékelés átlagos szintje között összesen 0.07 eltérés van). Ezt a tulajdonságprofil is nagyon jól mutatja. (1. ábra)

1. ábra: A magyar és a szerb nemzeti sztereotípiák tulajdonságprofilja a Vajdaságban, a kérdőívben használt nyelv függvényében

	Magyarokról		Szerbekről	
Nyelv	Magyarul	Szerbül	Magyarul	Szerbül
Értelmes	5,118	5,667	3,657	4,040
Művelt	5,441	4,708	3,371	3,840
Politizáló	4,912	4,000	5,457	5,640
Öntudatos	4,265	5,042	4,743	4,320
Hazafias	4,294	5,167	5,914	5,480
Becsületes	4,088	5,000	3,314	3,720
Szorgalmas	4,853	6,000	2,771	3,520
Barátságos	4,559	5,083	4,457	4,040
Jó humorú	4,647	5,250	4,286	3,600

	Magyarokról		Szerbekről	
Nyelv	Magyarul	Szerbül	Magyarul	Szerbül
Népszerű	3,735	4,250	3,457	4,000
Önzetlen	3,235	4,708	4,114	3,840
Együttműködő	3,882	4,917	3,943	3,760
Bizakodó	4,559	4,583	5,229	5,360
Fegyelmezett	5,088	5,083	2,486	3,480
Erősakaratú	4,265	5,042	5,714	4,920
Eredeti	3,118	5,208	4,200	4,040
Társas	4,529	5,000	5,200	5,040
Érzékeny	5,000	5,167	3,343	4,600
Békés	5,176	4,958	2,343	2,240
Megbocsátó	4,500	4,625	2,600	2,600

Viszont a nyelvnek ez az erős, szignifikáns hatása pont az ellenkezője a vártnak: a szerbül kitöltött kérdőívek eredményeztek pozitívabb autosztereotípiát (4.97 > 4.46). És nemcsak a számértékekre volt hatása, hanem a tulajdonságrangsorok (2. ábra) is jelentősen megváltoztak. Míg a szerbek jellemzésében ritka, hogy 1-2 ranghelynél nagyobb eltérés mutatkoznék, a magyarok esetében a két rangsor szinte nem is hasonlít egymásra: a 10 feletti eltolódások is gyakoriak (pl. művelt, eredeti, politizáló). Mintha nem is ugyanannak a nemzetnek a jellemzését adták volna (erre még visszatérek). Leginkább egyetértés az értelmes és érzékeny tulajdonságaink előtérbe helyezésében; a társas, barátságos közepes szintjében, s a népszerűség kevésbé jellemző voltában van.

2. ábra: A magyar és a szerb nemzetjellemzés tulajdonságrangsora a kérdőíveknél használt nyelv hatására

MAGYAR		**SZERB**	
Magyarul	*Szerbül*	*Magyarul*	*Szerbül*
1. Művelt	Szorgalmas	Hazafias	Politizáló
2. Békés	Értelmes	Erősakaratú	Hazafias
3. Értelmes	Jó humorú	Politizáló	Bizakodó
4. Fegyelmezett	Eredeti	Bizakodó	Társas
5. Érzékeny	Érzékeny	Társas	Erősakaratú
6. Politizáló	Hazafias	Öntudatos	Érzékeny
7. Szorgalmas	Barátságos	Barátságos	Öntudatos
8. Jó humorú	Fegyelmezett	Jó humorú	Barátságos
9. Barátságos	Erősakaratú	Eredeti	Eredeti
10. Bizakodó	Öntudatos	Önzetlen	Értelmes
11. Társas	Becsületes	Együttműködő	Népszerű
12. Megbocsátó	Társas	Értelmes	Önzetlen
13. Hazafias	Békés	Népszerű	Művelt
14. Erősakaratú	Együttműködő	Művelt	Együttműködő
15. Öntudatos	Művelt	Érzékeny	Becsületes
16. Becsületes	Önzetlen	Becsületes	Jó humorú
17. Együttműködő	Megbocsátó	Szorgalmas	Szorgalmas
18. Népszerű	Bizakodó	Megbocsátó	Fegyelmezett
19. Önzetlen	Népszerű	Fegyelmezett	Megbocsátó
20. Eredeti	Politizáló	Békés	Békés

Legalább ennyire nem hasonlít (egyik tulajdonságrangsor sem) a magyarországi mintához (3. ábra). (Legfeljebb becsületességünket kérdőjelezzük meg közösen.)

Hipotézisem azon része sem igazolódott, hogy a magyarországinál pozitívabb nemzetjellemzést vártam. A magyar nyelven kitöltött tesztek negatívabb autosztereotípiát mutattak (4.7 > 4.59), mint az 1991-es magyarországi minta, ugyanazon 10 tulajdonságpár szempontjából. És nemcsak a tulajdonságrangsorok tekintetében tértek el lényegesen egymástól, de szórásaik is nagyban különbözőek: míg a magyarországi átlagok kivétel nélkül 4-5 körül mozognak, addig a vajdasági adatok közt a 3-as, 6-os értékek is megtalálhatóak.

Egyedül a szerb nyelven kitöltött kérdőívek igazolnák a pozitívabb autosztereotípiára vonatkozó elvárásomat, de mivel ez egy

nagyon specifikus – és szignifikáns – változó, így ezt az eredményt e tekintetben nem használhatom.

3. ábra: A Magyarországon (1991) és a Vajdaságban (2002) magyar nyelven felvett kérdőívek tulajdonságrangsorolása a magyar mintán használt 10 tulajdonságpár alapján

(A szerbül nyert adatok kizárólag a szintén vajdaságiakkal vethetőek össze.)

	MAGYARORSZÁG	**VAJDASÁG**	
		Magyarul	*Szerbül*
1.	Jó humorú	Művelt	Szorgalmas
2.	Barátságos	Értelmes	Értelmes
3.	Hazafias	Politizáló	Jó humorú
4.	Öntudatos	Szorgalmas	Hazafias
5.	Értelmes	Jó humorú	Barátságos
6.	Politizáló	Barátságos	Öntudatos
7.	Művelt	Hazafias	Becsületes
8.	Népszerű	Öntudatos	Művelt
9.	Becsületes	Becsületes	Népszerű
10.	Szorgalmas	Népszerű	Politizáló

A legjobbnak/legrosszabbnak ítélt tulajdonságokra vonatkozó nyitott kérdéseim feldolgozásába egy számításba nem vett hiba csúszott. Bár a szerb nyelvű kérdőívek cirill betűkkel íródtak és a hallgatók szerbül válaszoltak – viszont latin betűtípust használva. Így hiába vettem egy szerb–magyar kéziszótárt és hiába tudok oroszul, nem tudtam megfejteni, mert nem ugyanazt az átváltást használják (kiváltképp nem az írott nyelvben). Ez a mix amolyan vajdasági specialitás. Mondhatni: az adatok feldolgozása folyamatban… Így csak a magyar nyelven adott válaszokkal dolgozhattam. A magyarországi (1974) nyitott kérdésekhez viszonyítva, ahol az arány 3:1 a pozitívumok javára, itt a válaszadók hozzávetőlegesen ugyanannyi jó és rossz tulajdonságunkat említenek. A legtöbben a magyarok műveltségét emelik ki (ez teljesen egybevág azzal, hogy ők a 20 tulajdonságpár közül is ezt a vonásunkat helyezték első helyre), ami a régi regionális kultúrfölény gondolatára emlékeztet – s 1994 után a magyar mintán is újra megjelenik (Hunyady, 1996).

Majdnem ugyanennyien említik, hogy nem összetartó a magyar (ez is egyik legelterjedtebb autosztereotípiánk) (Hunyady,

1996; Kiss, 1999 és Gereben, 2000). Ezek mellett – igaz jóval ritkábban – a magyarországi minta által megnevezett pozitívumokból egyedül a vendégszerető jelenik meg. A negatívumok terén már kissé nagyobb az egyetértés, de ők az irigy és önző mellett utánzónak és belenyugvónak is tartják a magyart. Két válaszadásnak viszont a későbbi értelmezésemben lesz szerepe: „a külföldi magyarok kirekesztése", „Erdéllyel foglalkoznak, Vajdasággal pedig nem."

A szerbek jellemzésében viszont 80%-os (!) az egyetértés abban, hogy összetartóak. Összességében is a szerb sztereotípia sokkalta egységesebb képet mutat: szinte ugyanaz a néhány szó váltakozik. Ilyenek még: erősakaratú, harcias, bosszúálló, nacionalista. Pozitívumot az összetartásukon kívül nemigen említenek.

A két, Európára vonatkozó kérdésre adott válaszok megoszlását a 4. ábra tartalmazza (itt már a szerbül adott válaszokkal együtt).

4. ábra: „Európát említve Önnek melyik három ország jut először eszébe?"
„És melyik három országot érzi leginkább jellemzően európainak?" nyitott kérdésekben az említés gyakorisága és helye a magyar, illetve szerb kérdőívekben

	Európát említve…								Jellemzően európai							
	Az említés sorszáma						ÖSSZ.		Az említés sorszáma						ÖSSZ.	
	I.		II.		III.		M	SZ	I.		II.		III.		M	SZ
	M	SZ	M	SZ	M	SZ			M	SZ	M	SZ	M	SZ		
Németország	14	5	8	5	6	7	28	17	17	11	4	5	4	5	25	21
Franciaország	7	6	13	10	2	6	22	22	11	3	14	10	4	10	29	23
Anglia	5	4	5	6	2	4	12	14	1	7	1	6	3	4	5	17
Magyarország	5	6	3		2	2	0	8	3	3			1	1	4	4
Olaszország	2	4	1	3	13	2	16	9	2	2	5	3	6	3	13	8
Hollandia		1	1		3		4	1	2		1	1	4		7	1
Görögország		2			3		5				1		1		2	
Svájc	1	1	2	1	2		5	2		2	2		1		3	2
Ausztria		1		1		2	2	2			2		2	1	4	1
Spanyolország					1		1				2		2		4	
Jugoszlávia	1	1	1	1		1	2	3								
Románia					1		1									
Lengyelország			1				1				2		1		3	
Oroszország												1				1

Az országokra, mint Európa formálóira és képviselőire vonatkozó kérdésekben a nyelvnek nincs egyértelmű tendenciális hatása. Egyedül az első kérdésnél történt talán annyi észrevehető változás, hogy az összes említés számánál Németország és Franciaország helyet cserélt. A magyarországi 1990-es évek adataihoz viszonyítva viszont nagy egyetértés mutatkozik Németország és Franciaország vezető szerepében. Oroszország említése itt sem jellemző. Az országok kiemelésének átlagos gyakoriságát a 5. ábra mutatja be.

5. ábra: Az országok kiemelésének átlagos gyakorisága

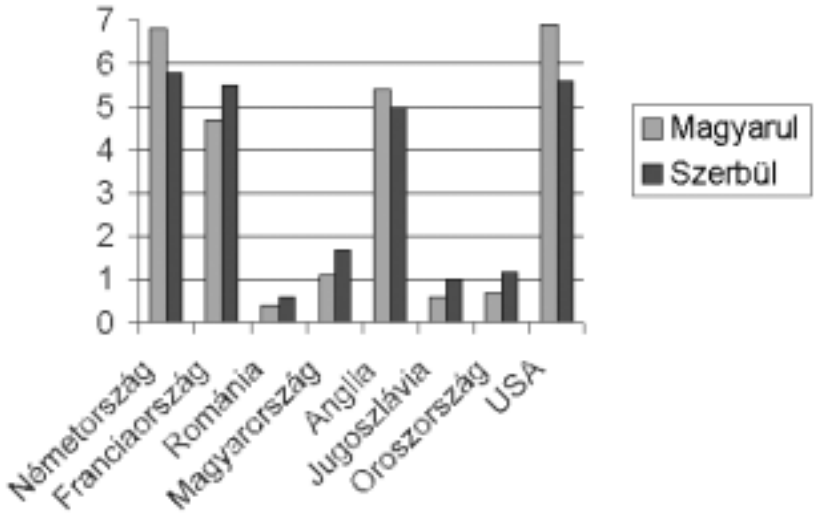

- Természeti szépségek szempontjából mind a 8 ország kap „szavazatot". Az első három: az USA, Németország és Franciaország; Magyarországot Románia és Jugoszlávia is megelőzi. Egyedül Oroszország végez mögötte;
- Sportban elsősorban az Egyesült Államok és Németország teljesítményét emelik ki;
- Életszínvonalban Németország, USA, Anglia magasan vezet, Franciaország ezeknek csak a fele, a többi országot egyáltalán nem említik (nulla kiemelés);

◆ Gazdasági fejlődése szempontjából Magyarország is csatlakozik a négy régi kapitalista országhoz, igaz jóval kevesebb választással. A többiek ismét nulla kiemelést kapnak;

◆ A politikába való beleszólás lehetőségében ugyanez a sorrend, saját hazájuk minimális, Oroszország ismét nulla szavazatot kap;

◆ Elégedettségben Anglia vezet, a volt szocialista országokból senki nem kap voksot;

◆ Nemzetközi tekintély szempontjából ugyanez a helyzet, annyi különbséggel, hogy az USA ugrik az élre;

◆ Amerika egyedül a kultúra tekintetében kap kevés kiemelést, a három „öreg" kapitalista országot ismét kiugrónak értékelik (Németország vezeti a sort), de itt mi is szorosan követjük őket (4. hely), a többi ország ismét kimarad az értékelésből;

◆ Tehetséges emberek szempontjából magasan Amerika és Németország áll az ítéletek szerint a legjobban, a „szokásos négyes" képviseli az élbolyt, itt Magyarország és Oroszország egyenlő helyen végez. A többi ország ismét nulla kiemelést kap.

Összesítve elmondható, hogy a kiemelések tekintetében Németország és Amerika magasan vezet – ahova a legtöbb vendégmunkás megy a Vajdaságból; illetve az Újvilág, ahova a legmagasabb a kivándorlók száma. Magyarország a stabil 5. helyen van, viszont szinte mindenhol kap választást, ellentétben saját országukkal, amit csak sportbeli sikerei, természeti szépsége miatt említenek (ebben a vonatkozásban felismerhető a történelmi Magyarország gondolata, kiváltképp, hogy Románia is előrébb végez az anyaországnál). Jugoszlávia (és a szerbek) hátrányos megítélésében is vonható párhuzam az anyaországi mintával: Szerbia 1994-ben (még Romániát is megelőzve) az utolsó helyen végzett; a szerbeket pedig csak az „örök" románok előzték meg negatív preferencia tekintetében (Hunyady, 1996). Oroszország és Románia megítélése egybecseng előző, Európában betöltött halovány szerepével – és magyarországi, 1991 utáni értékelésével. A közvetlen rangsorolás eredményét a 6. ábra mutatja be.

6. ábra: A közvetlen rangsorolásban a magyar és szerb nyelven kérdezett hallgatók között semmi különbség nem mutatkozik a 9 felsorolt ország sorrendjében

Magyarul	**Szerbül**
Franciaország	Franciaország
Anglia	Anglia
Németország	Németország
USA	USA
Magyarország	Magyarország
Kína	Kína
Jugoszlávia	Jugoszlávia
Oroszország	Oroszország
Románia	Románia

A szubjektív rangsorolásra a nyelvnek – mint látható – semmi hatása nem volt. Magyarország – mint eddig is – tartja magát az erős 5. helyen. Viszont saját országukat már csak – az eddigiekben sem sok preferenciát élvező – Oroszország és Románia követi. A két rangsor egyetlen különbsége, hogy a magyar nyelven kérdezetteknél Oroszország is lecsúszott a mindig minden kérdéstípusnál magát szívósan az utolsó helyen mutató Románia mellé.

A magyarországi (1991) eredményekkel két legszembeötlőbb párhuzama: Magyarország 5. helye és a két „sereghajtó" egyezése. Kína megítélése vélhetően szintén hasonló utat járt be, mint hazánkban.

5. Konklúzió

Be nem teljesült elvárásaimhoz McGuire-t (és a kontextualista nézetet) hívom segítségül: minden hipotézis igaz (és hamis is lehet), csak a megfelelő körülményeket kell hozzá tisztázni (McGuire, 2001)!

Márpedig a vajdasági helyzet kellőképpen speciálisnak mondható: a háború következtében Magyarországra menekülés és kényszerű gazdasági kapcsolatok a megélhetésért, stb. „A szerb nacionalisták úgy látták, elérkezett az alkalom, hogy még jobban meggyengítsék a nemzetiségek, köztük a magyar kisebbség bio-

lógiai erejét: esetleg teljesen megszabaduljanak tőlük. A magyarokat rendőri erőszakkal és félrevezetéssel mozgósították katonai szolgálatra a hadseregbe és félkatonai alakulatokba azzal, hogy a »hazát védjék«… A nemzetiségeknek az ágyútöltelék szerepét szánták…" (Mirnics K. in Gábrityné, Mirnics Zs., 2000, 44. old.). Ezért menekültek az anyaországba, de ami ott fogadta őket, arra még a mostoha kifejezés is hízelgő: a magyarországiak átverték, becsapták, kihasználták kiszolgáltatottságukat; lenézték, jobb esetben lesajnálták őket (Papp, 2001).

Ennek „enyhébb" formája, hogy a határhoz közel lakó anyaországiak abból gazdagodtak meg, hogy a háború idején Vajdaságban nem lehetett benzinhez jutni: naponta több fuvart is tettek. A magyarországi ár ötszörösét is elkérték a benzin literéért (márkában), azoktól, akik havi bevétele (ha volt) nem haladta meg a 30 márkát! De összeadták az üzemanyag árát, hogy gyerekeik eljussanak a magyar iskolákba, megőrizhessék magyarságukat.

Ez csapódhatott le a magyar nyelvű kérdőíveknél, amikor megtudták, hogy én Budapestről jöttem. Ezek azok a McGuire-i speciális körülmények, amelyekkel nem számoltam hipotéziseim felállításánál.

Vörös Kinda Klára az erdélyi magyarság körében az anyaország idealizálását és ezzel egyidejűleg a magyar nemzeti identitástudat túlhangsúlyozását állapította meg. Csepeli ugyanezt találta: a hangsúlyosan pozitív autosztereotípiák kialakításának kollektív érzelmi támogató funkciója van. „… a magyarországi magyarok a többségi helyzet adta biztonság okán megengedhetik maguknak azt, hogy relatíve kevésbé pozitív sztereotipikus önképet alakítsanak ki és tartsanak fent" (Csepeli in Hunyady, 2001, 412. old.). Ez nálam (legalábbis a magyar nyelvű mintán) pont fordítva alakult.

A szociális megismerés irodalma is említi a vélekedéseken, képességeken és a motivációkon kívül a megismerő előzetes tapasztalatait is. A sztereotípiaformálás funkcionális megközelítése felől: a külső csoportról alkotott nézeteket a csoportok közötti viszony formálja (Kiss in Hunyady, 2001, 420. old.). Külső csoportnak ez esetben a magyarországi magyarok nevezhetők, akikkel kapcsolatban (pl.) a háború idején nyert tapasztalatok egy eléggé negatív sztereotípia kialakításához vezettek.

A határainkon kívül élő magyar fiatalok nemzeti önidentifikáció szempontjából két csoportra oszthatóak: 1. az adott területhez tartozás a meghatározó. 2. egyszerűen magyarnak vallja magát. A vajdasági fiatalok körében (vélhetően a fent nevezett közvetett/közvetlen tapasztalatok hatására is) az első a domináns. Elsődleges identitásként 56%-a vajdasági magyar meghatározást választotta, s csak fele (28%) a magyart.

Gábrityné és munkatársa a vajdasági magyarok önmagukról élő kulturális sztereotípiáit hasonlította össze a magyarországi magyarokról és a szerbekről kialakultakkal. Az eredmények azt mutatták, hogy a saját kulturális csoport megítélése jelentősen eltér a másik kettő jellemzésétől (Gábrityné, Mirnics Zs., 2001).

A magyar nyelvű tesztek felvételénél itt lép be az én „zavaró" hatásom a képbe, hogy nem tudták eldönteni, én most „melyik magyar" jellemzését várom tőlük (erre vonatkozóan több kérdést is kaptam, amire azt válaszoltam, hogy amelyikre ő a magyar szó hallatán gondol). Én a külső csoportot képviseltem, s elegendő ahhoz, hogy aktiváljam a csoporttagságukról szóló tudásukat, még erősebb szakadékot képezve a magyar jellemzésében (Smith, Mackie, 2001).

A szerb kérdőíveknél nem volt ilyen hatás, mivel itt a szerbek kerültek előtérbe, s ez inkább összekovácsolta, s pozitívabbá tette a magyar jellemzését. Ezt nevezi Giles az „etnikum megerősítésének", amikor a nyelv „kényszerét" kompenzálták azzal, hogy értékeiket tekintve váltak „magyarabbá" (Wiemann, Giles, 1995). „Amikor külső csoporthoz tartozó is jelen van, a leleményes tagok a nyelvet is felhasználják arra, hogy hangsúlyozzák a csoporttagságot és az azonosulást a saját csoporttal" (Smith, Mackie, 2001, 326. old.). Ez esetben a külső csoportot a szerb nyelvű kérdőívek szolgáltatták, s ők az írott nyelvet: a betűket használták identitásuk hangsúlyozására (ezért nem tudtam a nyitott kérdések felét megfejteni). Pedig a cirill betűkkel írott kérdőív teljes mértékig egyértelművé tette, hogy ugyanilyen formában adandóak a válaszok is. Mint említettem, ez a latin betűkkel írt szerb szavak amolyan vajdasági specialitás – a tiltakozás egyik formája. (Hasonlít a mi hajdan volt orosz nyelvóráinkhoz: hosszú évekig tanultuk, mégse nagyon tudtuk – míg más idegen nyelvet játszva elsajátítottunk.)

Gereben 2000-ben végzett felmérése is a kétféle magyar sztereotípia létét bizonyítja: míg a vajdasági autosztereotípiák nyitott kérdéseire a válaszadók 40%-a kizárólag pozitív tulajdonságokat sorolt fel, 15%-a vegyeset, s csak 8% csupa rosszat – addig a magyarországi magyarokra vonatkozóan 33% kizárólag negatív (!) tulajdonságot sorol, s csak 6% csupa jót. A vajdasági magyarok önjellemzésében magasan a szorgalmas vezetett – akárcsak az én szerb nyelvű kérdőíveim esetében, és a barátságos említése is pont ugyanazon, a 6. ranghelyen áll (a többi spontán megnevezett tulajdonságot – illetve szinonimáját – nem sikerült saját kérdéseimmel párhuzamba állítanom). (Gereben, 2000).

A magyarországiakról adott jellemzés pedig teljesen egybevág Papp Magyarországon tartózkodó vajdaságiakkal készített interjúival: jelentős részük sértettségről, megbántottságról beszél; szerintük a magyarországiak nem szeretik, lenézik őket, ezt követi: beképzeltek, irigyek, széthúzóak, önzők, anyagiasak, maguknak valók. Amit egyik férfi az interjúban így fogalmazott meg: „megnézik az embert, … lesz-e haszon belőle” (Papp, 2001).

Mindent összevetve, így arra a feltételezésre jutottam, hogy a szerb nyelvű autosztereotípiák tartalmazhatják a „tisztán” vajdasági magyarok jellemzését, míg a magyar kérdőívek a kettő kissé furcsa egyvelegét adták (erre, s a fent vázolt jelenségek jelenlétére utal a nyitott kérdésben egyértelműen megfogalmazott „a külföldiek kirekesztése” és az „Erdéllyel foglalkoznak, a Vajdasággal pedig nem” válaszok). Ezért tér el egymástól annyira a magyar és a szerb nyelvű autosztereotípia tulajdonságprofilja és tulajdonságrangsora is (míg a szerb heterosztereotípiában különbséget nem okoz).

Gondoltam a nyelvre, mint a megfélemlítés eszközére. Mégiscsak a többséget képviseli – ráadásul a legvadabb, legharciasabb fajtából (hogy én is magamévá tegyek a legjellemzőbbnek tartott sztereotípiákból néhányat). De őket egy kérdőívvel már nem lehet megijeszteni. Pont az ellenkező hatás érvényesült: itt kaptam a legnagyobb különbséget a két nemzet értékelése között – természetesen a szerbek rovására. S a szerbek „látens jelenléte” feledtette a „magyar” szón belüli szerteágazásokat is. Ott, ahol épphogy csak elcsitult a háború (és a mindennapjaikban

harcolnak tovább. Igaz másmilyen formában, a fennmaradásért). Ők túlélni és ellenállni – nem bevonulni katonának; bújtatni a magyart, hogy el ne vigyék – tanultak meg, nem pedig megijedni.

Munkám elején utaltam Gereben azon eredményére, hogy a vajdasági magyarok identitásának domináns elemét a kulturális hovatartozás-tudat adja. A vajdasági magyarokat elsősorban a nemzeti klasszikusok iránti erős érdeklődés jellemzi, míg Magyarországon az amerikai bestseller-irodalom vezet. Előbbiek többet is olvasnak. „…a kisebbségi sors kihívásai… felértékelik, és vonzóbbá teszik a nemzeti kultúrát…" (Gereben, 2000 in Kisebbségkutatás, 10/3. 391. old.).

Lewin a kisebbségi sors gyakori velejárójának tartja az öngyűlöletet, mely saját csoportja ellen irányul. Én – bár nem vagyok (Magyarországon) kisebbségi helyzetben – ezt az érzést most mégis átéltem. Igaz, oka is más tőről fakad: a magyarországi magyarok vajdaságiakkal szemben tanúsított viselkedéséből. Próbálom felmenteni magunkat, Krisztus szavaival: „Bocsáss meg nekik, hisz nem tudják, mit cselekszenek." Tudatlanságunk, vakságunk 45 éven keresztüli eltorzított történelemoktatásunkból ered (pl. Hunyady, Pach). S mi még ez a generáció vagyunk (ha nincs 1-2 „rebellis" tanárom – aki vállalta emiatt a meghurcoltatás kockázatát – én se „látok" a határon túlra).

„… az anyaországra …, ahol a nemzeti tudat ápolása és a nemzeti tudatra nevelés rendkívüli mértékben háttérbe szorult. Ez nagyon súlyos következményekhez vezethet" (Gidai, 1996 in Gábrityné, Mirnics Zs., 176. old.). És vezetett is már. „Nemzeti megmaradásunk, a magyarság megmaradásának kérdése nemcsak a határon túli magyarság feladata és felelőssége, hanem igen jelentős mértékben az anyaországé is" (Gidai, 1996 in Gábrityné, Mirnics Zs., 175. old.).

Ne jóvá akarjuk tenni mulasztásunkat (nem lehet), hanem most már odafigyelni rájuk.

Kormányszinten anyagilag is (ne legyünk szégyenlősek, az is a törődést fejezi ki…), de ami még ennél is fontosabb, az emberi kapcsolatok, a hétköznapi interakciók szintjén. Ezekben váljunk azzá (együtt, végre!), ahogy a „nemzet színésze", Sinkovits Imre választolt a „Mi a magyar?" kérdésre: így, nagybetűvel: EMBER.

Becsüljük meg, aki hozzánk látogat, s azt is, aki minket választ, hisz ezzel egyben magyarsága mellett is dönt.

A szociálpszichológiának oly sok vívmánya van már, ez pedig egy hozzá méltó, konkrét kihívás: figyelmeztetni honfitársainkat a „közös akarat” égető szükségességére.

IRODALOM

Allport, G. (1974) A modern szociálpszichológia történeti háttere.
In Pataki F., Solymosi (szerk.) Szociálpszichológia Szöveggyűjtemény
Budapest: Tankönyvkiadó
Allport, G. (1977) Az előítélet. Budapest: Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó
Bay Z. (1988) Egy gondolaton elvérezve. In Halász Gy. (szerk.) (1989) Milyen a magyar?
Budapest: Magyar Világ Kiadó Kft.
Csepeli Gy. (1987) Csoporttudat-nemzettudat.
Budapest: Magvető Könyvkiadó
Csepeli Gy., Örkény A., Székelyi M. (2001) A magyarok a magyarokról.
In Hunyady Gy., Nguyen Luu L. (szerk.) (2001) Sztereotípiakutatás
Budapest: ELTE Eötvös Kiadó
Eyes (1999) Balkáni skizofrén gyár.
In Tóth L. (szerk.) (2001) Ifjúság, köz-érzet Szabadka: JMMT
Farber, M. L. (1963) A nemzeti karakterproblémájának módszertani elemzése.
In Hunyady Gy. (szerk.) (1973) Szociálpszichológia, Budapest: Gondolat Könyvkiadó
Forgács J. (1989) A hétköznapi élet szociálpszichológiája. Budapest: Gondolat Könyvkiadó
Gábrityné M. I. (1996) Mit kell tennünk a magyar nyelvű oktatásért?
In Gábrityné M. I., Mirnics Zs. (szerk.) (1997) Anyanyelvű oktatásunk
Szabadka: MTT Könyvtár 1.
Gábrityné M. I., Mirnics Zs. (2001) Mozaik 2001 Gyorsjelentés – Vajdaság.
In Szabó A., Bauer B., Laki L., Nemeskéri I. (szerk.) (2002): Mozaik 2001 Gyorsjelentés Budapest: Nemzeti Ifjúságkutató Intézet
Gereben F. (2000) A vajdasági magyarok nemzeti és kulturális identitása
Kisebbségkutatás, 2001. 10. évf. 3. szám. Budapest: Lucidus Kiadó
Gidai E. (1996) Összegzés.
In Gábrityné M. I., Mirnics Zs. (szerk.) (1997) Anyanyelvű oktatásunk
Szabadka: MTT Könyvtár 1.
Göncz L. (1999) A magyar nyelv Jugoszláviában (Vajdaságban).
Budapest – Újvidék: Osiris Kiadó, Fórum Könyvkiadó,
MTA Kisebbségkutató Műhely

Hamilton, D. L., Sherman, S. J. (1996) Személyek és csoportok észlelése. In Hunyady Gy., Nguyen Luu L., Hamilton, D. L. (szerk.) (1999) A csoportok percepciója Budapest: Akadémiai Kiadó
Hunyady Gy. (1996) Sztereotípiák a változó közgondolkodásban. Budapest: Akadémia Kiadó
Hunyady Gy., Hamilton, D. L., Nguyen Luu L. (1999) A csoportok percepciója. In Hunyady Gy., Hamilton, D. L. Nguyen Luu L. (szerk.) (1999) A csoportok percepciója Budapest: Akadémiai Kiadó
Hunyady Gy. (2001) A sztereotípiakutatás funkcionális megközelítése. In Hunyady Gy., Nguyen Luu L. (szerk.) (2001) Sztereotípiakutatás Budapest: ELTE Eötvös Kiadó
Keresztury D. (1988) A reménykedő újrakezdés népe. In Halász Gy. (szerk.) (1989) Milyen a magyar? Budapest: Magyar Világ Kiadó Kft.
Kiss P. (2001) Személy- és csoportpercepció egy nemzetközi konfliktusban: a megfigyelő perspektíváját meghatározó laikus elméletek szerepe. In: Hunyady Gy., Nguyen Luu L. (szerk.) (2001) Sztereotípiakutatás Budapest: ELTE Eötvös Kiadó
Kővágó L. (1978) Kisebbség – nemzetiség. Budapest: Kossuth Könyvkiadó
Lewin, K. (1975) Csoportdinamika. Budapest: Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó
Manstead, A. S. R., Semin, G. R. (1995): Módszertan a szociálpszichológiában: az ötlettől a cselekvésig. In Hewstone és mtsai (szerk.) (1997) Szociálpszichológia Budapest: Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó
McGuire, W. J. (2001) Makacs nézetek és a meggyőzés dinamikája. Budapest: Osiris Kiadó
Mirnics K. (2000) Demográfiai jellemzők, társadalmi mutatók. In Gábrityné M. I., Mirnics Zs. (szerk.) (2000) Vajdasági marasztaló Szabadka: MTT Könyvtár 3.
Mirnics Zs. (1996) Azonosságtudat és tankönyvpótlás. In Gábrityné M. I., Mirnics Zs. (szerk.) (1997) Anyanyelvű oktatásunk, Szabadka: MTT Könyvtár 1.
Pach Zs. P. (1987) Történelem és nemzettudat. Budapest: Kossuth Könyvkiadó
Papp Á. (2001) A vajdasági magyar áttelepülők sorsa az anyaországban. In Gábrityné M. I., Mirnics Zs. (szerk.) (2001) Fészekhagyó vajdaságiak Szabadka: MTT Könyvtár 4.
Price, E. M. (1998) A televízió, a nyilvános szféra és a nemzeti identitás. Budapest
Rehák L. (1988) Nemzet, nemzetiség, kisebbség Jugoszláviában. Budapest: Gondolat Könyvkiadó
Reicher, S., Hopkins, N., Condor, S. (1996): Sztereotípiaképzés mint befolyásolási stratégia. In Hunyady Gy., Nguyen Luu L. (szerk.) (2001) Sztereotípiakutatás Budapest: ELTE Eötvös Kiadó
Rónay J. (1847) Jellemisme vagy az angol, francia, magyar, német, olasz, orosz, spanyol nemzet nő, férfiú és életkorok jellemzése lélektani szempontból. In Hunyady Gy. (szerk.) (2001) Nemzetkarakterológiák Budapest: Osiris Kiadó
Sinkovits I. (1988) EMBER. In Halász Gy. (szerk.) (1989) Milyen a magyar? Bu-

dapest: Magyar Világ Kiadó Kft.
Smith, E. R., Mackie, D. M. (2001) Szociálpszichológia. Budapest: Osiris Kiadó
Tajfel, H. (1980) Előítéletek és csoportközi viszonyok. Budapest: Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó
Tóth L. (1996) A magyar tannyelvű oktatás a Vajdaságban.
In Gábrityné M. I., Mirnics Zs. (szerk.) (1997) Anyanyelvű oktatásunk
Szabadka: MTT Könyvtár 1.
Varga K. (2001) Általános pszichológia 2: tanulás, emlékezés, képzelet, gondolkodás. Egyetemi előadások pszichológus hallgatóknak. 2001. őszi félév Budapest: ELTE, BTK.
Vasarely V. (1988) Volt, van, lesz. In: Halász Gy. (szerk.) (1989) Milyen a magyar? Budapest: Magyar Világ Kiadó Kft.
Wiemann, J. M., Giles, H. (1995) Az interperszonális kommunikáció
In: Hewstone és mtsai (szerk.) (1997) Szociálpszichológia Budapest: Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó

Szabadkai magyar diákok olvasási szokásai

MAJOR LENKE

I. A felmérésről
1. A felmérés célja

A felmérésem célja, hogy képet kapjak a kétnyelvű környezetben élő magyar anyanyelvű tanulók olvasáskultúrájáról. A felmérés 2002. május 10-én kezdődött és 24-éig tartott a szabadkai magyar anyanyelvű, általános és középiskolások, valamint egyetemisták körében. A 125 megkérdezett közül 121 tanuló töltötte ki a 20 kérdést tartalmazó kérdőívet[1].

Vizsgálódásom során arra szerettem volna választ kapni, hogy a véleménykutatásba bevont személyek milyen témájú könyveket olvasnak, vannak-e saját könyveik, járnak-e rendszeresen könyvtárba. Tudni szerettem volna, hogy olvasnak-e klaszszikus magyar szerzőktől, hogyan viszonyulnak a szépirodalomhoz, olvasnak-e szerb nyelven is; milyen témájú könyvet olvasnak, szeretnek-e olvasni egyáltalán a tévé és a számítógép világában, amikor is a könyvek lassan háttérbe szorulnak.

2. A felmérés módszere

A felmérés lebonyolítását kérdőíves technikával végeztem. Két kérdőívet állítottam össze, egyiket az általános iskolások töltötték ki, a másikat pedig a középiskolások és egyetemisták. A két kérdőívre azért volt szükségem, mert a két ifjúsági csoport között viszonylag nagy a korkülönbség, és az általános iskolásoknak más az érdeklődési köre, mást olvasnak, esetleg mással töltik ki szabadidejüket, mint a középiskolások és egyetemisták.

1 A kérdőíveket e tanulmány írója szerkesztette (lásd a Mellékletben)

A kérdések egy része zárt (strukturált) volt, más része nyitott. A kérdőív először rákérdezett a válaszadó iskolájának nevére, osztályára, életkorára és nemére. Ezután következtek a témához kapcsolódó, az olvasási szokásra vonatkozó kérdések, pl. ki mennyit olvas, milyen olvasmányokat kedvel leginkább, milyen nyelvű könyveket olvas, stb.

3. Az adatfeldolgozás módszere

Az empirikus adatfeldolgozás részben manuális, részben számítógépes eljárással történt. Először különböző, általam kiválasztott ismérvek szerint csoportosítottam és elemeztem a válaszokat, majd a tartalmi kérdésekre adott válaszokat. A számadatokat abszolút és relatív számokban igyekeztem kiszámolni, majd a kapott feleletek keresztezése következett. Az elemzett adatokat számítógéppel, Microsoft Excel program segítségével ábrázoltam. A minőségi elemzést egyedül, majd konzultáció után készítettem[2].

4. A minta összetétele

A kérdőíveket öt szabadkai iskola 6 osztályában töltötték ki a diákok: a Đuro Salaj Általános Iskola 4. c és 8. d osztálya, a Műszaki Középiskola MT-32 osztálya, a November 18. Építőipari Középiskola VT 3/2 osztálya, a Közgazdasági Kar első évfolyama és az Újvidéki Egyetem Zombori Tanítóképző Kar Szabadkai Kihelyezett Tagozatának második évfolyamos hallgatói. A megkérdezettek nemi, életkorbeli és iskolába tartozási adatai a következőképpen alakultak:

Nem	fő	%
Fiú	55	45
Lány	66	55
Összesen	121	100

2 Az empirikus felmérés elemzéseinek bemutatásakor konzulens tanárom dr. Gábrity Molnár Irén volt.

Életkor	fő	%
10-12 éves	11	9
15 éves	11	9
17-19 éves	46	38
20-21 éves	53	44
Összesen:	121	100

Iskolánkénti megoszlás	fő	%
Általános iskola	22	18
Négyéves szakközépiskola	46	38
Egyetem	53	44
Összesen	121	100

II. Adatfeldolgozás
1. Sajtóolvasás

A vizsgálat során arról kérdeztük a tanulókat, hogy milyen újságokat, ifjúsági folyóiratokat olvasnak. A megkérdezettek közül mindenki olvas valamilyen újságot, napi- vagy hetilapot, magazint. Ezek a következők:

1.1. A legnépszerűbb újságok

Napilapok:

A lap neve	Általános iskolás olvasók száma	Középiskolás olvasók száma	Egyetemista olvasók száma
Magyar Szó[3]	0	10	22
Blic[4]	0	1	4

3 Vajdasági magyar napilap
4 Szerb nyelvű napilap

Hetilapok:

A lap neve	Általános iskolás olvasók száma	Középiskolás olvasók száma	Egyetemista olvasók száma
Jó Pajtás[5]	11	0	0
Bravo[6]	4	0	0
Popcorn[7]	2	0	0
Kiskegyed[8]	2	3	7
Nők Lapja[9]	0	3	7
Hét Nap[10]	0	8	13
Családi kör[11]	0	6	17
Képes Ifjúság[12]	0	13	5
Story[13]	0	2	0

Havonta megjelenő lapok:

A lap neve	Általános iskolás olvasók száma	Középiskolás olvasók száma	Egyetemista olvasók száma
A tudás fája[14]	2	0	0
576 kByte[15]	0	2	0
Szép Házak[16]	0	6	0
Lakáskultúra[17]	0	4	0
FHM - For Him Magazine[18]	0	9	0
Playboy[19]	0	4	0
Garfield[20]	0	2	0
CKM[21]	0	12	2
Cosmopolitan[22]	0	5	5
Joy[23]	0	0	5
Új Kép[24]	0	0	2

5 Vajdasági magyar gyermeklap
6 Magyarországi ifjúsági magazin
7 Magyarországi ifjúsági magazin
8 Magyarországi heti női magazin
9 Magyarországi heti női magazin
10 Vajdasági magyar hetilap
11 Vajdasági magyar hetilap
12 Vajdasági magyar ifjúsági lap
13 Magyarországi képes heti magazin
14 Havonta megjelenő magyarországi ismeretterjesztő füzetsorozat
15 Havonta megjelenő magyarországi számítógépes magazin
16 Kéthavonta megjelenő magyarországi építészeti magazin
17 Havonta megjelenő magyarországi lakberendezési magazin

A felsoroltak közül szinte valamennyi magyar nyelvű, és sok a Magyarországon kiadott sajtótermék. Az általános iskolások és az idősebbek olvasmányai mutatják a legnagyobb eltérést. A középilletve felsőoktatási intézményekben tanulók nagyjából ugyanazokat az újságokat és magazinokat járatják. Különbség csak annyi, hogy az építőipari középiskola tanulói a szakterületükbe vágó, lakberendezési és építészeti magazinokat is olvasnak.

Az általános iskolások leginkább hetilapot olvasnak, közülük is legtöbben a Jó Pajtást szeretik. Népszerűek még náluk a különböző ifjúsági lapok, és főként a Magyarországon kiadott újságok.

A középiskolások több napilapot olvasnak, mint az általános iskolások, de náluk főként a havonta megjelenő lapok a legnépszerűbbek, és ezek közül szinte mindegyiket Magyarországon adják ki.

Az egyetemisták olvassák a legtöbb napilapot, de kb. azonos arányban járatják a hetente megjelenő újságokat is. Közülük is többen olvasnak havonként megjelenő lapokat, de nem annyian, mint a középiskolások.

1.2. A legkedveltebb témák

Arra a kérdésre, hogy mit olvasnak el először újságban, a következőképpen válaszoltak:

Rovatok, témák	Általános iskolások		Középiskolások		Egyetemi hallgatók	
	személy	%	személy	%	személy	%
Humor	7	30	23	34	28	27
Rejtvény	6	26	0	0	0	0
Sport	3	13	13	19	13	12
Tudomány	5	22	22	32	9	8

18 Havonta megjelenő magyarországi férfimagazin

19 Havonta megjelenő magyarországi férfimagazin

20 Havonta megjelenő magyarországi képregény-újság

21 Céltudatos, kalandvágyó férfiak magyarországi magazinja

22 Havonta megjelenő magyarországi női magazin

23 Havonta megjelenő magyarországi női magazin

24 Pedagógusok és szülők folyóirata (kiadó: Vajdasági Módszertani Központ, Szabadka

Rovatok, témák	Általános iskolások		Középiskolások		Egyetemi hallgatók	
Művelődés	2	9	5	7	25	23
Egészség	0	0	3	4	22	21
Politika	0	0	3	4	10	9
Összesen	23	100	69	100	107	100

A táblázatból leolvashatjuk, hogy iskolától és korcsoporttól függetlenül, minden megkérdezett a humorrovatot olvassa el először. A tudománnyal kapcsolatos témák a középiskolásokat érdeklik leginkább, az egyetemisták viszont a legkevesebbet foglalkoznak velük. A művelődésről szóló témák tekintetében viszont fordított a sorrend. A sport kb. egyformán érdekli minden korosztályt. A politikával és az egészséggel kapcsolatos írásokat főleg a középiskolások és egyetemisták olvassák, a kisebbek a rejtvényeket részesítik előnyben.

2. Szeretünk-e olvasni?

Arra a kérdésre, hogy szeretnek-e olvasni, a megkérdezettek a következőképpen válaszoltak:

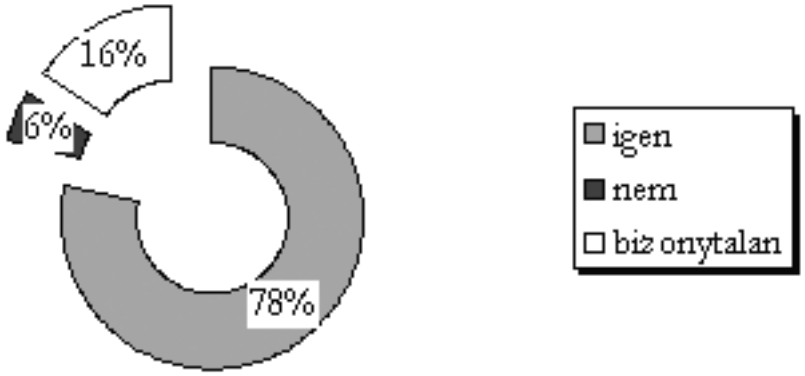

Az ábra szemlélteti, hogy a megkérdezettek 78%-a igennel válaszolt, 16% bizonytalan volt, s nem válaszolt egyértelműen, hogy szeret-e olvasni, vagy nem. Elenyésző azok száma, akik nemmel feleltek, mindössze 6%. Ők a következőképpen indokolták meg, hogy miért nem szeretnek olvasni: A legfőbb indok az, hogy nincs

kedvük olvasni: 38% jelölte meg ezt a választ. Ennek talán az is lehet az oka, hogy a felmérés május közepén készült, ilyenkor valószínűleg nagyobb mértékben koncentráltak a tanításra a tanulók, és az iskolai olvasmányok mellett már nem volt kedvük mást is olvasni. Második helyen az időhiányt említik: 11% választja a tanulást az olvasás rovására. Ez is az év végi hajrá számlájára írható. 7% más elfoglaltságot választ a szabadidejében, nem az olvasást. 5% azzal érvel, hogy a könyv csak kitalálás, nem valóság, ezért nem olvas. 2% idejét inkább a barátaival tölti.

3. Miért olvasunk?

A tanulók minden iskolatípusban nagyjából egyforma arányban olvasnak azért, mert szórakoztatja őket, mert bővíti tudásukat, ismereteiket, és mert az olvasás által megismerhetik a környező világot. Döntő mindenesetre az olvasás szórakoztató funkciója.

Az általános iskolások egyenlő arányban olvasnak szórakozás és tanulás céljából. A szókincs bővítése is kb. hasonló arányban motiválja őket. Az általános műveltség gyarapítása egyáltalán nem ösztönzi őket olvasásra. A műszaki középiskolába járók többsége azért olvas, mert bővíteni szeretné az ismereteit. Náluk második helyen a szórakozás áll, majd az általános műveltség és a szókincs gazdagítása. A környező világ megismerése ösztönzi őket legkevésbé. Az építészeti középiskolások kb. egyforma arányban olvasnak szórakozás, tanulás és a világ megismerésének lehetősége miatt. Az általános műveltség növelése is fontos számukra. Náluk a szókincsbővítés áll az utolsó helyen. A jövendő közgazdászoknál szinte pontosan ugyanaz látható, mint az építészeti középiskolásoknál, talán csak az általános műveltség gyarapítása érdekli őket kevésbé. A jövendő pedagógusok olvasnak a legtöbbet azért, hogy tudásukat gyarapítsák, de ugyanennyit olvasnak szórakozásból is. Szókincs bővítése is cél, de a környező világ megismerését, valamint az általános műveltség bővítését előbbre helyezik.

4. Mit olvasunk?

A kérdőívekből kiderül, hogy a vizsgált személyeknek a felmérés idején melyik volt a legkedveltebb olvasmánya.

Rang sor	Szerző, könyvcím	Említések száma
1.	Gárdonyi Géza: Egri csillagok	8
2.	Molnár Ferenc: A Pál utcai fiúk	4
3.	Margaret Mitchell: Elfújta a szél	3
4.	Stephen King művei	3
5.	Déry Tibor: Képzelt riport egy amerikai popfesztiválról	2
6.	Shakespeare: Rómeó és Júlia	2
7.	Verne Gyula: Nemo kapitány	2
8.	Gabriel Garcia Márquez: Száz év magány	2
9.	Jókai Mór: Aranyember	2
10.	Dosztojevszkij: Bűn és bűnhődés	2
11.	Henryk Sienkiewicz: Quo vadis	2
12.	J. K. Rowling: Harry Potter	2
13.	Denielle Steel könyvei	2
14.	Mark Twain: Tom Sawyer kalandjai	2
15.	E. A. Poe művei	1
16.	Rejtő Jenő művei	1
17.	Agatha Christie művei	1
18.	Móricz Zsigmond: Légy jó mindhalálig	1
19.	Szabó Magda: Abigél	1
20.	Grimm mesék	1
21.	Fekete István: Tüskevár	1
22.	Fekete István: Vuk	1
23.	Fekete István: Lutra	1
24.	Lev Tolsztoj: Háború és béke	1
25.	Victor Hugo: Nyomorultak	1
26.	Remarque: A diadalív árnyékában	1
27.	Kirkegaard: Félelem és reszketés	1
28.	Johanna Lindsey: Dacolva a tomboló széllel	1
29.	Robert F. Leslie: A medvék és én	1
30.	Bulgakov: A Mester és Margarita	1
31.	Herczeg Ferenc: Pogányok	1
32.	Carl Sagan: Az éden sárkányai	1
33.	Stendhal: Vörös és fekete	1

Rang sor	Szerző, könyvcím	Említések száma
34.	Berkesi András: Hűség	1
35.	J.R. R. Tolkien: A gyűrűk ura	1
36.	A. A. Milne: Micimackó	1

A felsorolásból látható, hogy a különböző korú és különböző iskolákban tanuló diákoknál kb. azonos számban fordulnak elő klasszikus és kortárs művek. A rangsort egy kötelező olvasmány vezeti, de a következő négy legnépszerűbb olvasmány már nem szerepel a házi olvasmányok listáján. Vagyis a válaszadók többsége bizonyára nem a legutóbb feldolgozott olvasmányt jelölte meg, hanem csakugyan olvas az iskolai kötelezőkön kívül is.

5. Ki a kedvenc regényhős?

Miután a korkülönbség a megkérdezett diákok között viszonylag nagy, csak az általános iskolásokat kérdeztük arról, hogy ki a kedvenc regényhősük. A 10-12 éveseknél ugyanis még gyakran előfordul, hogy olvasmányaik alapján választanak példaképet maguknak, az idősebbekre ez már nem jellemző, ezért nekik fel sem tettük a kérdést. Az általános iskolások 46%-a jelölte meg Harry Pottert, 36% állította, hogy nincs kedvenc hőse, míg 18% nem válaszolt.

6. Milyen műfajokat kedvelünk?

Ami az olvasmányok jellegét illeti, összesítésben a következő megoszlással találkozhatunk: kalandregény 21%, történelmi regény 14%, vers 13%, humorirodalom 12%, elbeszélés, novella 9%, sci-fi 6%, romantikus regény 6%, életrajzi regény 5%, háborús regény 5%, tudományos művek 4%, politikai mű 3%, útleírás 1% és mese 1%.

Ezek szerint a listát kiemelkedően vezeti a kalandregény. A történelmi regény, a versek és a humorirodalom nagyjából egyformán népszerű. Valamivel kisebb számban, de kedvelt még az elbeszélés és novella, a sci-fi, a romantikus regény, életrajzi re-

gény, háborús regény. Legkevesebb híve van a tudományos és politikai műveknek, útleírásnak és a mesének.

7. Kinek a műveit olvassuk?

Rákérdeztünk arra is, hogy a tanulók mely szerzők műveit olvassák legszívesebben. Legtöbben (13%) Ady Endrét jelölték meg kedvenc költőjükként. Adyt követi Petőfi (12%), őt pedig Denielle Steel (6%). Az első tíz legkedvesebb író között szerepel még Jókai Mór, Gárdonyi Géza, Kosztolányi Dezső, József Attila, Gion Nándor, Németh István és Fekete István. Arra a kérdésre, hogy van-e kedvenc jugoszláv[25] szerzőjük, mindössze 14-en válaszoltak igennel. 107 tanuló (88%) úgy nyilatkozott, hogy nem olvas hazai szerzőktől. A 14 tanuló a következő írókat jelölte meg: Ivo Andrić, Desanka Maksimović, Kosztolányi Dezső, Gion Nándor, Székely Tibor, Csáth Géza, Lovas Ildikó, Tolnai Ottó és mások.

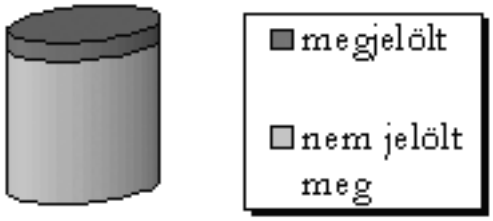

8. Milyen nyelvű könyvet olvasunk?

A válaszokból kiderült, hogy csak kevesen olvasnak szerb nyelvű könyveket, pedig szerb nyelvterületen élnek. Ami pedig az egyéb idegen nyelveket illeti, azok iránt is kevés az érdeklődés. Az ábráról leolvashatjuk, hogy az általános iskolába járók olvasnak a legtöbbet szerb nyelven, valószínűleg azért, mert itt intenzívebb a szerb nyelv oktatása, mint a középiskolákban vagy felsőoktatási intézményekben. A fiatalabb korúak fogékonyabbak is az idegen nyelvekre. A középiskolások közül olvasnak a legkeve-

25 Magyar és nem magyar

sebben szerb nyelvű könyveket, nagyjából más idegen nyelvekkel egyenlő arányban – talán mert a középiskolában a szerb és az idegen nyelveket hasonló mértékben tanítják. Az egyetemisták a középiskolásokhoz viszonyítva háromszor többet olvasnak szerbül, sokkal többet, mint angolul vagy németül.

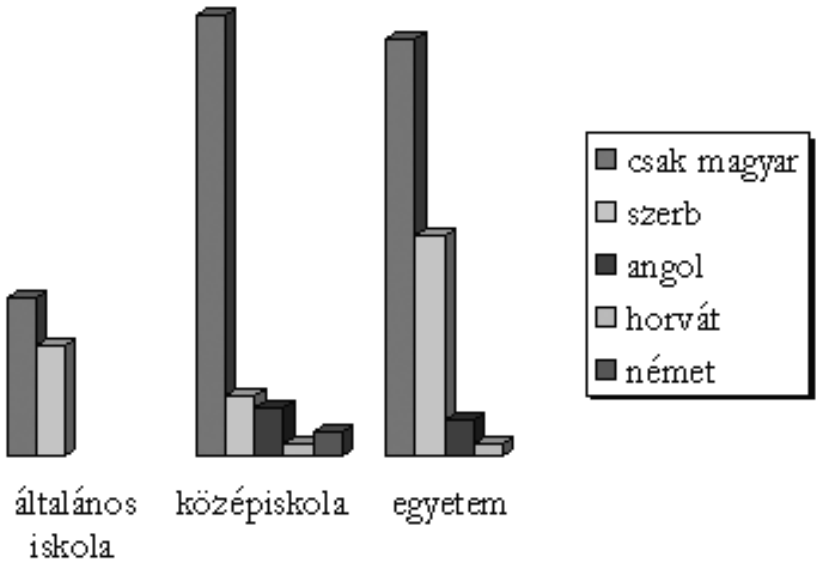

9. Mennyit olvasunk?

9.1. Olvasás és tévénézés szabadidőben

A 4. és 8. osztályos általános iskolásokat, valamint a közgazdasági kar hallgatóit arról kérdeztük, hogy naponta mennyi időt töltenek tévénézéssel, a műszaki és építészeti középiskola tanulóit és a tanítóképzősöket pedig arról, hogy mennyit olvasnak naponta. Kiderült, hogy saját bevallásuk szerint is keveset olvasnak, illetve keveset néznek tévét. Egy óránál kevesebbet csak 7% olvas naponta, és mindössze 3% tévézik egy óránál kevesebbet. 1-2 órányi időt 28% tölt naponta olvasással (a tanuláson kívül), ezzel szemben mindössze 5% tévézik ugyanennyit. A 2-3 órányi időtartamra vonatkozóan fordított a helyzet: 12% tölt ennyi

időt tévézéssel, és csak 8% olvasással. Egyetlen tanuló sem olvas napi 3 óránál többet, viszont 8% ennél hosszabb ideig tévézik. 13% tartja úgy, hogy sokat olvas, illetve tévézik.

9.2. Mennyit olvasunk egy évben?

Arra a kérdésre, hogy a vizsgált évben hány könyvet olvastak el, kötelező házi olvasmányokkal együtt, a következő válaszolt kaptuk: túlnyomó többségük, összesen 63% válaszolta, hogy 5-nél kevesebb könyvet olvasott el, 17% 5-nél több, de 10-nél kevesebb könyvet olvasott. 10 könyvnél többet 5%, 20-nál többet 4% olvasott el. 8% nem tudott pontos számot mondani, 3% pedig nem olvasott el egyetlen könyvet sem ebben az évben.

Az elolvasott könyvek száma	Hányan olvasták	%
5 alatt	73	63
5 fölött	19	17
10 fölött	6	5
20 fölött	4	4
sokat	9	8
egyet sem	3	3
Összesen	114	100

A 41 tanulótól megkérdeztük, hogy olvas-e a szünidőben is: 29-en válaszoltak igennel, sőt 14,36%-uk olvasónaplót is vezet.

9.3. A szülői ösztönzés

Az általános iskolásoktól azt tudakoltuk, hogy ösztönzik-e őket olvasásra a szüleik. A válaszokból a következő eredmény született: a 22 válaszadó közül csupán 9 tanulót ösztönöznek otthon, hogy olvasson, 13 nemmel felelt.

10. Hány könyvünk van?

A felmérésben megkérdeztünk 121 tanulót, hogy kb. hány könyve van otthon. A következőképpen válaszoltak:

Könyvek száma	Hány személynek	%
50 alatt	19	16
50 fölött	15	12
100 alatt	5	4
100 fölött	77	64
500 fölött	4	3
1000 fölött	1	1
Összesen	121	100

Kiderült tehát, hogy legszámosabban vannak azok, akiknek otthoni könyvtára több mint 100 kötetes. Őket követik azok, akiknek kevesebb, mint 50 könyvük van, ők sokkal kevesebben vannak, mint az előbbiek. Még kevesebbnek van 50 fölötti könyvállománya, a legkevesebben pedig azok, akiknek 50 fölött, de 100 alatt van könyve. 500 kötetnél gazdagabb könyvtára igen kevésnek van, és csupán egy válaszadónak van 1000 kötetnél több könyve.

11. Milyen gyakran járunk könyvtárba?

A megkérdezettek 65%-a tagja az iskolai vagy a városi könyvtárnak, mégpedig a következő arányban:

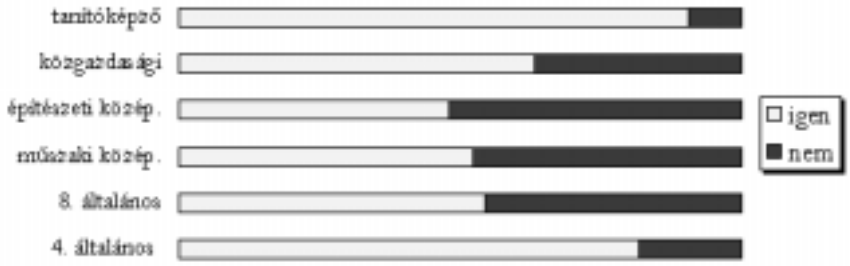

A grafikonból látható, hogy a tanítóképzősök között van a legtöbb könyvtártag, s az építészeti középiskolások járnak könyvtárba legkevesebbet. A 4. osztályosok között is aránylag sok könyvtártag van, míg a nyolcadikosok és a műszaki középiskolába járók nagyjából fele-fele arányban könyvtártagok.

A „Mennyit jársz könyvtárba?” kérdésre a következő válaszokat kaptuk:

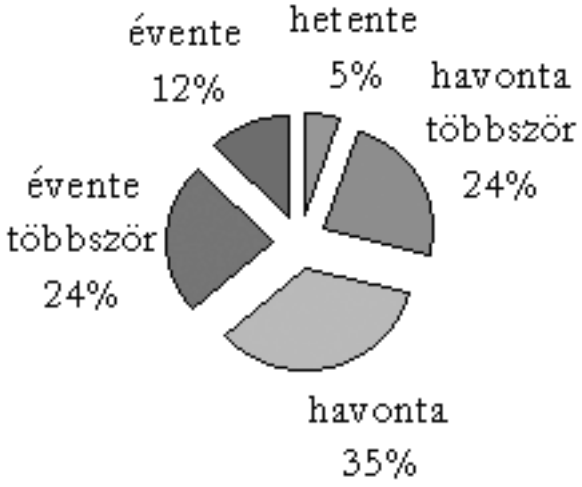

Ezek szerint legkevesebben heti rendszerességgel járnak könyvtárba, míg a legtöbben havonta egyszer. A havonta többször és az évente többször könyvtárba látogatók száma azonos. A megkérdezettek 12%-a havonta többször cseréli a könyveket. Ezek a válaszok lehangolóak.

11.1. Hány könyvet veszünk ki a könyvtárból?

A megkérdezettek évente kb. a következő számú könyvet veszik ki a könyvtárból:

Hány könyvet veszel ki évente?	
5 alatt	31
5 fölött	23
10 fölött	32
20 fölött	9

A legtöbb válaszadó (34%) 10-nél több könyvet vesz ki a könyvtárból évente. Majdnem ugyanannyian (33%) ötnél kevesebb könyvet; ötnél többet, de tíznél kevesebbet 24%. A legkevesebb azok száma (9%), akik több mint 20 könyvet cserélnek.

11.2. Kötelező olvasmányok vagy szórakoztató irodalom?

Arra is kíváncsiak voltunk, hogy hányan vesznek ki a könyvtárból nem kötelező olvasmányt is. A válaszok a következőképpen alakulnak:

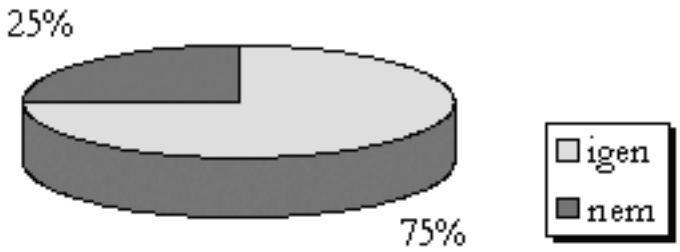

Ezek szerint a könyvtártagok közül 75% válaszolt igennel, tehát ők a kötelező olvasmányokon kívül is kölcsönöznek könyvet a könyvtárból. A többi (25%) azonban csak akkor használja a könyvtárat, ha kötelező házi olvasmányra van szüksége.

12. Eleget olvasunk-e?

A felmérésből kiderül, hogy hány könyvet vásárolnak egy évben a megkérdezettek:

Hány könyvet vásárol	Hány megkérdezett	%
5 alatt	46	61
5 fölött	4	5
10 fölött	8	11
Egyet sem	15	20
Csak tankönyveket	2	3
Összesen	75	100

A fentiek szerint összesen 17-en (23%) csak tankönyvet vásárolnak vagy nem vesznek egyáltalán. A többiek (58-an) szórakoztató könyveket vesznek. Közülük 79% 5-nél kevesebb könyvet vesz meg évente, 7% 5 és 10 könyv közötti mennyiséget vásárol, míg 14% 10-nél több könyvet vesz meg egy évben.

Következő kérdésünk az volt, hogy szerintük eleget olvasnak-e manapság a fiatalok. Véleményük a következő: A kérdésre összesen 79-en válaszoltak: 71 válaszadó (90%) szerint nem olvasnak eleget; 8-an (10%) azt állították, hogy eleget olvas a fiatalság.

III. Összehasonlító elemzés

Az általam végzett felmérés egyes eredményeit szeretném összehasonlítani dr. Horváth Mátyás *Könyv és nevelés* című cikkében megjelent felmérési adatokkal[26].

Dr. Horváth Mátyás felmérése szerint a megkérdezett 90 tanuló közül 29% válaszolt úgy, hogy nem szeret olvasni. Az általam

26 A cikk az Új Kép folyóirat a 2002. május-júniusi számában jelent meg. A felmérést a szabadkai halasi úti általános iskola 8. osztályos tanulói körében végezték, a 2000/01-es tanévben. Ez a felmérés felölelte mind a magyar, mind a szerb tannyelvű osztályokba járó gyerekeket, de mivel én csak magyar ajkú gyerekekkel végeztem felmérést, csak magyar gyerekek eredményeit veszem figyelembe.

megkérdezett 121 tanuló mindössze 6%-a válaszolt egyértelműen nemmel, 16% pedig bizonytalan volt, a fennmaradó 78% szeret olvasni. Ez azt jelenti, hogy nagyjából egyformán válaszolt a két csoport.

Felmérésem szerint a legolvasottabb könyvek listájának élén Gárdonyi Géza: Egri csillagok és Molnár Ferenc: A Pál utcai fiúk című műve áll, akárcsak a dr. Horváth Mátyás által összeállított listán. A két lista más pontjain azonban nincs átfedés.

Mindkét felmérés alapján a tanulóknak fel kellett tüntetniük, hogy milyen gyermek- vagy ifjúsági lapot olvasnak. A halasi úti általános iskola tanulói a következő népszerűségi sorrendet állították fel:

1. Bravo
2. Jó Pajtás
3. 100xszép
4. Képes Ifjúság
5. Popcorn

Ezeket a lapokat talán egy kivétellel az általam megkérdezett tanulók közül a nyolcadikosok is felsorolták.

A dr. Horváth Mátyás által megkérdezett tanulók otthoni könyvállománya nagyjából 30-50 könyv. Nálam több könyvvel szerepeltek, de nincs kizárva, hogy aki azt felelte, hogy „több, mint száz, vagy ötszáz könyvem van otthon”, még nem vette a fáradtságot, hogy esetleg megszámolja, vagy legalábbis pontosabban fölmérje könyvállományát, inkább csak találomra jegyezte be az általa valószínűnek tartott mennyiséget.

Ezzel az összehasonlítással azt szerettem volna elérni, hogy néhány pont alapján általánosítva fel tudjuk mérni, mennyire kaptam hiteles válaszokat a felmérés alapján. Ezek szerint nagyjából megegyeznek az eredmények, tehát hitelesnek mondható az általam vizsgált minta alapján is az általánosítás az összes szabadkai diákra kiterjesztve.

IV. Konklúzió

Ha egy gyermek nem képes önálló ismeretszerzésre, eleve elmarad korcsoportjától. Ezért fontos, hogy olyan viselkedésformát sajátítson el, amelynek természetes része a könyv, illetve a sajtó állandó olvasása. Az olvasóvá fejlődésben döntő szerepe van a szülőnek, a családnak. Az olvasónevelés hiányosságai csak az általános iskola fölső tagozatában válnak láthatóvá (ha pl. a tanuló a ponyvairodalom rabja lesz, vagy ha egyáltalán nem olvas). Olvasásellenes veszélyforrás a televízió is: ahol a tévé az egyetlen információforrás, a gyerekek közömbösek maradnak az olvasás iránt. A házi könyvtár sugalmazza az olvasás lehetőségét, a szabadidő hasznos eltöltését. A családi könyvtár mellett élő gyermek korán fölismeri az olvasás jelentőségét.

A fentiek miatt éreztem szükségét egy kisebb felmérés elvégzésének. Érdekelt, hogy a szabadkai diákok, akik közé én is tartozom, hogyan viszonyulnak az olvasáshoz, a könyvekhez, egyáltalán milyen az olvasáskultúrájuk. Rosszabb eredményre számítottam, mint amit a felmérés végül is mutat: a megkérdezettek közül sokan szeretnek olvasni, aránylag sok könyvük van, többféle sajtóterméket olvasnak, széles körben olvasnak különféle íróktól, legyen az klasszikus, kevésbé ismert, vagy kortársszerző. Hiányolom azonban, hogy kevés 15-19 éves jár könyvtárba, s akik igen, kevés könyvet olvasnak el. Bár többségük kijelentette, hogy szeret olvasni, mégis, saját bevallásuk szerint is, kevés időt fordítanak olvasásra.

A felmérés összefoglalása:

A felmérésből kiderült, hogy a megkérdezettek közül mindenki rendszeresen olvas valamilyen sajtóterméket, és ezek fajtája széles skálán mozog: a 121 tanuló 22 sajtóterméket jelölt meg. A napilapok kevésbé népszerűek, főként a hetilapokat és havonta megjelenő magazinokat olvassák. Egy 1978 februárjában, a Vajdaságban készült felmérés szerint a tanulók zöme a jugoszláviai magyar gyermeksajtót olvassa, és a mai mutatóknál sokkal többen olvastak szerb nyelvű ifjúsági lapokat. A most megkérdezett fiatalok szinte kizárólag magyar nyelvű újságot olvasnak, csak egy szerb nyelvű napilapot jelöltek meg. Az általuk olvasott

újságok nagy része Magyarországon jelenik meg, a hazai lapok közül inkább magyar nyelvű gyermek- és ifjúsági lapot említenek, kis számban. A diákokat az újságokban, kortól és tanintézménytől függetlenül, leginkább a humor érdekli. Az egyetemistákat egyáltalán nem érdeklik a tudományok, annál inkább a középiskolásokat; a művelődés viszont a középiskolásokat foglalkoztatja legkevésbé. A sportesemények egyforma arányban kötnek le mindenkit, nemtől, kortól, iskolától függetlenül. Az idősebbek előnyben részesítik a politikával, illetve az egészséggel foglalkozó cikkeket, a fiatalabbak inkább a rejtvényeket, játékokat keresik az újságban.

Leginkább arra a válaszra voltam kíváncsi, hogy mennyire szeretnek olvasni a megkérdezett fiatalok. Az eredmény viszonylag kielégítő ahhoz képest, hogy napjainkban már egyre ritkábban olvasnak a fiatalok. Leköti őket a tévé, a számítógép, az Internet. Ennek ellenére a megkérdezettek nagy része azt válaszolta, hogy szeret olvasni. A többiek között is kevés olyan volt, aki határozottan állította, hogy nem szeret olvasni: esetükben a könyv témája, a pillanatnyi kedvük vagy idejük határozza meg, hogy olvasnak-e. Többen inkább vagy a barátaikkal töltik szabadidejüket, vagy más szórakozást keresnek. Akik szeretnek olvasni, főleg azért olvasnak, mert szórakoztatja őket, de indokként szerepel a tudásbővítés, a környező világ megismerése, az általános műveltség gyarapítása és a szókincsgazdagítás is. Sokan csak a tanulás okán olvasnak, és a tankönyvön kívül más könyvet nem vesznek a kezükbe. Ez a jelenség minden korosztálynál megfigyelhető.

Ami az olvasás mennyiségét illeti, nincsenek nagy eltérések a különböző korosztályok között, viszont annál nagyobbak a különbségek az érdeklődés és ízlés terén.

A legnépszerűbb olvasmányok 14-15%-a kötelező olvasmány, vagyis a népszerűségi lista itt nem tükrözi az iskola hatását. Látható viszont a kedvenc szerzők esetében ez a hatás, ugyanis a felsorolt írók majdnem 70%-ának neve szerepel az általános és középiskolai tankönyvekben, és az egyetemek tantervében is előfordul egy részük. Egy-egy irodalmi alkotás elolvasása kedvet csinál a szerző többi művéhez is, sokan olvastak ugyanattól az

írótól több művet. A legtöbb felsorolt mű, legyen az magyar vagy külföldi szerző alkotása, klasszikusnak számít. Szép számmal említették még a nagy ifjúságikönyv-élményeket. Csak itt-ott tűnik fel egy-egy divatos bestseller, illetve nemrég megjelent „slágerkönyv". Ez talán a városi könyvtár és a különböző iskolakönyvtárak állományának jellegéből ered.

A felmérésből kiderül, hogy viszonylag kevés fiatalnak van kedvenc hazai szerzője: a népszerűségi lista főleg a tankönyvekben szereplő írókból állt össze. Kevesen olvassák a hazai szerzők munkáit; ritkán olvasnak szerb nyelvű könyvet, bár szerb nyelvterületen élnek, és az iskolában kötelező a szerb nyelv tanulása. Más idegen nyelvű olvasmányok iránt sincs érdeklődés, csak néhány tanuló jelezte, hogy olvas angol, német, esetleg horvát nyelven is.

Az olvasmányok témáját illetően a megkérdezettek nagy része a kalandregényeket részesíti előnyben. A nemeket illetően megállapítható, hogy a fiúk többsége a kalandot, a humort, a sci-fit és a háborús regényt választotta, a lányok többsége ugyancsak említette a kalandkönyveket, de náluk a romantikus, az életrajzi és a történelmi regények dominálnak. Életkor szerinti elemzéskor kiderül, hogy egyedül a 4. és 8. osztályosok olvasnak szívesen mesét, és ők olvassák a legtöbb tudományos témájú könyvet, de a többi korcsoporthoz hasonlóan ők is első helyen a kalandregényeket említették. Az idősebb korosztály tagjai nagyjából egyformán olvassák a kalandos, humoros, fantasztikus könyveket, regényeket. Mindegyik korcsoportban szép számmal vannak a verskedvelők, viszont a tudományos és a politikai művek kevésbé népszerűek.

Ami a házi könyvtárat illeti, a megkérdezettek többségének 100 és 500 között van könyve, 500-nál több könyve már csak keveseknek, viszont elég sokan vannak azok, akiknél 50 könyv alatti a házi könyvtár állománya. A megkérdezettek mintegy 65%-a tagja a városi vagy iskolakönyvtárnak, de kevés könyvet vesznek ki: elenyésző azok száma, akik egy évben húsznál több könyvet kölcsönöznek. Sokan nemcsak kötelező olvasmányokat vesznek ki a könyvtárból, hanem érdeklődésüknek megfelelő egyéb könyvet is.

A könyvvásárlás tekintetében nem túl biztató a helyzet. A megkérdezettek túlnyomó része öt könyvnél kevesebbet vesz évente, és sokan tankönyvön kívül nem vásárolnak mást. Csak kevesen válaszolták, hogy öt, esetleg tíz könyvnél többel gyarapítanák évente könyvállományukat. Ennek valószínűleg több oka is van: a könyv drága, és a magyar nyelvű könyveket – legyen szó világirodalmi vagy magyar klasszikusokról, divatos bestsellerekről, legyen az szórakoztató vagy szépirodalom – nemigen árulnak az itthoni könyvesboltokban.

Annak ellenére, hogy a megkérdezettek 90%-ának az a véleménye, hogy manapság a fiatalok nem olvasnak eleget, és a felmérésben résztvevők is azt vallották, hogy keveset olvasnak, úgy vélem: ez a felmérés bizonyítja, hogy a szabadkai diákok körében jelen van egy olyan szintű olvasáskultúra, amely biztosítja, hogy a könyvek át tudják adni és formálni az olvasásszeretetet, ízlést, értékrendet és a magyarságtudatot.

Köszönet

Köszönetet mondok, hogy a kérdőívek terjesztésében részt vettek: Keiper Kornélnak (Đuro Salaj Általános Iskola, 4. c oszt.), Major Sándornak (November 18. Építőipari Középiskola, VT 3/2 oszt.), Márki Attilának (a Műszaki Középiskola, MT-32 oszt.), Pletl Ákosnak (Đuro Salaj Általános Iskola, 8. d oszt.) és Rác Gabriellának (Újvidéki Egyetem Zombori Tanítóképző Kar Szabadkai Kihelyezett Tagozata, második évfolyam).

IRODALOM

Gereben Ferenc: A határon túli magyarság olvasáskultúrája; Összeállítás olvasásvizsgálati és művelődésstatisztikai felmérések eredményeiből (Kiad.: Országos Széchenyi Könyvtár Könyvtártudományi és Módszertani Központ, Budapest, 1985)

Gereben Ferenc–Lőrincz Judit–Nagy Attila–Vidra Szabó Ferenc: Magyar olvasáskultúra határon innen és túl (Kiad.: Közép-Európa Intézet Budapest, 1993)

Robert Escarpit: Irodalomszociológia a könyv forradalma (Kiad.: Gondolat, Budapest, 1973)

Új Kép: Pedagógusok és szülők folyóirata, VI. évfolyam 5-6. szám, 2002. május-június (Kiad.: Vajdasági Módszertani Központ, Szabadka)
Vidra Szabó Ferenc: Hogyan készítsünk felmérést? Tanácsok kutató kedvű könyvtárosoknak - Könyvtáros 1989/7.sz.

MELLÉKLET

Kérdőívek

Olvasáskultúra

Felmérés általános iskolásoknak

Iskolád neve: _____
Osztályod: _____
Életkorod: _____ éves vagyok
Nemed: Fiú ☐ Lány ☐

1. Milyen ifjúsági lapot, újságot olvasol? (Sorold fel őket!)

_____
_____

2. Az újságokban mit olvasol el először? (jelöld be x-szel a helyes választ)	
humor	☐
rejtvény	☐
művelődés	☐
tudomány, technika	☐
sport	☐

3. Szeretsz olvasni? _____

4. Miért olvasol?	
bővíted ismereteidet	☐
szórakoztat	☐
gyarapodik a szókincsed	☐
megismered a környező világot	☐
átéled a hősök érzelmeit	☐
egyéb	☐

5. Ha nem szeretsz olvasni, miért nem?	
nincs rá időd	☐
nincs hozzá kedved	☐
inkább tanulással töltöd az időt	☐
inkább játszol	☐
a könyv úgyis csak kitalálás	☐
egyéb	☐

6. Szüleid ösztönöznek arra, hogy olvass?

7. Melyik a kedvenc könyved?

8. Ki a legkedvesebb íród?

9. Van kedvenc regényhősöd?

10. Olvasol mást is a kötelező olvasmányokon kívül?

11. Hány könyvet olvastál el az idén?

12. Olvasol szerb nyelvű könyveket is?

13. Mit szeretsz leginkább olvasni?	
kalandos könyveket	☐
mesét	☐
tudományos könyveket	☐
fantasztikus regényeket	☐
detektívregényeket	☐
verseket	☐
romantikus regényeket	☐

14. A szünetben is szoktál olvasni?

15. Vezetsz olvasónaplót?

16. Tagja vagy a városi vagy az iskolai könyvtárnak?

17. Milyen gyakran jársz könyvtárba?	
hetente	☐
havonta	☐
évente	☐

18. Körülbelül hány könyvet veszel ki évente a könyvtárból?

19. Körülbelül hány saját könyved van otthon?

20. Mennyit tévézel naponta (órában vagy percben)?

Köszönöm a válaszokat!

Olvasáskultúra

Felmérés középiskolásoknak és egyetemistáknak

Iskolád neve: _____
Osztályod: _____
Életkorod: _____ éves vagyok
Nemed: Fiú ☐ Lány ☐

1. Milyen újságokat olvasol? (Írd be a választ!)

_____
_____

2. Az újságokban mit olvasol el először? (Jelöld x-szel!)	
humor	☐
politika	☐
művelődés	☐
tudomány, technika	☐
sport	☐
egészség	☐
egyéb	☐

3. Szeretsz olvasni? _____

4. Miért olvasol?	
bővíted ismereteidet	☐
szórakoztat	☐
gyarapodik a szókincsed	☐
gyarapodik az általános műveltséged	☐
megismered a környező világot	☐
egyéb	☐

5. Ha nem szeretsz olvasni, miért nem?	
nincs rá időd	☐
nincs hozzá kedved	☐
inkább tanulással töltöd az időt	☐
inkább játszol helyette	☐
a könyv úgyis csak kitalálás	☐
egyéb	☐

6. Melyik a kedvenc olvasmányod?

7. Ki a legkedveltebb magyar klasszikus illetve kortársszerződ?

8. Ki a legkedveltebb hazai szerződ?

9. Mit szeretsz leginkább olvasni?	
életrajzi regény	☐
humorirodalom	☐
történelmi regény	☐
színmű	☐
kalandregény	☐
politikai mű	☐
sci-fi	☐
háborús regény	☐
útleírás	☐
elbeszélés, novella	☐
társadalmi, szerelmi regény	☐
versek	☐

10. Milyen nyelvű könyveket olvasol?

11. Naponta mennyit olvasol (órában vagy percben)?

12. Hány könyved van otthon?

13. Milyen nyelvű könyveid vannak?

14. Hány könyvet veszel évente?

15. Tagja vagy-e valamelyik könyvtárnak?

16. Milyen gyakran jársz könyvtárba?	
hetente	☐
havonta néhányszor	☐
havonta	☐
évente párszor	☐
évente	☐

17. Körülbelül hány könyvet veszel ki évente a könyvtárból?

18. Veszel ki olyan könyveket is, amelyek nem kötelezőek?

19. Hány könyvet olvastál el az idén?

20. Szerinted eleget olvasnak manapság a fiatalok?

Köszönöm a válaszokat!

LÉTÉRZÉKELÉS

A zentai „foglyok”

Egy zentai fiatal közösség kulturális antropológiai vizsgálata az 1990-es balkáni háborúk idején[1]

HAJNAL VIRÁG

1. Bevezető gondolatok

> *„A hidat érte találat. A másodikat. Az emberi kapcsolatokat érte találat, az emberi alkotás egyik művét érte találat. Az embert érte találat, mert megszakadt a kapcsolat, amit a híd jelképez. S a hidak mindaddig hullani fognak, amíg meg nem születik az emberben az őszinte vágy, hogy közeledjen a másikhoz. Sok hídépítőre van szükségünk.”*[2]

Aligha vonható kétségbe az az állítás, mely szerint egyetlen-egy társadalmi jelenség sem vált ki olyan gyors, tartós és mélyreható változásokat, mint a háború. Egy ilyen háború robbant ki a XX. század utolsó évtizedében az egykori Jugoszláviában is, s mint minden ilyen jellegű pusztítás nemcsak a harctereken tombolt, hanem ott is, ahol esetleg egyetlen golyót sem lőttek ki. Így szülőföldemen, a vajdasági Bácskában is a csaták – legalábbis a NATO-támadás első napjáig – elsősorban a fejekben játszódtak le: a menekültek, becsapottak, kifosztottak, évezredes otthonukból kiűzöttek, erőszakkal mozgósítottak, parancsmegtagadók és a békéért küzdeni akarók fejében. 1999. március 24-e óta pedig a valóságban is.

A háborús változásokat az ott élő magyar kisebbség sajátos módon élte és éli meg, és igen eltérően vélekedik róla. Szinte naponta találkoztam olyan általános megállapítással, mely szerint

1 A tanulmány a háború idején készült, az egyes adatok és utalások is ezt tükrözik (szerk.)

2 Harmath, 1999: 136

„az utóbbi néhány év alatt gyökeresen megváltozott közvetlen környezetünk, de az a világrész is, amelyhez tartozunk… még ha akadnak köztünk szép számmal olyanok is, akik ezt a kapcsoltságot primitív, atavisztikus indítású életérzésükkel, agresszív magatartásukkal és véres bűncselekményeikkel tagadják is" (Papp 1995: 30). Vannak, akik az átalakulás fő okát elsősorban abban látják, hogy „rajtunk kívül mindenki amúgy is csak szélsőséges nacionalista". De akadnak olyanok is, akik szerint az, hogy „mások mit gondolnak rólunk, és hogyan viselkednek irányunkban, nem egészen független attól, hogy mi mit gondolunk és mondunk róluk, és hogyan viselkedünk mi" (Várady 1995: 154).

A sarkított, kizárólagos és általánosító nézetek mögött a háború előidézte mélyreható társadalmi és gazdasági változások húzódnak meg, amelyek az eddig „szervesen összetartozó" kultúrák „romjain" a kultúraváltás kérdését vetik föl. Számomra pedig azt a lehetőséget kínálják, hogy lakóhelyemen – egy bácskai kisvárosban, Zentán – elkezdjem vizsgálni annak a kultúrának a sorsát, amely magában rejti „a túlélés mechanizmusait kialakítva az új, adaptív értékek antropológiai megközelítésének módjait" (Boglár 1996: 3) is.

Érdeklődésem középpontjába tehát az ember viszonylatai kerülnek. Az emberi kultúrának, az emberi léleknek és az ember egzisztenciális kérdéseinek a vonatkozásai azon frissiben, ahogyan megfigyelhetem. Dolgozatom azonban – a megfigyelések rövidsége és a körülmények „döbbenetes és dinamikus" alakulása miatt – nyilvánvalóan csak körvonalazhatja szándékomat, s elsősorban csak azokat a célkitűzéseket, módszertani útkereséseket és a terepmunka egyéb lehetőségeit és gondjait villanthatja föl, amelyek a későbbiekben remélhetőleg hozzájárulnak majd megkezdett vizsgálódásaim elmélyítéséhez.

2. Egy kisebbségi kis közösség a századvégen

Megfigyeléseim kezdeti lépéseit az a terepmunka jelzi, amelyet 1998 decemberének elejétől 1999 májusáig Zentán végeztem a fiataloknak egy olyan jellegzetes kis csoportjában, amelynek tagjai ellenmondásos, különösen a gazdaságilag-társadalmi-

lag törékeny és laza közösségeket „próbára tevő" társadalmi korszakban léptek a felnőtt korba. Jellegzetes képviselői ők főként saját korosztályuknak, de annak a kisebbségben élő magyar közösségnek is, amely a se nem béke, se nem háború lassan egy évtizede tartó állapotába már belefásult, most pedig a közvetlen háborús veszély mindennapjait igyekszik átvészelni, miközben naponta kénytelen szembesülni a „túlélés" és a „hagyományos kulturális értékek" megőrzésének súlyos dilemmájával is.

Egy kisvárosi közösség mint a kulturális area része

Zentára szüleimmel kétéves koromban kerültem, s így szülővárosomnak tekinthetem ezt a jellegzetes mezővárost, amely a vajdasági Tisza-vidék magyarságának szellemi, művelődési és oktatási központja. Kultúrájának élő egészében pedig – feltételezésem szerint – hasznosnak mutatkozik azokat a részeket megvizsgálni, amelyek a XX. század utolsó évtizedének elejétől, egy ország széthullásának kezdetétől napjainkig az itt élők társadalmi, gazdasági, művelődési és egyéb adottságait nagymértékben befolyásolták, illetve most is alakítják. Ez az időszak, amely a volt Jugoszlávia széthullásához vezetett, mégpedig a szlovéniai csatáktól a horvátországi és bosznia-hercegovinai harctereken át Kis-Jugoszlávia bombázásáig és Koszovó pusztulásáig, Zentán is nagy változásokat hagyott maga után. A háborús fordulatok legfájdalmasabbja, hogy sokan elmentek különösen azok közül a fiatalok közül, akiknek „a neve, munkája, közéleti szereplése, vállalása sokat jelentett: írók, költők, újságírók, orvosok, gazdasági szakemberek" (Grajlah 1997: 5), de legalább ennyien maradtak is, a fiatalabbak.

Érdeklődésem ez utóbbiak, a most felnövők, azaz az én korosztályom felé fordul, hiszen ők/mi még nem tudják/tudjuk pontosan, milyen feladat, szerep vár rájuk/ránk. A kettős megfogalmazás természetesen nem véletlen, hiszen annak a korosztálynak, amely most fejezte be a középiskolát, munkát keres, vagy egyetemre jár, én is egyike vagyok. Igaz már csak olyan tagja, akinek havonta csak egy-két alkalommal áll módjában, hogy találkozzon egykori osztálytársaival, akik viszont napról napra megküzdenek

azokkal a súlyos gondolatokkal, tépelődésekkel, amelyek az utóbbi tíz évben a „menni vagy maradni?” kérdés eldöntésekor Zentán is hatalmukba kerítették és kerítik a fiatalokat. Ők azonban – legalábbis többségük – a szülőföldön való maradás mellett döntöttek. Így lettek ők valamennyien: a zentai „foglyok”.

Kezdeti célom az volt, hogy kizárólag velük beszélgessek el, figyeljem meg őket. Az ország fölé tornyosuló közvetlen háborús veszély, majd a hadiállapot bevezetése mégis arra késztetett, hogy módosítsam szándékomat, hiszen néhányan közülük a katonai behívó elől menekülve Magyarországon kerestek menedéket. Megfigyelési körömből kár lett volna kizárni őket. Így terepmunkám egy új, ideiglenes helyszínnel is bővült: Budapesttel. Mindez azonban jelentősebb mértékben nem tette szükségessé korábbi feltételezéseim módosítását vagy megváltoztatását, mely szerint e fiatalok vallomásainak tükrében is elénk tárulhat a társadalom valamilyen képe, azaz gondolataik révén a társadalom és az egyén jobb megismeréséhez juthatok közelebb. Pontosabban egy többségében magyarlakta, de a szerbség és más nemzeti közösség jelenlétét is kézzelfogható módon felmutató kisváros kultúrájához.

E kultúra vizsgálatához pedig épp az az antropológia-etnológia kínált alkalmas módszereket, mely „születésétől kezdve feladatának tartotta, hogy megismerje, és lehetőség szerint megértse a különböző kultúrákat”, mégpedig „a megismerés alatt nem a szubjektív kognitív fogalmat értve, és nem is objektív adatgyűjtést, hanem a holisztikus értelemben vett, azaz a kultúra globális sokrétűségét figyelembe vevő megismerést” (Boglár 1999: 95). Feladatom tehát az emberi létezés természetének rendszeres tanulmányozása (Hunter 1976: 12), azaz magának a kultúrának a vizsgálata felé tolódhat ki, amely pedig – Margaret Mead meghatározásával élve – a viselkedés mindazon szerzett formái, amelyeket közös tradíció által egyesített személyek csoportja ad át utódainak. Ez a „kultúrafogalom” természetesen nemcsak valamely társadalom művészi, vallási és filozófiai hagyományait jelöli, hanem sajátos technikáját, politikai szokásait, továbbá a társadalom mindennapi életét jellemző ezer más gyakorlatát is (Kunt 1995: 11).

Kérdések és kételyek

Mivel abból a nézőpontból próbáltam megközelíteni azt a kis közösséget, ahol a terepmunkát végeztem, hogy kultúrája szorosan kapcsolódik az elmúlt évtized erőteljes társadalmi-gazdasági változásaihoz, megkerülhetetlen lett azoknak a kérdéseknek a feltevése is, amelyek minden őshonos lakosság kultúraváltásánál felmerülnek (Boglár 1996: 3–4), s esetemben is – bár kissé módosítva – alkalmazhatók. Ám nem feledkezhettem meg arról a tényről sem, hogy vizsgálódásom tárgya egy olyan kis közösség, amelynek társadalmi tudatában mindig támpontja, hivatkozási alapja volt a „másság" és a „kultúrák mellérendeltsége" is (Várady 1995: 151–155).

A fenti megfontolások alapján terepmunkám során ezért elsősorban az alábbi átfogó kérdésekre[3] kerestem a választ:

1. Hogyan maradhat fenn, és egyáltalán fennmaradhat-e egy – a kisebbségi létében eleve törékeny – kis közösség hagyományos kultúrája a mélyreható társadalmi és gazdasági változások korában?
2. Milyen kohéziós erők működnek a kultúraváltás idején?
3. Milyen tényezők játszhatnak közre, milyen mechanizmusok működésére van szükség, hogy a hagyományos kulturális értékek el ne vesszenek?
4. Hogyan jön létre – a túlélés jegyében – egy adaptív értékrend?

Dolgozatomban elsősorban saját megfigyeléseimet kívánom közölni és elemezni kiegészítve az utóbbi években Zentán végzett kutatási eredményekkel és leírásokkal.

Megfigyelésem helyszínéről

Zenta síksági kisváros a szerbiai Vajdaság északi, Bácska északkeleti részén, a Tisza jobb partján. Földrajzi fekvése kedvező, hiszen jelentős vízi és szárazföldi útvonalak mellett, azok ke-

3 A kérdések megfogalmazásakor Boglár Lajos tanár úrnak a dél-amerikai őshonos lakosság, a „túlélők" problematikájához kötődő kérdésfeltevésére támaszkodtam (Boglár 1996: 4).

reszteződésénél terül el. Az egykori Bács-Bodrog vármegyének öt nagyobb művelődési központja közül – Baja, Szabadka, Újvidék, Zombor mellett – a legkisebb, viszont a Tisza mente többi városa (Ada, Csóka, Magyarkanizsa, Törökkanizsa) között a legnagyobb volt. Lakosainak száma az 1991. évi népszámlálás szerint 22 819, míg a hozzátartozó négy falusi településsel (Felsőheggyel, Kevivel, Tornyossal és Zentabogarassal) együtt 28 767. Lakosságának nemzetiségi összetételére nézve a magyar ajkúak lélekszáma 82 százalék. A magyarokon kívül élnek még itt szerbek (9 százalék), jugoszlávok[4] (5 százalék) és cigányok (2 százalék), valamint egy százaléknál kisebb részarányban a Vajdaságban élő többi nemzetiség képviselői is. Ez a sokszínű lakosság a saját anyanyelvén kívül – főleg Zenta belvárosában – szerbül és magyarul is beszél.

A település mindenkor fontos átkelő- és vámszedőhely volt a Tiszán. Fontosságához és hírnevéhez képest azonban területén ritkán fordulnak elő régészeti leletek. A középkori települések maradványai ugyanis a város épületei, udvarai, útjai alatt rejtőznek, s ezért hozzáférhetetlenek. De az is lehet, hogy a legkorábbi település helyét elmosta a Tisza.

A legrégibb adat, amelyben először említik, 1216-ból származik, s ekkor már monostora van. Történetében jelentős fordulatot hozott az 1506-os esztendő, amikor II. Ulászló a már várossá fejlődött települést szabad királyi városi rangra emelte. A ranghoz megfelelő jogok is járultak (önkormányzat, vásárrendezés), amelyek még inkább serkentették a város fejlődését. Ekkor már elég fejlett polgári rétege lehetett, amire abból lehet következtetni, hogy ezekben az években a krakkói egyetemen két Zentáról származó ifjú is tanult. 1526-ban, egy hónappal a mohácsi csata után a török feldúlta, felperzselte, s hosszú időre megakasztotta fejlődését.

4 A volt Jugoszlávia azon népcsoportja, melynek tagjai nem kívánták magukat egyik nemzetiségi közösséghez sem sorolni. A legtöbb feltételezés szerint elsősorban a vegyes házasságban élő felnőttek, illetve a vegyes házasságból született gyermekek vallották magukat jugoszlávnak.

A török uralomnak a világtörténelemben is ismert zentai csata vetett véget 1697. szeptember 11-én, amikor Savoyai Jenő herceg hadserege a török szultán szeme láttára megsemmisítő csapást mért a török csapatokra. 1745 után megkezdődött a szerb határőrvidék magyarokkal és szlovákokkal történő újratelepítése, s 1751-ben Mária Terézia már szabad kamarai körzetté nyilvánította a vidéket.

Az 1848–49. évi magyar forradalom és szabadságharc, illetve a dél-magyarországi szerbek erre az időszakra eső mozgalmának zentai vonatkozásáról „véres gyertyaszentelőként" emlékezik meg az utókor. A XIX. század második felében kórház, iskola, híd épült. I. Ferenc József látogatását az utcák aszfaltozása, kikövezése, a villanyvilágítás bevezetése, vasút építése előzte meg.

Az első világháború után Zenta az új ország egyik nagyobb városa volt, amelynek lakossága sok nehézséggel küzdött a második világháborúban is. A két nemzet – a szerbek és a magyarok – a múlt századihoz hasonló konfrontálódását tapasztalhatjuk ugyanis 1941 áprilisában és 1944 október–novemberében is. A város gazdasági fejlődésének újabb szakasza csak a hatvanas évek elején bontakozhatott ki, amikor új gyárak, városnegyed épül, és a mezőgazdaság mellett az ipar is fellendül: textil-, kender-, cukor-, élesztő-, tészta-, bútor-, szerelvény-, szerszámgépgyár stb. foglalkoztatja a lakosságot.

Zenta nemcsak fejlett ipari központ, hanem a Tisza mente népszerű művelődési központja is volt. Múzeuma, levéltára, művésztelepe, könyvtára, művelődési háza, munkásegyeteme, gazdag óvodahálózata, három általános iskolája, három középiskolája (gimnázium, közgazdasági-kereskedelmi és egészségügyi szakközépiskola) és két főiskolai konzultációs központja (kertészeti és menedzserképző), valamint fejlett egészségügyi intézményhálózata és változatos sportélete van.

A zentaiak legutóbbi „csatájukat" 1991. november elején vívták meg, amikor a városban és a környező falvakban verbuvált tartalékosok megtagadták a parancsot, hogy elmenjenek a horvátországi frontra. Az engedetlenkedők tiltakozása nagyszabású béketüntetéssé nőtte ki magát, amelynek eredményeképpen a zentai képviselő-testület rendkívüli ülésén referendumot írt ki,

hogy a lakosság titkos szavazáson mondhasson véleményt arról, akar-e részt venni ebben a háborúban. A november 14-ére kitűzött népszavazásra azonban már nem kerülhetett sor. A rendőrségi és a katonai erőszak brutálisan megakadályozta ennek az egyedülálló kezdeményezésnek a végrehajtását.

Egy kisvárosi közösség vizsgálatának terepmunkája

A kutatás legfontosabb és legtöbb információval járó módja a megkezdett terepmunka volt, amelyet eredeti közegben igyekeztem elvégezni. Elsősorban olyan helyszíneken, ahol informátoraim otthonosan mozogtak, felszabadultan viselkedtek. Kutatási módszerem a terepmunka második szakaszában sem változott. Most is inkább a mélyinterjúkra fektettem a hangsúlyt, de több kerekasztal-beszélgetésen, baráti összejövetelen is részt vettem. Beszélgetéseink helyszínein közösségem tagjai otthonosan mozogtak, és egy-egy helyszín újszerűsége ellenére is biztonságban érezték magukat. Ezért nem is alkalmazhattam semmilyen „sterilizáló eszközt" (jegyzetfüzetet, magnetofont, videokamerát vagy fényképezőgépet), amely valószínűleg gátja lett volna a beszélgetés természetességének.

Terepmunkámat nagymértékben megkönnyítette, hogy megfigyeléseim volt osztálytársaimra irányultak. Már első találkozásunk alkalmával barátságosan fogadtak, s mivel nem árultam el látogatásom valódi célját, így beszélgetéseink megőrizhették a rég látott ismerősökkel, barátokkal folytatott eszmecserék kötetlenségét és őszinteségét. Kérdéseim pedig ott voltak kimondottan, kimondatlanul minden találkozásunkkor. Hiszen minden ilyen alkalom csak fokozta azoknak a gondoknak a felvetését, a megoldások lehetőségének a körvonalazását, amelyeket ez a generáció magában hordoz feldolgozatlanul, megválaszolatlanul, s éppen ezért az életéből kitörölhetetlenül.

A terepmunka második szakaszában szerepem némileg módosult, s így a közösséggel a korábbihoz képest más jellegű kapcsolat is kialakulhatott. Mind közelebb kerültem az egykori osztálytársakhoz, s a „rég nem látott osztálytársi" kapcsolat helyébe a baráti viszony lépett. Ennek köszönhetően sokkal nyíltabbakká

váltak előttem. Mélyinterjúim készítésekor arra döbbentem rá, hogy mindannyian várnak tőlem valamit. Azoknak a szemében, akik Zentán maradtak, egyfajta kapocs lettem „az itthon és Magyarország" között. „Talán, ha menni kell, akkor lesz, aki segít munkát keresni. Te mégis már egy kicsit ott is otthon vagy. Tudod, hogy mennek ott a dolgok." – mondta a közösség egyik tagja. A közösség másik fele „Magyarország és az otthon" közötti kapcsolattartást várta el tőlem. „Menj el a többiekhez is, és tudd meg, hogy mi van velük!" „Mi van otthon? Ki tudja, hogy a hírekben igazat mondanak-e, a telefont meg úgyis lehallgatják. Meg hozz egy kis zentai levegőt, meg egy kis jó hírt." Ennek köszönhetően nemcsak tanulmányozhattam a csoport tagjait, hanem bizonyos mértékig segíthettem is rajtuk: életbe lépett az akcióantropológia[5], és alkalom kínálkozott és adódott arra, hogy rendszeresen, mind gyakrabban találkozzunk, beszélgessünk egymással hol négyszemközt, hol pedig kisebb-nagyobb csoportban.

Egy magnófelvétel „vallomása"

A valóság megismerésére a tudományos vizsgálódások, sőt stratégiai megfigyelések és eljárások egész sora épült ki, amelyek közül vizsgálódásaim első időszakában egy magnetofonnal készített régebbi felvételre, az utólag lejegyzett kötetlen beszélgetésekre, mélyinterjúkra (face-to-face) és az utólag készített fényképekre támaszkodtam.

Kezdeti vizsgálódásaim alapját az a magnófelvétel képezte, amely öt évvel korábban, 1994. június 7-én készült a zentai November 11. Általános Iskola egyik utolsó magyaróráján. A végzős 8. d osztály tanulói, osztálytársaim, foglalták össze igen szűkszavúan terveiket, elképzeléseiket. A magnószalagot osztályfőnökünk őrzi azzal a szándékkal, hogy a tízéves osztálytalálkozó alkalmával közösen meghallgassuk. Így a hangfelvétel nem csupán mint információforrás vált számomra érdekessé, hanem azért is, mert arra is jó példa, hogy mint tárgynak szerepe van a

5 Vö. Boglár 1993: 107–113.

társadalmi tér jobb megismerésében is, hiszen a hangfelvétel elkészítését megelőző pillanattól, tervektől a felvételi szituáción át az elkészült hangzó anyag alkalmazásáig, hasznosításáig informálja a körültekintő kutatót.

A magnófelvétel tanúsága szerint a megszólaltatottak igen szűkszavúan nyilatkoztak. Pármondatos „vallomásaik" azért voltak a számomra fontosak, mert most végzett megfigyeléseim alkalmával tapasztalhattam azokat a „kedvező" változásokat, amelyek abból eredtek, hogy ezúttal mind a négyszemközti „volt osztálytársi", mind pedig a kerekasztal-beszélgetések „előkészítése" sokkal sikeresebb volt. Fontosnak tartom valamennyi „vallomás" közlését, hiszen minden elhangzó „óhaj, vágy, jövőkép" egy másik felmérés tanulságait erősítheti meg vagy halványíthatja el:

„Becenevem az osztályban Francia és Pléhpofa. Utazó leszek, mert nagyon szeretek utazni." (P. L.)

„Az osztály egyszerűen csak Limenek hív, ez a becenevem. Gimnáziumba fogok indulni, és még eldöntöm, hogy mi lesz." (B. E.)

„A becenevem Gabi vagy Ráci az osztályban. Én is gimnáziumba megyek, Zentára. Ha befejezem, idegenvezető vagy pszichológus leszek." (R. Sz. G.)

„A becenevem csak Anita. Én is gimnáziumba szeretnék továbbmenni. Utána meg idegenvezető leszek vagy fordító." (B. A.)

„Becenevem nincsen az osztályban. Valamilyen mezőgazdasági középiskolába szeretnék menni, és mezőgazdasági gépszerelő akarok lenni." (B. Z.)

„Becenevem Kozma vagy Kuznyecov. Én Adán szeretnék tanulni elektrotechnikát vagy kereskedelmibe." (K. R.)

„Engem az osztályban egyszerűen Móninak becéznek. Én gimnáziumba szeretnék menni vagy Zentára vagy Szegedre, utána meg még nem tudom, mi leszek." (U. M.)

„Az osztályban legtöbbször Tódinak becéznek. Én még nem tudom pontosan, hogy hova szeretnék menni." (T. Zs.)

„Az osztályban csak Bizsunak hívnak. Szabadkára szeretnék menni grafikai szakközépiskolába." (B. Z.)

„Adán szeretnék továbbtanulni. Becenevem Huszi vagy Huszem. Elektrotechnikára Adára." (H. L.)

„A nevem egyszerűen Tibor. Adán szeretnék továbbtanulni mint villanyszerelő. És remélem, hogy az életben sok ember életébe viszek világosságot." (B. T.)

„Becenevem a Gercsó, de rám ragadt a Hájbáj is. Kanizsára szeretnék menni autómechanikusnak, ha ez nem sikerül, akkor Szabadkára sofőrnek, ha ez se, akkor netán atomfizikusnak." (G. K. D.)

„Nevem egyszerűen Karol. A gimnázium után pszichológiára szeretnék menni, ha ez nem sikerül, akkor még nem tudom, de egyszerűen boldog szeretnék lenni." (M. K.)

„Andinak szoktak hívni. A közgazdaságira szeretnék iratkozni." (G. A.)

„A világ összes virágnevét viseltem már. Az életben nyelvekkel szeretnék foglalkozni." (H. V.)

„Gabinak becéznek, és biológiával kapcsolatos foglalkozást szeretnék űzni." (V. G.)

„Valamilyen kutató vagy utazó szeretnék lenni." (K. M. K.)

„Becenevem Kisnagya vagy Nagya. Topolyára szeretnék menni fadíszítőnek vagy asztalosnak." (N. A. A.)

„Becenevem Deka de Taylor. Kereskedelmire szeretnék menni Zentára, ha ez nem sikerül, akkor Adára valami fémszakra." (D. Zs.)

„Én gimnáziumba szeretnék menni, utána pedig üzletember szeretnék lenni." (R. Á.)

Az osztályból hárman hiányoztak: Cs. A. (Csizma), B. A. és F. A. (Nyuszi).

3. Valakihez tartozni

A fiatalok és a család

A közösség tagjai erősen kötődnek családjukhoz. Ez különösen azoknál érződik, akik nem tölthetik szüleikkel és testvéreikkel a mindennapokat, akikben naponta megfogalmazódik a kérdés, hogy „mikor élhetek már normális életet, hogy akkor mehetek haza, amikor csak akarok". Ha a Budapesten tartózkodókkal találkoztam, és az otthoni hírekről számoltam be nekik, először mindig a „hála Istennek, hogy a családom jól van" sóhaj szakadt ki belőlük. „Nemrégen találkoztam Szegeden anyámmal. Hozott pénzt meg nyári ruhát" – újságolta köszönés helyett az egyik fiú. Zentán felkerestem azoknak a fiúknak a szüleit is, akik most Budapesten, illetve Koszovóban tartózkodnak. Az egyik anyuka elmondta, úgy próbál „segíteni" messzire szakadt fián, hogy „sokkal rosszabbnak írom le neki az itthoni helyzetet, hogy ne vágyjon annyira haza".

A hadiállapot bevezetése óta a családok gyakran vannak együtt. A családtagok sokat beszélgetnek egymással, ritkán tapasztalt közeli kapcsolat bontakozik ki szülő és gyermek között, amelyet azonban az állandó veszélyhelyzet, a félelem és az anyagi nehézségek szinte naponta próbára tesznek. „Sose beszélgettünk még ennyit. Már régen nevettünk ennyit, kinevetjük azt, ami fölfoghatatlan" – foglalja össze az egyik lány „a családi élet háború hozta idilljét". Szinte mindenhol egy a jelszó: „Nem szabad háborogni, abba beleőrül az ember." Ugyanez a lány este, amikor a kivilágítatlan utcán éppen hazafelé tartottunk, és megszólalt a légiriadót jelző sziréna, így kiáltott fel: „Félek! Siessünk haza. Ki tudja, mi lesz? Remélem, mindenki otthon van." „Vészhelyzetben" ő is – mint a legtöbb zentai – otthon, családja körében érzi magát biztonságban, nem pedig a városi óvóhelyen vagy valamelyik, a légiriadó alatt is nyitva tartó szórakozóhelyen.

Az iskola és a továbbtanulás

A „hol vagy?, mit csinálsz?" látszatra „ártatlan" kérdésekre adott válaszok azonnal egyértelműsítették, hogy a közösség tagjai körében az általános iskola nyolc osztályának befejezése után a fiúk közül legtöbben a gépészeti, a mezőgazdasági és a villamos szakot választották. A lányok inkább a kereskedelmi (elárusító), élelmiszeripari és egészségügyi középiskolák egyikébe mentek. Gimnáziumba csak néhányan iratkoztak be. Gábrityné Molnár Irén szerint mindez általános vajdasági jelenség is: „Sok magyar gyermek nem is tervezi az egyetemi szintű továbbképzést, sőt legtöbbjük hároméves szakmunkásképzőbe iratkozik" (1998: 30). Beszélgetéseinkből az is kiderült, hogy amíg a mostani háború kitörése előtt a végzős zentai magyar középiskolások felsőfokú tanulmányaikat leginkább a volt Jugoszlávia nagyobb városaiban (Ljubljanában, Zágrábban, Szarajevóban, Belgrádban, Újvidéken, Prištinában) folytatták, és csak kevesen gondoltak arra, hogy Magyarországon, azaz külföldön tanuljanak tovább, addig napjainkban a fiatalok zöme inkább ez utóbbi mellett dönt. A volt Jugoszlávia szétesésével „külföld" lett Szlovénia, Horvátország és Bosznia-Hercegovina is.

A vizsgált közösség tagjai középiskolai tanulmányaik befejezése után vagy a továbbtanulást, vagy pedig a munkakeresést választották. A továbbtanulók, egy fiú kivételével mindannyian olyan szakra pályáztak, ahol magyar nyelven hallgathatják előadásaikat. Félve kockáztatom meg a feltételezést, hogy ez esetleg egyfajta „védekező mechanizmus" is lehet identitásuk megőrzésére. A zentai fiatalok nagy része ugyanis, ahogy a közösség tagjai is, egyszerűen nem akarnak megtanulni szerbül, pedig köztudott, hogy a főiskolai és egyetemi felvételi vizsgákon szintén csak elvétve engedélyezik (Szabadka például pozitív példa erre) a magyar nyelv használatát: „Mindig puskáztam (szerb) órán. Sose ment. Kit érdekel? Meg ki tud már Zentán rendesen szerbül? Itt még a szerbek is magyarul beszélnek." Mindez egy többnyelvű közegben magától értetődően az elkülönülést hozza magával. Ezek a fiatalok tehát – elbeszélésük szerint – identitásuk megőrzését elsősorban nem abban látják, hogy színházba járjanak, szépirodalmat olvassanak, ahogy egy nemrég készült felmérésből is kiderült, hanem inkább abban, hogy magyar nemzetiségűek magyar nemzetiségűekkel barátkozzanak, szórakozzanak, s ez döntő szerepet játszik a párválasztásukban is. Elsősorban az azonos nemzetiségűekkel való együttlét viszi ezeket a fiatalokat a templomba is, hiszen kevés közöttük a valóban vallásos. Mindez kényelmes magatartásnak is tűnhet, ha nem sejtenénk egy-egy ilyen gesztus, magatartás vagy éppen passzivitás mögött valójában saját identitásuk, iskolájuk, nyelvhasználatuk anyanyelven történő igénylését.

Más szempontból megközelítve a továbbtanulás iránti kívánalmakat két részre oszthatjuk a közösség tagjait. Hogy „miért épp ezt vagy azt a pályát választották", más-más magyarázatot kaptam. Először is a fiúk abban a korban vannak, amikor „legideálisabb" elmenni katonának, hiszen „nincsenek még lekötve: nincs feleségük, gyerekük". Mindez egészen más megvilágításba kerül egy olyan országban, ahol a katonásdi „élesben megy". A közösség fiú tagjai közül a legtöbben azért választották a továbbtanulást, hogy ne vigyék el őket katonának. Különben sem tartják állampolgári kötelességüknek, hisz „ez nem a mi háborúnk", mondta az egyik fiú, „meg nincs is kedvem »téves csatatéren« meghal-

ni". A cél tehát beiratkozni bármelyik felsőoktatási intézménybe. Annak befejezése már másodlagos kérdés, hiszen a legfontosabb a katonaidő letöltésének halasztása. „Hetente egyszer kell fölmenni Szabadkára, írni egy dolgozatot, lehallgatni az előadásokat, aztán meg jöhetek haza. Nem kell csinálni semmit" – vallotta be a közösség egyik fiútagja.

A lányok akkor döntöttek a továbbtanulás mellett, ha nem kaptak munkát, még korainak tartották a férjhezmenetelt, vagy mert „kell egy egyetemi végzettség, ugyanis manapság már mindenkinek van" (indokolta továbbtanulásának okát az egyik lány). A szak kiválasztásában főként az játszott szerepet, hogy az oktatás magyar nyelven folyjon, és hogy „ötösöm volt belőle a gimiben, meg mert már általános iskolában is szerettem (a megnyilatkozó esetében: a magyar nyelvet)".

A Vajdaságban csupán az Újvidéki Egyetem Bölcsészettudományi Karának Magyar Nyelv és Irodalom Szakán, Szabadkán az Óvó- és Tanítóképző Főiskolán és a budapesti Gábor Dénes Műszaki és Számítástechnikai Főiskola kihelyezett tagozatán, Zentán pedig a szintén budapesti Kertészeti és Élelmiszeri Egyetem konzultációs központjában tanulhatnak a magyar fiatalok anyanyelvükön. Néhány tantárgyat magyar nyelven más szabadkai tanszékeken is hallgathatnak. A magyarországi továbbtanulást legtöbbjük számára mind a középiskolai oktatásban mutatkozó, eltérő tananyag, az ebből következő hiányos tudás, mind pedig az anyagi problémák háttérbe szorítják. Felvételijük sikeressége korábban a magyarországi felsőoktatási intézményekben szinte elképzelhetetlen volt. A határon túli végzős középiskolások részére jött létre a budapesti Kodolányi János Nyelvi Előkészítő Intézetet (ma: Nemzetközi Nyelvi Intézet), az ún. „nulladik évfolyam". Ide is egyre nehezebb bekerülni. A más jellegű magyarországi felkészítést az is akadályozza, hogy minden jugoszláv állampolgár, aki nem rendelkezik magyarországi tanulói jogviszonnyal, csak egy meghatározott összeg fejében, az ún. „határilleték" vagy „fejbér" befizetése után lépheti át a jugoszláv–magyar határt. Mindennek ismeretében sokuknak meg sem fordul a fejében, hogy magyarországi felvételi vizsgával próbálkozzon.

A fiúk közül ketten katonáskodnak, mindketten Koszovóban. Egyikük önként ment el, hogy katonaviseltként mielőbb munkába állhasson. A közösség tagjai megdöbbenve fogadták döntését: „Az is hülye, hogy elment. Még itt meghal a végén". Választását azzal indokolta, hogy nem volt más lehetősége, addig ugyanis nem kapott volna munkát, amíg nem vonul be, az pedig, hogy Magyarországon „próbáljon szerencsét", meg sem fordult a fejében. Tehát ő sem azért vonult be önként, mert támogatja a Koszovóban folyó „háborút", hanem azért, hogy „minél előbb túl legyen rajta [a katonaságon]". „Különben is csak akkor lövök, ha muszáj, önvédelemből." Helyzetének különlegességét érzékeltette, hogy amikor hazajött szabadságra, rengetegen keresték telefonon, „sokszor olyanok, akiket nem is ismerek". A kaszárnyában a magyar fiatalok egy kis közösséget alkotnak. „A konyhán magyar fiúk vannak, így mindig van repeta." Együtt jönnek haza szabadságra, itthon is tartják a kapcsolatot: naponta telefonálnak egymásnak. Bár „a szerbekkel sincs semmi baj". Alkalmazkodását a kaszárnyai környezethez az példázza, hogy rengeteg szerb szót használ magyar szövegkörnyezetben. Ezek mind a katonasággal kapcsolatosak: „desetar" (tizedes), „mina" (taposóakna), „teren" (terep) stb. Átvette a szerb hivatalos médiában az albánokra mint ellenségre vonatkozó kifejezéseket is. Beszélgetés közben szerb gúnynevükön nevezi meg őket („siptárok"), a Koszovói Felszabadítási Hadsereg tagjait pedig „terroristáknak" hívja. Természetesen elítéli a szerb „kommandósokat" is, akik pénzért megölnek bárkit, „akár asszony az, vagy gyerek, nem számít". A halál közelében eltöltött hónapok teljesen kivetkőztették korábbi énjéből: „Nincs ott gyászolás, mindenki megy tovább". Meggyőződése, hogy jól döntött, sőt büszke arra, hogy katona. Ott-tartózkodásomkor büszkén mutatott a tizedesi rangot jelző dupla vörös csíkra a kabátján. Elégedett önmagával, hogy van elég ereje, tűrőképessége a frontháború minden megpróbáltatását elviselni, s ezért „felnőttebb", mint a közösség többi tagja. „Túlságosan megkomolyodtam" – vallja.

Barátok közt (hétköznapok és hétvégék)

A háborús helyzet hatását az élet minden területén tapasztaltam. A gyakori légiriadók, a rendszertelen áramszolgáltatás, a vízkorlátozás és vízhiány, az üzemanyaghiány, a nagyfokú munkanélküliség, az általános pénztelenség, a mozgás- és szólásszabadság korlátozása, a gyülekezésre való jog megvonása, mind-mind mély nyomot hagyott a közösség tagjaiban, így a megváltozott baráti kapcsolatokban is. Közösségem már kezdeti megfigyeléseim idején is megosztott volt, ami csak tovább differenciálódott. Hiszen a közvetlen háborús veszély, majd a NATO-bombázások miatt a közösség tere tovább tágult (Zenta, Zenta környéke, Budapest), de terepmunkám során kiderült az is, hogy a háború közelsége egészen más reakciókat váltott ki a lányokból, és mást a fiúkból. Ez rányomta bélyegét a baráti kapcsolatok egészére is. Abban azonban minden otthon maradott egyetértett, hogy a bombázások első napja után azonnal kiderült, hogy komolyan dolgozni, érdemi munkát végezni nem lehet. „Bármibe is kezd az ember, inkább csak azért teszi, hogy múljék az idő, hogy becsapja önmagát. Mímeli, hogy csinál valamit" – fakadt ki az egyik lány önkéntelenül.

A Budapesten tartózkodók a Nemzetközi Nyelvi Intézet kollégiumában találtak ideiglenes menedéket maguknak. Egy részük már szeptember óta itt tanul, a többiek pedig március, a bombázások kezdete óta tartózkodnak Magyarországon. Mindannyian fiúk. Ez azzal is magyarázható, hogy elsődleges szempont számukra az volt, hogy ne vigyék el őket katonának. A háború kitörése óta nem voltak otthon, ugyanis törvény tiltja, hogy a katonaköteles, azaz a tizennyolcnál idősebb és a hatvan évnél fiatalabb férfiak elhagyják az országot. Így „az otthoni barátaimról nem tudok semmit. Talán csak annyit sejtek, hogy még nem ment el mind katonák, mert akkor az már a fülembe jutott volna." Valamennyiüknek most az a fontos, hogy sikerüljön a felvételijük, bármelyik felsőoktatási intézménybe bejussanak ezzel biztosítva maradásukat Magyarországon. „Nem szabad most gondolkozni, honvágyasnak lenni. Tanulni kell, hogy maradhassunk, akkor is, ha majd lehet, hogy sosem mehetünk haza. Nem akarok még

meghalni vagy megbolondulni Koszovóban." Fennáll ugyanis a veszély, hogy a katonakötelest, ha katonai behívót kap, és nem teljesíti állampolgári kötelességét, katonai szökevényként tartják számon, annak minden következményével: például nem „örökölhet", soha többé vagy legalábbis egy darabig nem lépheti át az országhatárt, stb. Honvágyukat többnyire tanulással igyekeznek legyőzni, s azzal, hogy „itt vannak legalább ők egymásnak", s próbálják megteremteni maguknak az otthon hangulatát. Majálisozni is együtt mentek, „bográcsost főztek" a kollégium udvarán, mint „régen a Tisza-parton". A korábbi barátságok tovább mélyülnek, hisz valamennyiüket „közös sors köti össze". A zentaiak a többi vajdasági között is egy kicsit „mások". Egy sajátos kis csoportot alkotnak, amit azzal magyaráznak, hogy rengeteg közös élményük van, „már ezer éve ismerjük egymást". Az egyik, márciusban érkezett fiú is a kollégiumban lakhat minimális díj fejében. Alkalmi diákmunkákat vállal kétszáz forintos órabérért. „Örülök, hogy ennyit is kereshetek" – mondta. – Meg persze nem vagyok egyedül". A szülők is, akiknek fia Budapesten tartózkodik, igyekeznek kapcsolatban lenni egymással.

A közösség másik csoportja továbbra is Zentán maradt: fiúk és lányok egyaránt. Mivel a felsőoktatási intézmények zárva vannak, a legtöbb vállalatban és intézményben kényszerszabadságra küldték a munkásokat, a közlekedés is akadozik, valamennyien a városban vagy annak környékén tartózkodnak. „Eleinte még nagyon féltünk. Megállás nélkül hallgattuk a híreket. Nem tudtuk, hogy mi fog következni. Éjjeleket nem tudtunk aludni, mert mentek a repülők. Nekünk is van hidunk, meg egy jelentéktelen kaszárnyánk. Sose lehet tudni, de tán nem történik itt semmi."

Tapasztalataim szerint a fiúk és a lányok eltérően élik meg a háborús helyzetet. Míg a fiúk gyakran találkoznak egymással, rendszeresen „fociznak" vagy éppen hasznos munkát végeznek (az egyik fiú a tanyán dolgozik: „Ha jönnek értem, addig sem találnak otthon."), addig a lányok inkább otthon tartózkodnak, zárkózottabbak és gyanakvóbbak. Az egyikhez odaköltözött a vőlegénye, hogy ne találja otthon a katonai behívóparancs, hiszen „ha csöngetnek, sose lehet tudni, hogy őt keresik-e". Amikor arra terelődött a szó, hogy „mi lesz, ha mégis otthon találják?", „mi

lesz akkor, ha mégis elviszik?", sosem kaptam választ, talán csak egy mozdulat, vállrándítás utalt a reménykedésre, hogy a „legrosszabb" nem fog bekövetkezni. A két nem közötti különbség abban is egyre inkább kiéleződött, hogy míg a fiúkkal minden erőfeszítés nélkül azonnal a politikára, a jelen helyzetre terelődhetett a szó, addig a lányok inkább a múltról szerettek beszélni, s kerülték a politikával kapcsolatos témát: „Nem érdekel már a politika. Unom. Mindenhol már erről van szó. Még ha bekapcsolom a tévét, akkor is mindig erről beszélnek. Egyedül csak a sorozatok közben tudok egy kicsit kikapcsolódni."

A közösség egy harmadik csoportját is meg kell említenem, akikről nincsenek pontosabb információim, ugyanis Koszovóban kiskatonák. Szüleiket felkeresve annyit tudtam meg róluk, hogy „jól" vannak, de pontosan ők sem tudták megmondani, hogy hol tartózkodnak, s mikor hallhatnak ismét róluk. A közösség tagjaival való beszélgetések során azonban nem múlt el egy alkalom sem, hogy ne esett volna róluk szó. „Jó lenne már megint újra együtt lenni, vagy legalább csak nyolcadikosnak, amikor még nem volt ez az egész." „Nyáron szervezhetnénk egy osztálytalálkozót, de ki tudja, hogy addigra már ki hol lesz?"

A közösség tagjai közül – igaz döntő mértékben csak a fiúk – továbbra is rendszeresen járnak szórakozni Zenta két legkedveltebb szórakozóhelyére, a Mojo Clubba és a Bali diszkóba. A lányok viszont legszívesebben otthon maradnak: „Én már ki sem merek menni az utcára, ha megszólal a légiriadó. Sötét van, az utcán nincs világítás. Félek." Az éjszaka a félelemé, a rettegésé és a találgatásoké lett. A nappal most a „békének a szigete" (Bori 1999: 113). Az élet mindennapos menetrendje is fokozatosan átrendeződik, újraszerveződik az emberek életritmusa is: az utolsó mozi- vagy színházi előadások legkésőbb délután öt-hat órakor kezdődnek, s este nyolc órakor már mindenki igyekszik haza. Ezzel magyarázható az is, hogy míg régebben csak éjfél körül, most már este hét órakor „megkezdődik a fiatalok élete is", és tízkor már alig van valaki az utcán. A szórakozóhelyeken este tíz óráig engedélyezett a vendégek kiszolgálása. Terepmunkám során több alkalommal sikerült eljutnom a zentai fiatalok két, legkedveltebb szórakozóhelyére, s azt tapasztaltam, hogy a Mojóba,

amely a városközpontban van, sokkal többen járnak: „innen, ha baj van, hamarabb haza lehet jutni". A „Baliban pedig már több alkalommal is összeszedtek embereket". Mindkét helyen – az elmúlt hónapokhoz képest – megnőtt a szerb nemzetiségű fiatalok száma, de az is lehet, hogy nem a számuk változott meg, hanem csak a magyar ajkú vendégek száma csappant meg.

Hinni a magunk módján

Az elmúlt nyolc évtizedben Zentán a családon, a művelődési egyesületeken és intézményeken kívül elsősorban az egyház töltött be fontos szerepet a magyar nemzeti kultúra fenntartásában, az itt élő magyarok identitástudatának kifejlődésében és megőrzésében. A római katolikus magyarok és az ortodox szerbek közösségében a nemzeti és a vallási identitás egymással mindig szoros összefüggésben állt. A nemzeti identitás egyik jellemzője pedig a vallási hovatartozás volt. A vallási életben való részvétel ilyen környezetben elsősorban tehát valamelyik etnikai közösséghez való tartozásnak a formáját jelentette. Így az embereknek egy vallási ünnepségen való puszta jelenléte is bizonyította, hogy – lehet, hogy nem buzgó hívők –, de nemzeti közösségükkel szoros kapcsolatban állnak (Gábrityné dr. Molnár 1997: 284).

Beszélgetéseim ugyancsak azt tanúsították, hogy valamennyien római katolikus vallásúnak tartják magukat. Senki sem vallotta magát ateistának, vagy felekezeten kívülinek. Válaszaikból azonban az is kiderült, hogy vallásosságuk elsősorban nem a rendszeres templomba járást jelenti, hanem azt, hogy meg vannak keresztelve, voltak elsőáldozók és bérmálkozók, s magától értetődőnek tartják, hogy majd templomi esküvőjük lesz. De ez az igény is inkább a divat, mint a vallási meggyőződés jele. „Hiszek a magam módján" – vallotta egyikőjük. Életükben a vallás és az egyház igazán nem vált kohéziós erővé.

A legnagyobb egyházi – mindenekelőtt a húsvéti és karácsonyi – ünnepeket is inkább a család, s nem egy nagyobb egyházi közösség ünnepeként élik meg. Hasonló okok miatt van a névnapokkal szemben nagyobb hagyománya a születésnapoknak is.

Haza és hazaszeretet

Ezeknek a fiataloknak a körében – legalábbis a külső szemlélő így érzékeli – hihetetlenül nagy a begubózás, az apolitikus magatartás. De már az első, őszinte megnyilatkozásaikból kiderül, hogy annál erősebb viszont bennük a valakihez való tartozás igénye. Legtöbbjük nemzeti azonosságát családi és baráti körében keresi, és semmi esetre sem abban az államban, amelynek állampolgára. Ezzel magyarázható talán az is, hogy számukra a haza a szülőföldet, a fölnevelő tájat, s nem egy országot jelent, legyen az a volt Jugoszlávia, a mostani Kis-Jugoszlávia vagy éppen az anyaország. „Nekem a hazám Zenta és Szabadka környéke. Ezt ismerem" – bizonygatta az egyik katonaköteles fiú. Sajátos értelmezése ez a „valakihez tartozásnak " és a „haza" fogalmának. „A haza az, ahol élek, s annak környéke, amit viszont jól ismerek. A nemzetemet pedig azok körében keresem, akikkel élek, akikkel barátkozom."

Problematikusnak is mondható hazaszeretet ez különösen akkor, amikor az ország „honvédő háborúba hívja" minden állampolgárát. A Vajdaságban a nemzeti hovatartozás és az állampolgárság összeegyeztetésének ilyen jellegű bizonytalansága nyilvánvalóan az első világháború lezárásáig vezethető vissza, amikor a délvidéki magyarság nagy csoportja akarata ellenére egy olyan állam fennhatósága alá került, amelyhez addig némi nyelvi, némi kulturális kapcsolat, de semmilyen állampolgári azonosságtudat sem kötötte (Szabó 1995: 101). Így a két háború között az új ország meghatározó politikai problémái rendre az állampolgárság és a nemzetiség egybe nem esése miatt éledtek újjá. A nemzeti és etnikai hovatartozás és az állampolgárság összeegyeztetését a volt Jugoszlávia mint szocialista államszövetség megoldottnak tekintette. Ez természetesen nem jelenti azt is, hogy meg is szűntette. Mindenesetre a „jugoszlávság eszméjének" feltámadása nagymértékben háttérbe szorította, sőt a fiatalok körében az azonos állampolgárságúak jogegyenlőségének normája és az állampolgári lojalitással összeférő etnikai azonosságtudat kettősége mind inkább elfogadottá vált. Tito halála után azonban a tagköztársaságokban erősödő nemzetállam koncep-

ció ismét a felszínre dobta a térség egyik legsúlyosabb interkulturális problémáját, amelynek konfliktusokkal teli, súlyos következményeit közösségem tagjai is tanúsították.

Néhány gondolat a háborúról

Ha megszólal a sziréna, vagy ha a közelben robbanás hallatszik, a fiatalok úgy tesznek, mintha semmi sem történt volna. A város egyetlen, alig kétszáz személyes óvóhelyére kizárólag a szerb nemzetiségűek járnak. Így úgy tűnik, hogy a közösség tagjai már mindkettőhöz hozzászoktak, vagy hogy nagyon bátrak. Az égen dúló leszámolásnak is mindig sok a nézője. Bámulva a földről felfelé ívelő nyomjelző lövedékek narancssárga fényét, talán maguk sem tudják, hogy a látvány csodálata vagy a bénultság vett-e rajtuk erőt. Természetesen bármelyikről is van szó, a megszokás az emberben azt a megmagyarázhatatlan érzést váltja ki, hogy az életen (beleértve a mindennapok borzalom- és félelemadagját is), azaz a megmentett csupasz életen kívül semmi másnak sincs értelme.

Bár közösségem tagjainak nem egészen egyöntetű a véleménye a háborúról, abban azonban valamennyien (igaz restelkedve) egyetértettek, hogy nem tudnak igazán együtt érezni a bombázások sújtotta települések szenvedőivel, a közvetlen félelemben élőkkel. Legtöbbjüknek az volt a véleménye, hogy ezen a világon „semmit sem lehet büntetlenül tenni", mindenért egyszer fizetni kell. Ezt azonban csak a legszűkebb baráti körben merik kimondani. Természetesen nem tagadják meg az együttérzést azoktól, akik ezekben a napokban a „szerbség Trianonját" élik meg, de világos számukra, ahogy a jugoszláv belháború, úgy ez a mostani sem „a magyarok háborúja". Rokonszenvet is inkább az albánok, mint a szerbek iránt éreznek, bár magáról az albán nemzetről nem a legkedvezőbb a véleményük.

„Közbe kellett már lépni. Már nem lehetett több öldöklés. Hova vezetett volna ez az egész? Miloševićet kéne kinyírni. Neki könnyű. Már az egész családját kimenekítette valahova Görögországba. Ő meg úgyse tudja túlélni. Lesz dolog ott Hágában. Felőlem most már bombázzák az egészet. Az ott arra nem az én ha-

zám. Az én hazám itt van Zentán, meg Szabadka környékén. Ott lent egyszer voltam csak osztálykiránduláson. Akkor is csak átutazóban. Meg Zlatiborban voltunk lenn két hétig alsósként. Na, az a ház sincs már meg, pont azt bombázták le, ahol laktunk. Szabadkát sajnálom. Ott már elég sok mindent ismertem."

„Már igazán nem is érdekel, hogy mi van. Csak minket ne lőjenek. Nem adok én már itt senkinek sem igazat, csak legyen vége. Amikor itt volt a lehetőség, akkor kellett volna elmenni Svédországba, de most már késő. Bár, úgyis honvágyam lenne, nem érezném otthon magam. Itt vagyok itthon, itt van mindenkim, itt ismerek mindent. Majd lesz valahogy."

A fiatalok és a média

A médiafigyelők általánosan elfogadott nézete szerint mind az egyénre, mind pedig egy-egy kisebb-nagyobb közösségre döntő hatású a média szerepe különösen olyan gazdasági, társadalmi és politikai események sodrában, amelyek e közösségek tagjait elsősorban a biztonság és az „értelmes élet" érzésétől fosztják meg. Áttekintve tehát azokat az összetevő erőket, amelyek vizsgált közösségem értékrendjét, magatartását befolyásolhatják, nem kerülhetem meg annak a kísérletét sem, hogy röviden ne vizsgáljam meg a média e „döntő hatásának" fokát és hatékonyságát is. Ugyanis a vizsgált közegben ezen a téren is sajátos helyzet tapasztalható, hiszen erre a kis közösségre hatást gyakorolhat a szerb nyelvű hivatalos és ellenzéki média, a vajdasági magyar nyelvű tömegtájékoztatási eszközök, valamint a magyarországi, a nyugat-európai és amerikai rádió- és főleg televízióadások is.

Ezek közül nyilvánvalóan a legnagyobb hatásuk a vajdasági magyar nyelvű médiának van, közülük is a *Magyar Szónak.* A lap következetes szerkesztéspolitikája, a hatalommal szembeni kritikus állásfoglalása a fejlécében megfogalmazott szándékát tükrözi, azaz hogy „a demokratikus közvélemény napilapja" legyen. E küzdelmét még közvetlenül a NATO-bombázások kitörése előtt is folytatta, s kilencnapos sztrájkja után vasárnap, március 21-én fehér, üres címoldallal jelent meg így tiltakozva „a *Magyar Szó-*

ban uralkodó áldatlan állapotok, az egyetlen vajdasági magyar napilapnak a hatalom általi elsorvasztása, az ott dolgozó újságírók folyamatos megalázása, sok hónapos munkabérének elmaradása miatt".

Mindezt azért tartottam fontosnak elmondani, mert ilyen fejlemények után szakadt egyebek között erre a lapra is az a nehéz feladat, amelyet a szerb kormány rótt ki az ország médiájára: „a médiumok kötelesek a legnagyobb mértékben hozzájárulni a patriotizmus fokozásához és az ország védelméhez." Ezt a közvetlen háborús veszély bevezetésével párhuzamosan kiadott kormányrendelet a következőképpen pontosítja: „A tájékoztatási szervek és szervezetek tevékenységüket a hazai és külföldi közvélemény idejekorán történő szüntelen és tárgyilagos tájékoztatására irányítják az ország céljairól és érdekeiről az itt uralkodó időszerű helyzetben, hogy minél nagyobb propagandahatást érjenek el, de különösen megelőző intézkedés céljából az álhírek terjesztésének megakadályozására". A rendelet kiadásával egy időben, azaz a nap folyamára várt légi csapásokat megelőzően a belgrádi rendőrség bezáratta Jugoszlávia legfőbb független rádióállomását, a B-92 Rádiót, és letartóztatta annak főszerkesztőjét is.

Mindezek az intézkedések különösen a kisebbségekben tovább rombolták a szerb hivatalos tájékoztatási politika és a hatalom tekintélyét, amely a vajdasági és koszovói autonómia felszámolása után a mélypontra süllyedt, s a horvátországi és boszniai háború idején csak tovább mélyült. Hiszen akkor is, most is a magyar kisebbség nagy része nyelvében, kultúrájában, egzisztenciájában érezte veszélyeztetve magát.

A hivatalos tömegtájékoztatás mind a boszniai, mind pedig a mostani NATO-bombázások után bizonyítottnak látja, hogy a szerbeknek „Clinton és Amerika az első számú és legveszélyesebb ellensége". A média ezért a légi intervencióban Amerika és a nyugati civilizáció „erkölcsi és történelmi hanyatlását" látja, amely „új világrendjét" is „a politikai bűnözésre és az államilag fémjelzett hazudozásra" alapozza. A NATO-beavatkozás képében Jugoszláviában bekövetkezett „amerikai agresszió" – vallja a hivatalos média – voltaképpen „Amerikának Európa ellen vívott első háborúja", mert a szerbek elleni háború, történelmi kimene-

telében, óhatatlanul „Európa, sőt az egész világ elleni háborúvá fajul". A Nyugat bűnét csak tetőzi, hogy már évek óta „a siptár bandák terrorista tevékenységéről" és a szerb nép „koszovói tragédiájáról" „nácista, goebbelsi módon" hazudik.

Amíg azonban a korábbi években a független média viszonylag szabadabban, azaz másképpen is láttathatta „a szerb nemzet szabadságának és jogainak értelmes és tisztességes védelmét", addig a tavaly ősszel meghozott új tájékoztatási törvény már szinte teljesen ellehetetlenítette, a közvetlen háborús veszély kihirdetésével egyidejűleg meghozott rendelkezések pedig lehetetlenné is tették ezek „másképp gondolkodását", amely csak „az emberi és nemzeti tragédiát defetizmussal mocskolná". A szerb hivatalos média úgy ítéli meg, hogy a szerbek az elmúlt években, de különösen ezekben a napokban „példátlan genocídiumnak az áldozatai". Ehhez fogható genocídium csak két nemzetet ért a múltban: a zsidót és az örményt (Major 1999: 102–104).

Szólni kell arról a „szerb másságról" is, amelyhez hasonlóval a vajdasági magyar kisebbségi sajtóban, „független értelmiségiek" körében és vizsgált közösségemben is találkoztam. Egyik megfogalmazója pedig Vojislav Despotov neves szerb író volt, aki néhány hónappal a háború kitörése előtt azt mondta, hogy „a Balkán az élet legérdekesebb helyszíne". Felvetett tézisének tragikus helyességét a NATO-bombázások sajnos nagyon gyorsan igazolták. A szerző azonban – a *Blic* című szerb nyelvű lapban adott interjúja szerint – mind jobban fél „szörnyű tézisének" beteljesedésétől. Elsősorban attól a „balkáni eszmétől fél", mely szerint vannak a „sorsnál is erősebb" népek. Az igazság viszont épp arról szól, hogy „e népek sorsa valójában a saját kezükben van". Ez pedig nem jelent mást, minthogy hétköznapjaikat azzal a „csodálatos költői fordulattal" élik meg, hogy „erősebbek önmaguknál". Despotov szerint a szerb nép most önmagával „kísérletezik", és ebben az elszántságában – dacolva a nyugati civilizációval – nem riad vissza semmilyen véglettől sem. „Legérdekesebb most a Balkánon élni" – ismétli meg korábbi kijelentését, hiszen minden más helyen nyugalom és unalom van, miközben az ott élőknek dolgozniuk kell, s alávetniük magukat a demokrácia merev és szigorú szabályainak, amelyek néha még elnyomóak is tudnak

lenni. Itt viszont, ahol Kelet és Nyugat, a hagyomány és az avantgárd, a XIX. és XXI. század találkozik egymással, az udvarban még a gyerekek is történelmet játszhatnak.

„A hidak lerombolása, elvesztése az emberekben – Despotov szerint – minden érték megkérdőjelezhetőségét veti föl, és a legyőzöttség érzését erősíti. A hidak ugyanis nem embereket kötnek össze, a híd az egyént az értelemmel kapcsolja össze. Így vesztette értelmét az újvidékiek számára a Duna. Az elődök, amikor megtelepedtek ezeken a tájakon, még nem találtak hidakat. Mi azonban már nem nevezhetjük magunkat honfoglalóknak, s még sincsenek hídjaink. Akkor hát kik is vagyunk mi? Olyan ez az egész, mintha egy személyiségnek, például az enyémnek, most kellene újra kezdenie a Duna és az értelem közötti történelmi kapcsolat kiépítését. Ugyanis a hidakkal együtt engem is leromboltak, s mint ahogyan a hídkonstrukció, most én is úgy emelkedem ki a folyó vízéből, vagy süllyedek vele együtt a hideg hullámokba."

Azért tartottam fontosnak hosszabban is idézni Vojislav Despotovot, mert azok a gondolatok, amelyeket fölvetett, a vajdasági magyar médiában és a vizsgált közösségben folytatott beszélgetésekben is visszaköszöntek. Dudás Károly író, a szabadkai *Szabad Hét Nap* főszerkesztője például így ír egyik belső vezércikkében a hidak lerombolásáról: „El szerettem volna búcsúzni hídjaimtól. Az újvidéki régi hídtól meg a Szabadság hídtól. Ifjúságom hídjaitól, amelyeken egyetemista éveimben, kezdő és aztán már »haladó« újságíró koromban annyit jártam-keltem, környékükön annyit bolyongtam majd tizenöt esztendőn keresztül. S amelyet most a NATO-gépek leromboltak. Csak hát a mostani hadiállapotos időkben nem búcsúzhattam volna el úgy tőlük, ahogy illenék, ahogyan szeretnék. Nem töprenghettem volna el afölött, hogy erre mifelénk a hidak a nagy szólamok ellenére már rég nem összekötnek, hanem elválasztanak, s afölött még kevésbé, hogy lerombolásukhoz ki milyen mértékben járult hozzá, és ki mikor gyújtotta meg alattuk a kanócot. Akkor meg mi értelme a hídbúcsúztatásnak. Inkább hát csendben, magamban elsiratom őket."[6] A *Magyar Szóban* is a kötelező közleményeken és híreken

6 Szabad Hét Nap, 1999. április 7., 6. p.

kívül a legtöbb írás az újvidéki hidakról jelent meg. Így lesz a hidak lerombolása a vajdasági magyar sajtóban jellegzetes apropó arra, hogy burkolt, áttételes, költői vagy metaforikus formában megjelenjenek azok a nézetek is, amelyek a hivatalos médiától eltérően értelmezik a NATO-támadásokat.

A „másként való gondolkodás" kifejezésének egyéb formái közé tartoznak a lapokban elszaporodott versközlések, háborús naplórészletek és az olyan – a külföldi sajtóból átvett – nézetek ütköztetése is, mint amilyen Konrád Györgynek a freiburgi egyetemen április 28-án felolvasott beszédének a részlete volt. Erre reagált Németh István vajdasági író úgy fejtve ki véleményét a Konrád-szövegről és magáról a háborúról, hogy abban a legszigorúbb cenzor sem találhatott semmi kivetnivalót, s mégis az *Egy metaforára* című glossza a *Magyar Szó* egyik legmerészebb írása lett a háború kitörése óta. Természetesen nem maradt ki a lapból Nádas Péter írónak ugyancsak a Konrád-írásra a *Frankfurter Allgemeine Zeitungban* tett eszmefuttatása sem.

Érdemes idézni azt a rövid közleményt is a március 25-ei, azaz a bombázások másnapján megjelent *Magyar Szóból,* amelynek tanúsága szerint a lap szerkesztősége nagykorúnak, a sorok között is olvasni jól tudónak tartja olvasótáborát. Íme a nekik szánt rövid szerkesztőségi tájékoztatás: „Abból az okból, amiért kimaradt vezércikkünk is, nem közölhetjük – sok egyéb híranyagunk mellett – washingtoni tudósítónk jelentését sem. Olvasóink megértését kérjük." Ennyi. Nem több, és nem kevesebb, és mégis felér egy bombasztikus vezércikk mondandójával. Még mindig e lapnál maradva nem hagyhatom szó nélkül azt sem, hogy a háborús rendelkezések meghozása után, hamarosan minden kommentár nélkül lekerült „a demokratikus közvélemény napilapja" alcím fejlécéről, hogy azóta annak helyén a „rendkívüli kiadás" jelzés álljon. Olyan finom utalások ezek, amelyekből az újságolvasók messzemenő következtetéseket tudtak levonni, miközben hűségesek maradtak napilapjukhoz. Végül ide kívánkozik a már idézett Dudás Károly legutóbbi vallomásából egy rövid részlet is, amelyben azt próbálja megmagyarázni a neves író, hogy saját háborús élményei helyett miért Babits Mihályt, Weöres Sándor meg Ivo Andrićot „beszélteti" vezércikkeiben: „… lenne miről

írnom… Ám hadiállapot van, ez az állapot pedig nem tűri a másként írást és a másként gondolkodást, a csordaszellemtől való bárminemű eltérést. Az ilyen írásnak, az ilyen háborús naplónak pedig mi értelme? Ha írok is tehát, legfeljebb a fiókom számára… Akkor hát jöjjenek inkább a régi nagyok, s az, ahogyan ők látták a háborút. Mondják el ők, amit én itt és most nem mondhatok."[7]

Ezzel szemben a szerbiai média (a háború kitörése óta már csak Montenegróban beszélhetünk független tömegtájékoztatásról) profi módon tálalja a háborús propagandát, amely a politikai hírekben a legszembetűnőbb. „Ha például azt halljuk, hogy a szerb légvédelem több NATO-gépet lőtt le, de a roncsokat még keresik, biztosra vehetjük, hogy a repülők maradványait sohasem találják meg – világosított föl az egyik fiú. Mint ahogy nálunk most az is természetes, hogy a jugoszláv és szerb vezetésre nézve nem éppen hízelgő információk szinte mindig kimaradnak a hírekből." Egy-egy hírblokkot fülbemászó zenére írt hazafias dalok követnek, majd ismét szélsőségesnek tűnő kifejezésekkel teletűzdelt hírek, közlemények, kommentárok és riportok váltogatják egymást. Ezekben a „híradásokban" a világ legjelentősebb államai és szervezetei vezetőinek jellemzésére a „ganéj", a „szemét", a „söpredék", a „gyilkos féreg" és a „fasiszta gazember" kifejezés „mindenórásnak„ és kötelezőnek számít, ám vannak ezeknél még jóval végletesebbek is. A propagandának persze számtalan más módja is akad, s ezekkel különösen a szerbiai televízió igyekszik is élni. Íme még egy a sok közül. Az egyik belgrádi hídon tartott tömegdemonstráción egy lelkes leányzó papírról olvasva ezt kiabálta a hangosanbeszélőn keresztül a publikum felé: „Egykoron arról álmodoztam, hogy fehér lovon jön el értem a kedvesem. Ma már álmaim lovagja az a katona, aki Koszovóban a hazát védi."

Mindezt nehezen tudja magáévá tenni az a kis közösség, amelyben már nagyon régóta semmilyen hitelük sincs a hivatalos tömegtájékoztatási eszközöknek. A hírközlésen kívül ugyanis sok más tényező is közrejátszik abban, hogy a szerb nyelvű televíziónak szinte alig van magyar nézője. Ennek szemléltetésére vegyük példának azt az átfogó közvélemény-kutatást, amely a

7 Szabad Hét Nap, 1999. június 2., 3. p.

Szerbiában legnézettebb tévéműsorokról[8] készült, és az 1999. év első három hónapjára vonatkozik. A győztes a *Családi kincs* című hazai sorozat lett. A maratoni sorozat azt igyekszik bizonyítani, hogy a szerb ember bizniszre született, hogy a legsúlyosabb gazdasági válságban is nagyszerűen feltalálja magát, humora sosem kopik, leleményessége eget repeszt, legfőbb problémája az időbeosztás (mikor foglalkozzon a feleségével, és mikor az egy-két-három szeretőjével). A főszereplők között ott van Dragan Nikolić népszerű filmszínész és Bata Živojinović, a szerb képviselőház szocialista képviselője is. Eva Ras ezúttal is – mint általában a szerb sorozatokban – a kissé bugyuta vagy inkább buta, könnyűvérű magyar nőt testesíti meg.

Gerold László írja háborús jegyzetében: a „háttérben változatlanul a rádió, nem mintha érdemes lenne ráfigyelni bármelyik állomásra is; az egyik az igazság csak neki kedvező felét mondja állandó, kötelezően negatív tartalmú eposzi jelzők kíséretében, a másik pedig két, (anya)nemzetet féltő, megnyugtató közlemény között izgalmat gerjesztő tévhíreket röppent fel; a tévéadók ugyanezt teszik, ugyanígy”[9]. A határ másik oldaláról ugyanis úgy tűnik, hogy a magyar hírközlés hol „agyonnyugtatja”, hol pedig éppenséggel pánikba kergeti a hallgatókat és a nézőket a Jugoszláviában zajló háborúval, míg a határon túli magyarokat inkább felháborította, mint segítette drámai helyzetükben. Az egyén pedig ismét megbizonyosodhatott arról, hogy nemcsak attól és azért érzi tudathasadásosnak magát, ami körülötte történik, amit egyedüli és kizárólagos igazságként rádiók és tévék szajkóznak, ahogy a hozzá közeli vagy tőle távoli emberek (érthetetlenül) viselkednek, megnyilatkoznak, hanem mindentől, ami a levegőben van.

4. Összegezés

Egy kisváros közösségére irányuló kultúrakutatói terepmunkám kiindulópontja az volt, hogy korunkban az egyéni, a személyes, az önálló nézőpontok, megnyilatkozások is megkülönbözte-

8 Képes Ifjúság, 1999. április, 6. p.
9 Gerold, 1999: 127

tett társadalmi hangsúlyt és figyelmet érdemelnek, mert ezek az egyéni, személyes, kötetlen vallomások, az emberi élet magánszféráját meghatározó kulturális elemek számos vonatkozásban általánosíthatók, összegezhetők és a közösségi kultúra szerves részeként vizsgálhatók.

Terepkutatásom helyszíne lakóhelyem, informátoraim pedig egykori osztálytársaim voltak. Az antropológia résztvevő-megfigyelő módszerének alkalmazása ilyen terepen nem okozhatott gondot, hiszen ebbe az „idegen" közösségbe a beilleszkedés nem volt nehéz. Ám bármennyire is hittem, hogy jó ismerője vagyok e közösségnek, az igenis megnehezítette munkám, hogy nem tudtam tartósan, azaz állandóan részt venni „hétköznapi és ünnepi életvitelükben, és megfigyelni a kulturális jelenségeket" (Boglár 1999: 95). E kultúra belső feltárása egyúttal szembesített azzal a dilemmával is, hogy képes vagyok-e tárgyilagos lenni. Szubjektivizmusom okát ugyanis ezúttal nem abban kellett keresnem, hogy vizsgált közösségemben le tudom-e vetni „másságom béklyóit", hanem épp abban, hogy túl közel éreztem magamhoz a közösség minden emberi megnyilatkozását, kulturális jelenségét.

A terepmunka során komoly lelkiismereti gondot okozott számomra az az általam kikényszerített, mesterségesen előidézett kapcsolat is, amelyben a megfigyeltek (közeli ismerőseim, barátaim) – nem tudva megfigyelő, adatgyűjtő szándékomról – teljes mértékben ki voltak szolgáltatva megfigyeléseimnek. Naponta kellett szembesülnöm azzal a lelkiismereti kényszerrel, hogy a közösségben folytatott „spontán" beszélgetések alapján szabad-e általánosítani, következtetéseket levonni, hiszen ezáltal e közösség tagjainak magánéletébe is beleszólhatok anélkül, hogy erről a kérdezettek tudnának.

Terepmunkám szűk félévre korlátozódott, de ez az időszak a megfigyeltek – vallomása szerint – életük eddigi legváltozatosabb, legproblematikusabb periódusa volt. Beszélgetéseink kezdetén Kis-Jugoszlávia a közvetlen háborús veszély hétköznapjait élte, majd elkezdődtek a NATO-bombázások, s mire tapasztalataim összegzéséhez értem, már a béke alternatívája is mind valószerűbbnek tűnik. Megfigyeléseim kezdetén még úgy láttam, hogy Zenta is „ugyanazt a vidéki sorsot éli meg némileg módosult

körülmények között", mint sok más kisváros szerte a nagyvilágban, s akik itt maradtak, elfogadták azt is, hogy „végzetük a vidék". A mai helyzetben, pontosabban kutatásaim végén meggyőződésem, hogy ez a vajdasági kisváros sokat veszített abból az erejéből, amelynek köszönhetően korábban az itt élő magyar fiatalok többségében a nemzeti-etnikai csoporthoz fűződő kötelékek legtöbbje nem lazult fel, s nem ingott meg az egyén teljes addigi értékítélet-rendszere sem. Közösségem tagjaiban ugyanis tovább mélyült, tudatosult a „soha sehová sem tartoz(t)unk" gondolata, miközben – s ez talán a legnagyobb baj – „igazán önmaguk sem tudnak lenni" (Gerold 1999: 129). Ehhez nagymértékben hozzájárult más kultúrák közelsége is, amely bár serkentette az „ellentmondás vágyát", valójában csak fokozta az itteni magyarok kisebbségi kultúrájának az asszimilációját.

Bejárva a kultúra megismerésének családhoz, iskolához, baráti körökhöz, ismerősökhöz, valláshoz, szülőföldhöz, háborúhoz és a média kínálta megismeréshez kapcsolódó szakaszait, már csak a családban és a barátok szférájában figyelhettem meg azt a kohéziós erőt, amely még képes lehet a „hagyományos kulturális értékek" bizonyos fokú „átmentésére". A „túlélés jegyében" fölmutatott adaptív értékrendben azonban nehéz felismerni a változás esetleges új értékeit. Sokkal inkább közösségemnek azt a tudathasadásos állapotát látom benne, amely már kevésbé ösztönzi őket arra, hogy szülőföldjükön érezzék magukat otthon, itt és most akarjanak családot alapítani, dolgozni, és egymás között szorosabb kapcsolatot teremteni. S legtöbbjük számára még sincs menekülés: egyelőre zentai „foglyok" ők.

IRODALOM

A. Gergely András: Városi és nemzetiségi lét magyarok és „jugoszlávok" körében, MTA Politikai Tudományok Intézete, Etnoregionális Kutatóközpont, Bp. 1996.

Boglár Lajos: Akcióantropológia, avagy hol húzódnak a tolerancia határai, in Kunt Ernő–Szarvas Zsuzsa (szerk.): A komplex kultúrakutatás dilemmái a mai

Magyarországon: 107–113. Miskolci Egyetem, Kulturális és Vizuális Antropológia Tanszék, Miskolc, 1993.
Boglár Lajos: Mítosz és kultúra, Budapest, 1996.
Boglár Lajos Utóhang Lévi-Strausshoz, in Claude Lévi-Staruss: Faj és történelem Boglár Lajos kísérőtanulmányával. Budapest: Napvilág Kiadó,1999.
Bori Imre: Feljegyzés a reggelről. Híd, LXIII (3–4): 113. Újvidék, 1999.
Gábrityné Molnár Irén: A nemzeti és vallási tudat egybefonódása a Délvidéken. Kisebbségkutatás, VI: 284–298. Budapest, 1997.
Gábrityné Molnár Irén: A jugoszláv társadalmi környezet elemzése a nemzeti kisebbségek szempontjából, in Vajdasági útkereső, szerk. Gábrityné Molnár Irén–Mirnics Zsuzsa , Szabadka, Magyarságkutató Tudományos Társaság, 1998, 13–32.
Gerold László: Az én koromban, Híd, LXIII (3–4), 127–130. Újvidék, 1999.
Grajlah Emma–Keszég Károly–Tóth Lívia: Menni vagy maradni? Sorsriportok a vajdasági magyar értelmiség kételyeiről, Újvidék, Napló, 1997.
Hajnal Jenő: Mit olvasnak a zentai gimnazisták? Könyv, Könyvtár, Könyvtáros, VI: 47–51, Budapest, 1997.
Harmath Károly: És megremegett a föld… Híd, LXIII (3–4): 134–137. Újvidék, 1999.
Hunter, D. F.– Whitten, P.: Encyclopedia of Anthropology. Washington, 1976.
Kunt Ernő: Fotóantropológia. Fényképezés és kultúrakutatás, Árkádiusz Kiadó, Miskolc–Budapest, 1995.
Major Nándor: A békecsinálás mestersége. Politikai esszék Bosznia esetéről, Forum Könyvkiadó,1999.
Mirnics Károly: Kisebbségi sors, Forum Könyvkiadó, Újvidék, 1993.
Papp György (szerk.): Tóthfalusi kerekasztal. A kisebbségi értelmiség ma című tóthfalusi beszélgetés anyaga, Cnesa Kiadó, Kanizsa, 1995.
Szabó Ildikó–Örkény Antal A.: A 14-15 évesek interkulturális világképe, Regio, VI (4): 83–120. Teleki László Alapítvány, Budapest, 1995.
Várady Tibor: Történelemközelben, Forum Könyvkiadó, 1995.

FORRÁSOK

Blic, Belgrád
Képes Ifjúság, Újvidék
Magyar Szó, Újvidék
Politika, Belgrád
Szabad Hét Nap, Szabadka

Tíz év, tíz nemzedék

A doroszlói fiatalok életútja az 1990-es években

ÓDRY ÁGNES

A sokat emlegetett kilencvenes évek a Vajdaságban élő fiatalok életkörülményeit, esélyeit nagymértékben megváltoztatták. Milyen lehetőségek álltak az iskoláját kezdő, ill. pályakezdő fiatal előtt, ha történetesen Bácska nyugati pereméről, egy kis faluból kellett elindulnia? „Menni vagy maradni?" – egy tizen- vagy huszonéves fiatalnak általában nem kell ilyen komoly dolgokon gondolkodnia. Úgy alakult, hogy a vajdasági fiatal mindennapjait terhelte ez a kérdés, melyre sokszor „menni" volt a válasz. Az indulásból mégis gyakran lesz maradás vagy visszatérés. Írásom a kilencvenes évek doroszlói fiataljairól szól, de persze nem csak róluk, hanem rajtuk keresztül kisebb-nagyobb mértékben minden fiatalról, aki a múlt század utolsó évtizedét Vajdaság valamelyik falvában élte meg.

Doroszló az 1991. évi népszámlálási adatok szerint 1864 lakosból állt, magyarok száma 1359 (72,9%) volt. A legközelebbi városban, Zomborban és a környékbeli falvakban mintegy húszezernyi magyar él laza társadalmi, kulturális közösséget alkotva. Zombor a térség közigazgatási és oktatási központja, (magyar) kulturális központnak azonban nem tekinthető.

Doroszló fejlődése a kilencvenes évekig olyan volt, mint a Vajdaság legtöbb falváé. A falu népességének fogyása az 1960-as években kezdődött, ugyanis az elsődlegesen agrár jellegű Délvidéken a mezőgazdaságból élők száma 1951. és 1981. között 70%-ról 20%-ra csökkent.[1] Ugyanebben az időszakban vált a kö-

1 Gábrityné dr. Molnár Irén: Gazdasági életünk útvesztői, in Vajdasági marasztaló, szerk. Gábrityné dr. Molnár Irén és Mirnics Zsuzsa, Magyarságkutató Tudományos, Társaság, Szabadka, 2000

zépiskolai oktatás egyre általánosabbá, ez pedig lehetővé tette, hogy az emberek az iparban jussanak munkához. A doroszlóiak közül is sokan „kétlakivá" váltak: mezőgazdasággal más munkahely mellett foglalkoztak.

A mezőgazdaságban keletkezett munkaerő-felesleg következménye volt az elvándorlás. A Vajdaságra általánosságban jellemző, hogy a magyarok Észak-Bácska felé migrálnak. Doroszlóval is ez történt.

Azok közül, akik úgy döntöttek, hogy Nyugatra mennek vendégmunkásnak (ennek feltételei az 1960-as évektől meglehetősen kedvezőek voltak itthon és a befogadó országokban is), a legtöbben az akkori Nyugat-Németországot választották, és az ott megkeresett pénzt itthon fektették be. Így történt, hogy míg a hatvanas években 25-30-as létszámmal működtek a doroszlói általános iskola osztályai, a kilencvenes évek elejére már egy-egy osztályban 10-15 tanuló volt.

Az elvándorlást tehát nem az 1990-es évek hozták magukkal. Ezek az évek felgyorsították a folyamatot, de kissé paradox módon lassították is. Hiszen a kivándorláshoz alaptőke kell, ami nagyon soknak nem volt.

A délszláv konfliktus abban a viszonylagos jólétben érte a falut, melyet a nyolcvanas évek vége és a kilencvenes évek legeleje hozott magával. Ehhez képest hatalmas visszaesést eredményeztek a kilencvenes évek gazdasági és politikai változásai. A Jugoszláviában élő embereknek a gyökeresen megváltozott helyzetben kellett feltalálni magukat. A gazdasági élet leállt, sokan munkanélkülivé váltak, és ehhez még párosult az infláció és háború is. Nagyon sokan a kivándorlást, főleg a Magyarországra való áttelepülést választották. Egyes becslések szerint az elmúlt tíz évben 50 000 magyar vándorolt ki a Vajdaságból. Egy 1999-ben végzett empirikus kutatás eredményei azt mutatják, hogy a kivándorlás okai (fontossági sorrendben) a következők voltak: munkavállalás, politikai okok és az érvényesülési vágy.[2]

2 Gábrityné dr. Molnár Irén: A jugoszláviai magyarok vándormozgalmának okai és méretei, in Fészelhagyó vajdaságiak, szerk. Gábrityné dr. Molnár Irén és Mirnics Zsuzsa, Magyarságkutató Tudományos Társaság, Szabadka, 2001

Az elmúlt időszakban az egész társadalom leépült, mind fizikai, mind lelki értelemben. Minden, ami hajdan működött, a közlekedés, a szolgáltatások, az iskolák, már csak „foltozott változatai" önmaguknak. Ezt az élet minden területén jellemző szürkeséget, lepusztultságot, megfeneklettséget ráadásul megviselt lélekkel voltunk kénytelenek tűrni. Mindez sok energiát igényelt az embertől, és általános lehangoltsághoz vezetett.

Zomborban is megállt az élet, ugyanúgy, ahogyan másutt. A gyárak termelése a minimálisra csökkent vagy teljesen leállt, és a környékbeli kétlaki munkások kénytelenek voltak a – szintén rossz helyzetben lévő – mezőgazdaságból megélni. A legroszszabb körülmények közé azok kerültek, akiknek a földje, birtoka, háztájija nem volt elég nagy ahhoz, hogy eltartsák családjukat. Munkahely csak a szerencséseknek akadt, a többiek egyetlen választása a napszámba járás maradt. Nyugatra nehéz volt kijutni a vízumkényszer miatt, ráadásul időközben a munkaerő-kereslet is megváltozott. Mostanra a külföld is egyre inkább a szakképzett munkaerő elhelyezkedését teszi lehetővé.[3]

Magyarországon az egyszerű munkás nem tudott annyit keresni, hogy abból félre is tudjon tenni, ezért sok megpróbáltatást vállalt magára az, aki Magyarországon próbálta magát feltalálni.

Az országon belül más helységbe nem volt értelme költözni, mert az akkori pénztelen világban a fizetésből nem futotta volna albérletre. Ezzel szemben otthon legalább volt hol lakni, és a szülői házban az alapvető szükségletekben sem kellett hiányt szenvedni. Önálló életet azonban még tervezni sem lehetett.

Az addig bejáródott út, hogy a középiskola után az ember valahol munkát kapjon, és közben anyagilag lassan gyarapodjon, nem volt már többé járható.

Nyugat-Bácskának ezen a részén az általános rossz helyzetet az is fokozta, árnyalta, hogy a közvetlenül szomszédos Horvátország önállósulásával a terület peremvidékké vált. Azelőtt sem számított központnak, útjába esett azonban mindennek és mindenkinek, aki Horvátország felé vagy még nyugatabbra tartott. A

3 Gábrityné dr. Molnár Irén: A jugoszláviai magyarok vándormozgalmának okai és méretei

határok lezárása olyan területektől vágta el a térséget, melyekhez természetes gazdasági és kulturális kapcsolatok kötötték. Ez ma is érződik az élet minden területén.

A nyugat-bácskai települések nem esnek messze az északbácskai magyar tömbtől, ez a távolság azonban mintha egyre nőne, és mintha lassan elszakítottsággá válna. Tizenöt éve még eszükbe sem jutott volna, hogy magukról szórványközösségként gondolkodjanak, ma már azonban életformájukban, lehetőségeikben mindinkább szórványként működnek az ottani falvak. Zombor, a térség központja, a hajdani Bács-Bodrog vármegye székhelye mára határozottan kisvárosi jelleget öltött.

Ha az ember Szabadkáról Zombor felé utazik, olyan érzése van, mintha kifelé tartana a világból, és ahol leszáll majd, az már a végállomás. Ma már csak az jár a nyugat-bácskai utakon, akinek ott van az úti célja.

Horvátországgal határosnak lenni még egy hátránnyal járt: az 1995. augusztusában tömegével érkező horvátországi szerb menekültek itt lépték át a határt, és sokan nem is mentek messzebbre, hanem megtelepedtek közöttünk. (A Szerbiába érkezett menekültek 42%-a a Vajdaságban maradt, legtöbbjük Szerémségben és Délnyugat-Bácskában[4]). Volt is hova telepedniük, hiszen az elöregedő falvakban sok ház állt üresen. A kezdeti zűrzavart kihasználva sok menekült jól járt.

Doroszló népességbeli összetétele drasztikusan megváltozott. Mivel a 2002-es népszámlálási adatok még nem állnak rendelkezésünkre, a falu népességéről még hozzávetőleges adataink sincsenek. A helyi általános iskola példája azonban látványosan példázza a változást. Az 1990/91-es tanévben az iskola kerek száz tanulója közül kilenc volt szerb. Magyar tagozat mind a nyolc évfolyamon működött (igaz, volt olyan osztály, ahol csak hat tanulóval), szerb osztály viszont csak egy volt, ahová az 1-3. osztályos gyerekek együtt jártak (a 4. osztály után a szomszédos faluba jártak iskolába). A 2001/02-es tanévre az összlétszám 100-ról 176-ra nőtt, a magyar tanulók száma pedig 91-ről 61-re csökkent. A magyar osztályokkal párhuzamosan most már mind a nyolc évfo-

4 Item

lyamon működik szerb tagozat. Az alsóban viszont össze kellett vonni a másodikos és a harmadikos magyar osztályt, mert az egyik osztályban két, a másikban pedig három tanuló van. A tendencia röpke tíz év alatt fordult meg!

A dolgot persze olyan szempontból is nézhetjük, hogy ha nem jönnek a menekültek, akkor ugyanebben az időszakban a falu lakossága annyira megfogyatkozott volna, hogy mostanra az iskola puszta léte is kezdene kérdésessé válni. Az elnéptelenedést tehát (egyelőre) elkerültük, vagy legalábbis későbbre tolódott, helyette azonban itt van a falu nemzeti összetételének változása, ami csak fokozódni fog, hiszen a magyar lakosság jellemzően elöregszik, a szerb közösségben pedig sok a fiatal.

Ebbe belegondolni annál is szomorúbb, mivel tudjuk, hogy Doroszló olyan település, amely sajátos kulturális jelentőséggel bír. Nevének hallatán legtöbbeknek a Kisboldogasszony napi búcsú jut eszébe, mert ilyenkor egész Vajdaságból özönlenek a Szentkúthoz a zarándokok.

A falut gyakran emlegetik együtt Gombossal és Kupuszinával, hangsúlyozva, hogy a Vajdaságban csak ez a három hagyományőrző falu létezik. A hagyományőrzés nem csupán azt jelenti, a nyelvjárás mellett él még a népviselet is, és egy szívvel tudunk mulatni a lakodalmakban, mert mindenki beszéli még a tánc-anyanyelvet, hanem azt is, hogy más falvakhoz képest itt talán erősebben hatnak a társadalom működését meghatározó szabályok. Ezek a szabályok ugyanolyan előnyt jelentenek, mint hátrányt. A fiataloknak többször van alkalmuk megélni közösségi élményt, egymáshoz tartozást, hiszen bizonyos események, társadalmi mozzanatok ma is a régi koreográfia szerint zajlanak, melyben csak az itt születettek tudják teljességgel megélni társadalmi szerepüket. Ugyanezekbe a szabályokba azonban a mai önállóbb, individualistább fiatal gyakran korlátként ütközhet. A megtartó erő tehát egyszerre hátráltatója is az életnek. Mi, huszonévesek még ismerjük és elfogadjuk ezeket a régről maradt dolgokat. A mostani tizenévesek talán az elsők, akik még megélik ugyan a hagyományos értékrendet, de már nem teszik magukévá.

Az ott élő fiatal az elmondottakat nem tudatosan éli meg a mindennapjaiban. Ami a kívülálló szerint kincs, az számára a hétköz-

napok része, és nem jut eszébe vigyázni rá, vagy különösebben értékelni azt. Ő ugyanúgy a világ legújabb áramlataira figyel, és azoknak szeretne részese lenni, mint a nagyvárosokban élő társai. Ezek az új dolgok azonban némileg módosulva, lekicsinyítve, torzulva kerülnek be a falusi fiatalok környezetébe. Doroszló hagyományőrző jellege csak fokozza azt a kontrasztot, ami egyébként is fennáll a kis települések és a globalizálódó világ között.

Gondoljuk csak el, egy ilyen településen, ahol az 1950-es években gyakorlatilag még a XIX. századi társadalmi viszonyok, szokások és értékrendi formák éltek, fele annyi idő alatt kellett lezajlani mindazoknak a változásoknak, melyeket a XX. század hozott. A változásba később kapcsolódtak be, és így nagyobb ellentétet kellett áthidalniuk a régi és az új világ között. Ebből a szemszögből nézve elmondhatjuk, hogy az 1960-70-es években a doroszlóiak egyfajta kulturális sokkot élhettek meg. A népviseletben járó édesanya lánya már a miniszoknya korszakában volt fiatal. Egyszerűnek tűnhet a példa, de mögötte mély lelki tartalmak húzódnak.

A falunak sikerült feldolgoznia a történteket. Az ellentmondás azonban még most is fennáll, hiszen a legújabb világ együtt él a régi maradványaival, sajátságos gondolkodásmódot adva ezzel minden ott élőnek.

A tendenciák nyomon követése végett megvizsgáltam tíznemzedéknyi doroszlói fiatal életútját tízéves időszakban, 1991. és 2001. között. A legidősebb számba vett generáció 1973-ban született. Ők 1991-ben 18 évesek voltak. A legfiatalabbak 1982-ban születtek, azaz a 2000-ben, jugoszláv „rendszerváltozás" utáni évben, 2001-ben, 19 életévüket töltötték be. A tíz generáció összesen 113 fiatalt jelent, 62 lányt és 51 fiút.

Az elemzésben nem mindenki szerepel, aki 1973. és 1982. között született. Csak a magyar fiatalokat vettem számba, és közülük is csak azokat, akik Doroszlón fejezték be az általános iskolát, így elkerültem azt a gondot, hogy hogyan számoljak el azokkal, akik még 14 éves koruk előtt költöztek el a faluból. Úgy döntöttem, hogy jelen tanulmány szempontjából őket nem is kell számításba venni, hiszen itt a doroszlói fiatalok életútját, lehetőségeit kutatom, ők pedig már nem éltek Doroszlón a vizsgált életkorban.

Interjúra nem volt szükség, hiszen kis falu révén nemcsak minden számba vett fiatalt ismerek, hanem az életútjukat is. Az adatokat a következő szempontok alapján elemeztem: munkavállalás, házasság, iskolázottság.

1. Munkalehetőség

A 113 fiatal közül 73 (64,6%) Doroszlón él jelenleg is (közülük öten felsőfokú képzésben vesznek részt. Az egyszerűség kedvéért őket is a Doroszlón élők közé számítom, habár közülük előreláthatóan csak ketten fognak hazatérni Doroszlóra). Az otthon lakók közül összesen 5 személynek van munkahelye. A többiek közül sem tekinthetünk azonban mindenkit munkanélkülinek, hiszen a fiúk nagy része a családi gazdaságban dolgozik, a lányok pedig háziasszonyok. A Magyarországon és Nyugaton letelepültek közül viszont, kettő kivételével, mindenkinek van munkahelye. Ha tehát a munkavállalás volt a legfontosabb távozási ok, úgy a távozók elérték céljukat.

A sok otthon maradt fiatalnak egy véletlen folytán időszakosan mégiscsak kínálkozik munkalehetőség a falun belül. Néhány éve egy olasz gróf telepedett meg Doroszlón, aki vadászturizmussal foglalkozik. Nála bőven akadt munka, többféle ágazatban is. A fiúk dolgozhatnak a folyamatosan zajló építkezéseken, vezethetik a vadászokat hajnalonként, a lányokra pedig a konyhán és a vadászszállón van szükség. Az ott dolgozók megtapasztalhatják a kemény nyugati munkatempót, a bérek azonban határozottan keletiek, ezért a kemény munkát a legtöbben nem vállalják néhány hónapnál tovább.

Nyugatra viszonylag kevesen – összesen öten – távoztak az elmúlt időszakban, és közülük egy fiatal visszatért. A szigorú vízumrendszer miatt csak azoknak volt esélye kimenni, akiknek szoros rokoni kapcsolataik voltak Nyugaton. Az ott élők közül mindenkinek van munkahelye, és egyikük kivételével családja is.

Magyarországra összesen 28-an mentek át valamilyen formában (tanulni vagy dolgozni), és közülük 12-en tértek vissza Jugoszláviába (ha nem is mindannyian Doroszlóra). Több olyan eset

is volt, hogy az odaát szerencsét próbáló egyén nem boldogult, és egy-két éven belül visszatért.

A 22 személy közül, akik jelenleg más vajdasági helységben laknak, kilencnek van csak munkahelye. A többség ugyanis – nőkről lévén szó - nem a munkavállalás miatt költözött el, hanem férjhez ment.

Akik nem laknak már otthon, sajátságos módon továbbra is ugyanúgy részét képezik a közösségnek, mint azelőtt. A falu számon tartja őket, sőt utódaikat is, akik ezt nem is sejtik, mert a faluban a rokonokon kívül senkit sem ismernek. Aki vissza szeretne térni, bármikor megteheti, és élete gyakorlatilag ott folytatódik, ahol annak idején abbahagyta.

2. Házasság

Az otthonélő 38 fiú közül eddig 6 megházasodott, a 30 lány közül pedig 21 férjhez ment. Az aránytalanság nyilvánvaló. Oka az, hogy míg a fiúk egyre később házasodnak (hiszen nincs hozzá anyagi alapjuk), a lányok az utóbbi időben egyre fiatalabb korban mennek férjhez. Közülük sokan nem kapnak munkát a középiskola elvégzése után, életkörülményeik tehát úgymond „megértek” a házasságkötésre. Így a fiatalabb nemzedékben a fiúk általában nőtlenek, míg a lányok közül már többen házasságban élnek.

Az általam vizsgált mintából összesen hét lány és egy fiú kötött vegyes házasságot. Három lány Doroszlón él, a többiek Nyugaton, illetve más vajdasági településen.

A fiatal házasoknak a nehéz társadalmi helyzet egyfajta könnyítést is hozott. A faluban ugyanis sok olyan ház van, amelyet Nyugaton dolgozó vendégmunkások építettek maguknak. Ezek a házak a betörések, majd később az erőszakos beköltözések célpontjává váltak. Hogy házaik ne álljanak üresen, a tulajdonosok kiadták őket albérletbe igen jutányos áron. A fiatal házasoknak tehát volt hol elkezdeni közös életüket.

Ennek az enyhe itthon maradási tendenciának köszönhetjük, hogy a néhány lesújtó év után, amikor évente alig néhány gyerek született (ez a legmélyebb gazdasági válság időszakára, 1993. és 1995. közötti évekre volt jellemző), újabban, decemberben új-

ra megnyugodva számolja a falu népe, hogy az adott évben született gyerekekből is „kilesz” az osztály hét év múlva. Addig azonban előttünk áll néhány olyan év, amikor az iskola felső tagozataira nagyon kevés magyar gyerek fog járni. Amennyiben az iskola tanári karában elegendő magyar nyelvű tanár lesz, ez talán nem fog gondot jelenteni. Ezeknek a tanároknak azonban nem lesz meg a kötelező óraszámuk, így érthető lesz, ha más iskolába mennek dolgozni.

3. Iskolázottság

Az általános iskola befejezése után a doroszlóiak hagyományosan Zomborba és Szabadkára mentek továbbtanulni, ritkábban, a választott szaktól függően Topolyára és Újvidékre, esetleg Kanizsára, Adára vagy Zentára. 1992-ben fordult először elő, hogy valaki magyarországi középiskolába iratkozott. A tíz év alatt összesen tízen mentek a határon túlra. Legtöbben a faluhoz legközelebb eső Bajára mentek át tanulni, de szegedi és budapesti diák is volt közöttük. Akik ezt az utat választották, azoknak már az is megérte, hogy itthon tanuló társaikkal ellentétben nem kellett soha fűtetlen tanteremben tanulniuk, tanáraik sosem sztrájkoltak, iskoláik viszonylag jól felszereltek voltak, és a kegyetlen közlekedési viszonyokat is csak hetente vagy kéthetente kellett elviselniük.

A pályaválasztást a kilencvenes évektől kezdve sajnos már nem csak az határozta meg, hogy ki milyen szakon szeretne tovább tanulni, hanem hogy mire futotta a szülő anyagi forrásaiból. Sokan azért voltak kénytelenek Zomborba bejárni, és naponta a dugig teli buszokon zsúfolódni, mert ez volt a legolcsóbb megoldás. Zomborban összesen három középiskolában lehet magyarul tanulni. Egy „fiúszakon” (hároméves középiskolában géplakatos képzés), egy „lányszakon” (négyéves egészségügyi középiskola), vagy a gimnáziumban. A fiúk tehát jobb híján lakatosnak tanultak, hiszen úgyis a családi gazdaság átvételére készültek a legtöbben.

A 113 fiatal közül tízen egyáltalán nem jártak középiskolába, vagy félbehagyták, 46-an jártak három-, 53-an pedig négyéves

középiskolába. 19-en (16,81%) a felsőfokú képzésig is eljutottak. A nehéz helyzet ellenére nem volt jellemző, hogy a doroszlóiak szerb tannyelvű iskolába iratkoztak volna (a 113 közül összesen 6 diák), annak ellenére, hogy Zomborban szerb nyelven sokféle szak közül lehet választani. Ez érthető is, hiszen a faluban nem volt alkalmuk jól megtanulni szerbül, és nem mertek szerb tagozatra iratkozni. Sokuknak sajnos csalódnia kellett a magyar tagozatban is, mert a tantárgyaik egy részét ott is szerbül kellett tanulniuk (ezek ráadásul legtöbbször éppen a szaktantárgyak, mert ezekre a legnehezebb magyar ajkú tanárt találni).

5. Összegezés

Összességében elmondhatjuk, hogy az elmúlt tízéves időszakban a doroszlói fiatalok oktatási és elhelyezkedési lehetőségei is beszűkültek. Az iskolarendszer, amelyben tanultak, leromlott. Az iskolák minőségében nem válogathatnak, és sokan a szakok között sem, hiszen kénytelenek a legközelebbi elérhető iskolába járni. Bármilyen szakra járnak is, a középiskola elvégzése után csak ritkán tudnak munkahelyhez jutni a környékben. Ha más városban akadna is állás, a fizetésből nehezen tudnának megélni. Marad tehát a falu és a mezőgazdaság, melynek jövője szintén nem biztató. A kényszerpálya adott. Míg a világ szerencsésebb részeiben életük során önmegvalósításra törekednek az emberek, addig az itteni fiatalok erre nagyon kevés teret kapnak. Ők sokszor csak kényszermegoldások között válogathatnak.

E sorok írójának nemrégiben alkalma volt a doroszlói fiatalok körében egy nagyobb szabású felmérés kérdőíveit terepmunkásként kitöltetni.[5] A kérdőív készítői arra is rákérdeznek, hogy a válaszadó hol képzeli el az életét tíz év múlva? A legtöbben magától értetődően válaszolták, hogy itt, Doroszlón, esetleg valahol a Vajdaságban. Az otthon maradási szándék tehát megvan, a kérdés csak az, hogy hányan lesznek kénytelenek a körülmények folytán mégiscsak elmenni.

5 A kérdőíveket a magyar Oktatási Minisztérium Határon Túli Felsőoktatásfejlesztési Programiroda megbízásából töltettem ki.

IRODALOM

Gábrityné dr. Molnár Irén: A jugoszláviai magyarok vándormozgalmának okai és méretei. In Fészekhagyó vajdaságiak, MTT Kiadó, Szabadka, 2001.
Gábrityné dr. Molnár Irén: Gazdasági életünk útvesztői. In Vajdasági Marasztaló, MTT Kiadó, Szabadka, 2000.

FELVÁLLALÁS

Fiatalokért, fiatalokkal

A szabadkai Agora Iroda tevékenysége

STANGL KRISZTINA–ÓDRY ÁGNES–SZÁLAS TÍMEA

1. Ifjúsági szféra

Már a kezdeti elképzeléseknél kiderült, hogy egy információs és szolgáltató iroda működése szervesen kapcsolódhat az ifjúsághoz és szervezeteihez, ezért már maga a megnyitó is a Magyar Ifjúsági Konferencia szabadkai ülésének keretein belül zajlott. A konferencia 2001. június 15–17. között történt; az irodamegnyitó az első nap programjai között szerepelt. A megnyitón Szabó László, az ifjúsági ügyekért felelős helyettes államtitkár képviselte az ISM[1]-et, és üdvözölte a jelenlevőket. Jelen volt még Horváth Tamás, a MÁSZ[2] főigazgatója, Baranyi András, az Agora programigazgatója, Ispánovics István, Szabadka polgármestere és dr. Korhecz Tamás tartományi kisebbségügyi titkár.

A helyi ifjúsági szervezetek nagy érdeklődéssel várták az iroda megnyitását, és már az iroda kialakításakor sok segítséget kaptunk tőlük. Szerencsésebb időpontot nem is találhattunk volna, ugyanis a nyári programok látogatásai kiváló alkalmat nyújtottak a kapcsolatok építésére és ápolására. Így például kiállítósátrunk volt a II. Nyári Ifjúsági Játékokon, Zentán, vendégei voltunk a VIFÓ fesztiválnak Palicson, előadást tartottunk a VaMaDiSz nyári vezetőképző táborában Horgoson, és Zentán az Anonymus ifjúsági szervezet konferenciáján.

A kapcsolatkialakításra kiváló alkalmat nyújtott még a magyarországi Regionális Ifjúsági és Szolgáltató Irodákkal végzett közös

1 Magyarországi Ifjúsági és Sport Minisztérium
2 Márton Áron Szakkollégium

eseménynaptár összeállítása: sok civil-, szakmai és ifjúsági szervezettel kerültünk kapcsolatba. Mindannyian igyekeznek havi rendszerességgel eljuttatni programjaikat hozzánk, bár gyakran maguk sem tudnak biztosan tervezni, hiszen működésük nagymértékben függ az anyaországi támogatásoktól. A fiatalok fokozatosan hozzászoktak ahhoz, hogy nálunk lehet információt kapni a vajdasági, magyarországi és nem utolsó sorban az egész Kárpát-medencében megrendezett táborokról, nyári egyetemekről, találkozókról stb.

A 2001 nyarán kifejtett munka eredménye 2002 tavaszán mutatkozott meg, mert a fiatalok már február-március folyamán elkezdtek érdeklődni a nyári programok iránt.

Munkánk során napi szintű együttműködés alakult ki a szabadkai Ifjúsági Központtal (IK). 2001. szeptember 12-én közösen szerveztük meg azt a sajtótájékoztatót, melyen dr. Pintér György, a magyarországi MISZ[3] főigazgatója ismertette az ISM határon túli ifjúsági szervezetek számára kiírt pályázatait.

Az Ifjúsági Központtal közösen segítettük a Magyarságkutató Tudományos Társaság és a Nemzeti Ifjúságkutató Intézet *Mozaik 2001* elnevezésű kutatását. Míg az IK a kérdőívező fiatalok toborzását és képzését szervezte, mi a sajtóval való kommunikációért voltunk felelősek. Jelenleg a kutatásról megjelent *Gyorsjelentés* terjesztésén dolgozunk.

2001. október 18-án került sor a szabadkai Agora Iroda és a Vajdasági Ifjúsági Tanács (VIT) egyeztető ülésére. A megjelent hét VIT tagszervezet képviselőjével kidolgoztuk a további együttműködés stratégiáját. Az Ifjúsági Központtal most zajló közös projektünk a Magyarországon tanuló vajdasági hallgatók nyári szakmai gyakorlatának megszervezése[4].

A szabadkai Agora Iroda magyarországi együttműködő partnere a Dél-alföldi RISZI[5]: népszerűsítjük egymás sportrendezvényeit és kulturális eseményeit, összekötjük a régióban a partnerszervezeteket kereső egyesületeket, klubokat, iskolákat. Adatbázisunkban rendelkezésre áll a vajdasági szervezetek, egyesületek címtára.

3 Mobilitás Információs Szolgálat

4 A jelentés 2002 tavaszán készült.

5 A magyarországi Regionális Ifjúsági és Szolgáltató Iroda

2002. március 7–8. között részt vettünk a közép-dunántúli Regionális Ifjúsági Konferencián. Itt egyebek között szó volt a határon túli együttműködés pályázati lehetőségeiről is. E témakörben szakmai tapasztalatokat tudtunk átadni a RISZI és a magyarországi civil szféra képviselőinek.

Munkatársunk 2002 februárjában részt vett a HAYICO[6] által ifjúsági kommunikátoroknak szervezett nemzetközi továbbképzésen. Az idei nyár is a kapcsolatok továbbépítésének jegyében fog telni. Kiállításátrunkkal jelen leszünk többek között a III. Nyári Ifjúsági Játékokon és az I. Vajdasági Nyári Egyetemen is.

2. Oktatás

2001 nyarán kezdődött a másik nagy horderejű feladatunk: a magyar állami ösztöndíjak vajdasági pályázatainak adminisztrálása. A következő nyolc ösztöndíjtípusra beérkezett pályázatokat kezeltük:

– teljes nappali alapképzés (és annak pótpályázata),
– kiegészítő nappali képzés,
– levelező másoddiplomás képzés,
– nappali és levelező PhD-képzés,
– kutatói tevékenység,
– tehetséggondozó ösztöndíj,
– részképzés.

Az összes pályázat határideje augusztus 1. volt; augusztus 13-án tartották meg a Vajdasági Magyar Ösztöndíj Tanács ülését. Ekkor született döntés arról is, hogy a teljes nappali alapképzésnél fennmaradt ösztöndíjakra megismétlik a pályázatot. Az Oktatási Minisztériumot képviselő Petri Zsolt és Horváth Tamás, a MÁSZ főigazgatója arról is beszámolt, hogy meghirdetnek egy tehetséggondozó ösztöndíjat is, melynél nem lesz kizáró feltétel a Magyarországon szerzett érettségi. Mint ismeretes, ez a feltétel nagymértékben érintette a vajdasági diákokat, mert a Jugoszlávi-

6 Hungarian Association of Youth Information and Counseling Offices – Magyarországi Ifjúsági Információs és Tanácsadó Irodák Szövetsége

ában 1990. és 2000. közötti időszakban uralkodó helyzet miatt nagyon sok szülő magyarországi középiskola mellett döntött.

Az is kiderült, hogy a vajdasági egyetemistáknak nem igazán vonzó lehetőség a részképzés-pályázat. A magyarázat is kézenfekvő: a Magyarországon eltöltött időt és lerakott vizsgákat nem ismerik el a jugoszláv felsőoktatási intézmények. Ekkor az OM és a MÁSZ vezetői úgy határoztak, hogy egy egynapos konferenciát szentelnek a kérdésnek, és olyan szakembereket hívnak meg a határon túli régiókból, akik szakértői az adott ország felsőoktatási rendszerének, és javaslatokkal állhatnak elő. A konferenciára 2001. október 12-én került sor, ahol munkatársunk is jelen volt. A konferencia után is sok megoldatlan kérdés maradt, de arra a következtetésre jutottunk, hogy a vajdasági egyetemisták zöme nem is értesül a részképzés-pályázat lehetőségről. Azóta már sok helyen népszerűsítettük a részképzést, és az érdeklődők száma alapján bátran állíthatjuk: évről évre több részképzéses vajdasági egyetemista lesz.

2001. november 8-án rendezték meg a Márton Áron Szakkollégiumban a D-napot. Vajdasági vonatkozásban a fő téma a doktori képzésben részesülő hallgatók kis száma volt. Ennek egyik fő oka, hogy a fiatalabb nemzedék értékrendjében nem a tudás jelenti a fő érvényesülési lehetőséget. Ezenkívül kizáró feltételként szerepelt a pályázatban a Magyarországon szerzett felsőfokú diploma. (Ezek a fiatalok csak levelező doktori képzésben vehettek részt, de ehhez is egy állandó hazai munkahely kellett, ami megint csak egy nehezítő körülmény.) Az idén már a magyarországi felsőfokú diplomával rendelkező személyek is pályázhattak magyarországi doktori képzésre néhány szigorító feltétel mellett.

Tavaly a hazai értelmiség életében is tapasztalható volt a fellendülés. Ennek bizonyítéka 2001. szeptember 1-jén megalakult a Vajdasági Magyar Felsőoktatási Kollégium. A Kollégium alapítását Bunyik Zoltán tartományi művelődési, oktatási és tudományügyi titkár és dr. Csányi Erzsébet, az újonnan megalakult Kollégium elnöke szorgalmazta. Az intézmény keretein belül indítottak egy ösztöndíjrendszert, mely tutor–hallgató viszonyt szorgalmaz. Minden hallgatónak van egy tutora, aki segíti tudomá-

nyos konferenciákon való részvételét és a szakmai folyóiratokban való cikkek publikálását.

Közös programokat bonyolítottunk le a Vajdasági Magyar Pedagógus Szervezettel: segítettünk neki Szabadka község területén szétosztani a HTMH karácsonyi tanszercsomagjait. Ezzel kapcsolatban először a magyar tannyelven tanuló elsős középiskolás diákok listáját kellet összeállítani, majd a listák alapján az iroda helységeiben kiosztani az ajándékcsomagokat.

2002. január folyamán ismét az OM tavaszi szemeszterre, részképzésre kiírt pályázatait adminisztráltuk. Januárban „sajtóhadjáratot" indítottunk, melynek során felhívtuk a negyedikes középiskolások figyelmét az ösztöndíjrendszer változásaira. E program keretein belül a szabadkai Egészségügyi Középiskolában tartottunk előadásokat a diákoknak. Miután kiderült, hogy sok középiskolai igazgató rossz szemmel nézi ezt a tevékenységet, a szabadkai Szabadegyetem dísztermében szerveztünk a Nyitott Ajtó civil szervezettel karöltve egy tájékoztató estet. Ez alkalommal kb. száz fiatal és szülő kérdéseire válaszoltunk. Március 1-jéig a legtöbb fiatal a magyarországi egyetemek/főiskolák jelentkezési lapjainak kitöltéséhez kért segítséget irodánktól. Május 18-áig a Balassi Bálint Intézet magyarországi és szülőföldi előkészítő-képzésére volt jelentkezés. Összesen 76 pályázat érkezett, a pályázók közül 58-an jelentek meg július 6-án a minősítő vizsgán. Június és július folyamán megszerveztük az érettségi bizonyítványok csoportos felküldését a Magyar Ekvivalencia és Információs Központba, ahol a honosítás után felsőfokú C típusú szerb nyelvvizsgáról kaptak bizonylatot a fiatalok.

2002 nyarán az ösztöndíjakon kívül a Márton Áron Nyári Egyetem pályázatát is meghirdettük. A pályázók hozzánk fordultak adatlapokért, információkért, majd hozzánk nyújtották be pályázataikat. Ezenkívül terjesztettük a teljes Kárpát-medencében megrendezett nyári egyetemek, TDK-k[7] és OTDK[8]-k felhívásait. Vajdaságban a VMFK megrendezte az első vajdasági TDK-t. Várhatóan nálunk is majd meghonosodnak az ilyen rendezvé-

7 Tudományos diákköri konferenciák

8 Országos tudományos diákköri konferenciák

nyek, de a fontos az, hogy a fiatalok akár általunk, akár más civil szervezetek kezdeményezéseiből megismerkednek a lehetőségekkel és a külföldön már létező intézményekkel és rendezvényekkel. Az utóbbi évben érezhető a vajdasági magyarság felélédése mind a kultúra, mind a tudomány terén. Ezért fontos a fiatalok széleskörű tájékoztatása, mert csak akkor tudnak eleget tenni a kihívásoknak, ha jól képzettek és tájékozottak.

3. Karrier irodánk

Jugoszlávia politikai és gazdasági helyzete a tavalyi év folyamán arra biztatott bennünket, hogy kezdjük el karrier tevékenységünket, mely magába foglalja az állások felkutatását, közvetítését, állásbörzék szervezését. Még az iroda megnyitása előtt, 2001. június 8-án Szabadkán megrendezték az első állásbörzét, ahol a MÁSZ karrier irodája mint szervező tevékenykedett. Ekkor még csak ismerkedtünk ezzel a szférával, azóta azonban fokozatosan kikristályosodott, hogy melyek a vajdasági fiatalok igényei. Létrehoztunk egy adatbázist, melyben több mint 150 fiatal munkanélküli szerepel. Főcélunk, hogy a Magyarországról érkező cégek képviselőivel jó kapcsolatokat alakítsunk ki, és a cégeikben kínálkozó állásokat a mi adatbázisunkban szereplő fiatalok töltsék be.

Másik fontos feladatunk a Magyarországon diplomát szerzett fiatalok itthoni elhelyezése, de nem zárkózunk el a Vajdaságban élő közép- vagy felsőfokú végzettséggel rendelkező fiatal munkanélküliek elől sem. Erre a tapasztalataink vezettek rá, mert a cégeknél egyformán van igény mindenkire.

A munkánk során azt tapasztaltuk, hogy az itteni fiatalok nincsenek felkészülve a Nyugaton már jól bevált munkakeresési módszerekre. Nálunk tájékoztatást kaphatnak a szakmai önéletrajzokról, felvételi beszélgetésekről és egyéb, a cégeknél alkalmazott válogatási formákról. Két hónapja irodánkban tevékenykedik egy fiatal pszichológus, aki önismereti tesztekkel és karrier tanácsadással segíti a fiatalokat.

Tavaly szeptember 12-én szervezőként részt vettünk a szegedi állásbörzén. Ennek a rendezvénynek az volt a fő célja, hogy a Magyarországon tanuló fiatalok megismerkedjenek a Jugoszlávi-

ában kialakult új gazdasági körülményekkel, és az onnan érkező vállalkozókkal, cégképviselőkkel. Sajnos az időpont megválasztása nem a legjobb volt, ezért csak kb. 100 fiatal jelent meg, de ez is megerősítésül szolgált számunkra. Ezt egy újabb szabadkai állásbörze követte, idén július 13-án, melyet a Pannon Invest és a VMK szervezett, mi pedig a fiatalok értesítését vállaltuk. Ismételten csak az volt a helyzet, hogy sok az állást kereső fiatal és kevés a meghirdetett jó állás.

Másik nagy feladatunk a Magyarországon tanuló egyetemisták nyári szakmai gyakorlatainak megszervezése. Ezt eddig a szabadkai Ifjúsági Központ bonyolította le Vajdaságban, és az idei évben is velük közösen végeztük. Májusban a cégek és minél több szakmai gyakorlat lehetőségének megkeresése volt a feladatunk, majd a kitöltött adatlapokat az IK fogadta, és az összesített listát elküldte a MÁSZ karrier irodájának. Az egyetemisták a Márton Áron Szakkollégiumokban jelentkezhettek és írhatták alá a szerződéseket, és koordinálásuk ránk eső részét mi végeztük. Miután leadták beszámolóikat, egyszeri ösztöndíjban részesültek, melyet a nyár folyamán folyósított a MÁSZ.

A szabadkai Agora Iroda karrier tevékenysége egy nehezen induló program, de már túl vagyunk több, sikeresen kiközvetített álláson, és ez alátámasztja feltételezésünket, mely szerint az itthoni fiatalok egy kis segítséggel gyorsan alkalmazkodnak és felzárkózhatnak a rohamosan fejlődő gazdasági élethez.

4. A civil szféra

Kezdettől fogva szoros együttműködésre törekedtünk a civil szférával. Ahhoz viszont, hogy ez lehetséges legyen, egy átfogó adatbázist kellett összeállítanunk. Kezdetben mi magunk kutattuk fel a civil szervezeteket és a vajdasági közéletben tevékenykedő egyéneket. Később, annak köszönhetően, hogy itthon időben és hiteles információkhoz juthattak, sokan maguktól kerestek fel bennünket. Előfordult, hogy az aktivisták, elnökök szülőként fordultak hozzánk ösztöndíjakról, táborokról érdeklődni, és a beszélgetés során kiderült, hogy nem csak gyermekeik számára kaphatnak nálunk hasznos tájékoztatást.

Az információszerzés másik módja az eseménynaptár összeállítása. Hónapról hónapra kapcsolatban vagyunk a civil szervezetekkel: küldik a rendezvényeikről szóló anyagokat, és egyúttal felteszik kérdéseiket. Ha kell pályázatkiírásban, címek megszerzésében, határidők pontosításában segítünk nekik. Az is döntő tényezőnek számít, hogy például a NKA[9] vagy NKÖM[10] pályázatai nálunk már a sajtóban való megjelenés előtt beszerezhetők; mint ismeretes pályázáskor minden pillanat számít.

2001 telén, a szabadkai székhelyű Magyarságkutató Tudományos Társaságnak segítettünk egy adattárprojektumban. Közös feladatunk a civil szervezetek összeírása vagy azok adatainak frissítése volt. Az adatokat a MÁSZ kutatóirodájának jutattuk el, ahol elkészült a nagy Kárpát-medencei kataszter. Ekkor nem volt mellékes szempont az sem, hogy a saját adataink is bővültek vagy aktualizálódtak.

5. Záradék

A felsorolt tevékenységekre fektettük a legnagyobb hangsúlyt, de irodánk más munkát, szolgáltatást is végez: elérhető pl. sok más szakirodalom, kiadvány, szóróanyag. Érdekes könyveink vannak az Európai Unióról, magyarországi egyetemekről, múzeumokról és a Kárpát-medencében fellelhető sok, történelmi jelentőséggel bíró egyéb helyről. Tájékoztatunk a környező országok olcsó szálláshelyeiről és nem utolsósorban a Kedvezménytörvényről is, de ha valaki olyan problémával fordul hozzánk, amelyet nem tudunk azonnal megoldani, egy-két napon belül biztosan választ kap kérdésére.

9 Nemzeti Kulturális Alap

10 Nemzeti Kulturális Örökség Minisztériuma

MELLÉKLETEK

Vajdasági magyar ifjúsági szervezetek részleges címtára[1]

Vajdasági Ifjúsági Fórum – VIFÓ, Szabadka
24000 Subotica, Strossmayer utca 8. Tel. 024-556-231, tel/fax 024-556-152, e-mail: VIFO@tippnet.co.yu. Honlap: www.vifo.org.yu. Kontaktszemély Diósi Viola elnök.

VIFÓ – Bajmok
24210 Bajmok, Dunavska 15. Tel. 064/1434294. Kontaktszemély Faragó Róbert.

VIFÓ – Doroszló
25241 Doroslovo, Zmaj Jovina 47. Tel. 025/862-400,
e-mail: vifo-d@freemail.hu. Kontaktszemély Holló Roland.

VIFÓ – Egyházaskér
23329 Vrbica, Petőfi Sándor 16. Tel. 0230/70-943. Kontaktszemély Csanádi Csaba.

VIFÓ – Hajdújárás
24108 Hajdukovo, Livadska 93. Tel. 064/2131-587. Kontaktszemély Balcsák Sándor.

VIFÓ – Nemesmilitics
25211 Svetozar Miletić, Sonje Markovića 22. Tel. 063/8170-164.
Kontaktszemély Horváth György.

VIFÓ – Kishegyes
24321 Mali Idoš, Lenjinova 37. Tel. 024/730-319. Kontaktszemély Bede László.

VIFÓ – Majdán
23333 Majdan, Borisa Kidrića 31. Tel. 0230/88-209, 063/8163849.
Kontaktszemély Ábrahám Lívia.

VIFÓ – Martonos
24417 Martonoš, Petra Drapšina 31. Tel. 024/880-023, 063/8299-094.
Kontaktszemély Csonka Gábor.

1 Szívesen fogadjuk olvasóink észrevételeit e címtár kiegészítésére.

VIFÓ – Székelykeve
26228 Skorenovac, Dózsa György u. 34. Tel. 013/764-626. Kontaktszemély Csóti Rudolf.

VIFÓ – Szilágyi
25265 Svilojevo, Petőfi Sándor u. 55/a, Tel. 063/8394-933. Kontaktszemély Damfinger Viktor.

VIFÓ – Telecska
25222 Telečka, Ady Endre u. 80. Tel. 064/1261-637. Kontaktszemély Galac Zoltán.

VIFÓ – Topolya
24300 Bačka Topola, Zmaj Jovina 16. Tel. 063/8255-007. Kontaktszemély Kókai Roland.

VIFÓ – Zombor
25000 Sombor, P. Preradovića 1. Tel. 025/23-130. Kontaktszemély Sztolosity Borisz.

VIFÓ – Zenta
24400 Senta, Hajduk Stanka 18/a, Tel. 063/547-883. Kontaktszemély Mészáros Gábor.

Adai Zenekedvelő Ifjúság
24430 Ada, Szőllősor u. 6/a. Tel. 063-81-15-657, e-mail: kitli@eunet.yu.
Kontaktszemély Illés Ferenc elnök.

AGORA Információs és szolgáltató iroda – Szabadka
24000 Subotica, Borisa Kidrića u. 7. Tel. 024/551-711,
e-mail: suagora@eunet.yu, honlap: WWW.agorairoda.net/szabadka
Kontaktszemély Stangl Krisztina irodavezető.

Anonymus Ifjúsági Szervezet – Zenta
24400 Senta, Vojislava Ilića 24. Tel. 024/815-919, 024/812-336,
e-mail: angi@pyrotherm.co.yu. Kontaktszemély Molnár Cs. Angéla elnök.

Echo Ifjúsági Központ – Ómoravica
24340 Stara Moravica, e-mail: echo2000@eunet.yu. Kontaktszemély Majláth Béla igazgató.

Interkulturális Ifjúsági Központ – IKIK, Újvidék
21000 Novi Sad, Danila Kiša 38, Tel. 064-123-3931, 063-589-157,
e-mail: ifikozpont@neobee.net. Kontaktszemély Kazinczy Zoltán elnök.

Magyar Ifjúsági Központ – Újvidék
21000 Novi Sad, Tel. 063/589-163, 064/123-39-31, e-mail: mbela@neobee.net Kontaktszemély Muhi Béla elnök

Moravicai Értelmiségi Fórum – Ómoravica
24340 Stara Moravica, Boris Kidrić u. 20. Tel. 024/741-022, 024/741-022, e-mail: ertforum@yahoo.com. Kontaktszemély Crnkovity Gábor elnök.

Moravicai Független Ifjúsági Szervezet – Ómoravica
24340 Stara Moravica, Ifjúsági u. 2. Tel. 024/741-022, 024/741-022. Kontaktszemély Dudás Zoltán elnök.

Műszaki Iskola Diákparlamentje – Szabadka
24000 Subotica, tel. 024/25-990, e-mail:negyela@tippnet.co.yu. Kontaktszemély Negyela László.

Református Keresztyén Egyház Ifjúsága – Szabadka
24000 Subotica, Put JNA 6. Tel. 024/557-144. Kontaktszemély Besnyi Csongor elnök.

Szabadkai Református Keresztyén Egyházközösség Ifjúsági Csoportja – Szabadka
24000 Subotica, Put Jugoslovenske Narodne Armije 6. Tel. 024/557-144, e-mail: Oarpad@freemail.hu, honlap: www.subotica.coyu/reformsu/ifjusagoz.HTM. Kontaktszemély Réti Katalin lelkipásztor és Olasz Árpád.

Szíveri János Művészeti Színpad – Muzsla
23206 Mužlja, Magyar Kommün u. 39. Tel. 023/549-273, 023/527-311, e-mail: juilles@pttyu. Kontaktszemély Sándor Zoltán elnök.

Táltos Polgárok Egyesülete – Kishegyes
24321 Mali Iđoš, Vásár utca 10. Tel. 024/730-289, e-mail: janez@eunet.yu. Kontaktszemély Lakatos János elnök.

Újvidéki Magyar Ifjúsági Központ – UMIK, Újvidék
21000 Novi Sad, Fehér Ferenc tér 1. Tel. 021/56-422, e-mail: umk@eunet.yu. Kontaktszemély Sarok Norbert elnök.

United Games – Szabadka
24000 Subotica, Branislav Nušić 2/I. Tel. 024-29-221, honlap: www.unitedgames.cz/org.

Vajdasági Magyar Cserkésszövetség, Észak-Bácskai Cserkészkörzet – Szabadka
24000 Subotica, Ulica 27. marta 1. Tel. 024/24-952, 024/24-952, e-mail: matila@mgnet.co.yu. Kontaktszemély Mezei Attila elnök.

Vajdasági Ifjúsági Tanács – VIT, Szabadka
24000 Subotica, Štrosmajerova 8. Tel. 024/556-231, 024/556-231,
e-mail: vit@tippnet.co.yu, honlap www.vit.org.yu. Kontaktszemély Maráci László elnök.

Vajdasági Magyar Cserkésszövetség – Muzslya
23206 Muzlja, Mađarske komune 56. Tel. 023/549-814,
e-mail: stojan@mgnet.co.yu.
Kontaktszemély Kalapis Sztoján elnök.

Vajdasági Magyar Diákszövetség – VaMaDiSz, Szabadka
24000 Subotica, Štrosmajerova 8. Tel. 024/556-231, 024/556-231,
e-mail: vamadisz@yunord.net. Kontaktszemély Fejsztámer Róbert elnök.

Vajdasági Magyar Fiatal Kutatók – VMFK, Szabadka
24000 Subotica, Marko Orešković16. Tel. 024/552-501, 024/555-087,
e-mail: pszilvi@vts.su.ac.yu, honlap www.vmdokszov.su.ac.yu. Kontaktszemély Pletl Szilveszter elnök.

Vajdasági Magyar Ifjúság – VMI, Szabadka
24000 Subotica, Aga Mamužića 13/II. Tel. 024/554-184, 024/554-184,
e-mail: kikica@tippnet.co.yu, honlap www.vmi.org.yu. Kontaktszemély Kikity Andrea elnök

VMI – Adorján
24425 Adorjan, Papp Pál 41. Tel: 024-884-046,
e-mail: baratzs@pyrotherm.co.yu. Kontaktszemély: Barát Mária elnök.

VMI – **Feketics**
24323 Feketić, Bolmanska 32. Tel: 024-738-604,
e-mail: feketicsme@topolanet.co.yu. Kontaktszemély Németh Sándor elnök.

VMI – **Kisorosz**
23324 Rusko Selo, Testvériség Egység 15. Tel: 0230-58-810,
e-mail: kabok@vkjnet.co.yu. Kontaktszemély Radics Ignác elnök.

VMI – Muzslya
23206 Mužlja, Felszabadulás út 22. Tel:023-527-032,
e-mail: vmi-muzslya@freemail.hu. Kontaktszemély Sötét János elnök.

VMI – Orom
24207 Orom-Novo Selo, Móricz Zsigmond 11. Tel: 063-8-397-564. Kontaktszemély Dávid Szebasztián elnök.

VMI – Oromhegyes
24426 Trešnjevac, Pirotska 16. Tel: 024-883-180 és 024-883-145. Kontaktszemély Koncz Zsuzsanna, elnök Kiss Pál Attila.

VMI – Pacsér
24342 Pačir, Testvériség Egység 18. Tel: 063-8-114-316,
e-mail: teledompacir@topolanet.co.yu. Kontaktszemély Fremond Árpád elnök.

VMI – Padé
23325 Padej, Szervó Mihály 95. Kontaktszemély Török Tímea elnök.

VMI – Szentmihály
23202 Mihajlovo, Kiss Ferenc 101. Tel: 064-1-756-725. Elnök Nagy Csaba, kontaktszemély Kovács Elvira.

VMI – Szenttamás
21480 Srbobran, Belgrádi út 35. Tel: 021-731-126,
e-mail: schmidt@neobee.net.
Kontaktszemély Velez Martina, tel: 063-8-533-021, elnök Szokola Ervin.

VMI – Temerin
21235 Temerin, Gavrilo Princip 93. Tel: 021-845-233,
e-mail: Kriszti@neobee.net. Kontaktszemély Nádi Karolina elnök.

VMI – Tiszaszentmiklós, 23326 Ostojićevo, Cara Dušana 94.
Tel: 0230-77-649. Kontaktszemély Rúzsa László elnök.

VMI – Torda, 23214 Torda, Maršala Tita 61. Tel: 023-831-421. Kontaktszemély Pósa Nándor elnök.

Vajdasági Magyar Ifjúsági Rádiósok Szervezete – Szabadka
24000 Subotica, Strosmajerova 8. Tel. 024/556-231, 024/556-231,
e-mail: vit@tippnet.co.yu. Kontaktszemély Terezsák Zoltán elnök.

VMSZ IB – Szabadka
24000 Subotica, Aga Mamužića 13/II. Tel. 024/554-184,
e-mail: kanizsa@tippnet.co.yu. Kontaktszemély Bagi Ferenc elnök.

Magyar könyvállományú kölcsönkönyvtárak (nem teljes) címtára[1]

ADA
Szarvas Gábor Könyvtár, 24430 ADA, Felszabadulás tér 3/a. Telefon/fax: 024-851-115, 024-851-615, e-mail: gszarvas@adanet.coyu. Igazgató Barna Kolozsi Valéria, könyvtáros Hódi Éva.

ADAHATÁR
A zentai Városi Könyvtár fiókkönyvtára, 24406 GORNJI BREG. Igazgató Hajnal Jenő, könyvtáros Mácsai Elvira.

APATIN
Népkönyvtár, 25260 APATIN, Petőfi Sándor utca 4. Telefon/fax: 025-773-913. Igazgató Radmanović Đuro, könyvtáros Vejin Branka.

BÁCS
Népkönyvtár, 21420 BAČ, Tito marsall tér 4. Telefon/fax: 021-770-777. Igazgató Babić Radoslav, könyvtáros Jovešić Stana.

BÁCSFEKETEHEGY
A kishegyesi Népkönyvtár fiókkönyvtára, 24323 FEKETIĆ, JNH utca 24. Telefon/fax: 024-738-828, e-mail: feketicsme@topolanet.co.yu. Igazgató Bigović Novka, könyvtáros Nagy Erzsébet.

BÁCSFÖLDVÁR
Az óbecsei Népkönyvtár fiókkönyvtára, 21217 BAČKO GRADIŠTE, Tito marsall utca 1. Igazgató Firányi Mária, könyvtáros Brankov Milena.

BÁCSGYULAFALVA
A zombori Karlo Bijelicki Városi Könyvtár fiókkönyvtára, 25222 TELEČKA, Felszabadulás tér 21. Igazgató Zrnić Miljana, könyvtáros Bugris Mária.

1 Vajdasági azon könyvtárak, fiókkönyvtáraik, szakkönyvtárak, intézmények és szervezetek adatait tartalmazza, ahol van kölcsönözhető magyar könyvállomány – A címtár a zentai Kapocs Könyvtári Csoport és a Magyarságkutató Tudományos Társaság adattárából készült, kiegészítésében olvasóink segítségét várjuk.

BÁCSKERTES
Az apatini Népkönyvtár fiókkönyvtára, 25262 KUPUSINA, Zombori út 9. Telefon/fax: 025-78-627. Igazgató Radmanović Đuro, könyvtáros Sipőc Laura.

BÁCSSZENTIVÁN
Az apatini Népkönyvtár fiókkönyvtára, 25263 PRIGREVICA, I. Péter király utca 35. Igazgató Radmanović Đuro, könyvtáros Todorić Momčilo.

BAJMOK
A szabadkai Városi Könyvtár fiókkönyvtára, 24210 BAJMOK, Tito marsall utca 2. Igazgató Kunkin Zsuzsanna, könyvtáros Pénzes Ružica, Kovačević Ilona.

BAJSA
A topolyai Népkönyvtár fiókkönyvtára, 24331 BAJŠA, Felszabadulás tér 1. Igazgató Bábi Csaba, könyvtáros Brankov Katalin.

BÉGASZENTGYÖRGY
Branko Radičević Népkönyvtár, 23210 ŽITIŠTE, Ivo Lola Ribar utca 1. Telefon/fax: 023-821-275. Igazgató Čuk Vesna.

BELGRÁD
Filológiai Kar – Hungarológiai Tanszék, 11000 BEOGRAD, Egyetemista tér 3. Telefon/fax: 011-3225-067. Igazgató Babić Sava, könyvtáros Balla Julianna.

BEOČIN
Jovan Grčić Milenko Népkönyvtár, 21300 BEOČIN, Fruška gora utca 16. Telefon/fax: 021-870-230.

BÉREG
A zombori Karlo Bijelicki Városi Könyvtár fiókkönyvtára, 25275 BAČKI BREG, Jugoszláv utca 41. Igazgató Zrnić Miljana, könyvtáros Radičev Marica.

BEZDÁN
A zombori Karlo Bijelicki Városi Könyvtár fiókkönyvtára, 25270 BEZDAN, Tito marsall utca 25. Telefon/fax: 025-81-322. Igazgató Zrnić Miljana, könyvtáros Smith Ilona.

BOCSÁR
A törökbecsei Népkönyvtár fiókkönyvtára, 23274 BOČAR. Igazgató Mészáros Verica, könyvtáros Marinković Marija.

BOGARAS
A zentai Városi Könyvtár fiókkönyvtára, 24352 BOGARAŠ. Telefon/fax: 024-843-047. Igazgató Hajnal Jenő, könyvtáros Tóth Katalin.

CSANTAVÉR
A szabadkai Városi Könyvtár fiókkönyvtára, 24220 ČANTAVIR, Tito marsall utca 2. Telefon/fax: 024-782-124. Igazgató Kunkin Zsuzsanna, könyvtáros Balassa Magdolna és Torda Teréz.

CSERNYE
Đura Jakšić Népkönyvtár, 23220 SRPSKA CRNJA, Boris Kidrič utca 65. Pf. 24. Telefon/fax: 023-811-326. Igazgató Faranov Nebojša.

CSÓKA
Közművelődési Központ – Népkönyvtár, 23320 ČOKA, Tisza mente utca 6. Telefon/fax: 0230-72-156. Igazgató Mihók Béla, könyvtáros Király Ružica.

CSÓKA
Vegyészeti-Élelmiszeripari Középiskola, 23320 ČOKA, Moša Pijade utca 30. Telefon/fax: 0230-71-056. Igazgató Kónya Sándor, könyvtáros Viola János.

CSONOPLYA
A zombori Karlo Bijelicki Városi Könyvtár fiókkönyvtára, 25210 ČONOPLJA, Marko Orešković utca sz. n. Igazgató Zrnić Miljana, könyvtáros Pajić Radmila.

DOROSZLÓ
A zombori Karlo Bijelicki Városi Könyvtár fiókkönyvtára, 25243 DOROSLOVO, Nikola Tesla utca 63. Igazgató Zrnić Miljana, könyvtáros Király Hajnalka.

FELSŐHEGY
Felsőhegyi Olvasókör, 24406 GORNJI BREG, JNH utca 41. Telefon/fax: 024-843-073. Elnök Fodor István, könyvtáros Molnár Magdolna, Recskó Valéria.

GÁDOR
A zombori Karlo Bijelicki Városi Könyvtár fiókkönyvtára, 25282 GAKOVO, I. Péter király utca 26. Igazgató Zrnić Miljana, könyvtáros Fraj Pana.

GOMBOS
A hódsági Népkönyvtár fiókkönyvtára, 25245 BOGOJEVO, Erdő utca 1. Telefon/fax: 025-875-628. Igazgató Izsák Béla, könyvtáros Budisity Mária.

HAJDÚJÁRÁS
A szabadkai Városi Könyvtár fiókkönyvtára, 24414 HAJDUKOVO, Boris Kidrič utca 30. Igazgató Kunkin Zsuzsanna, könyvtáros Hasko Rozália.

HAJDÚJÁRÁS
Petőfi Brigád Általános Iskola, 24414 HAJDUKOVO, Ifjúsági brigád utca sz. n. Telefon/fax: 024-758-030. Igazgató Szűcs Anna, könyvtáros Pécs Blanka.

HÓDSÁG
Branko Radičević Népkönyvtár, 25250 ODŽACI, Jurij Gagarin utca 20. Telefon/fax: 025-743-179. Igazgató Izsák Béla, könyvtáros Stajšić Vesna.

HORGOS
A kanizsai József Attila Könyvtár fiókkönyvtára, 4410 HORGOŠ, Tito marsall utca 2. Telefon/fax: 024-792-131. Igazgató Sátai Róbert, könyvtáros Virág Ibolya.

INĐIJA
Đorđe Natošević Népkönyvtár, 22320 INĐIJA, Đuro Đaković utca 2/a. Telefon/fax: 022-51-378.

KARLOVA
A törökbecsei Népkönyvtár fiókkönyvtára, 23273 NOVO MILOŠEVO. Igazgató Mészáros Verica, könyvtáros Marin Olgica.

KELEBIA
A szabadkai Városi Könyvtár fiókkönyvtára, 24104 KELEBIJA, Veljko Vlahović utca 3. Igazgató Kunkin Zsuzsanna, könyvtáros Francišković Svetlana.

KERÉNY
A zombori Karlo Bijelicki Városi Könyvtár fiókkönyvtára, 25221 KLJAJIĆEVO, Moša Pijade utca 45. Igazgató Zrnić Miljana, könyvtáros Mišćević Đuro.

KEVEVÁRA
Vuk Karadžić Népkönyvtár, 26220 KOVIN, Lázár cár utca 85. Telefon/fax: 013-741-073. Igazgató Sekulić Jela, könyvtáros Milišević Vera.

KEVI
A zentai Városi Könyvtár fiókkönyvtára. 24407 KEVI, Kossuth Lajos utca 6. Telefon/fax: 024-846-016. Igazgató Hajnal Jenő, könyvtáros Perpauer Attila.

KIRÁLYHALMA
A szabadkai Városi Könyvtár fiókkönyvtára, 24415 BAČKI VINOGRADI, Belgrád utca 2. Igazgató Kunkin Zsuzsanna, könyvtáros dr. Horváth Mátyás.

KIRÁLYHALMA
Petőfi Brigád Általános Iskola, 24415 BAČKI VINOGRADI, Belgrád utca 20. Telefon/fax: 024-757-052. Igazgató Szűcs Anna, könyvtáros Márkus Mária.

KISHEGYES
Népkönyvtár, 24321 MALI IĐOŠ, Tito marsall utca 30. Telefon/fax: 024-730-055, e-mail: narbibl@gtlnet.com. Igazgató Bigović Novka, könyvtáros Szöllősi Vörös Julianna

KISOROSZI
A nagykikindai Jovan Popović Népkönyvtár fiókkönyvtára, 23214 RUSKO SELO, Testvériség-egység utca 119. Telefon/fax: 0230-58-602. Igazgató Latinović Miloš, könyvtáros Balázs Anna.

KULA
Népkönyvtár, 25230 KULA, Felszabadulás tér 7. Telefon/fax: 025-722-231. Igazgató Matijašević Milorad, könyvtáros Baracskai Kovács Erika.

KÜLLŐD
A zombori Karlo Bijelicki Városi Könyvtár fiókkönyvtára, 25247 KOLUT, Harcosok tere 3. Igazgató Zrnić Miljana, könyvtáros Galić Adrien.

KUMÁN
A törökbecsei Népkönyvtár fiókkönyvtára, 23271 KUMANE. Igazgató Mészáros Verica, könyvtáros Maljugić Svetozar.

MAGYARKANIZSA
Cnesa - József Attila Könyvtár, 24420 KANJIŽA, Edvard Kardelj tér 9. Telefon/fax: 024-871-077, 873-043. e-mail JAB@EUnet.yu. Igazgató Sátai Róbert, könyvtáros Vörös Anna.

MOHOL
Az adai Szarvas Gábor Könyvtár fiókkönyvtára, 24435 MOL, Tito marsall utca 72. Telefon/fax: 024-861-132. Igazgató Birkás János, könyvtáros Jakšić Gordana.

MONOSTORSZEG
A zombori Karlo Bijelicki Városi Könyvtár fiókkönyvtára, 25272 BAČKI MONOŠTOR, Ivan Goran Kovačić utca 20. Igazgató Zrnić Miljana, könyvtáros Elgec Josip.

MUZSLA
Szervó Mihály Általános Iskola, 23206 MUŽLJA, Párizsi kommün utca 55. Telefon/fax: 023-548-840, 023-549-820. Igazgató Stajić Stojanka, könyvtáros Kovács Lídia.

NAGYBECSKEREK
Žarko Zrenjanin Városi Népkönyvtár, 23000 ZRENJANIN, Felszabadulás tér 2. Telefon/fax: 023-66-210, 023-62-625. Igazgató Mandić Dušica, könyvtáros Csuka Mária.

NAGYFÉNY
A szabadkai Városi Könyvtár fiókkönyvtára, 24223 NOVI ŽEDNIK, Ivan Lubarda utca 4. Igazgató Kunkin Zsuzsanna, könyvtáros Batinić Branko.

NAGYFÉNY
A szabadkai Városi Könyvtár fiókkönyvtára, 24224 STARI ŽEDNIK, Pionír utca 5. Igazgató Kunkin Zsuzsanna, könyvtáros Horvatska Zagorka.

NAGYKIKINDA
A nagykikindai Népkönyvtár Egység fiókkönyvtára, 23300 KIKINDA, Dositej utca 38. Telefon/fax: 0230-21-161. Igazgató Latinović Miloš, könyvtáros Lazičić Vera.

NAGYKIKINDA
Jovan Popović Népkönyvtár, 23300 KIKINDA, Szerb önkéntesek tere 57. Telefon/fax: 0230-21-458, 0230-22-533 Igazgató Latinović Miloš, könyvtáros Stošić Svetlana.

NEMESMILITICS
A zombori Karlo Bijelicki Városi Könyvtár fiókkönyvtára, 25211 SVETOZAR MILETIĆ, Dositej Obradović utca 20. Igazgató Zrnić Miljana, könyvtáros Szlanyinka Mária.

ÓBECSE
Népkönyvtár, 21220 BEČEJ, Tito marsall utca 25. Telefon/fax: 021-812-747. Igazgató Firányi Mária.

ÓMORAVICA
A topolyai Népkönyvtár fiókkönyvtára, 24340 STARA MORAVICA, Pacséri út 2. Igazgató Bábi Csaba, könyvtáros Mašić Rozália.

ŐRSZÁLLÁS
A zombori Karlo Bijelicki Városi Könyvtár fiókkönyvtára, 25284 STANIŠIĆ, Felszabadulás utca 95. Igazgató Zrnić Miljana, könyvtáros Marković Ljubica.

PACSÉR
A topolyai Népkönyvtár fiókkönyvtára, 24342 PAČIR, Lenin utca 24. Igazgató Bábi Csaba, könyvtáros Breznyák Gizella.

PALÁNKA
Veljko Petrović Népkönyvtár, 21400 BAČKA PALANKA, Testvériség-egység tér 30. Telefon/fax: 021-740-292.

PALICS
A szabadkai Városi Könyvtár fiókkönyvtára, 24413 PALIĆ, Horgosi út 82. Igazgató Kunkin Zsuzsanna, könyvtáros Kalmár Tibor.

PANCSOVA
Népkönyvtár, 26000 PANČEVO, Nemanja utca 1. Telefon/fax: 013-513-755.

PANCSOVA
Börcsök Erzsébet Módszertani Központ, 26000 PANCEVO, Mite Bogojevskog 18 /II. 11. Telefon/fax 013-315-573. E-mail: balassaj@panet.co.yu. Elnök Balassa Julianna.

PANNÓNIA
A topolyai Népkönyvtár fiókkönyvtára, 24330 PANONIJA, Tito marsall utca sz. n. Igazgató Bábi Csaba, könyvtáros Radić Olivera.

PÉTERRÉVE
Az óbecsei Népkönyvtár fiókkönyvtára, 21226 BAČKO PETROVO SELO, Tito marsall utca 24. Telefon/fax: 021-804-266. Igazgató Firányi Mária, könyvtáros Kinka Erzsébet, Pesitz Miro.

REGŐCE
A zombori Karlo Bijelicki Városi Könyvtár fiókkönyvtára, 25280 RIĐICA, Szent Száva utca 52. Igazgató Zrnić Miljana, könyvtáros Matarić Tatjana.

RUMA
Slobodan Bajić-Paja Városi Könyvtár, 22400 RUMA, Tito marsall utca 131. Telefon/fax: 022-428-920.

SÁRI
A zombori Karlo Bijelicki Városi Könyvtár fiókkönyvtára, 25212 ALEKSA ŠANTIĆ, Szaloniki önkéntesek utca 21. Igazgató Zrnić Miljana, könyvtáros Kozomora Marica.

SZABADKA
Városi Könyvtár, 24000 SUBOTICA, Dusán cár utca 2. Telefon/fax: 024-553-115, 024-21-383. Igazgató Kunkin Zsuzsanna.

SZABADKA
A szabadkai Városi Könyvtár fiókkönyvtára – Sándor, 24000 SUBOTICA, Jugoszláv utca 25. Telefon/fax: 024-566-070. Igazgató Kunkin Zsuzsanna, könyvtáros Horvatska Zagorka.

SZABADKA
Vajdasági Módszertani Központ, 24000 SUBOTICA, Aga Mamužića 13/II. Telefon/fax: 024-554-184, e-mail: vmk@tippnet.co.yu. Elnök Sós Mihály.

SZABADKA
Magyarságkutató Tudományos Társaság, 24000 SUBOTICA, Branislav Nušić utca 2/1. Telefon/fax: 024-29-221, 546-211. e-mail: mtt@tippnet.co.yu, irengm@tippnet.co.yu. Elnök dr. Gábrity Molnár Irén.

SZABADKA
Történelmi Levéltár, 24000 SUBOTICA, Trg Slobode 1/III. Telefon/fax: 024-24-033. Igazgató Hulló István.

SZAJÁN
A nagykikindai Jovan Popović Népkönyvtár fiókkönyvtára, 23324 SAJAN. Igazgató Latinović Miloš, könyvtáros Lábadi Lívia.

SZÉCSÁNY
Népkönyvtár, 23240 SEČANJ, Karađorđe hadvezér utca 64. Telefon/fax: 023-841-037. Igazgató Popara Mirjana.

SZEGHEGY
Népkönyvtár, 24322 LOVĆENAC, Tito marsall utca. Telefon/fax: 024-735-199. Igazgató Bigović Novka.

SZENTTAMÁS
Népkönyvtár, 21480 SRBOBRAN, Szent Száva utca 19/1. Telefon/fax: 021-730-185. Igazgató Savkov Milorad, könyvtáros Kiss Éva.

SZILÁGYI
Az apatini Népkönyvtár fiókkönyvtára, 25265 SVILOJEVO, Tito marsall utca 52. Telefon/fax: 025-79-704. Igazgató Radmanović Đuro, könyvtáros Szakál Mónika.

SZOND
Az apatini Népkönyvtár fiókkönyvtára, 25264 SONTA, Vuk Karadžić utca 22. Igazgató Radmanović Đuro, könyvtáros Šokac Lazar.

SZTAPÁR
A zombori Karlo Bijelicki Városi Könyvtár fiókkönyvtára, 25240 STAPAR, Karađorđe telek 86. Igazgató Zrnić Miljana, könyvtáros Stokanov Ljubica.

TAVANKÚT
A szabadkai Városi Könyvtár fiókkönyvtára, 24214 TAVANKUT, Marko Orešković utca 10. Igazgató Kunkin Zsuzsanna, könyvtáros Hegediš Spomenka.

TEMERIN
Szirmai Károly Népkönyvtár, 21235 TEMERIN, Újvidéki utca 387. Telefon/fax: 021-843-366. Igazgató Varga Jolánka.

TITEL
Népkönyvtár, 21240 TITEL, Tito marsall utca 15. Telefon/fax: 021-860-185.

TOPOLYA
Népkönyvtár, 24300 BAČKA TOPOLA, Rade Končar utca 20. Telefon/fax: 024-711-725, 024-715-545. Igazgató Bábi Csaba.

TORNYOS
A zentai Városi Könyvtár fiókkönyvtára, 24352 TORNJOŠ, Toldi Miklós utca 12. Telefon/fax: 024-841-005. Igazgató Hajnal Jenő, könyvtáros Csonka Erzsébet, Homolya Aranka és Rekecki Ilona.

TÖRÖKBECSE
Népkönyvtár, 23272 NOVI BEČEJ, Žarko Zrenjanin utca 9. Telefon/fax: 023-771-331, 772-500. Igazgató Mészáros Verica.

TÖRÖKFALU
Az adai Szarvas Gábor Könyvtár fiókkönyvtára, 24437 UTRINE, József Attila utca 8. Telefon/fax: 024-866-041. Igazgató Birkás János, könyvtáros Basity Anasztázia.

TÖRÖKKANIZSA
Branislav Nušić Közművelődési Központ, 23330 NOVI KNEŽEVAC, Boris Kidrić u. 8.

ÚJVIDÉK
Biblioteka Matice srpske, 21000 NOVI SAD, Matica srpska utca 1. Telefon/fax: 021-420-199. Igazgató Vuksanović Miro.

ÚJVIDÉK
Bölcsészettudományi Kar Magyar Nyelv és Irodalom Tanszék, 21000 NOVI SAD, Stevan Musić utca 24. Telefon/fax: 021-350-122/640. Igazgató dr. Bányai János, könyvtáros Móricz Tünde.

ÚJVIDÉK
Módszertani Központ, 21000 NOVI SAD, Fehér Ferenc tér 1. Telefon/fax: 021-56-422, e-mail: umk@EUnet.yu. Elnök Bunyik Zoltán, irodavezető Novkovity Erzsébet.

ÚJVIDÉK
Községi Pedagógia Könyvtár, 21000 NOVI SAD, Vojvode Putnika 1. Telefon/fax: 021/20-833. Könyvtáros Tobolkai Ilona.

ÚJVIDÉK
Magyar Szó, 21000 NOVI SAD, Vojvode Mišića 1. Telefon/fax: 021-56-456, 021-611-300. Igazgató Mihók Rudolf, könyvtáros Tóth-Báthori Erzsébet.

ÚJVIDÉK
Népkönyvtár, 21000 NOVI SAD, Duna utca 1. Telefon/fax: 021-29-415, 29-265, e-mail: gbns@EUnet.yu. Igazgató Kojić Dragan, könyvtáros Brkity Cséki Magdolna.

ÚJVIDÉK
Újvidéki Magyar Olvasókör, 21000 NOVI SAD, József Attila utca 16. Telefon/fax: 021-366-905, 021-367-081. Elnök ls könyvtáros Matuska Mária.

VERBÁSZ
Danilo Kiš Népkönyvtár, 21460 VRBAS, Tito marsall utca 87. Telefon/fax: 021-701-062.

VERSEC
Lukrecija Ankucić Neca Népkönyvtár, 26200 VRŠAC, Lenin tér 2. Telefon/fax: 013-814-882.

ZENTA
Thurzó Lajos Közművelődési Központ – Városi Könyvtár, 4400 SENTA, Petar Drapšin utca 18. Telefon/fax: 024-811-266, 024-812-511, e-mail: jeno@thurzol.org.yu. Igazgató Hajnal Jenő, könyvtáros Geró Ibolya.

ZENTAGUNARAS
A topolyai Népkönyvtár fiókkönyvtára, 24351 NOVO ORAHOVO, Kossuth Lajos utca 2. Telefon/fax: 024-723-001. Igazgató Bábi Csaba, könyvtáros Bencsik Katalin.

ZOMBOR
Karlo Bijelicki Városi Könyvtár, 25000 SOMBOR, I. Péter király utca 11. és Lázár cár tér 3. Telefon/fax: 025-22-827, 025-34-266, 23-586, e-mail: biblioso@eunet.yu. Igazgató Zrnić Miljana, könyvtáros Zorka Isakov és Curnovics Irén.

ZSABLYA
Veljko Petrović Népkönyvtár, 21230 ŽABALJ, Tito marsall utca 45. Telefon/fax: 021-831-057.

SZERVEZETI ÉS TUDOMÁNYOS TEVÉKENYSÉGÜNK

A Magyarságkutató Tudományos Társaság kétéves munkájának áttekintése

A. A kutatási programcsoportok munkájának és feladatainak rövid összefoglalója

A vajdasági akadémiai kutatóállomás kutatás területei a 2001/2002 évben:

1. Az Arany János Alapítvány által támogatott kutatás:

(1) Szociológiai témakör (4 fő): kutatásvezető Gábrity Molnár Irén

1.1. Dr. Gábrity Molnár Irén: Belső migráció Jugoszláviában, a válságos társadalmi viszonyok hatása különös tekintettel a fiatalok változó értékrendjére, valamint álláspontjára maradás-elvándorlás kapcsán (a kutatás folyamatban van, részeredmények feldolgozva);

1.2. Dr. T. Mirnics Zsuzsanna: A vajdasági tanuló ifjúság magatartása a szülőföldön maradás vagy elvándorlás választúján (kutatás folyamatban van, a részeredmények elkészültek);

1.3. Biacsi Mária: A jugoszláv rendszerváltással járó elszegényedés és a vállalkozói hajlam kibontakozása (esettanulmányok – folyamatban)

1.4. Tóth Glemba Klára magiszter: A kivándorlás következményei a magyar közösségekre helyi szinten (Muzslya, Lukácsfalva) – (megkezdett kutatás, részeredmények).

(1) Történeti-demográfiai témakör (3 fő): kutatásvezető Mirnics Károly

(2.1.) Mirnics Károly, magiszter: A vajdasági magyarlakta települések etnikai változása (a kutatás adatgyűjtése és elméleti felépítése folyamatban van);

Bácskai, bánsági etnikai térszerkezeti kutatási alapprogram

(2.2.) Dr. Bagi Ferenc: A szórványosodás hatása egy-egy vegyes etnikumú kistérségben – Sremska Kamenica, a valamikori Kamanc (a kutatás elméleti-történelmi része elkészült; az empirikus terepjárás folyamatban);

(2.3.) Hovanyec Roland: Tornyos falu társadalmi szerkezete és életmódja ma (a tanulmány elkészült);

(2) Szociolingvisztikai kutatás keretében a témakörök összehangolódnak a többi régió kutatóállomásának fő feladatával (3 fő): kutatásvezető Papp György

(3.1.) Dr. Papp György: A vajdasági magyar nyelvi korpusz szerkezetének, feltételeinek kialakítása (kutatás folyamatban van);

(3.2.) Dr. Göncz Lajos: A vajdasági magyar nyelvhasználat sajátosságai (kutatás folyamatban van);

(3.3.) Dr. Mikes Melánia és dr. Andrity Edit: A kétnyelvűség társadalmi gyakorlata a magyarlakta kistérségek nyelvhasználatában – A kétnyelvűség a magyar tannyelvű oktatási intézményekben; Az óvodás és általános iskolás tanulók kétnyelvűsége (a kutatás folyamatban van, az empirikus adatgyűjtés megtörtént).

2. A Nemzeti Ifjúságkutató Intézet által támogatott kutatás

– A nemzetközi ifjúságkutatás beindítása, Mozaik 2001; sajtóértekezlet a szabadkai Városházán, kérdezőbiztosi kiképzés 2001. október 6-án és október 11. Szláv kérdezőbiztosok kiképzése 2001. november 3-án, Szabadkán, a Vajdasági Ifjúsági Fórum helyiségeiben;

– Az ifjúságkutatás 1500 kérdőívének begyűjtése, majd a kérdőíves adattárolók a Zenith Műhelyben, Szabadka, 2001. december 8.

– Részvétel a nemzetközi ifjúságkutató munkacsoport munkájában, vajdasági résztanulmány megírása; Budapest, 2002. március 3–4. (Gábrity Molnár Irén, T. Mirnics Zsuzsanna). A vajdasági gyorsjelentés publikálva van, folyamatban a következő tanulmány megírása.

3. A Márton Áron Szakkollégium által támogatott kutatás

– Megbízási szerződés a Márton Áron Szakkollégium részéről, civil szervezetek adattárának gyűjtése; konzultáció az igazgató kérésére, Szabadka, 2001. november 14-én.

– Márton Áron Szakkollégium Számítógépes Adatbázis projektum vezetőinek és a határon túli résztvevőinek megbeszélése, Budapest, 2001. november 26.

– Együttműködési szerződéskötés a szabadkai Agora Irodával: Civil szervezetek adatainak összegyűjtése, 2002. február 20.

– Megtörtént a több mint 150 vajdasági magyar civil és művelődési szervezet adatainak részletes számítógépes tárolása.

4. A Határon Túli Magyarok Hivatala által támogatott kutatás

– Megbeszélés a Budapesti Oktatási Programiroda képviselőjével (Petrikó-Cigler Mónika), a Határon Túli Magyarok Hivatala által megrendelt vajdasági magyar felsőoktatás fejlesztési program című háttértanulmányok megírásáról, MTT iroda, Szabadka, 2001. november 24-én (szerzőcsoportja: Ribár Béla, Gábrity Molnár Irén, Szalma József, Tóth Lajos, Ágoston Mihály, Mirnics Károly, Csehák Kálmán, Hajnal Jenő).

– Megbeszélés Pirityiné Szabó Judittal, a Határon Túli Magyarok Hivatala irodavezetővel a készülő felsőoktatási tanulmánykötettel kapcsolatos munka koordinálásáról, Szabadka, Közgazdasági Kar, 2001. november 27.

– A megbízási szerződés aláírása a Határon Túli Magyarok Hivatalának irodavezetője jelenlétében (A vajdasági felsőoktatás fejlesztési program, három részben) Szabadka, 2001. december 28-án.

– A HTMH-nak készülő háttértanulmányok (Magyar felsőoktatás Vajdaságban) munkacsoportjának megbeszélése, Cigler Mónika és Gábrity Molnár Irén közreműködésével, Szabadka, 2002. január 12-én.

– Az empirikus kérdőívezés (500) megszervezése a vajdasági végzős középiskolások és egyetemisták körében;

– A tanulmányok megírása eredményezte a 250 oldalas háttértanulmányt: A vajdasági felsőoktatás fejlesztési programja (1. rész), amely 2002 márciusában a Határon Túli Oktatás Fejlesztéséért Programiroda gondozásában jelent meg, Budapest.

5. A Balassi Bálint Intézet által támogatott többéves kutatás

– Részvétel a projektvezetőkkel együtt a nemzetközi kutatócsoport munkájában, a határon túli támogatások hasznosultságáról, Budapest, Magyar Nyelvi Intézet –Balassi Bálint Intézet, projektkoordinátor: Berényi Dénes akadémikus. Módszertani projekttervünkben mintegy 30 vajdasági munkatársra számítunk, a Magyarságkutató koordinálásával: kérdőívezés, mélyinterjúk és elemzések készítése, tanulmányok írása. Tervezett időszak: 2001–2004.

6. Európai Unio – Európai Bizottság által támogatott projektum

– Megbeszélés Besenyi Sándorral, a Dél-magyarországi Civil szervezetek Szövetsége elnökével (Szeged) a régiók civil szervezeteinek együttműködéséről: Az európai testvérvárosi kapcsolatok koordinálása pályázatban (cím: Testvérvárosok – karnyújtásnyira, Szabadka–Szeged–Temesvár), Szabadka, Közgazdasági Kar épülete, 2002. febr. 11.

7. A Tartományi Nemzeti Kisebbségügyi Titkárság által támogatott kutatás

Megrendelt kutatás: Promene demografskih obeležja vojvođanskih Mađara u multikulturalnoj sredini, Újvidék, 2002. február 28-ával kezdődően;

A szabadkai székhelyű Pedagógiai Kar elaborátumának kidolgozása (2002 júliusa).

8. A Zenith Műhely által támogatott kutatás

A választópolgárok véleménye – Közvélemény-kutatás a Zenith Műhely társszervezésében: kérdezőbiztosok kiképzése, 2002. április 18., Szabadka.

– A vajdasági polgárok közvélemény-kutatásáról beérkezett 1600 kérdőív átvétele és adattárolása, Zenith Műhely, Szabadka, 2002. május 7.

– A komputeres adatfeldolgozás és tanulmányírás 2002 júniusában.

9. A köztársasági kormányhelyettes által támogatott kutatás

– *A vajdasági magyar felsőoktatás esélyei* konzultációs csoportjának megbeszélése, szabadkai Városháza, 2002. április 29. (koordinátor Gábrity Molnár Irén)

– A vajdasági magyar felsőoktatás fejlesztési stratégiájának prezentálása a Vajdaságban.

A kutatási tervek megvalósulása esetén **várható eredmények:**

1. A Magyarságkutató Tudományos Társaság irodájában az Akadémiai Kutatóállomás létrehozásával lehetőség van komplex adatbázisok kialakítására, tudományos kutatások, legkülönbözőbb adminisztratív szolgáltatások beindítására a Vajdaságban.

2. Áttekintésünk lesz a magyar közösség emberi erőforrásairól (a válságos évek utáni elszegényedés, emigráció, ugyanakkor egy demokratikus társadalmi folyamat reménye). Szükséges, hogy világos **jövőképet alkossunk** a fiatalok (tanulóifjúság, munkanélküliek, vállalkozók), a magyar intézményrendszer és az értelmiség kiállása révén.

B. Rendezvények és egyéb tevékenység

A kutatási program részeként egyéb tevékenységek, rendezvények, szimpóziumok, konferenciák, szakmai összejövetelek 2001 októbere és 2002 májusa között:

1. Xerox könyvbemutató; Magyarok a világban – magyarok a Kárpát-medencében, társszervező Agora iroda, Szabadka, 2001. október 5.

2. *Századvég* egri politikai iskola tanárainak és egyetemistáinak fogadása, előadások; Szabadka, Városháza, 2001. október 18.

3. Interjúk és műsorszervezés: Kossuth Rádió – Erdélyi István műsora, 2001. október 22.

4. Részvétel a 2001. okt. 26–28-i nagydobronyi *Közösség és szórvány* nemzetközi konferencián előadással (Varjú Ilona, Gábrity Molnár Irén).

5. Előadás és részvétel a Nyitott Távlatok, Szabadka, polgárok egyesülete által szervezett nemzetközi tudományos tanácskozáson, melynek témája: Az 56-os magyar forradalom és szabadságharc délvidéki vonatkozásai – ’56 és a XXI. század magyar nemzetstratégia összefüggései (Mirnics Károly, Molnár Verona), 2001. november 3, Szabadka, Városi Könyvtár.

6. A Magyar Tudományos Akadémia vajdasági kutatóállomásainak megnyitásával kapcsolatos megbeszélések, Budapest, MTA 2001. november 12.

7. A Magyarságkutató könyveinek bemutatása Budapesten, a Magyar Kultúra Házában (Gábrity Molnár Irén, Mirnics Károly, Mirnics Zsuzsa), 2001. november 12.

8. Széchenyi terv projektumának módszertani kidolgozása, munkacsoport, Magyar Nyelvi Intézet, Budapest, 2001. november 26.

9. Nyilvános tévészereplés Újvidéken a vajdasági magyar oktatás kérdéseiről, Újvidék, 2001. december 13.

10. Együttműködési megbeszélés a Zenith Műhely, az északbácskai Pedagógus Szövetség és a Vajdasági Módszertani Központ képviselőivel: közös projektum kidolgozása, Szabadka, 2002. január 15.

11. A nemzeti kisebbségeket tömörítő civil szervezetek első regionális konferenciáján való részvétel, előadás, moderátor

(Gábrity Molnár Irén, Molnár Verona), szervező: Nyitott Távlatok, Szabadka, 2002. január 19–20.

12. A Magyarságkutató Tudományos Társaság könyveinek bemutatója (Gábrity Molnár Irén, Mirnics Károly, Mirnics Zsuzsa), Topolya, Művelődés Ház, 2002. február 9-én.

13. Számítógép-felújítás a Mikromédiában, az Arany János Alapítvány támogatása, 2002. március 1.

14. A vajdasági kutatóállomás felszerelésére szánt Arany János Alapítvány-támogatás realizálása: (1) szabadkai iroda felszerelésének megtervezése, (2) a támogatás átnyújtása Ribár Bélának a Vajdasági Magyar Tudományos Társaság iroda részére, Újvidéken; 2002. március 7.

15. Részvétel a Nyitott Távlatok ünnepi rendezvényén és könyvbemutatóján; Szabadka, 2002. március 14.

16. A Magyar Tudományos Akadémia által meghirdetett pályázatokon kidolgozott kutatások részelszámolásai, a kutatóállomás negyedévi és a csoportkutatás félévi elszámolása.

17. A Mozaik 2001 ifjúságkutatás gyorsjelentésének nemzetközi prezentálása, előadás, sajtóértekezlet; Budapest, 2002. március 23. (Gábrity Molnár Irén és T. Mirnics Zsuzsanna).

18. Konzultáció Horváth Tamással, a Határon Túli Felsőoktatás Programiroda vezetőjével a tanulmányok eredményeiről, Budapest, 2002. március 23.

127. Konzultációs megbeszélések a vajdasági magyar felsőoktatás fejlesztéséről, Horváth Tamással és Cigler Mónikával Szabadkán, 2002. április 17. (Gábrity Molnár Irén)

19. A határon túli támogatások hasznosultságának módszertani bemutatása, Budapest, Balassi Bálint Intézet, 2002. március 25. (Gábrity Molnár Irén, Ribár Béla, T. Mirnics Zsuzsanna).

20. Pályázat az Illyés Közalapítványnál: rendezvény-tervezés (A vajdasági magyar ifjúság jövőképe és értékrendje).

21. A vajdasági magyarok vállalkozási hajlama, előadás a Híd – Most Kft. Irodában, Szabadka, 2002. április 15. (Gábrity Molnár Irén).

22. A könyvespolc és számítógépasztal beszerelése a Magyarságkutató Tudományos Társaság irodájában, Szabadka, 2002. április 22.

23. A Magyarságkutató Tudományos Társaság Akadémiai Kutatóállomás honlapjának kidolgozása, tipp-topp System, Szabadka, 2002. május 6–20.

24. Civil szervezetek nemzetközi tanácskozása – a Híd – Most Kft. szervezésében, Palics, 2002. május 16–18.

25. Részvétel előadásokkal a MTA Kisebbségkutató Intézetének nemzetközi tanácskozásán, a „Változások a Kárpát-medence etnikai tér- és identitásszerkezeteiben," Budapest, 2002. május 30–31. (Gábrity Molnár Irén, Mirnics Károly, Bagi Ferenc, T. Mirnics Zsuzsanna, Tóth Glemba Klára, Vajda Gábor).

26. **A civil szféra együttműködésének szerepe és jelentősége egy demokratizálódó folyamatban;** ugyanakkor moderátor a *Szabadka–Szeged Testvérvárosok Karnyújtásnyira* rendezvényen, Szabadka, 2002. július 1.

27. Az ifjúságkutatás eredményeinek bemutatása **Az ifjúság – a Kárpát-medence új erőforrása** az I. Vajdasági Szabadegyetem és VIFÓ táborban, a Dombos Fest keretében, Kishegyes, 2002. július 7.

28. **Az egyházak és a vallásosság a Vajdaságban**… ; Égig érő fa – Magyarazonosság és a szülőföld címmel, a Dél-magyarországi Civil Szervezetek Szövetsége és a Történelemtanárok Egyesülete pedagógus továbbképző programján; Szeged, 2002 július 29–augusztus 2. (Gábrity Molnár Irén, Józsa László, Mészáros Zoltán).

C. Publikációk – MTT könyvsorozat

A kutatás során összegyűjtött empirikus adattárat (statisztikai adatok, kérdőíves és mélyinterjús eredmények) és a tervezett tanulmányokat külön MTT-kiadványban publikáljuk; készül az MTT 6. (szociolingvisztika) kötete.

D. MTT honlap www.mtt.org.yu – adat és címtárak

A címtárak (oktatási és tudományos intézmények, művelődési szervezetek stb.) teljes vajdasági adatait a készülő **MTT honlapon megjelentetjük,** a változásokat folyamatosan bevisszük.

Igyekszünk egy adatbankot nyitni a vajdasági (magyar) értelmiségi káder és a vállalkozók címtárából is.

Az adatok és az eredmények a vajdasági magyar nemzeti közösség egészét érintik, mivel közvetlenül alkalmazhatók a közösség megmaradásának és jövőképének stratégiai feltérképezésében. Az eredmények alkalmazása érinti a következő kérdéseket: vajdasági magyarok területi/perszonális autonómiájának megvalósítása, magyar nyelvű iskolahálózat és káderképzés, társadalomtudományi publikációk bővítése, az értelmiségi migráció fékezése.

E. Fiatal kutatók bevonása

– Felkészítés: Tudományos közlés és módszertana címmel T. Mirnics Zsuzsanna által megtartott tanulmányi tréning 2002. február 16–17-én, Szabadkán.

– Számítógép-használati kurzusok, számítógépes statisztikai programkurzus szervezése, Szabadka, Diákkollégium, 2002. május 13–14. (Papp Z. Attila, Budapest, Gábrity Molnár Irén). Együttműködő intézmények: Zenith Műhely, Vajdasági Ifjúsági Tanács.

– Konzultációk: magyarul íródó publikációk, szemináriumok és tanulmányok megbeszéléséhez a Magyarságkutató Tudományos Iroda rendszeres konzultációs órákat tart egyetemisták, abszolvált egyetemisták és doktoranduszok részére.

– Empirikus kutatások szervezése: rendszeresen szervezünk kérdezőbiztosi kiképzéseket és számítógépes adattárolási kurzusokat végzős egyetemistáknak.

F. A kutatóállomás szolgáltatásai

A Magyarságkutató Tudományos Társaság nyilvántartó és közvetítő szerepet tölt be a Magyar Tudományos Akadémia és az Akadémia vajdasági külső tagjai és köztestületi tagok között, valamint az Akadémiával kapcsolatban álló intézmények (Kisebbségkutató Intézet) és szakmai, valamint kutatócsoportok (Arany János Alapítvány által támogatott csoportok) között. Alapvető fel-

adatként eddig elvégeztük: az információk továbbítását, cseréjét (interneten és postán), valamint a pályázati lehetőségek prezentálását, konzultációs csoportok összehívását.

Könyvünk szerzőiről

Dencs Tünde
Szabadkán él. Születési év és hely: 1978, Szabadka. Az általános iskolát és a gimnáziumot Szabadkán végezte, majd a Zombori Tanítóképző Kar Szabadkai Kihelyezett Tagozatán diplomázott (2002).
Munkahelye: Zenith Műhely, Szabadka, munkahelyi beosztása: projektum koordinátor.
Szakmai érdeklődése: tréningek, részképzések, szakmai kutatások menedzselése, közvélemény-kutatás.

Diósi Viola
Doroszlón él. Születési év és hely: 1979, Rastatt (NSZK). Az általános iskolát szülőfalujában végezte (1994), közgazdász technikusként érettségizett Szabadkán (1998). Jelenleg egyetemi hallgató a szabadkai Közgazdasági Karon.
Munkahelye: Vajdasági Ifjúsági Fórum, Szabadka. Munkahelyi beosztása: a VIFÓ elnöke.
Szakterülete: az ifjúsági szervezet menedzselése, szervezetépítés, külkapcsolatok.
Idegen nyelvtudás: szerb (felsőfok), német (középfok); *számítógép-ismeret* alapfokon.

Gábrityné Dr. Molnár Irén
Szabadkán él. Egyetemi tanár. Lukácsfalván (Nagybecskerek község) született (1954), a gimnázium elvégzése után a szabadkai Közgazdasági Karon szerzett oklevelet (1977), majd Belgrádban a Politikai Tudományok Karán magiszteri fokozatot (1981). Ugyanott doktorált (1986). Jelenleg rendes egyetemi tanárként a szabadkai Közgazdasági Karon szociológiát ad elő, a Tanítóképző Karon oktatásszociológiát. Két megbízatási időszakban a Közgazdasági Kar dékán-helyettese volt. Az Új Kép pedagógiai szaklap szerkesztőségi tagja.
Idegen nyelvtudás: szerb, orosz, alapfokon angol.
Kutatási területe és témái: gazdaság-, politikai, oktatás- és vallásszociológia. Szakmai célja a vajdasági magyarság kisebbségi helyzetének kutatása és az emberi erőforrás átfogó kutatása.
Közéleti tevékenysége: tagja a következő tudományos szervezeteknek: European Sociological Association (Európai Szociológiai Társaság), Magyar Szociológiai Társaság, Jugoslovensko udruženje sociologa (Ju-

goszláv Szociológusok Egyesülete), Naučno društvo ekonomista Jugoslavije (Jugoszláv Közgazdászok Tudományos Társasága). A Magyarságkutató Tudományos Társaság (Szabadka) elnöke, a Vajdasági Magyar Tudományos Társaság (Újvidék) tagja, a Magyar Professzorok Világtanácsa elnökségi kültagja, a Magyar Tudományos Akadémia Köztestületének tagja. *Kitüntetés:* Gróf Klébensberg emlékérem (Oktatási Minisztérium Budapest).
Tudományos munkássága: Hét egyetemi tankönyv szerzője vagy társszerzője (Sociologija, Politički sistem, Sociologija za ekonomiste stb. két szak-monográfiát és több mint 110 tanulmányt és cikket jelentetett meg. Számos nemzetközi tudományos projektum munkatársa.
Újabb tanulmányok (válogatás):
Najnovija kretanja na tržištu rada u Severno-Bačkom okrugu (Legújabb változások a munkaerőpiacon Észak-Bácskában), Niš, 1997 júniusa;
A nemzeti és egyházi tudat egybefonódása Délvidéken – Szatmárnémeti, Jakabffy Napok, 1997. június 20–22.;
The role of religion in creation of the national identity in Yugoslavia, Nemzetközi tanácskozás Essex-ben, 1997. augusztus 27–30.;
A jugoszláv (vajdasági) lakosság hitéletének alakulása, Multikulturalizmus folyóirat, Debrecen, 1998;
Oktatásügyünk alakulása a második világháború után, Új Kép, Szabadka, 1998, II/19);
A jugoszláv társadalmi környezet elemzése a nemzeti kisebbségek szempontjából, in Vajdasági útkereső, Magyarságkutató Tudományos Társaság, Szabadka, 1998;
Ljudski resurs i izbor profesije, in Anali Ekonomskog fakulteta u Subotici, 1999; Vajdasági magyar tudományosság, in Magyar tudomány a Vajdaságban, Vajdasági Magyar Tudományos Társaság, Atlantis, Újvidék, 1999;
Gazdasági életünk útvesztői, Szellemi élet: elszigeteltség vagy nyitottság, Vallási életünk, in Vajdasági marasztaló, MTT, Szabadka, 2000;
A vajdasági magyar humán tudományosság és a tudományos műhelyek szerepe, in Ezredforduló tanulmánykötet, Forum Intézet, Komárom, 2001;
Munkaerő-kutatás Vajdaságban, az Apáczai Alapítvány megrendelése és Jeltárs közreműködésével, Budapest, 2001 (Összefoglaló tanulmány: Regio, 2001/4.)
A jugoszláviai magyarok vándormozgalmának okai és méretei, in Fészekhagyó vajdaságiak, Szabadka, MTT, 2001;
Nehéz a kisebbségi élet fogyatkozó értelmiséggel, in Médiakötet, Enamiké Kft. Kiadó, Budapest, 2001;

A vajdasági magyarok migrációjának hatása a magyarság társadalmi szerkezetére, in Kisebbségkutatás, Budapest, 2001/3 szám.
Mozaik 2001– Gyorsjelentés, Vajdaság (társszerző T. Mirnics Zsuzsanna) in Magyar fiatalok a Kárpát-medencében, Nemzeti ifjúságkutató Intézet, Budapest, 2002;
Mennyire érett ifjúságunk a Vajdaságban? (társszerző T. Mirnics Zsuzsanna), Aracs, II. évf. 3. szám. Logos, Tóthfalu, 2002. aug. 20.

Hajnal Virág
Zentán és Budapesten él. Születési év és hely: 1979, Zombor. Az általános iskolát Zentán végezte (1994), gimnáziumot Szegeden (1998). Egyetemi hallgató (ELTE-BTK) Budapesten. Szakterülete: kulturális antropológia, nyelvi antropológia, szociolingvisztika, *Elismerések:* 2001, OTDK Társadalomtudományi szekció, 3. helyezés.
Idegen nyelvtudás: C típusú felsőfokú angol nyelvvizsga.
Megbízatások: a szabadkai székhelyű Magyarságkutató Tudományos Társaság tagja; a budapesti székhelyű Magyar Antropológiai Társaság tagja; az ELTE BTK Kulturális Antropológia Tudományos Diákkörének tagja.
Konferenciák, előadások:
2001. május 30–31. Kisebbségi magyarság: nemzetiségi lét, identitás és önszerveződés városi környezetben és falun című szimpózium (MTA Kisebbségkutató Intézet). Előadás címe: *Interetnikus kapcsolatok és lokális identitás egy vajdasági közösségben;*
2001. október 2–4. VII. Nemzetközi Néprajzi Nemzetiségkutató Konferencia, Békéscsaba (Nemzetiségi kultúrák az ezredfordulón). Előadás címe: *Feketics társadalma a feketicsi magyarok sztereotípiáinak tükrében;*
2002. április. „Így kutatunk mi", Budapest, Kulturális Antropológia Tanszék. Előadás címe: *„Mit? hol? hogyan?" egy vajdasági magyar közösség kutatása során*
2002. május. „Így kutatnak ők". Kerekasztal-beszélgetés, Budapest, Kulturális Antropológia Tanszék. Előadás címe: *Kutatásmódszertan egy vajdasági közösség vizsgálata során;*
2002. május 31. Változások a Kárpát-medence etnikai tér és identitásszerkezeteiben című konferencia. MTA KI, Szlovák Köztársaság Kulturális Intézete, MTA PTI Etnoregionális Kutatóközpont, Budapest. Az előadás címe: *Vallási/ateista tradíció egy vajdasági közösség életében.*
Szakmai tervei: a szerémségi „dobradósiak" nyelvi identitásának a kulturális antropológia relativista és holisztikus szemléletmódjával történő

vizsgálata, majd a bácskai és a szerémségi magyarok közösségeinek nyelvi, vallás-, politikai stb. antropológiai összehasonlító vizsgálata.
Publikációs jegyzék:
1. *„Zentai foglyok". Egy vajdasági magyar ifjúsági közösség kulturális antropológiai vizsgálata,* MTA PTI Etnoregionális Kutatóközpont, Budapest, 2000;
2. „Mint leveleket a vihar". Interetnikus kapcsolatok és helyi identitás egy vajdasági faluban. in Regio*,* 2001/3, 119–141.;
3. Politikai nyelvhasználat a háborús cenzúra árnyékában, in Kultúra és közösség, Budapest, 2002/2;
4. *Lokális identitás és interetnikus kapcsolatok egy bácskai településen.* Budapest, 2002, MTA KI (megjelenés alatt);
5. Feketics társadalma a feketicsi magyarok sztereotípiáinak tükrében. Békéscsaba, 2002, Néprajzi Múzeum (Megjelenés alatt).

Hevesi Krisztina
Budapesten él. Születési év 1968. Közgazdász, a Kereskedelmi, Vendéglátóipari- és Idegenforgalmi Főiskolán szerzett oklevelet (1996) és újságíró, az Eötvös Lóránd Tudományegyetemen diplomázott (2001).
Idegen nyelvtudás és számítógép-ismeret: angol középfok, orosz alapszint, számítógépes alapok.
Munkahelye ABO-ABO TRAVEL, Budapest. Munkahelyi beosztása: projekt-menedzser. Szakterülete: közgazdaságtan, humán erőforrás menedzsment; az újságírásban az elektronikus média; a döntéshozatal pszichológiája (testületi döntések).
Szakmai tapasztalatai: a Bona Média Alapítvány kuratóriumi tagja, sajtószóvivő. *Szakmai tervei:* klinikai pszichológia praxis (jelenleg az ELTE pszichológia szakára jár Budapesten).

Major Lenke
Szabadkán él. Születési év és hely: 1981, Szabadka. Az általános iskolát és a gimnáziumot Szabadkán végezte (2000). Jelenleg egyetemi hallgató az Újvidéki Egyetem Zombori Tanítóképző Kar Szabadkai Kihelyezett Tagozatán, valamint Szegedi Tudományegyetem Juhász Gyula Tanárképző Főiskola Karon, könyvtárszakon.
Idegen nyelvtudás: szerb, angol, a *számítógép-ismeret* alapfokú.
Publikáció: Iskola és állam – Oktatásszociológiai tanulmány, Új Kép, Szabadka, 2002/4. 5–6.

Ódry Ágnes
Doroszlón él. Születési év és hely: 1977, Zombor. Az általános iskolát szülőfalujában végezte (1992), majd Szegeden érettségizett (1996). Az angol szakos tanári diplomát Szegeden szeretné hamarosan megszerezni.
Munkahelye: Agora Ifjúsági Információs és Szolgáltató Iroda, Szabadka.
Munkahelyi beosztása: programkoordinátor.
Szakterülete: alkalmazott nyelvészet.
Szakmai tapasztalatai: 2001. január–május: Erasmus ösztöndíj, University of Joensuu, Finnország.
Szakmai tervei: 2002 őszén kezdi tanulmányait a Szegedi Tudományegyetemen, angol-magyar szakon (fordító és tolmács).
Idegen nyelvtudás: angol (felsőfok), szerb (felsőfok), német (középhaladó).

Soltis Lilla
Kelebián és Budapesten él. Születési év és hely: 1975, Szabadka. Középfokon Egészségügyi iskolát végzett, majd felsőfokon szociális munkás szakot (ELTE Szociológiai Intézete, Budapest, 2000).
Munkahelye: Alapítvány az Örökbefogadó és Nevelőszülőkért. Munkahelyi beosztása: nevelőszülő-tanácsadó, FIKSZ-tréner.
Szakterülete: gyermek- és ifjúságvédelem, nevelőszülő képzés és alkalmassági vizsgálat, állami gondozott gyerekek családba történő elhelyezése. Egyetemi évei alatt dolgozott és a kötelező szakmai gyakorlatot is elvégezte a hajléktalan-ellátásban, szenvedélybeteg (alkoholista és kábítószerfüggő) hajléktalanokkal, valamint kórházban (szülészet-nőgyógyászati klinikán), ahol a klasszikus szociális munkás feladatokon kívül veszteség-feldolgozással foglalkozott (sikertelen terhesség utáni gondozás, fogyatékkal születő és koraszülött csecsemők szüleivel való munka, stb.). Az elmúlt évben két olyan kutatásban vett részt, amelyek témája az ifjúság helyzete, valamint több konferencián és szakmai fórumon, melyek fő témája a gyermekvédelem volt. Elvégezte a NECSGYI (Nemzeti Család-és Gyermekvédelmi Intézet) FIKSZ-tréner képzést.
Szakmai tervei: a gyermekvédelem területén szeretne dolgozni.
Idegen nyelvtudás: angol, szerb, *számítógép-ismeret:* szövegszerkesztő programok felhasználói szinten, SPSS.

Stangl Krisztina
Szabadkán él. Születési év és hely: 1976, Szabadka. Az általános iskolát (1991) és a gimnáziumot szülővárosában végezte (1995).

Munkahelye: Agora Ifjúsági Információs és Szolgáltató Iroda, Szabadka. Munkahelyi beosztása: irodavezető.
Szakterülete: kommunikáció, oktatás és az ifjúsági szféra. *Szakmai tapasztalatra* a jelenlegi munkája nyújt lehetőséget.
Szakmai tervei: a vajdasági oktatási szféra teljes megismerése és követése. *Idegen nyelvtudás:* angol (közép szinten), *számítógép-ismeret* felhasználói szinten.

Szálas Timea
Szabadkán él. Születési év és hely: 1975, Zenta. Óbecsén végezte az általános iskolát (1990) és a gimnáziumot (1994). Az angol nyelvtanár és bölcsész szakon végzett, a budapesti Eötvös Loránd Tudományegyetemen (2001).
Munkahelye: az Agora Ifjúsági Információs és Szolgáltató Iroda, Szabadka. Munkahelyi beosztása: programkoordinátor.
Szakterülete: XIX. századi angol irodalom.
Idegen nyelvtudás: angol, szerb, német, szlovén.

Dr. T. Mirnics Zsuzsanna
Szabadkán, illetve Budapesten él. Újvidéken született (1973). Szülővárosában érettségizett (1992). Budapesten, az Eötvös Loránd Tudományegyetem pszichológia szakán pszichológusi és pszichológia szakos tanári diplomát szerzett (1997). 2001-ben doktorált a budapesti Semmelweis Egyetemen, ugyanebben az évben munka- és szervezetpszichológusi képesítést szerzett. 1998-tól 2001-ig részállásban az Országos Pszichiátriai és Neurológiai Intézet kutató pszichológusa. Az 1998/99-es tanévben a Zombori Tanítóképző Egyetem szabadkai kihelyezett tagozatán fejlődéslélektant tanított. 2000 elejétől a budapesti Károli Gáspár Református Egyetem pszichológia tanszék egyetemi tanársegédje. (Oktatott tárgyai: módszertan, a személyiség mérése, pszichometria, szociálpszichológia, fejlődés- és neveléslélektan). Egyetemi állása mellett 2002 őszétől a Kecskeméti Főiskola neveléstudományi tanszékének adjunktusa, valamint a budapesti Általános Vállalkozási Főiskola óraadó tanára.
Idegen nyelvtudás: francia, angol, szerb, alap szinten német, *számítógép-ismeret* felső fokú.
Kutatási területe: kisebbségkutatás, a krónikus betegségekkel és más stresszhelyzetekkel való megküzdés, szervezetfejlesztés és tréning módszerek hatékonyságvizsgálata, interakció-dinamikai kutatások. Oktatómunkájához kapcsolódóan és attól függetlenül is tréningeket, sze-

mélyiség- és készségfejlesztő csoportokat vezet. 1997 óta folyamatosan részt vesz tudományos konferenciákon és rendszeresen publikál itthon és magyarországi s más külföldi szakfolyóiratokban.

Legfontosabb publikációk az elmúlt két évben:

T. Mirnics Zs. (megjelenés alatt): A vajdasági magyar fiatalok értékrendjének és identitástudatának sajátosságai, Magyar Kisebbség.

Bagdy E., T. Mirnics Zs. (2002): A KRV hazai alkalmazása, In: Bagdy E. (szerk): Párkapcsolatok dinamikája, Animula, Budapest, 69–88.

Gábrityné Molnár I., T. Mirnics Zs. (2002): Mennyire érett ifjúságunk a Vajdaságban? Aracs, Szabadka, 3:38-43.

T. Mirnics Zs. (2001): Hazától hazáig In: Gábrityné Molnár I., Mirnics Zs. (szerk.): Fészekhagyó vajdaságiak, Szabadka, MTT.

Gábrity Molnár I., T. Mirnics Zs.(2002): Mozaik 2000 Gyorsjelentés – Vajdaság, In: Mozaik 2001 Gyorsjelentés, Nemzeti Ifjúságkutató Intézet, Budapest, 239–288.

Mirnics Zs., Czikora Gy., Závecz T., Halász P.(2001): Changes in Public Attitudes Toward Epilepsy in Hungary, Epilepsia 42:86–93.

Mirnics Zs., Békés J., Rózsa S., Halász P (2001): Adjustment and coping in epilepsy, Seizure 10:181–187.

Konferencia előadások

Szili I., Kovács D., Bagdy E., T. Mirnics Zs (2002): Modelling the communication process in families of patients with schizophrenia using the Consensus Rorschach, 3rd World Congress of Psychotherapy, Bécs, 2002. július 17.

Szili I., György S., T. Mirnics Zs., Endreffy J. (2002): Az anya-gyermek kapcsolat interakciódinamikája evészavarban szenvedőknél, MPT Nagygyűlése, 2002. május 31.

T. Mirnics Zs.(2002): A vajdasági magyar fiatalok értékrendjének és identitástudatának sajátosságai, MTA Kisebbségkutató Intézet konferenciája, Bp., 2002. május 30.

T. Mirnics Zs. : Epilepsziával élők megküzdése – problémafelvetés, Janssen Epilepszia Akadémia, Bp., 2002. április 20.

Szili I., György S., Endreffy J., T. Mirnics Zs.: Az agresszió manifeszt és látens megnyilvánulási formái az anya-gyermek kapcsolatban evészavarban szenvedőknél, Magyar Pszichiátriai Társaság X. Vándorgyűlése, Bp., 2002. március 23.

Mirnics Zs.: Epilepsziás betegek életminőségének vizsgálata, II. Életminőség Fórum, Bp., 2001. szeptember 5.

Kovács D., Sárai T., Mirnics Zs.: Modelling the communication process in families of patients with schizophrenia using the Consensus

Rorschach, Európai Családterápiás Konferencia, Bp., 2001. június 28.
Mirnics Zs., Sasvári R., Süle M., Szili I.: Az interperszonális kapcsolati dinamika vizsgálata borderline páciensek és partnereik mintáján, Magyar Pszichiátriai Társaság IX. Vándorgyűlése, Bp., 2001. január 25.
Mirnics Zs.: Epilepszia, életminőség és megküzdés, az Országos Pszichiátriai és Neurológiai Intézetben megtartott epileptológiai és alváskutatási szakmai nap, Bp., 2000. december 6.,
Mirnics Zs., Sasvári R., Süle M., Szili I.: Borderline páciensek partnerkapcsolatának interakció-dinamikai vizsgálata, Magyar Családterápiás Egyesület XIV. Millenniumi Vándorgyűlése, Szeged, 2000. április 5.
Ezenkívül konferencián szerepelt Bielefeldben, Varsóban, Brnóban és másutt.
Szerkesztett kötet: Bagdy E., Mirnics Zs. (szerk.,2002): Párkapcsolatok dinamikája: a Közös Rorschach Vizsgálat, Animula, Bp.

SADRŽAJ

Preporuka 7
Uvodne misli 9

Prizivanje sadašnjosti 11

Dr. Iren Gabrić-Molnar: Mogućnosti obrazovanja mladih intelektualaca 13
Dr. Žužana T. Mirnič: Život dostojan doživljenja i manjinske perspektive 39

Radionica 77

Viola Dioši: Mladi i javni život 79
Lila Šoltiš: Šta mislimo o tranziciji 109
Tinde Denč: Veroispovest i tolerancija 133
Kristina Heveši: Mađarska nacionalna autostereotipija u Vojvodini .. 145
Lenke Major: Čitalačke navike kod subotičkih učenika mađarske nacionalnosti 181

Osećaj bitisanja 207

Virag Hajnal: Senćanski „sužnji" 209
Agneš Odri: Deset godina, deset pokoljenja 241

Prihvatanje izazova 253

Kristina Štangl, Agneš Odri, Timea Salaš: Za mlade, s mladima 255

Prilozi 263

Adresar mađarskih omladinskih organizacija u Vojvodini 265
Adresar pozajmnih biblioteka s fondom knjiga na mađarskom jeziku 271
Organizaciona i naučna delatnost Društva 281
Autori studija 291
Sadržaj 299
Contents 300

CONTENTS

Recomendation ??? 7
Introduction 9

Recalling the present 11

Gábrity Molnár, Iren: Training Young Intellectuals – Future Possibilities 13
Mirnics T., Zsuzsanna: 'Normal' Life and Minority Perspectives 39

Workshop 77

Diósi, Viola: Young People and Public Life 79
Soltis, Lilla: Understanding Regime Change 109
Dencs, Tünde : Religious Behaviour and Tolerance 133
Hevesi, Krisztina: Autostereotypes of Hungarians Living in Vojvodina 145
Major, Lenke: Reading Habits of Hungarian Students in Subotica 181

„Sensing life" 207

Hajnal, Virág: 'Captives' of Senta 209
Ódry, Ágnes: Ten years, ten generations 241

Engagement 253

Stangl, Krisztina – Ódry, Ágnes – Szálas, Tímea: The Young for the Young 255

Appendices 263

List of Hungarian Youth Organizations in Vojvodina 265
List of Libraries with Hungarian Books 271
Our Organizational and Scientific Activities 281
The Authors 291
Sadržaj 299
Contents 300

CIP – A kiadvány katalogizálása
A Matica srpska Könyvtára, Novi Sad

Holnaplátók – Ifjúsági közérzetmérleg
Szerkesztette Gábrityné Dr. Molnár Irén és Mirnics Zsuzsa. – Szabadka,
MTT Könyvtár 5.
Magyarságkutató Tudományos Társaság, 2002
Nyomda Verzal, Újvidék
298 p. : 23 cm. – (MTT Könyvtár 5.)

Példányszám: 800

a.) Mađarsko pitanje – Jugoslavija – Zbornici